Afşar Timuçin

Erken Ölümler

Gönül Gözüyle 2

Bulut

ERKEN ÖLÜMLER

AFŞAR TİMUÇİN

Bulut

Gönül Gözüyle 2
ERKEN ÖLÜMLER

AFŞAR TİMUÇİN

ISBN: 975-286-107-5
© Bulut Yayınları, 2005

Ofset Hazırlık ve Kapak: Bulut Yayınları
Düzelti: Sema Eren
Baskı: Mart Matbaacılık Tic. ve San. Ltd. Şti.
Mart Plaza Ceylan Sokak No: 24 Nurtepe Kağıthane/İstanbul
Tel: 0212 321 23 00

Bulut Yayın Dağıtım Tic. ve San. Ltd. Şti.
Caferağa Mah. Safa Sok. No: 8
Kadıköy-İstanbul
Tel: (0 216) 330 59 24 - 414 21 75
Faks: 0216 330 30 59
E-Mail: bulutyayinlari@bulutyayin.com
bulutyayin@kablonet.com.tr
www.bulutyayin.com

İÇİNDEKİLER

Ben Yatmaya Gidiyorum / 5
Birazcık Saygı / 7
Nekahat / 9
Yıkıp Geçenler / 11
Kendini Önemsemek / 13
Sürüklenmek / 15
Uyuz Oldum / 17
Hastalıklar / 19
Benim Korkularım / 21
Garipliklerimiz / 23
Köylü Efendimizdir / 25
Ne Gerekiyor / 27
Unutmak / 29
İnsan Değişmez / 31
Siyasetin Boşluğu / 33
İhanetin Acısı / 35
Simit Sever Misiniz? / 37
Gençlerle Birlikte / 39
Katlanmak / 41
İntihar Sorunu / 43
Acının Önünde Eğilmek / 45
Yalnızlık / 47
Yorgunluk / 49
Hiciv Dünyası / 51
Divan Şiiri / 53
Abdülhak Hamid / 55
İnsanı Kurtarmak / 57
Cahit Sıtkı Tarancı / 59
Kendi Olmak / 61
Sinsilik / 63
Köle Ruhu Taşımak / 65
Boş Gezenin Dünyası / 67
Üniversite Kapıları / 69
Güzeller Var / 71
Eleştiri Anlayışı / 73
Haçı Koltuğunda Kimseler / 75
İşsizlik Ve Üniversiteler / 77
Bilim Adamı Olmak / 79
Kolaycılık / 81
Tasarlamak / 83
Bunu Hakettiniz / 85
İçki Sorunu / 87
Boğaz Dönüşü / 89
Gerçekten Yazık / 91
Leyleğin Ömrü / 93
Erken Ölümler / 95

Dikkat Kırılır / 97
Bir Garip Yabancılık / 99
Görünmeyen Yanımız / 101
Garip İnsanlar / 103
Köykentlilik / 105
Üniversite Denince / 107
Üniversite Sorunu / 109
Zeytindağı / 111
Hadi Öptüm Bye-Bye / 113
Akabinde Dahi / 115
Salihat-ı Nisvan'dan / 117
Avrupalılaşmak / 119
Batılılaşmak / 121
Hamamböceği / 123
Kim Kimi Kullandı? / 125
Temizlik İmandandır / 127
Evet Kullanırlar / 129
Çocuklar / 131
Nasıl Uyumuşum? / 133
Hırs Küpleri / 135
Oh Ne Güzel! / 137
İçtenliksiz Sözde Sanat / 139
Gördüğünü Sananlar / 141
Boş İşler Peşinde / 143
Halet Efendi / 145
Ne İçin? / 147
Yazlıklarımız / 149
Umutlu Musun? / 151
Kimileri De... / 153
Kendine İnanmak / 155
Biz Girene Kadar / 157
İyi Ki Uçaklar Var / 159
Van İzlenimleri / 161
Niçin Bunalıyorlar? / 163
Aşk Şairi Fuzuli / 165
Hakönerme / 167
Halkı Kaşımak / 169
Yalnızlık / 171
Töre Töre Dedikleri / 173
İlk Yapıtlar / 175
Çocuk ve Allah / 177
Çehov'u Sever Misiniz? / 179
Kanser Denince / 181
Kitap Okumak / 183
Hangisi Doğru / 185
Bir Roman Okudum / 187

Yargıtay karar vermiş: evli bir kadın ya da evli bir erkek karşı cinsten biriyle (yaş, kilo, uyruk, kültür düzeyi vb sözkonusu değil) şöyle pahalıca bir lokantada mum ışığında birlikte yemek yedilerse ayrılma nedeni olan bir suçu işlediler demektir. Oysa sıradan bir lokantada iskender ya da milli (kuru fasulye) yemiş olsalardı ya da işkembe çorbasıyla ya da ne bileyim inegöl köftesiyle karınlarını doyurmuş ya da karışık tostla (yengen) falan midelerini bastırmış olsalardı suç işlemiş olmayacaklardı. Bu bana kararı verenlerin gerçekten kadın erkek ilişkileri konusunda son derece deneyimsiz "mazbut" ev erkekleri olduklarını düşündürdü. Eh, Yargıtay gibi bir yere de öylesi insan yakışır. Oysa kitaplar ve yaşam deneylerimiz bize şu ikide bir karşımıza çıkan ve insanı sinir eden "aldatma" olgusunun o kadar kolay saptanabilir bir iş olmadığını öğretiyor. Gene biliyoruz ki gözlerin birbirine kenetlenmesiyle kurulan yakınlık bazen yatakta kurulan yakınlıktan çok daha etkileyici, çok daha anlamlı, çok daha içtenlikli, çok daha tehlikelidir.

Zaman zaman yazdığımız yazılarda ya da şurada burada yaptığımız konuşmalarda şu evlilik konusunda insanları rahatsız ettiğimiz, birilerinin tepkisini çektiğimiz olur. İnsanlar bazı şeyleri başından değil de kuyruğundan anladıkları için birileri yazıp söylediklerimizden sık sık bizim evlilik kurumuna kökten karşı olduğumuz gibi bir sonuç çıkarıverirler. Oysa biz evlilik kurumuna değil, derme çatma evlilik kurumlarına karşıyız. Evlilikler göreneklerin de belirleyiciliğinde iğreti kurulduğundan, büyük kafa ve yürek yakınlıkları üzerine değil de çok zaman çıkar hesapları üzerine ya da benzer bazı hesaplar üzerine kurulduğundan kısa sürede yıkılma belirtileri göstermeye başlarlar. Hesap açıktır: erkek para getirecek, kadın da yemek yapacak ve doğuracaktır, en akıllı olması gereken insanların ortamında da bu böyledir.

Evlilik kurumu çocuk yetiştirmek açısından bugünkü dünyanın büyük bir bölümünde zorunlu bir kurumdur. Oysa, bize göre, kirli belediye defterlerine değil de gönüllere atılan imzalar önemlidir. Çıkar hesabı üzerine oturtulan evliliklerde bir tür fahişelik kurumu örtülü bir biçimde kuruluverir. Böyle bir kurumda eşler de çocuklar da mutsuzdur. Ayrılıklar çocukların topluma hastalıklı olmasa bile sorunlu insanlar olarak katılması sonucunu getirir. Çökmüş bir evlilik varsa ortada, onda, "aldatma" sözü insanı güldürecek kadar saçma kaçar. Yani sen

bana istediğin zaman sövebileceksin, istediğin zaman anneme gidiyorum deyip gidecek ve günlerce dönmeyeceksin, annen istediği zaman benimle alay edebilecek, serseri kardeşin ikide bir para istemeye gelecek ve huzurumuzu kaçıracak, sonra ben bir başkasıyla gönül ve beden yakınlığı kurduğum için ahlaksız sayılacağım. Asıl ahlaksızlık beni o koşullarda ahlaksız sayacak kafanın içindedir.

Çehov'un *Platonov delisi* adlı oyunundan aldığım şu görüşme sanırım hemen hemen her bozuk evlilikte raslanılan cinstendir:

SAŞA- Amma soru! Seni nasıl sevmeyebilirim, sen benim kocamsın.

PLATONOV- Beni yalnızca seninle evlenmiş olduğum için mi seviyorsun? Seni anlamakta güçlük çekiyorum bazen.

SAŞA- Bu akşam ne kadar da iticisin. Zaman zaman seni hiç mi hiç anlamıyorum.

PLATONOV- Mutluluğunu koru ve körlüğünü sürdür. Tanrı seni herhangi bir şeyi anlamaktan korusun. Sen eksiksiz bir kadınsın sevgilim.

SAŞA- Aptalca şeyler söylüyorsun.

PLATONOV- Hayır, bak, yakından bakınca, sen bir kadın da olmamalıydın. Bir sinek olmalıydın. Benim küçük aptal sevgilim, sen neden sinek doğmadın? Şu zekanla dünyanın en anlayışlı böceği olurdun. Gene de oğlumun anasısın değil mi? Sen durmadan küçük askerler üretmeliydin.

SAŞA- Rahat bırak beni! Aptalsam niye evlendin benimle? O zeki kadın dostlarından birini almamış olman çok kötü. Ben sana beni al demedim ki.

PLATONOV- Tanrı bağışlasın beni. Bak işte bir yenilik var: öfkelenebiliyorsun.

SAŞA- Sen. Sen sarhoşsun. Çok iyi. Orada dur ve sözlerinle kendinden geç. Ben yatmaya gidiyorum.

Bozulmuş evliliklerini parasına güvenip tantanalı akşam yemekleriyle renklendirebilenlere o kadar da kızmamalısınız derim ben.

BİRAZCIK SAYGI

İnsanlardan beklediğimiz birazcık saygıdır, onu bulmak da günden güne güçleşiyor. Yalnız bu toprakların insanı değil hemen tüm dünya insanı saygılı olmayı elden kaçırdı. Diyelim sizi bir yere çağırıyorlar. Pekiyi diyorsunuz. Ancak bir çağrı mektubu istiyorsunuz. Mektup sekiz ay sonra geliyor. Sonra koyu bir suskunluk. Yolculuğa az bir zaman kala *biletiniz yolluyoruz* bildirişi geliyor. Bekliyorsunuz. Bir gün anlıyorsunuz ki biletiniz yola çıkışınızdan bir gün önce elinizde olacak. Yani siz işsiz güçsüz bir adamsınız, bilet hangi gün gelse olur. Bütün bunlar tepenizi attırıyor. Bir şiirden *"Gelme diyorsun bu gel demektir"* diye bir dize kalmış aklımda. Bu bizim durumumuz onun tersine uyuyor: *"Gel diyorsun bu gelme demektir."* Hatta, incelikli davranışa bakın, birinde bileti bir gün önce de gönderemediler, sonra telefon ettiler ne olur biletini sabah erkenden hava alnından alıp uçağa atla gel diye. Ben de gitmedim elbet.

Evet, bütün insanlardan beklediğimiz birazcık saygıdır. Onu bulmak günden güne olanaksız duruma geliyor. Koridorları dolduran gençler size geçecek yer bırakmadıkları zaman özür dileyerek yol istiyorsunuz, yüzünüze kötü kötü bakıyorlar. Bizler vaktiyle toplu taşıt araçlarında boşalan bir yere oturmadan önce sağımıza solumuza bakardık, yaşlı biri varsa otursun diye. Peh, bugünün genç insanı böyle şeyi umursar mı? Geçenlerde banliyö treninde gidiyorum, önümde bir yer boşaldı, bu yaşımda bakındım benden önce oturması gereken biri var mı yakında diye. O ara bir delikanlı ok gibi fırlayıp yeri kapıverdi. Nasıl üzüldüm bilemezsiniz. Onun adına çok üzüldüm. Zavallı çocuk yaşamı bir yırtıcılar ortamı diye biliyor, öyle sanıyor. Ben sesimi çıkarmadım ama adamın biri olmayacak biçimde bağırdı: *"Kalk oradan, önünde yaşlı bir adam var, görmüyor musun?"* Delikanlı onuru kırılmış bir durumda süklüm püklüm kalktı. Üzüldüm, gerçekten üzüldüm. Delikanlının boş bıraktığı yere bu defa bir hanım ok gibi fırlayarak çöküverdi. İyi de etti.

Ben çocuklarıma hiçbir şey öğretemedimse toplu taşıt araçlarında birilerine yer vermeyi öğrettim. Ama bir gün büyük oğlum Ahmet bundan yakındı. Benim birkaç yıl önce yüz yaşlarında bu dünyadan göçen dayımdan yakındı. Trende aynı bölmedeymişler. Dayım oğlumu tanımamış. Haklıdır, seyrek görüşüyorduk. Daha doğrusu ben da-

yımı hiç sevmediğim için zorda kalmadıkça kapısını çalmıyordum. Beni bile zor tanıyacak adam neredeyse, oğlumu nasıl tanısın? Neyse, Ahmet dayıma trende yer vermiş. Dayım oturur oturmaz şimdiki gençlerin saygısızlığından sözetmeye başlamış. *"Adama hem yer verdik hem saygısız durumuna düştük"* yakınmasına hak vermemek elde mi? Ama dayım öyleydi, kötü bir ses tonuyla *şimdiki gençler* diye konuşmaya başladı mı kaçacak yer arardınız. Neyse, ölmüşlerimizi hayırla analım.

Kendi arkadaşlarımız bile bize saygısız davranabiliyorlar. Birinde bir doktora sınavı için bir başka kente çağrıldım. Gidecek durumum yok, hiç iyi değilim: ağzımdan kocaman bir kist almışlar. Ağzı içten dikişli bir adamın duygularıyla dolaşıyorum. Telefon ettim, altı üstü bir doktora sınavıdır, gelmeyi çok isterdim ama gelecek durumda değilim dedim. Olmaz dediler, sensiz olur mu hiç. Erteleriz. Seninle kırk yılda bir görüşme fırsatımız oluyor, onu da elden kaçırmak ister miyiz? Hatta ne olur eşini de getir gelirken. Size burada üniversitemizin yatakhanesinde yer ayırtacağız... Ne yapalım, öyle olsun dedik. Sınav ertelendi. Biz rahmetliyle günün birinde kalkıp o kente gittik. Sınavımızı yaptık. Sınav çıkışında, değil bir arada olmak, yahu otur bir çay iç de öyle git diyen bile olmadı. Biz karımla sağı solu dolaştık. Araya araya hoşça bir lokanta bulduk, kendimize güzel bir ziyafet çektik. Ertesi gün de binip otobüse İstanbul'un yolunu tuttuk.

İnsan günden güne bencilleşiyor dostlarım, beni korkutan budur. Aşk öldü, saygı yok oldu, sevginin yerinde yeller esiyor. İnsanlar insanlığın tüm kalıtından kopmuş durumdalar. Artık bir takım sivri akıllıların dışında kimse felsefeyle, sanatla, bilimle ilgilenmiyor. Bu alanlara zorunlu olarak girmiş olanlar da işi lanetleme götürüyorlar. Sıkıntı büyük dostlarım, insan insanlığını yitirince elinde gövdesinden başka ne kalır? İkiyüzlülüklerle, yalanlarla dolanlarla, alavere dalaverelerle dönen bir dünya işte. Belki de bende bir eksiklik var, olan biteni iyi anlayamıyorum. İnsanın kendini kabalıklarla savunması ne kötü. İnsanın onca yolu yürüdükten sonra ayılıklara, maymunluklara, çakallıklara özenmesi.

NEKAHAT

Ne güzel, hızla iyileşiyorum. Kendine bakmayan insanın olacağı budur işte. Bundan sonra sıkı perhiz yapmam gerekiyor. Kocaeli Üniversitesi'nin, benim üniversitemin hekimleri, sağolsunlar, beni tepeden tırnağa gözden geçirdiler. Her şey çok iyi ama kanda yağ birikimi olağan ölçülerin çok üstünde. En azından bir beş kilo vermeliyim. Perhiz listesi korkutucu değil. Korkutucu bile olsa umursamazdım artık. Yrd.Doç.Dr.Ertan Ural arkadaşım sabah akşam yirmişer dakika yürüyüş yapmamı önerdi. Ben yürümeyi deliler gibi seven biriyim, gelgelelim vakit yok. Prof.Dr. Sezer Komsuoğlu ilaçlarımı düzenli almamı önerdi. Bense dağınık yaşamım içinde hastalığı şöyle bir kovdum mu ilaç milaç düşünmem. Ama artık öyle yapmayacağım. Ölüm değil beni korkutan, beni korkutan yatağa çakılıp kalmak. O yüzden ilaçlarımı düzenli almaya söz verdim.

"His var mı bu alemde nekahat gibi tatlı" diyen şaire hak vermemek elde değil. Bu tür hastalıklar bir yana, dokuz tane taş düşürmüş, birçok defa kum sancısı çekmiş biri için nekahatın değeri büyüktür. Tam iyileşme zaman alacak besbelli. Latin atasözü pek güzeldir: *"Hastalık atla gelir yaya gider."* Gitsin de yaya gitsin. Tam da gitmeyecek belli. Ömür boyu tansiyon ilacı alacağız, bu kesin. Bir XVI.yüzyıl düşünürü *"Ölünün dostu olmaz, hastanınsa şöyle böyle"* diyor. Ben o görüşte değilim. Oğullarım benim için koşturdular, Doç.Dr.Sinan Özbek dostum beni kaç kere hastaneye götürdü. Mehmet Akkaya kardeşim kaç kere İstanbul-İzmit seferi yaptı. Doç.Dr. Ümit Biçer kardeşim bana vaktini ayırdı, kolaylıklar sağladı. Daha nice dost geldi gitti, kapımızı çaldı. Felsefe bölümü öğrencilerimizin koca çiçek demetini kim unutturabilir bana? Felsefe bölümündeki arkadaşlarımızın özverili davranışlarını da... Nöbetçi felsefeci Zeki Taş iki günde bir hatırımı sordu.

Dünyada en güzel şey zamanı olmak, sevenleri olmak. Ben de seveni bol biriyim, sevenleri çok biriyim. Sevmeyi bilenler sevilmeyi hak ediyorlar. Kimileri çevrelerinde bir sevgi çemberi oluşturabilmek için olağandışı davranırlar. Yalancılıklar, oyunculuklar, yaltaklanmalar yoluyla sevgi elde etmek olası değil. O koşullarda çevrenizde birileri olur ama bunların gerçek sevenler olduğunu söylemek kolay olmaz. Gerçek sevgi hesapsızlıkta yeşeriyor. Siz insanlardan bir şey bekle-

meden onları sevebiliyorsanız gerçek sevgiyi elinizle koymuş gibi buluyorsunuz. Mutluluk da böyle değil midir? Mutlu olmaya kalktınız mı mutsuz olursunuz da iyi şeyler yaptığınız zaman kendinizi mutlu duyarsınız. Sevginin hesaplısı ya da koşullusu sevgi değildir. Bu tür sözde sevgiler bir gün balon gibi sönmeye mahkumdur.

Evet, gerçek sevenlerinizi hastalandığınız zaman anlıyorsunuz. Hasta düştüyseniz ve hala çevrenizde birileri varsa, o birileri sizi iyileştirmek için ellerinden geleni yapıyorlarsa gerçekten seviliyorsunuz demektir. Yalancı sevgililer hastalığınızı duyar da duymazdan gelirler. Ya da duymuşlardır hasta olduğunuzu ama ne yazık ki o günler işleri çok olduğundan her an sizi düşündükleri halde kapınızı çalamamışlardır. Yoksa sizi öyle yüzüstü bırakırlar mıydı? İstemeye istemeye hasta görmeye gelenler tepemi attırır benim. Hastanın bakımını sağlıyorsunuz, ilaçlarını düzenliyorsunuz, altını temizliyorsunuz, çamaşırını yıkıyorsunuz, yemeğini pişiriyorsunuz, o sıra kapı çalınıyor, uydurma tavırlarla birileri içeri giriveriyor. Ellerinde bir pasta kutusu ya da bir gecelik paketi. Siz tam uykusuz geçmiş bütün bir geceden sonra beş dakika dinlenme olanağı buldum derken onlarla oturmak, konuşmak, dertleşmek zorunda kalıyorsunuz. Hastayla ilgili bilgiler alıyorlar. Gözleri kapıda. Hastayı öpüp kokluyorlar. Ona bir isteği olup olmadığını soruyorlar ve arkalarında soğuk bir rüzgar bırakarak çekip gidiyorlar.

İnsan bunları görmemek için vaktiyle toparlanıp gitmeli dostlarım. Hepimize belli bir süre ayırmış doğa. Kendimize iyi bakarsak bunu birazcık uzatabiliriz. Ama işin sonunda ne olursa olsun gitmek var. Gitmemekte ayak diremenin bir anlamı yok bana sorarsanız. Yaşamak güzel. Ama o bir azap olmaya başladığında hem kendimizi hem başkalarını çokça üzmemek için çekip gitmeyi göze almalıyız derim ben. Ben bir Stoacı'yım, doğal olan hiçbir şey korkutmuyor beni, ölüm de yaşamın doğal bir koşulu olmakla bana hiç mi hiç korkunç görünmüyor. Korkunç olan doğaya karşı savaşmak adına kendini ve başkalarını hırpalamaktır. Neyse, ölüm kapıya dayanmadan ölümü düşünmek pek hoş değil.

Çehov'un *Vanya dayı*'sını pek severim.Küçük oğlum Ali tam bir Çehov tutkunudur. Çehov'dan neredeyse okumadık bir şey bırakmadı. İleride emekli olma hakkını kendimde görebilirsem, köşeme çekilir çekilmez yapacağım işlerin başında vakit darlığı nedeniyle okuyamadığım kitapları okumak gelecek. En başta da Çehov'unkileri okumak. Pekçok yazar, pekçok edebiyat adamı yaşamı gözlemiş, gözlemleyip yorumlamış, görünür görünmez yanlarıyla bize yansıtmıştır, ama bu işte başarılı olanların sayısı pek de çok değildir ve başarılı olmuş olanların başında Çehov gelir. Çehov o çok güç yaşamında dünyayı çoklarından çok daha iyi tanımıştır, dünyayı olur olmaz yanlarıyla, girdisiyle çıktısıyla öğrenmiştir. Onda kaba bir devrimci bulmak isteyenler elbette bu serüvenlerinden eli boş döneceklerdir. Ancak devrim bir dilek olmaktan çok bir öngörü işidir. Devrimleri ancak Çehov gibi iyi bakıp iyi görenler yaparlar ya da yaratırlar. Ötesi iyi niyet olmaktan öteye geçemeyecektir. Kendini düzeltmeyi becerememiş insanların dünyayı düzeltmeye kalkmaları bir yanı gülünç bir yanı acıklı bir iştir.

Vanya dayı'nın başlarında Andreyevna şöyle der: *"Demin Astrov'un dediği gibi, hepiniz ormanları çılgıncasına yokediyorsunuz, yakında yeryüzünde orman kalmayacak. Gene bunun gibi insan varlığını yokediyorsunuz, ve gene yakında sizin yüzünüzden ne bağlılık denilen şey kalacak, ne yürek temizliği kalacak, ne iyilik etme duygusu kalacak yeryüzünde. Sizin olmayan bir kadına dosdoğru bakmayı beceremiyorsunuz, neden? Çünkü, doktor haklı, sizi yıkıcı şeytan ele geçirmiş bulunuyor. Ne ormanlara acıyorsunuz, ne kuşlara acıyorsunuz, ne kadınlara acıyorsunuz, ne birbirinize...*

İnsanın her yerde yapıcı olmaktan çok yıkıcı olduğunu görmemek için kör olmak gerekir. Kimileri iyimserlik adına insanın elde etmiş olduğu ve besbelli daha da elde edeceği güzelliklerden, özellikle teknolojik buluşlardan sözeder. Kimileri iletişim çağında olduğumuzu, kimileri bilgi çağında olduğumuzu söyler. Kimilerine göre insanlık çok hızlı bir iyileşme içindedir. Doğrudur. Bizler de bunun böyle olduğunu görüyoruz. Benim şu yazıyı yazmak için başına geçtiğim bilgisayar denilen aletten hemen her evde bir tane var. Ama o hemen her evde bulunan bilgisayarlar bilgi üretiminde mi, gerçek anlamda insani de-

ğerlerin iletişiminde mi yoksa sayısız şeytanlıklarda mı kullanılıyor? İşte sorun burada.

İnsan kendini yüce kılacak her türlü değeri yaratırken kendini küçük düşürecek çirkinlikleri de oluşturuyor. İnsan olmak adına ortaya konulmuş iyiliklerin sayısı bu çirkinliklerin yanında hiç kalır. Bu toplumun insanları yıkıcılık denilen şeyi yakından tanıdılar. Onu, uzağa gitmeye ne gerek var, özellikle kendi ruhlarında tanıdılar. En garibi de onu kendi içlerinde yasallaştırmak için bir takım ussal çıkarımlarda bulundular. Koskoca Haliç'i öldürebilmek için eşek olmak gerekirdi. Koskoca İzmit körfezini de. İzmir'in daha benim gençliğimde pırıl pırıl olan denizi bugün bir ölü deniz. Şimdi birileri bu kirlenmiş olan güzelim suları arındırmaya bakıyor. Neyle arındıracak, nasıl arındıracak, ne zaman arındıracak? Haliç'de iki zibidi balık bulup havalara sıçrayan insanlar nasıl berbat bir toplumun üyesi olduklarının sezgisine varabiliyorlar mı?

Her şey sözde sanayileşme adına yapıldı. Hani sanayi? Siz buna sanayi mi diyorsunuz? Hem, denizi bu ölçüde kirleten sanayi olur mu ya da olmalı mı? Kim suçlu? Hepimiz suçluyuz. Ya şu zavallı ev kadını da mı suçlu? Şu ayakkabıcı çocuk da mı? Şu kız kovalamaktan başka bir şey bilmeyen delikanlı da mı? Şu mümin ve mütedeyyin Necabettin bey de mi? Naime hanım da mı? Evet, onlar da suçlu. Herkes aynı ölçüde mi suçlu? Evet, herkes aynı ölçüde suçlu. Suçu işleyenin gözüne baka baka yürüyüp gitmek suçlu düşürmez mi insanı? İyi de Toraman, diyeceksiniz, biz her işe burnumuzu soksaydık senin başına gelenler bizim başımıza da gelmez miydi? Gelirdi, gelmeliydi. İnsanlık adına acılara katlanmalıydınız. Sizler göz yumdunuz onca kötülüğe. Bu toplumun insanı geri zekalıymış. Haydi oradan. Bu toplumun insanı işini bilen, başını belaya sokmak istemeyen insandır. O yüzden suçludur. İşini bilir ve işini bileni sever. Herkesin işini bildiği yerde toplumsal yaşam cehennem azabından başka bir şey olmayacaktır.

Evet ne ormanlara acıyorsunuz, ne denizlere, ne çocuklara, ne havaya, ne sanata, ne de kendinize. Önünüze geleni yakıp yıkıyorsunuz. Her gün yeni bir biçim altında yeni bir yıkıcılığın oyununu oynuyorsunuz.

KENDİNİ ÖNEMSEMEK

İnsanlar biraz bir şeyler edinince hemen havalara girerler. Şu dünyada ne çok kasıntı insan vardır. Eline biraz para geçen bir zavallı, bir yerlerde biraz ün kazanan bir kendini bilmez, şurada burada eğleşip birilerinden bir unvan almayı başarmış bir şapşal önünüzden öyle bir çalımla geçer ki sanırsınız adamcağız imparator Wilhelm'in bir şeyi. İnsan olmak bütün insanlardan yalnızca bir tanesi olmak demektir, bu bilince ulaşamamış kişiler önünde sonunda mutsuz olurlar. Ezik insan yolunu bulup şöyle bir sıçramayagörsün, götürür babasını eşek pazarında üç kuruşa satar. Sınıf değiştiren, alt sınıftan üst sınıfa geçen insanlardan bu yüzden çok korkarım. Onlar geçmişlerini unutabilmek ve unutturabilmek için olmadık uygunsuz işler yaparken eski benzerlerini de elden geldiğince ezerler. Elbet yalnız onlar değildir bu "ben olmak" gösterisine yönelenler. Her yetersiz insan insanlık için tehlikeli bir görünüm ortaya koyar. Ya tam tamına bilinçli olmalıydık ya tam tamına bilinçsiz. Ortada olmak büyük sıkıntı yaratıyor.

Çehov'un *Vanya dayı*'sındaki Serebriyakov da böyle biridir. Kendini sıradan insanlar arasında mutlu duyar. Kolay anlaşılamayan bir aydın kişidir o. Çünkü yüksek yerlerin insanıdır. Sıradan insanlar ona ancak ayakbağı olabilirler, ona olsa olsa boğuntu duygusu verebilirler. O eşsiz varlığıyla öbürlerine dayanamaz. O büyüktür... O kadar büyüktür ki kendine bile dayanamaz. *"Pis iğrenç ihtiyarlık. İhtiyarlayalı beri kendimden tiksiniyorum."* Böyle der Serebriyakov. Ve şöyle yakınır: *"Tüm yaşamını bilime adadıktan sonra, çalışma odana, dershanene adadıktan sonra, değerli meslektaşlarının arkadaşlığına alıştıktan sonra birdenbire kendini bu mezarın içinde bulmak yani hergün beyinsiz insanlarla birlikte olmak, ilgisiz konuşmaları dinlemek. Ben yaşamak istiyorum, başarıyı seviyorum, iyi şeyleri seviyorum, şanı şöhreti seviyorum, gürültüyü seviyorum. Ya burası? Burada yaşamak sürgünde yaşamak gibi. Her an geçmişe ağlamak, başkalarının başarılarını izlemek, ölümden korkmak. Bütün bunlara katlanamam. Yak, hayır, katlanamam...*

Evet, Serebriyakov şöyle ya da böyle bir yerlere gelmiş biridir. O nicedir toplumun üst kesiminde yer tutar. Büyük adamdır, önemli adamdır, profesördür. Ancak belki de sandığı kadar büyük biri değildir

o. Voinitski onunla ilgili olarak şunları söyler: *"Şimdi bak, bu adam sanattan hiçbir şey anlamamakla birlikte yirmi beş yıldır sanat üzerine dersler veriyor ve yazılar yazıyor. Yirmi beş yıldır başkalarının gerçekçilik üzerine, doğalcılık üzerine ve daha başka ıvırzıvır üzerine fikirleriyle geviş getiriyor; yirmi beş yıldır akıllı insanların zaten bildiği ve ahmakların hiç mi hiç ilgilenmediği şeyler üzerine dersler veriyor ve yazılar yazıyor. Kısacası yirmi beş yıldır tam anlamında boşa vakit harcıyor. Ve bütün bunlara karşın o ne güven o ne çalım! Böylece yirmi beş yıldır tüm yaptığı kendinin olmayan bir yeri ele geçirmek oldu. Ama bak ona: bir yarı-tanrı gibi dolaşıyor...*

Dünya garip bir yarış alanıdır. İnsanoğlu, Adler'in pek güzel belirttiği gibi, aşağılıkduygularından kendini kurtaramıyor. Her kasılmada bir yükseklikduygusu belirleyicidir, her yükseklikduygusunun altında da bir aşağılıkduygusu yatar. İnsanlar içlerindeki küçük insanı gizleyebilmek ya da en azından görmezden gelebilmek için maskeler takarlar. Hele bir de toplumda iyi kötü bir yerlere geldilerse onların maske takmaları çok daha kolay olur, daha doğrusu daha renkli maskeler takmaları olası olur. Gerçek anlamda bilinçli kişiler bir takım toplumsal edintilerini başkalarına ödetmeyi elbette düşünmeyeceklerdir. Ama insanların çoğu kendi büyüklüğünü ortaya koyabilmek için ezecek adam aramakla geçirir zamanının çoğunu, dişine göre birini buldu mu da atılır avının üzerine.

İnsanların hemen tümü, evet, içlerinde birer cüce gezdirirler. O cüce kendini dev aynasında görmeye alışık bir cücedir. Dev aynasından başka bir ayna da bilmediği için kendine güvenmektedir. Ama içinin sesi zaman zaman uyarır onu. Sen bir dev değilsin, sen bir cücesin, der ona. Cüce bilir bir cüce olduğunu. Ayrıca devlerin de bir cüce olduğunu bilir o. Ama bu gerçeği açık açık benimsemeye hiç mi hiç yanaşmaz. Tüm yaşam birilerinin dişlerine göre birilerini arayıp bulup onları ısırmaya çalışmasıyla geçiyor. İnsan kendi küçüklüklerini gerçekten aşabildiği gün insana yaraşır gerçek yaşamı bulup rahatlamış olacak.

SÜRÜKLENMEK

Bilinçli insanın yaşamı bilinçsiz ya da daha doğrusu yarı bilinçli insanın yaşamından daha kolaydır. Bilinçli insanın yaşamında güçlükler varsa bu güçlükler elbette onun dışındaki bilinçsiz ya da daha doğrusu yarı bilinçli kimselerin varlığından, onların düşüncelerinden ve eylemlerinden gelmektedir. Ne çok insan vardır çevremizde ve bu insanlardan aldığımız ne çok etki. Bu etkiyi yok edemezsiniz, bilinçle biraz azaltsanız da sıfıra indiremezsiniz. Bu yüzden bilinçsiz ya da yarı bilinçli kişi gibi yetkin bilinçli kişi de bu dünyada nice sıkıntıya uğrar. Yaşam bilinçli insanların da kendi istemleri doğrultusunda kolayca dönüştürebilecekleri, kolayca eğip bükebilecekleri kadar esnek değildir. Bu yüzden bilinçli insanlar da tıpkı bilinçsizler gibi mutsuz olurlar. Onlar da bir ölçüde yaşamda sürüklenmektedirler. Yaşam çünkü her bilinç düzeyinde insanın ortaklaşa oluşturduğu bir karmaşık ortamıdır.

Bu ülkenin aydınları hep birlikte, muhalif'iyle, muvafik'ıyla yanlısı yansızıyla hep birlikte iyi bir şeyler yapalım, her şeyi iyi yapalım, yaşamı belli bir düzene oturtalım derken ülkenin canın okudular. Şimdi yarı açık yarı kapalı gözle oluşturdukları bu düzenden hiç de hoşnut değiller. Bugünün *bu böyle olmamalıydı* diye yakınan aydınları bunun böyle olması için ellerinden geleni yapmadılar mı? Ya da daha doğrusu şöyle diyelim: onların öngördükleri yollardan ancak bu açmazlara çıkılabilirdi. Şimdi bu düzende payları yokmuş gibi davranıyorlar, eskilerin deyişiyle sureti haktan görünerek suçu başkalarının üzerine yıkmaya çalışıyorlar. O başkaları kimler? Pekiyi bu düzeni sen getirmedin, o getirmedi, Hasan getirmedi, Hüseyin getirmedi, Kenan getirmedi, Yusuf getirmedi, Süleyman getirmedi, Zühtü getirmedi kim getirdi?

İnsanı tanımayanlar, tarihin ne olup ne olmadığını bilmeyenler, felsefe denilen temel insan düşüncesinden nah şu kadarcık pay almış olmayanlar, kültür dendiği zaman bıyık altından alaylı gülenler tabandaki acılı kitlelerin ne yiyip ne içtiğini düşünmeden bütün bir toplumsal düzeni az sayıda insanın çıkarlarına uydurabilmek için ellerinden geleni yaptılar. Bunu yaparken bir yandan birilerine gözdağı verip öte yandan bütün bir siyasal yaşamı kendi öngörülerine göre düzenlediler, bu arada edebiyat da içinde tüm sanatı kurulu düzenin bağımlısı yapmak için bin türlü hile hurda geliştirdiler. Yalan mı? Hiç yoktan büyük ro-

mancılar, büyük yazarlar, büyük siyaset adamları sürülmedi mi piyasaya? Bakıyorsunuz, birden bir büyük adam çıkarmışlar karşınıza. Siz daha *"Bu ne yahu?"* demeden adam işini görmeye başlamış bile. Suyundan da koy!

Başka toplumlarda diyelim yirmi yılda otuz yılda yetişen siyaset adamı bizde bir günde boy atıveriyor. Canım efendim, bu adam siyaseti nereden öğrendi? Siz bunu sormaya kalmadan öngörülü halkımız kısa yolları çok sevdiği için hemen adamın peşine takılıveriyor. Erkenden düze çıkacak ya. O sırada basında eleştiri adına tık yok. Pohpohlamalar istemediğiniz kadar. Bir sözde siyasetçi gelip bir sözde siyasetçi gidiyor, bir sözde romancı gelip bir sözde romancı gidiyor, bir sözde fikir adamı gelip bir sözde fikir adamı gidiyor... Bu devridaim ortamında birilerinin canına okunuyor, birilerinin canına can katılıyor.

Öngörülü halkımız buna hiçbir tepki göstermiyor. Çünkü o da çok kısa yolların yani kurnazlık yollarının çok iyi sonuçlar getireceği gibi bir inancı göreneksel olarak sürdürüyor. Babası da ona inanırdı, birinin gelip bir sihirli değnekle ortalığı yoluna koyacağına inanırdı, şimdi o da buna inanıyor, yarın çocukları ve torunları da buna inanacak. Kimse demiyor ki: *"Hiç muhalifi olmayan bir düzen olur mu, hiç solu olmayan bir düzen olur mu?"* Her zaman birileri hoşnut birileri acılı olacak, hoşnut olanlar hoşnutluklarını artırıp kökleştirmek içinyeni yollar deneyecekler, bozulanın yerine yenisini koyacaklar, hoşnut olmayanlar da bir gün hoşnut olma sırasının kendilerine geleceğini düşünerek yaşayıp gidecekler.

Göreceksiniz, daha nice siyaset adamları göbek atacak bu sahnede, nice romancılar ite atsan yemez çok büyük romanlar yazacaklar, niceleri şiir yazıyorum ayağına saçmalayacak, gazeteler hep böyle çıkacak, çarşılar hep böyle kargaşık, sokaklar hep böyle pis olacak, insan ilişkileri de hep böyle bozuk ve sıkıntılı. Yaşama iyi nitelikler kazandırma gücünü kendinizde bulmuyor da başkasından bekliyorsanız bu böyle sürüp gidecek. Bir gün içinizden şöyle bir ses yükselebilir: *"Bu saçmasapan romanlardan utanıyorum, oturup en iyi romanlardan birini ben yazmalıyım!"* İşte o gün bir şeyler değişmeye başlamış demektir.

UYUZ OLDUM

"Bir şeye mi sinirlendin?" dediğinizi duyar gibiyim. Hayır, hiçbir şeye sinirlenmedim. Uyuz olmak sözü daha çok sinirlenmek anlamında kullanılıyor. Biri size uyuz olduğunu söylüyorsa uyuz hastalığına tutulduğunu değil de bir şeye sinirlendiğini anlatmak istiyordur. Yoksa kimse uyuz hastalığına tutulduğunu söylemez. Ben söylüyorum işte: düpedüz uyuz oldum. Telefon edip hal hatır soran dostlara, nasılsın iyi misin diyenlere uyuz olduğumu söyleyince estağfurullahı yapıştırıyorlar. Sanki uyuz olmak çirkin bir şeymiş gibi. Uyuz olmak kötü ama çirkin değil. Atalarımız *"Züğürt olup düşünmekten uyuz olup kaşınmak daha iyi"* demişlerse de aldırmayın. Ne züğürt olun ne de uyuz. Ben son iki yıla kadar tüm yaşamımı züğürtlükle geçirdim, inanın hiçbir şeye benzemiyor. İki yıldır züğürtlük bitti, şimdi de kaşınma başladı. Kaşınmanın da bir tadı var diyebilirsiniz. Ama böylesinin değil. Sevgiliye sırt kaşıtmaya benzemiyor bu. O da nereden çıktı, sen sevgiline sırtını mı kaşıtıyorsun? Benim sırt kaşıtacak kimsem yok, kaşıtan kaşıtır ve iyi de eder. Uyuz kaşınması hiçbir şeye benzemiyor dostlarım. Derinizi yüzecek duruma geliyorsunuz. Gece yarısı kaşıntıyla uyanmak, ders anlatırken kaşıntıya uğramak, ikide bir bedeninin herhangi bir yerine iğneler batırılıyor gibi olmak hiç de güzel değil.

Sıcak suyu bedeninize tuttuğunuz zaman büyük bir rahatlama oluyor. Ancak banyoda yatamazsınız, biraz sonra banyodan çıkacaksınız ve kaşınmayı *kaldığı yerden* sürdüreceksiniz. Gün yirmi dört saat sizin işiniz kaşınmak. Ben zavallı bu kaşınma işini bir süredir almaya başladığım yüksek tansiyon ilaçlarına bağladığım için tam üç ay kaşındım. İlaçlar kaşıntı yapmaz diyenlere kızıyordum. Siz benim gibi bir dikkafalıdan daha mı iyi bileceksiniz? Sonunda uyuz tanısı koyuluverdi ve ben gülmekle ağlamak arasında bir yerde kalakaldım. Başa gelen çekiliyor dostlarım. Şimdi bir takım şımarıkların benim bu sözlerim üzerine *"Ay vallahi katlanamam, ölürüm de katlanamam!"* dediklerini duyar gibi oluyorum. Katlanırsınız, katlanırsınız, bal gibi katlanırsınız, hem öyle bir katlanırsınız ki kaşıntılarınız azalmaya başlayınca sılayı özlemiş gibi olursunuz. İnsanoğlu her şeye alışıyor.

Şimdi uyuzu iyileştirmek eskisinden daha kolay. Bedeninizi iyice yıkayıp kuruluyorsunuz ve soğumasını bekliyorsunuz. Ondan sonra bir tüp ilacı yedire yedire tüm bedeninize sürüyorsunuz. On iki saat

yıkanmak yok. On iki saat sonra gene iyice yıkanıp kurulanacaksınız ve bedeninize girmiş olan uyuz böceklerinin ölmesini bekleyeceksiniz. İlacın tanıtım kağıdında kaşıntının hemen bitmeyeceği, bir ay kadar sürebileceği, kaşıntı yoğun biçimde sürerse birinci uygulamadan sonra ikinci bir ilaç uygulamasının yapılabileceği yazılı. Bu gece gene sabaha kadar kaşındım. Biraz önce, affınıza mağruren konuşuyorum, banyo yapıp ikinci tüp ilacı da sürdüm. Bakalım ne olacak?

Bu uyuz işi de nereden çıktı? Böyle dediğinizi duyar gibiyim. Altmış üç yaşında bir burjuva yarı aydınının uyuzdan çok karaciğer yetmezliğinden yakınabileceğini düşünenler haklıdırlar. Ya da ona benzer bir hastalıktan, diyelim damar tıkanıklığından. Kime ne hastalık yakışır bilmem ama uyuz insana yakışmıyor. Hangi sınıfın insanı olursak olalım uyuz olmamalıyız. Uyuz deyince insanın aklına pis ortamlar geliyor. Ben pek pis bir adam sayılmam. Üstüme başıma dikkat etmediğim, saçımı başımı taramadığın doğrudur ama yaz ve kış her gün yıkandığım, her gün çamaşır değiştirdiğim de doğrudur. Yıkanmayınca teni ağır kokabilen insanlardan olduğum için benim suyla alışverişim kesintisiz olacaktır. Uyuzu nereden kaptığımıza gelince... Hemen her yerden olabilir. Pis otobüslerle yolculuk ediyoruz, pis trenlere ve pis vapurlara biniyoruz. Temiz görünen pis otellerde kalıyoruz. Rahmetli eşim çok kızardı bana, şu otel havlularına kurulanacağına yanına bir küçük havlu al derdi, yapmazdım.

Dışarıya dönük hızlı yaşam bizim başımıza bu ve buna benzer işleri getirecektir. Temizlik gösterileri yapan insanlardan tiksinirim ama temiz insanlara bayılırım. Doğrusu ben de o temiz insanlardan biriyim. Ruhu da temiz olmalı insanın bedeni de. Ama ne yaparsınız ki ortam çok pis. Geçenlerde küçük oğlumla evde yemek telaşı olmasın diye bir lokantaya girdik, adam bizim ayranları üstten avuçlamış olarak getirdi de şaşıp kaldık. Siz istediğiniz kadar temiz olun, uyuz gene sizi gelip bulacaktır. Yanlış anlamayın, uyuz olmanızı istiyorsam şuradan şuraya iki adım atmayayım. Onu demek istemedim. Benim dediğim, pis ortamlarda hastalık daha çabuk yapışır insanın yakasına.

Yüksek tansiyon, uyuz... derken bir de "şeker" çıktı. Doğanın buyruğuna başeğmekten başka ne yapabiliriz ki? Üstüste gelen acıların ve sıkıntıların bunda payı yok mu? *"Yaşamım korkunç bir fırtına oldu"* der şair. Gerçekten benimki de öyle oldu. Geçenlerde çok eski bir arkadaşım durdu durdu da *"Yahu sen bu kadar acıya nasıl dayanabildin?"* deyiverdi. Gerçekten acının mühendisi olmuştuk. Sonuçlarını şimdi alıyoruz. Bense, belki inanmayacaksınız, bu hastalık işini çokça önemsiyor değilim. Neden derseniz, yaşadığımı yaşadım, iyi yaşadım, acısı bol bir yaşamdı yaşamım, ama içinde eşsiz heyecanlar da vardı. Birilerinin kolay kolay göze alamayacağı şeyleri göze aldım ve iyi yaşadım. İyi yaşayanlar, yani geride yaşanacak şey bırakmamış olanlar ölümden korkmazlar. Ölümden korkmazlar ama yatağa yapışmaktan korkarlar. Benim de tek korkum bu: birilerinin bakımına bağımlı duruma gelmek. O yüzden, bir gün çekip gitmek zorunda kalırsam bana kızmayın diyorum yakınlarıma. Kartallar gibi yaşamış birini yataklara sığdırmak kolay değil.

Doktor Güliz Kozdağ hanım bir yandan, Dr. Ayhan Çitil (felsefe doktoru) arkadaşım bir yandan beni sağlığıma kavuşturmak için büyük zahmetlere girdiler. Ben de bundan böyle herkese söz verdim: yaşamıma ve beslenmeme özen göstereceğim. Akşamcılığı bırakalı neredeyse yirmi yıl oldu. Tek tük içtiğim sigarayı artık ağzıma koymuyorum. Gerçekte büyük bir sıkıntım yok. Tansiyon denetim altına alındı, bir de şekeri denetleyebilirsek ne iyi olur. Bir süre daha böyle idare ederiz. Ondan sonrasına aldırma. Baktım ki elim ayağım tutmaz olmuş, haydi bana eyvallah. Bu şeker hastalığı garip hastalık. *"Hastaya bal acı gelir"* demiş ya Seneca, şeker hastalığında tam tersi: canımız olmadık şeyler istiyor yiyecek adına. Örneğin muzun benim yaşamımda bir yeri yoktu, şimdi ikide bir canım muz istiyor.

Hesapsız gidiyorduk, doğa firen koydu aslına bakarsanız. İnsan bu gibi kalıcı hastalıklarda az da olsa bilgeleşiyor. *"Hastalıklar erdemlerimizi ve kötülüklerimizi askıya alırlar"* diyen Vauvenargues'a inanmalı mı? Dişe dokunur erdemlerim yoktu belki ama kötülüklerim de yoktu. Sanırım hastalık bende askıya alacak bir şey bulamadı. Onun içindir ki yaşamım pek değişmedi. Ancak, hasta oldunuz mu yaşam üzerine, yaşamın anlamı üzerine, ölüm üzerine, dostluk üze-

rine, iyilik üzerine daha köklü düşünmeye başlıyorsunuz. Bir ingiliz atasözü *"Hastalık ne olduğumuzu anlatır bize"* diyor. Bakın, bu doğru işte. Ölümün eşiğinde yaşamın anlamını daha iyi kavrıyor insan. Hastalık bize katlanmanın erdemini öğretiyor.

Benim gibi dünyadan bir beklediği kalmamış olanlar bile hastalık koşullarında yaşamı iyiden iyiye tartıp tartışmak gereğini duyuyorlar. Yalnız ne var, ne kadar tartışırsak tartışalım yaşamı, hasta da olsak iyi de olsak onun temelindeki gizi kavrayabilmek olası değil. Bildiğimiz şu kadarcık bir şey: hepimiz doğaya bağlıyız, doğanın birer ürünüyüz, onunla varız ve onunla yokuz. Çok rahat bir yaşamım olsaydı bugün belki çok daha az daha sorunlu bir sağlığım olabilirdi. Geçmişi gözümün önüne getirdiğimde ürperiyorum. Bazı arkadaşlar anılarını yaz diyorlar bana. Korku aynalarından kendimi izlemek, o büyük acıları yeniden yaşarcasına anılara dalmak işime gelmiyor benim. Düz bir yaşamım olsaydı anı yazma işi benim için eğlence olurdu. Ama değil. O karanlık kuyuya yeniden inmeyi düşünmüyorum.

Hastalanmadan yani şeker hastalığına uğramadan ya da daha doğrusu şekerlisin bildirisi alamadan önce satın aldığım kestaneleri pişirdim az önce. Ne yapayım, atamam, içi şeker dolu da olsa (öyle midir bilmiyorum). Siz de benim pişirdiğim gibi pişirin kestaneyi, çok seveceksiniz. Kestaneleri birkaç saat suda tutun, sonra fırının ızgarası altına bir tepsiyle yerleştirin. Göreceksiniz, hemen kabuğunu atacak. Suda bekletilip fırınlanmış kestanenin tadı bir başka oluyor. Sokakta sattıkları kestaneden kat kat güzel. Sokaktan alınan kestaneyi de yabana atıyor değilim. Soğuk bir günde avuçlarınıza sıcak sıcak dolan kestaneler...

Hepinize sağlıklı bir yaşam dilerim dostlarım. *Hastalar sağlıklı insanları kıskanırlar* gibi bir görüş sağda solda yaygın da olsa inanmayın. Benim yaşıma hastalık belki aşktan daha çok yakışıyor. Yüreğimize zincir vurmanın da zamanıdır. Hayır, ne gençleri kıskanıyorum, ne sağlıklıları, ne aşk yaşayanları... Hepimiz bize verilen yaşamı en iyi koşullarda yaşamalıyız. Ölüler nöbeti devrettiler, biz de bir zaman sonra nöbeti bırakacağız. Arkamızdan bizden daha güzel şeyler yapan insanlar gelecek, daha tutarlı, daha yürekli, daha tutkulu insanlar...

BENİM KORKULARIM

Uçaklardan değil havaalanlarındaki görevlilerden, hapishanelerden değil gardiyanlardan, hastanelerden değil hekimlerden korkarım. Hastalanmadan ölmeyi çok isterdim ama olmadı. Birileri şiirimle ilgilenmese havaalanları diye bir sorunum da olmayacaktı. Olağanüstü bir durum olmazsa hapishaneye bir kere daha gireceğimi hiç sanmam. Ben egemenlerin alanlarından hep uzak durmuşumdur, büyük yerlerden hep kaçmışımdır. Ancak yaşam koşulları bizi havaalanı görevlileriyle de gardiyanlarla da hekimlerle de zaman zaman yüzyüze getirmiştir.

Çok yıllar önce babamı bir devlet hastanesine götürmüştüm. Birer birer içeri alırlar değil mi hastaları? Bu defa beşer beşer aldılar. Hekim sıfatıyla bir adam duruyordu karşımızda. Sıra babama gelince bana dönüp *"İhtiyarın zoru ne?"* diye sordu. Çok parasızdık, yoksa bilirdim ben o adama ihtiyarın ne zoru olduğunu anlatmayı. Sustum. İhtiyarın zorunu anlattım. Yıllar sonra gene hastanedeyiz. Karım beyninden ameliyat olmuş yatıyor. Akşam vakti asık suratlı bir genç kız girdi odaya. Beyaz gömlekli. Sanırsınız bilmemne kraliçesi bilmemkim. Sorular soruyor, elindeki kağıda yazıyor. İkide bir azarlıyor hastayı ve beni. Acıdım zavallı çocuğa, gülümsemeye başladım. O şiddeti artırdıkça artırdı. Soruları bitince de çıktı gitti.

Son Amerika yolculuğunda benden kuşkulandı memurlar. Yeşil pasaportum elimde ama ne önemi var. Çantamı avuç avuç boşalttılar. Sonra ayakkabımı çıkarmamı söylediler. Çıkardım. Adam sordu: *"Bu ayakkabının altı neden bu kadar kalın?"* Eviriyor çeviriyor ayakkabıyı. Uzun süre yokladı etti elindekini, sonra öfkeyle yere bıraktı. Bütün gözler onun üzerindeydi, ayıplandığını ya görmüyor ya da görmek istemiyordu. Onun adına ter bastı beni.

Onun adına nasıl üzüldüm bilemezsiniz. Hastalıklar birbirini kovaladı ve ben hastaneden çıkamaz oldum. Çok ince insanlarla karşılaştım, hekimler kendi üniversitelerinin bir yaşlı kişisine severek ilgi gösterdiler. Bir gün bir başka yerde, haydi nerede olduğunu bir yana bırakalım garip kalabalıklarla karşılaştım. Oradaki hava içimi acıttı. Orada da hekimlik görevini yapmakta olan hanımlar birer kraliçe. *"Otur amca otur"* dedi biri. *"Söyle yaşın kaç?"* Parmağıyla işaret etti: "*Çık o şeyin üstüne.*" Sordum: *"Tartının mı?"* Öfkelendi: *"Her ney-*

se, çık o şeyin üstüne!" Elindeki kağıttan benim üniversitede görevli olduğumu öğrenince üslubu değiştirmediler ama sen yerine siz demeye başladılar. O kadar. Yüzlerinde en küçük bir saygı belirtisi yoktu. Bir takım pis varlıklarla ilgilenmek zorunda kalmış üstün insanlar gibiydiler.

Yıllar önce bir akşam vakti jandarmaların arasında yürüye yürüye Sultanahmet hapishanesine vardığımızda bizi bir gardiyan karşıladı. Adnan beye ve bana *"Suçunuz ne?"* diye sordu. *"Basın"* dedim. *"Ben böyle bir suç duymamışım"* dedi. *"Yani gazetecilik"* dedim. Tükürür gibi baktı yüzüme. *"Komünistlik desene şuna"* dedi, *"akşam akşam oyalıyorsun beni."* Onun adına üzüldüm mü? Hayır, neden bilmem onun adına üzülmedim. Aslında onun adına da üzülmem gerekirdi. Ama nedense böyle bir üzüntü duymadım.

Zayıf insanların egemenlik istemi iğrenç oluyor. Ezilmişler ezikliklerini birilerine ödetmek istiyorlar. Sevilmemiş, itilip kakılmış, sevmeyi öğrenememiş nice insan düz egemenlik gösterisi içinde kendini gülünç ediyor. Bunu yapanlar yalnız gardiyanlarla hekimler mi ya da havaalanı görevlileri mi? Birçok meslekten birçok insan bu garip gösterinin içinde. Çünkü bu sorun bir meslek sorunu değil bir toplum sorunu. Kişiliğini yeterince geliştirememiş insanlar, aşağılanmış, adam yerine konmamış insanlar, dünya nimetlerinden uzak tutulmuş insanlar hastalanmaz da ne yapar? Kurulu düzenlerin insanları ezmekte kullandığı kişiler de bu ezilmiş insanlar takımından çıkıyor.

Bu insanlar insanla ilgili şeyler yapıyorlar ama insanı tanımadan yapıyorlar. İnsanı tanımıyorsanız onu sevemezsiniz, dolayısıyla ona insan gibi davranamazsınız. Keman çalmak için de, hekim olmak için de, gardiyan olmak için de, öğretim üyesi olmak için de, hatta garson olmak için de hatta hatta helacı olmak için de insanı biraz olsun tanımak gerekiyor. Ama bizim en yüksek yerlerde en sorumlu işlerde çalışan insanlarımız bile insanı tanımıyor. Kabalıklarımız basit bir alışkanlıktan daha çok bir şeyi anlatıyor. Bir insan olamamışlığı, insani açıdan bir yetersizliği. Çocuklarımız boşuna mı intihar ediyor? Boşuna mı uyuşturucuya alıştırıyor onlar kendilerini?

Onlar utanmazlar, siz onların adına utanırsınız. Utancınız size acı verir. En büyük acı başkası adına çekilen acıdır. İnsan kendi acısını sessizce, tam bir suskunlukta çeker, çekmelidir, çekebilmelidir. Başkasının acısı insanlığın acısıdır, onu kolay kolay geçiştiremezsiniz. Çeşit çeşit acılar çekmişsinizdir. Kimseye anlatmamışsınızdır, anlatmışsanız bile söz olsun diye anlatmışsınızdır. Başkalarıyla ilgili acılar da bizim acılarımızdır, bizim ortak acımızdır. Kendini bilen her kişi bu acıyı, başkasının acısı dediğimiz bu acıyı enine boyuna yaşayacaktır. Belki de sözü doğru kullanmadık. *Başkasının acısı* yerine *başkasının bize çektirdiği acı* demeliydik. Kişiliğini geliştirememiş yani tam anlamında insan olamamış bu güçsüz insanlar toplumunda bakışlar bile size acı vermeye yetecektir. Bön bön bakmak dediğimiz şey bu toplum insanında yaygındır. Bu bakış yalnız altta canı çıkmış insanların bakışı değil üstte bir eli yağda bir eli balda insanların da bakışıdır.

Sizi bir yere çağırırlar. Falanca konuda bir konuşma yapacaksınız ki birileri aydınlansın. Salona şöyle bir bakıyorsunuz: üstünüzde dolaşan bakışların çoğu size güven vermiyor. Biri size bakıyor. Belli ki adamın okumayla düşünmeyle bir işi yok. O gün boş vaktini değerlendirecek, biraz da eğlenecek, bu arada kafasına kazıdığı bir iki *düşünülmemiş* düşünceyle sizi açık düşürmeye bakacak. Birileri bu ülkeyi aptallar ülkesi ilan etmiş olsalar da bu ülke zeki insanlar ya da hatta kurnazlar ülkesidir. Herkes cin gibidir. İşlerin tepetaklak olması da herkesin cin gibi olmasındandır. Bilim adamının bile kitap sayfalarını düşman bildiği bir ülkede cinlik tek geçerli insanlık durumudur. Siz konuşmanızı bitirirsiniz, adam biraz da alaylı, aklı sıra sizi açık düşürecek sorular yöneltmeye başlar. Soruları kafasındaki kalıp düşüncelerden derlemektedir. Lala paşa eğlendirmekten başka bir şey değildir bu.

Sınav zamanı bir şeyler ezberleyip gelmiş öğrencinin dudağından şu soru dökülür: *"Ne soracaksınız?"* Onun kafasında kalıp bilgiler vardır, öğrenmiştir onları, hatta sizin anlattıklarınızdan çıkarmıştır, onlardan birini soru biçiminde yöneltseniz mutlu olacaktır. Oysa siz onun derslerde edindiği ve kitaplarla desteklediği bilgilerini bir güzel tartışmasını istersiniz. Bilgi bellekte kuru bir sayfa olarak kalmayacaksa, bilince katılacaksa, onun tartışılarak özümsenmesi gerekir. Kimin umu-

runda! Birileri bir şeyleri bitirip gitmeye, birileri de birilerine bir şeyleri bitirtmeye bakarlar. Bu böyle sürer gider ve bizim bakışlarımızdaki bönlük bir toplumsal özellik gibi yerinde durur.

Ölü gibi bakan kadınlar görürsünüz. Bunlar minicik bebeklerini hangi duygusallıkla sevecekler, kocalarını hangi sevgiyle kucaklayacaklar, bırakalım toplumun insanlarını, yakınlarındaki insanlara, annelerine, babalarına, kardeşlerine, amcalarına nasıl bakacaklar? Kadınlar öyle de erkekler başka türlü mü? Erkek ruhsallığı daha da itici. Erkeklerin çoğu *"adam"* görünümü altında *"herif"* özelliği taşıyor. Kadınlarımızın kocalarından sözederken çok zaman *"benim herif"* demeleri anlamlıdır. O dünyadan habersiz zavallı, o herif, bütün kişilik yoksunluklarıyla bir kral bozuntusudur. Ve isterseniz bana kızın dostlarım, bu toplumun erkekleri, siz de ben de, içimizde iyi kötü birer herif gezdirmekteyiz. Paradan başka bir şey düşünmeyen, insanı şu kadarcık tanıma gereği duymamış, yaşadığı dünyanın nasıl bir dünya olduğunu bilmeyen, gazetelerin ikinci ve sonuncu sayfalarıyla *aydın* durumuna gelmiş insanların birer herif ya da karı olmaları elbette yadırgatıcı olmayacaktır.

Bir devlet dairesine girerken ayaklarınız geri geri gidiyorsa bundandır: içerde nasıl insanlarla karşılaşabileceğinizi bilemiyorsunuz. Bir mağazadan içeri girerkenki tedirginliğiniz de bundandır: zavallı bir adam dil dökerek size kahve içirerek sizi kazıklamak için tuzaklar kurmuş olabilir. Böyle düşünüyorsunuz. Evleneceğiniz zaman tedirginsiniz: size diller döken, cilveler yapan o yaratığın içinden nasıl bir kazık çıkacak, bilemiyorsunuz. Hastaneye girerken korkunç gerginsiniz, torununuz yaşında bir genç hekim (kadın ya da erkek) size yer gösterirken şöyle diyebilir: *"Otur dayı otur, dikilip durma!"*

Ben yaşımı başımı aldım dostlarım, yapmak istediğim her şeyi de yaptım. Evet, bu hödükler ortamında çok üzüldüm, çok yaralandım, gün oldu yıkık duydum kendimi, ama yapacağımı yaptım. Bundan sonrası benim için ha olmuş ha olmamış. Önünde yaşanacak uzun zamanı olan sizler düşünün, bu garipler, gariplikler ortamında sizler hem kabalıklar üretecek hem de kabalıklarla yüzyüze geleceksiniz. Size kolay gelsin. Ben baktım ki her şey biraz daha kötü, biraz daha çirkin, hoşça kal dünya der, çeker giderim.

KÖYLÜ EFENDİMİZDİR

Köylünün efendimiz olduğu konusunda sanırım hiçbirinizin kuşkunuz yoktur. Bu toplumun her kesiminde, her basamakta en çok karşılaşacağınız insan tipi köylüdür. Üniversiteler köylük yerlerdir, basın ortamında da epeyce köylü vardır, kısacası her yer köylülüklerle ya da köylülerle doludur. Köylü olmak için ille köyde doğmuş olmak gerekmez. Kentin yaşam düzenine uyamamış ne kadar insan varsa tümü köylüdür. Kent kültürü oluşturabilmek uzun zaman alacak bir iştir. Bir kentin kültürü üç yüzyılın ya da beş yüzyılın ürünü olabilir. Birdenbire köylerden ve kasabalardan boşanan köylülerin şişirip yeni baştan oluşturduğu kentlerde kent kültürü aramak boşunadır. Orada en seçkin insanların bile köylü ruhlu olması doğaldır.

Kaldı ki kent kültürü diye sınırları iyi çizilmiş, nitelikleri çok belirgin bir insanlık durumu da yoktur. Öyle kentler vardır ki, katıldıkları uygarlığın yaşam koşulları gereği alt düzeyde bir kültür yaşamı sürdürürler. Anadolu'muz örneğin böyle kentlerle doludur. Gerçi Anadolu'da göç almamış kent yok denilecek kadar azdır. Bu çok az sayıda olan *değişmemiş* kentlere yakından baktığınızda onlarda ancak halkbilimcileri ilgilendirecek bir kültürün var olduğunu görürsünüz. Ancak bu gibi yerlerde alışkılar daha belirgin, göreneksel yapı oldukça katı olmasına karşın daha oturmuştur. Bunun gündelik dilde anlatımı şudur: insanlar bu gibi yerlerde ne yapıp ne ettiklerini biraz daha iyi bilirler.

Göçten payını büyük ölçüde almış kentlere gelince, oraların şu ya da bu koşulda iflah olacak durumu yoktur. Bu yerlerde varolan kent kültürü göçün ayakları altında ezilmiştir, yeni bir kültürün oluşması da ben diyeyim üç yüzyılı siz deyin beş yüzyılı gerektirecektir. Kültür yapısının özellikleri şöyle çevrenize bir göz attığınızda bütün derinliğiyle görünüverir. Bu özellikleri büyüteç altında ya da mikroskopla araştırmamız gerekmez. Barlar, kahveler, *caféler,* mağaza vitrinleri, tarihçilerin görüşleri, siyaset adamlarının tipleri ve davranışları, memur ve müstahdemin giyimkuşamı, şarkı sözleri, hepsi sizin için bir veri alanı oluşturur.

Daha doğrusu bir şey aramanız gerekmez, her şey gözler önündedir. Simitçi tablasının arkasında ağız tadıyla burnunu karıştırır, doktor hastasına hakaret eder, oğul babasının cebinden on lira sızdırır,

arkadaş kırk verir altmış gösterir, sevgili öbür sevgilisini Şahabettin Amca diye tanıtır, adam baldızına sarkar, öğretmen öğrencisini çaktırmadan okşar, çirkin çirkin evler yapılır, sokaklarda kötü tatlılar satılır... Bütün bunlar göz göre göre yapılırken durmadan yüce değerlerden sözedilir. Bu yüce değerler denilen şey gerçekte bu zavallı düzeni korumakta kullanılan bir silahtır, bir tehdit aracıdır.

Köydeki köylü kendi halinde insandır, çok zaman saygıdeğerdir, tembel de olsa iyi niyetlidir, hayvanlarıyla, toprağıyla, sigarasıyla, karısıyla bir tekdüze yaşam sürdürür. Basittir ama en azından tehlikeli değildir. Hile hurda düşünecek vakti yoktur. Daha doğrusu vakti çoktur da hileye hurdaya ayıracak vakti yoktur. İnançlı da olsa inanç adına saldırgan değildir. Gösteri yapmayı sevebilir. Benim çocukluğumda Fevzipaşa'da Devlet Demiryolları'nda babamın yanında evrak dağıtıcısı olarak görev yapan Kalender ağa altı ayda bir camiye gider, namazdan çıktıktan sonra yarım gün şapkasının siperi geriye çevrilmiş olarak gezerdi, namaz kıldığı belli olsun diye. Şapkasını düzeltmeye kalkanlara da çok kızardı. Köylü öyledir, daracık dünyasında yaşar gider. Doğumlar, evlilikler, ölümler onun olağan saydığı ve üzerinde pek düşünmediği şeylerdir.

Tehlikeli olan kentteki köylüdür. Asıl efendimiz olan köylü budur. Kentin çok boyutlu ve geniş çerçeveli yaşamında gözükara biridir o. Hırsları onu en tehlikeli işlerin içine sokabilir. Bozuk bir dille konuşan bu adam tek başına varlığını sürdüremeyecek kadar zavallı olduğu için topluluklara girmeye, topluluklar oluşturmaya bakar. Kafasındaki tek saplantı egemen olma saplantısıdır. Bu yüzden bu köylü kentleri (köykent demeyelim) mafyaların, daha doğrusu her türlü çıkar birliklerinin cirit attığı yerlerdir. Böylece köylü efendimiz olur. Köylü efendimiz olunca da biz onun eline düşmüş oluruz. Köylü kültürünün sürdürücüsü olan hekim hastasına bağırır: *"Konuşmayı bırak da ne diyorsam onu yap, yahu ne anlamaz adamsın!"* O egemendir çünkü. Belki bir takım topluluklara da katılmış, daha da egemen olmuştur. Evet, dostlarım, kim ne derse desin köylü efendimizdir.

NE GEREKİYOR

Avrupa Birliği'ne girilir mi girilmez mi, girilirse ne zaman ve hangi koşullarda girilir, bunu Bostancı istasyonundaki hela bekçisi başta olmak üzere herkes biliyor. *"Bekçinin görüşünü nereden biliyorsun?"* diyeceksiniz.

Geçenlerde sıvı sabunların kutularını onarırken söyledi. Birileri eşek gibi davranıp kutuları kırıyorlardı. Bu kafayla Avrupa'nın bize evet demeyeceğini düşünüyordu hazret. *"Hem kutuda sabun olmadığını görüyorsun hem basıyorsun"* diye çıkıştı bana. Ekledi: *"Az önce Avrupa Birliği üzerine söylediklerimi duymadın galiba?"* Sustum. *"O sırada defi hacet ediyordum, duyamadım"* demedim. Doktorlardan sonra bir de hela bekçisinden fırça yemiş oldum. Beterinden sakalsın. Avrupalılar bizi birliklerine alırlar mı almazlar mı bilmem ama, bizim uygar olma yolunda bazı koşulları yerine getirmemiz, bazı özelliklerimizi bırakıp bazı özellikler edinmemiz gerekiyor. Bunları madde madde şöyle sıralayabiliriz:

1.*Zamanı kullanmayı öğrenmek.* İnsanlarımız genelde telaş içinde olsalar ve zamanı çok iyi değerlendiriyor da görünseler onların bunu hiç mi hiç başaramadıkları, böyle bir başarının peşinde de olmadıkları doğrudur. Hemen herkes zamansızlıktan yakınır, çünkü kimse zamanı kullanmayı bilmez. Özellikle çok önemli işlerde zaman hep çarçur edilir, sonunda tasarıdan vazgeçildiği olur. Çünkü zaman yoktur, zaman yetmemektedir. Akşam vakti trenlere, vapurlara, dolmuşlara koşan insanların çoğu ya karnı acıktığı için ya da dizi filme yetişmek için ya kahvede arkadaşlarını bekletmemek için ya da buna benzer bir nedenle koşmaktadır.

2.*Yöntemli olmayı öğrenmek.* Bu ülkenin insanı üniversite düzeyinde bile yöntemli olma gereğini duymaz. Bilimsel nitelikli olması gereken çalışmaların bu niteliği tutturamamış olmasının başlıca nedeni yöntemsizliktir. İnsanlar hiçbir konuda en *kısa yoldan en iyi sonuç alma* işini ciddiye almamışlardır. Yöntemlilik zamanı iyi kullanmanın da baş koşuludur. Kimileri yöntemi her kapıyı açan maymuncuk gibi değerlendirirler. Diyalektik maddeci yöntemle düşünüp her sorunu kökten çözdüğünü düşünen insanlara bir başka ülkede raslayamazsanız da bu ülkede bol bol raslarsınız. Yöntemsizlik yalnız boşa zaman harcamayı değil boşa emek harcamayı da getirir.

3.*Efendi olmayı öğrenmek.* Çok zaman insan onuru adına, ama gerçekte gelişmemiş kişilikler yüzünden insanlar birbirlerine kaba davranabilmektedirler. Kabalık bir gereksinim değil bir alışkanlıktır, hamlığın getirdiği bir alışkanlıktır. Baba oğluna ve kızına, hekim hastasına, şoför müşterisine rahatça kabalık edebilmektedir. Uygar insan olmanın temel koşulu insana saygılı olmaktır. Herkesi sevmeyebilirsiniz ama herkesi saymak zorundasınız. Ahlaklı olmayabilirsiniz, bunun hesabını gerektiğinde topluma vermeye hazır olursunuz, ama terbiyeli olmak bir zorunluluktur, toplumsal yaşam herkes için doğru davranışı gerekli kılar.

4.*Okuma alışkanlığı edinmek.* Dünyanın her yerinde insanlar vakit buldukça, hatta vakit bulmadıkları zaman, iki taşın ara yerinde kitap okurlar. Okumak insanlığın insanlığa açılması, insanı öğrenmesi için en önemli yoldur. Eğitim kurumlarında alınan bilgi yetmez, insanın kendini sürekli bir eğitime yöneltmesi gerekir. Toplumu şurada burada gözetleyenler kısa zamanda şu görüşte birleşeceklerdir: bu toprakların insanı kitabı sevmiyor. Nitekim, yüksek öğrenim görmüş kişiler bile, kitap alışkanlıkları olmadığı için, çok zaman bizim Bostancı istasyonundaki hela bekçisi gibi kolay yargılar verebilmektedirler. Pekçok meslek sahibi her konuda görüşler ileri sürerler ve bilmedikleri pekçok konuda, örneğin sanat, siyaset, bilim konularında birileriyle tartışmaktan geri kalmazlar.

5.*Aşık olmayı öğrenmek.* Bu toplumun insanları pekçok şeyi üçkağıda getirirken aşkı da rahatça üçkağıda getirebilecekleri inancıyla davranırlar. Aşk insan ilişkilerinin en zoru ama insanı öğrenmek açısından en önemlisidir. Bizim insanımız aşkı aptallara özgü bir kendini bilmezlik olarak değerlendirir. Aşk onun gözünde insanı üzmekten, oyalamaktan, yaşadığına pişman etmekten başka bir işe yaramayan boş bir etkinliktir. Aşk ancak insanı zedelemediği zaman güzeldir (böyle aşk olurmuş gibi). Aşk, gerçek aşk bir kültür ortamıdır. Onun paralı koca bulmakla ya da güzel kadın ayarlamakla hiçbir ilişkisi yoktur.

Bu konuda helacı kardeşimizin görüşü nedir bilmem ama ben bu işi böyle görüyorum. Önce uygar olmak, sonra Avrupa'da, Asya'da, Afrika'da ya da her yerde kendine yer aramak. İnsan elbet heladaki sıvı sabun kutularını da kırmamalı. Ancak uygar olmanın kutu kırmaktan ya da kutu kırmamaktan daha önemli koşulları var. Bir yerde doğru davranan başka yerde de doğru davranacaktır. Önemli olan doğruyu kavrayabilmek değil mi?

UNUTMAK

Gençliğimizin en güzel filmlerinden biri Alain Resnais'nin *Hiroshima mon amour* 'udur (Hiroşima sevgilim). Hiroşima olayından giderek "unutma" ekseni üzerinde insanı sorguya çeken bu yapıt, büyük romancı Marguerite Duras'ın kaleminden çıkmış olmanın parlaklığını duyuruyordu. Hiroşima'yı unutan bellek Nevers'i de unutuyor. Bir genç kızın, düşman askerine tutulmuş bir genç kızın, bu yüzden büyük acılar çekmiş ya da çektirilmiş bir genç kızın yaşadıklarını unutuyor olmaktan duyduğu tedirginlik hepimizi etkilemişti. O güzelim siyahbeyaz filmde Emanuelle Riva'nın ölçülü ve anlamlı oyunu bizi alabildiğine sarsmıştı. Araya zaman girdi, vurdulu kırdılı filmler girdi ve daha da önemlisi televizyon girdi, pekçok yaşyapıt unutuldu. Yalnız sinemanın başyapıtları değil, romanın başyapıtları da, başka sanatların önemli yapıtları da unutuldu. Şimdi bir filmde küçük bir insan olma heyecanına, kırıntı büyüklüğünde bir insan sorununa raslasak heyecanlanıyoruz. Filmler kan gölü: tabancalar, yumruklar, bağırtı çağırtı gırla...

"Her şeyi gördüm, her şeyi" der kadın. Adam (Eiji Okada) *"Sen Hiroşima'da hiçbir şey görmedin, hiçbir şey"* der. *"Ben her şeyi gördüm. Her şeyi."* Gerçekten her şeyi görmüş müdür? *"Hastaneyi gördüm. Gördüm onu. Hiç kuşkum yok. Hiroşima'da hastane var. Onu nasıl görmemiş olabilirim?"* Adamın tutumu kesindir: *"Sen Hiroşima'da hastane görmedin. Sen Hiroşima'da hiçbir şey görmedin."* Kadın gene anlatır: *"Müzede dört kere...* Adam aynı görüştedir: *"Hiroşima'da müzede mi?"* Kadın gene anlatır: *"Dört kere Hiroşima'da müzede. Gezinen insanlar gördüm. İnsanlar geziniyorlar, düşünceli... Dört kere Hiroşima'da müzede. İnsanlara baktım. Ben de düşünceli düşünceli, demire baktım. Yanmış demire. Yaralanmış demir, demir et gibi yaralanabilir duruma gelmiş... Barış alanında on bin derece. Nasıl görmez insan?"* Adam hep o sözü yineleyecektir: *"Sen Hiroşima'da hiçbir şey görmedin.*

Unutulmakta olan, kolay kolay yeniden gözlerde canlandırılamayan Hiroşima bir gerçekliktir. Analar büyük bir tehlikeyi, sakat çocuklar, ucubeler doğurma tehlikesini yaşıyorlar. Adamlar kısır kalma tehlikesiyle başbaşalar. Yağmur korkutuyor. Pasifik'in sularında kül yağmurları. Pasifik balıkçıları ölüp gittiler. Yiyecekler korku salıyor. Bütün bir kentin besinini çöpe atıyorlar, daha doğrusu gömüyorlar. Bütün

bir kenti öfke bürüyor. Bütün kentleri öfke bürüyor. Kadın bütün bunları anlatırken Hiroşima'yı yaşamamıştır. Bazı şeyleri bilmek yaşamak değildir. Nevers'i yaşamış olması onun Hiroşima'yı kavramasına elbette yardımcı olacaktır. Ama o Nevres'i unutmaktadır, istemese de unutmaktadır, Nevers ağır ağır onun belleğinden silinmektedir... *"Nevers'i gözümde canlandıramıyorum"* der adam. Kadın henüz Nevres'i unutmuş değil. Ama bir gün unutacak: *"Ama bir gün anımsayamaz olacağım. Hiç ama hiç. Hiçbir şeyi.*

Bir güç olsa, bize yaşamadığımız şeyleri yaşatabilse, en azından bize yaşamadığımız şeylerin duygusunu verebilse. Hiroşima, Vietnam ve başka yerler: hiçbirinin anısı yok bizde, onların yalnızca bulanık bilgileri var. Anılar siliniyor. Vietnam savaşı bir gün Otuz Yıl Savaşları ya da Yüz Yıl Savaşları gibi bir kabuk bilgi olup kalacak, tarihin soğuk sayfalarında durup kalacak. Yaşanmış nice acı hiç yaşanmamış gibi olacak. Çünkü insan belleği kendini korumak için kendini ayıklıyor: unutmasaydık dayanamazdık. *"Ölen güne bilinçle ve iyi niyetle ağlayacağız. Ölen güne ağlamaktan başka yapacak hiçbir şe*yimiz *olmayacak, hiç olmayacak."* Belki Hiroşima'da ve Nevers'de ölmüş olmak çok daha iyi olurdu. Adam Kadın'a *"Nevers'de ölmüş olmanı isterdim"* der. *"Ben de"* diye yanıtlar Kadın, *"Ama Nevers'de ölmedim"*

Belleğimiz Hiroşima'nın üzerini bir külle örtecek. Demirin kağıt gibi yandığı Hiroşima'nın. Bu arada insanlar canlı maymun beyni yiyecekler, Miami kıyılarında denize girecekler, birilerine ya da bir şeylere egemen olanlar ya da olduklarını sananlar bağırıp çağıracaklar, yumruk sallayıp tekme atacaklar. Olanları unutacağız ve onları unuttuğumuz için yeni Hiroşima'lar olacak. Birileri, en küçük bir estetik beğeniye ulaşmış olmayan birileri özel uçaklarıyla Paris'e defile izlemeye gidecekler. Süpermen, Sylvestr Stallone, James Bond ve daha başkaları gene harikalar yaratacaklar. İnsanlık bu kafada oldukça...

İNSAN DEĞİŞMEZ

İnsanlık değişir ama insan değişmez. İnsan neyse odur. İnsanlık tek tek insanların üzerinden geçerek değişir, dönüşür, evrimlenir. İnsan değişmez. Nasıl yetişmişse, nasıl yetiştirilmişse öyle kalır. Genç yaşlarımda ben her insanın gönül etkileriyle kökten değiştirilebileceğini, kötüden iyiye yöneltilebileceğini sanırdım. Sanırdım ki sabırla birini olumsuzluklarından arındırabilir olumlu yanlarıyla yeniden kurabiliriz. Bunun boş bir duyguculuk olduğunu zaman bana gösterdi. İnsan değişmiyor. En küçük yaşlarımızdan başlayarak, hatta ana karnından başlayarak öyle bir biçimleniyoruz ki o biçimi kırmak olası değil. İşte bu yüzden dostlarım eğitim denilen şey, çocuk eğitimi denilen şey son derece önemlidir.

Evlilik de bu yüzden önemlidir. Ben ikide bir evliliğin kötü bir kurum olduğunu yazmış söylemişimdir. Doğrudur. Evlilik kötü bir kurumdur, berbat bir kurumdur. Ama çocuk yetiştirmenin tek yolu evlilik kurumundan geçiyor ne yazık ki. Evliliği bir cinsel rahatlama ortamı olarak düşünenler bir süre sonra düş kırıklığına uğrarlar. Evlilik aşkı öldürdüğü gibi cinselliği de tekbiçim bir yapıya indirger. Aşkı yaşamak için de cinselliği yaşamak için de en iyisi evlilik dışı kalmaktır. Zaten yasallaşmış bir aşk, sağlam kazığa bağlanmış bir cinsel ilişki ne anlama gelir ki!

Evliliğin güçlükleri vardır. evlenmek biriyle bir araya gelmekten çok bir çevreye, bir ortama girmektir, bir aileler topluluğuna katılmayı göze almaktır. En azından iki aile vardır ortada. Aile denilen şey birbirine uymaz kişilerin bir araya gelmesiyle oluşur. Ailelerin özyapıları vardır bununla birlikte. Her aile başka bir telden çalar. Her aile birçok doyumsuz insanı bir araya getirdiği için zaten kendi içinde sorunlu bir yapı ortaya koymaktadır. İki ailenin, üç ailenin, dört ailenin yanyana gelmesi tam bir trajedidir. Evliliği göze alanlar bunu göze alırlar. Göze almayan akılsızlar da evlenir evlenmez bu gerçekle yüzyüze gelirler.

Genç insanlar daha kolay bir araya gelebilme ortamı elde edebilmek adına evlenivieriyorlar. Oh, artık birbirimizin olduk rahatlığı. Ancak evliliğin dikenleri yavaş yavaş çıkmaya başlıyor ve onlar birden düş kırıklıklarına uğruyorlar. Bu arada raslantıyla ya da evlilik kurumunu güçlendirmek için bir ya da iki çocuk yapıveriyorlar. Bildiğiniz gibi çocuk yapmak kolaydır, hatta kendiliğinden oluverir. Bakmayın

"çocuk yaptım" diyenlerin cakasına. Çocuk yapmak kahve yapmaktan daha kolaydır. Çocuk yapmak ev yapmaktan, beste yapmaktan, gönül yapmaktan çok daha kolaydır.

Evet, genç insanlar evliliğin yükünü kaldıramayınca hemen onu dağıtmayı düşünüyorlar. Dağıtıyorlar da. Çocuklar ortadadır. Bir görüş var: çocuk kötü evlilik havasında büyüyeceğine... İş o kadar kolay değil dostlarım. Ayrılmış anne ve babaların çocukları sağlıklı olmuyor. Elbet kavgalı gürültülü bir evde çocuklar da sağlıklı olmayacaklardır. Ama iki annesi iki babası olan ve öz annesiyle öz babası birbirine düşman olmuş çocukların ruh durumunu düşünün bir.

Benim rahmetli benim yaramazlıklarıma haklı olarak kızıp ikide bir ayrılmaya kalkınca ona ayrılığın ne anlama geldiğini uzun uzun anlatırdım da oturduğu yerde oturuverirdi. Anneydi, babaydı, ablaydı, kardeşti, yeğendi, bunlar iyi zaman dostlarıdırlar. Karıyla kocanın dayanışması her şeye karşın daha köklüdür. Nitekim bizimki ağır hasta durumuna gelince yakınlar hep uzak durdular. Ne yapsınlar, onu o durumda görmeye dayanamıyorlardı. Gene rahmetlinin yanında ben vardım, bir iki dostum vardı. Eh, çocuklarımız da azçok kavgalı gürültülü bir ortamda büyüdüler ama anne deyince annelerini baba deyince babalarını yanlarında buluveriyorlardı.

Dünyaya getirdiğimiz insanları iyi yetiştirmek için özen gösterelim dostlarım. Kötü biçimlenmiş ruhları ileride yeniden biçimlemek olası olmuyor. İnsan kendini yetiştiriyor, okuyor, bilgileniyor, güzel şeyler yapabiliyor, ama küçüklükten biriktirdiği hastalıklarını, örneğin öfkelerini, yalancılıklarını, güvensizliklerini, ikiyüzlülüklerini bırakamıyor. Sakatlanmış insanlar dünyaya sakatlanmış insanlar getireceklerdir. Düşünün, bedensel olarak hiçbir eksiği olmayan bir insanın ruhsal olarak sapır sapır döküldüğünü...

Ayrılıklarda da kötü evliliklerde de çocuklar zedeleniyor. Zedelenen bu çocuklar zamanla zedeleyici bireyler durumuna geliyorlar. Sakatlık sakatlığı getiriyor. sakatlanmış kişiyi düzeltin bakalım düzeltebilirseniz. Sinirliyi, arsızı, hırslıyı, tedirgini, korkağı, ikiyüzlüyü, yılışığı salağı düzeltin düzeltebilirseniz.

SİYASETİN BOŞLUĞU

İnsanlar siyaset dünyamızın boşluğundan yakınıyorlar. Siyaset dünyamız kimilerine göre yaşam gerçeklerinin çok altında kalıyor. Siyaset insanları bilgili insanlar değiller. Yüksek öğrenim görmüş siyaset adamları bile yetersiz. Böyle düşünüyorlar çokları. Siyaset adamlığı dünyanın her yerinde azçok kolay bir iştir, bir şeylerin ya da birilerinin peşine takılarak sürüklenmek ve sürüklenerek yükselmek, bazen de sürüklenirken tepetaklak gelmek değil de nedir? Toplumun düzeyi siyaset adamlarının düzeyini belirliyor, bir başka deyişle siyaset adamları toplumun çok üstünde de çok altında da değiller. Aynı şey bilim adamları için, felsefe adamları için, sanat adamları için de düşünülebilir. Ama bilimdi, sanattı, felsefeydi, bunlar azçok nitelikli olmayı gerektirir. İnsan örneğin hiç değilse kötü şair sıfatını hakedecek kadar şair değilse ona şair demezler. İnsan kimyanın kıyısından bile geçmemişse kimyacı diye anılabilir mi? Bu iş siyasette daha kolay. Siyaset adamı birilerinin peşine takılabilecek kadar yetenekli ve bilgiliyse ona daha başka bir şey gerekmez.

Gerçekte siyaset çok daha güç bir iş olmalıydı. Bir toplumun yönetimine katılmak gerçek anlamda görgülü, bilgili olmayı ya da daha doğrusu bilinçli olmayı gerektirmeliydi. Siyaset adamı dediğimiz kişi, evet, bir tür insan uzmanı olmalıdır. Tarih bilecek, felsefe bilecek, toplumbilim bilecek... Siyaset adamı sıradan bir meslek adamından daha yetkin ve daha sorumlu olmak zorundadır. Onun bir spor yazarından, bir diş hekiminden, bir nalburdan, bir bisiklet onarıcısından, bir garsondan ve hatta bir profesörden daha geniş bakışlı, daha derin görüşlü olması beklenir. Çünkü her meslek sahibi dünyaya kendi mesleği açısından yani parçalı bakacaktır. Siyaset adamı bütünsel bakamazsa göremez.

Bizde siyasetin durumu benim çocukluğumdan beri içler acısıdır. Ben ilkokulu bitirdiğim sıralarda Demokrat Parti poturlu şalvarlı bol bıyıklı bir halk devinimiyle siyaset alanına yerleşince zaten kötü olan siyasal durum iyiden iyiye kötüledi. Şimdi birileri, bu düzenden yararı olan birileri doğal olarak o günleri parti adından da giderek demokrat insanların başa geçtiği dönem gibi ansalar da, gençler bana inansın, 1950-1960 arası tarihimizin en karanlık, en ayıp, en anlaşılmaz dönemidir. Başların ayak ayakların baş olması, köylü ya da kasabalı ruhunun tüm yaşamı ele geçirmesi, kalkınıyoruz ayağına hazinenin tamta-

kır edilmesi, ülke geleceğinin tam tamına dışa bağımlı duruma getirilmesi, sınıflar arasında uçurumlar açılması, din ticaretinin büyük boyutlara götürülmesi, asker ve aydın düşmanlığının kökleştirilmesi, hırsızlığın herhangi bir yaşam biçimi olarak desteklenmesi, hukukun bir cezalandırma düzeneği olarak kullanılması bu dönemin getirdiği *iyiliklerden* bazılarıdır.

Demokrat Parti 28 nisan 1960 olaylarını izleyen günlerde iyiden iyiye sarsılıp 27 mayısta tepetaklak olunca türk siyaset yaşamının zayıflıkları ortaya çıkmaya başladı. Sanılıyordu ki Demokrat Parti bütün kötülüklerin kaynağıdır. O giderse ülke cennet olacaktır. Tıpkı Fransa'da Louis XIV'ün ölümüyle ortaya çıkan zayıflıklar tablosu gibi bir zayıflıklar tablosu bundan böyle siyasal yaşamın hiç de kolay koşullarda gerçekleşmeyeceğini pek güzel gösteriyordu. Baskı rejimleri ortadan kalkınca, yeni baskı rejimleri gelene kadar bir dinginlik yaşanır. Bu dönem 27 mayısın ardından bir ya da bilemediniz bir buçuk yıl kadar sürmüştür. Bu dinginlik dönemi de gerçekte bir kargaşa dönemiydi: iyinin ya da daha iyinin ne olduğu, ne olabileceği pek iyi bilinmiyordu.

Siyaset alanında hep birileri birilerini engeller ve halkın bilincinde bu engelleme yüzünden güzel şeyler yapılamıyormuş gibi bir izlenim oluşur. Oysa sorun tepeden tırnağa toplumsal yetersizlik sorunudur. Ben bu yetersizliği ilk gençlik yıllarımda iki partide bol bol gözlemledim. Bilinç yetersizliği bugün her alanda olduğu gibi siyaset alanında da temel sorundur. Bu sorun da elbet bir çırpıda aşılabilecek gibi değildir. Bu sorunun aşılması toplumda güçlü dönüşümlerin gerçekleşmesine bağlı olacaktır.

Gençler bana zaman zaman *"Yaptığınız konuşmalarla bizleri siyasetten soğutuyorsunuz"* derler. Ben de onlara derim ki: *"Siz bana ne bakıyorsunuz. Ben siyaseti beceremedim diye herkes onu beceremeyecek değil. Nitelikli siyaset yapma olanağı buluyorsanız daha ne duruyorsunuz! Ben gerçekten siyaseti beceremedim, daha doğrusu kötü bir şey olmadı da ben bu işi beceremeyeceğimi erkenden öğrenip köşeme çekildim.*

Yüksek düzeyde bir siyasal ortamın içinde olabilmeyi bir düş diye görüp günün gerçekleri çerçevesinde siyasal alanda *öncelikle kendini düşünmeden* bir şeyler yapma isteğini ve yürekliliğini gösterenlere ne mutlu!

Pekçok yanlışı hoş görülebiliyorum. İnsandır, diyorum, yanılmıştır, iyice bir düşünse yaptığının kötü olduğunu görecektir, bunu düşünmeye yöneltmek gerekir onu. Kim bilir hangi sıkıntıyla yaptı bunu, diyorum, yoksa neden yapsın, nitekim kendi de güç durumda kaldı, belki ders olmuştur ona, bir daha böyle bir şey yaparken on kere düşünür. Gençliğine ve deneyimsizliğine vermeli, diyorum, yaşamanın ne anlama geldiğini bilmiyor daha, burnu sürtüldükçe anlar, anlar ki dünya onun gördüğü gibi dümdüz değil. Ben hoşgörmeye dünden hazırım. Bir tek hainliği hoşgöremiyorum. Hele hainliklerini beni aptal yerine koyarak yaptılar mı tepem atıyor. Hainlik başka nasıl yapılır ki?

Kimileri kendilerini çok akıllı sizi de çok aptal sanırlar. Hele benim gibi çok zaman aptal rolü oynayan birini aptal yerine koymak çok kolaydır. Bakmaz gibi yaparım ama domuz gibi gözlemlerim. Gözümden kolay kolay bir şey kaçmaz. Birinin bir sinsiliğini, ikiyüzlülüğünü, bir hırsızlığını yakaladım mı tamamdır. Ondan sonra o kişi ağzıyla kuş tutsa benim için güvenilmez adamdır. Bazen çok küçük bir belirti ihaneti ortaya koyuverir. Bazen ihanet belirtileri çok sönük ve çok bulanıktır. Acele karar vermemek gerekir. Bir şeyin kesin bilgisine ulaşmadan o şeyi kesin biliyormuş gibi yapmak kendini bilen birine yakışacak şey değildir. Ancak kesin belirtiler ortaya çıkıp ihanet gerçekleşince artık yeni bir belirti beklemenin, bu yolda gerektiğinden çok kuşkucu olmanın bir anlamı yoktur.

Dürüstlük çizgisinden sapmalarımızı, ihanet eder duruma gelmelerimizi çok zaman varolan kötü koşullarla açıklamak eğilimindeyiz. Birinden şöyle bir savunma duyabilirsiniz: *"Adam rüşvet almasın da ne yapsın? Üç çocuk, bir kadın, üstelik kaynana ve kayınbaba da başında. Onu bırak, askerdeki kardeşine de her ay para gönderiyor zavallım. Bu durumda kim olsa...* Ahlaksızlıklara giydirilen kılıflar son derece cafcaflı kılıflardır. Ahlakın gerekçesi olabilirmiş gibi, ahlaklılığın çok özel koşulları olabilirmiş gibi kimileri ahlaklılık ve ahlaksızlık arasında kendilerine göre sınır çizmeye kalkarlar. *"Tüm koşullar uygun olsaydı adam hiç hırsız olur muydu?"* gibi gerekçeler birer ahlaksızlık savunusundan başka bir şey değildir.

Kimi insanların yaşamı ahlaklılığın koşulsuz bir insanlık durumu olduğunu açıkça ortaya koyar. Nice insan vardır, en kötü koşullarda

bile arkadaşının cebinden on lira sızdırmayı düşünmemiştir. Çöplükten yiyecek toplayan ya da pazardan artık sebzeler toplayan kişileri gözlerimiz yaşararak izliyor değil miyiz? Onlar da bilirlerdi, hele hırsızlığın kurnazlık sayıldığı şu dönemde birilerinin cebindeki paraya göz dikmeyi.

Ahlaksızlığın kötü yaşam koşullarında arttığı doğrudur. Kötü koşullar hırsız olmayı düşünmemiş birini hırsızlığa yöneltebilir. Ama o kişi güçlü kişiliği olan biriyse bu baskıya karşı koymayı bilecektir. Çok kötü zamanlardan geçilir, bu çok kötü zamanlarda her koşulda dürüst kalabilmiş insanların sayısı hiç de az değildir. Genelde "enayi" kategorisinden işlem gören bu insanlar insan olma onurunu hiçbir şeye değişmeyen insanlardır.

Ahlaksızlığın en kötüsü hainlik kaftanıyla dolaşanıdır. Hain yaman adamdır, onu sıradan bir hırsızla, sıradan bir üçkağıtçıyla, sıradan bir dolapçıyla, sıradan bir kapkaççıyla karşılaştıramazsınız. Örneğin sıradan bir hırsız kendisine yardım etmiş, kendisini desteklemiş, kendisine bir şeyler öğretmiş adamın kuyusunu kazmaz, taş çatlasa onun cebinden para sızdırmayı düşünmez, onu enayi yerine koyarak *"Nasıl olsa anlamıyor salak"* rahatlığıyla iş görmeyi hiç mi hiç düşünmez. Kısacası ben her türlü kötülüğün, her türlü ahlaksızlığın karşısındayım ama, bir insanın hiç kötülük etmemesi gereken birine kötülük edebilmesini hiç mi hiç bağışlayamıyorum.

Her şeye alışılıyor dostlarım, ihanete alışılmıyor. Gerçekte ona da pek güzel alışabilmeliydik. Böylesine bozulmuş bir toplumda hangi ilişkinin içten hangi ilişkinin düzmece olduğunu kestirebilmek zor olduğundan belki de bizim ihanet diye belirlediğimiz tutumların ihanetle değil de sıradan bir kötülükle ilişkisi olabilir. Yani biri bizi sever görünüyor diye, bizim varlığımızdan hoşnut olur görünüyor diye onu gerçek bir dost saymamız doğru mu? İyi ama dostlar kime güveneceğiz şu kıçı kırık dünyada? Yıllardır insan ilişkileri açısından her tuttuğumuz elimizde kaldı. Bize kazık atmak neredeyse dünyanın en olağan koşulları arasında sayılacak. Kim ne derse desin, ben hainliklere alışamadım, bundan sonra alışabileceğimi de hiç sanmam.

SİMİT SEVER MİSİNİZ?

İyiden iyiye parasız günlerimizde simit bizi ayakta tutan şeydi. Açlıktan bir yerlerimiz titremeye başlayınca cepte son kalan bozukluklarla hemen bir simit almaya davranırdık. Evin dışındaki yaşamımızda yiyecek açısından biri ucuz biri bize göre pahalı ama gene de ucuz iki seçeneğimiz vardı: simit ve işkembe çorbası. Soğuk günlerde bol ekmekle içilen bir işkembe çorbası pek güzel ısıtırdı içimizi. Ben *tuzlama* denilen *iri kıyım* çorbayı daha çok severdim ya da daha doyurucu bulurdum. *İnce kıyım* pek işime gelmezdi, doyurmazdı sanki beni. Gençliğimiz doymaya çalışmakla geçti. İşkembe çorbasının bizim için lüks olduğu zamanlardı onlar. Su çeken ayakkabılarımızla bol yağmurlu bir günde sokakların titreten havasından işkembecinin sıcak dünyasına sığınmak en büyük mutluluklardan biriydi bizim için. Sonraları azçok iyi olanaklara kavuştukça şımardık belki de. Ben zamanla işkembe çorbasında pişmiş sinekler ve pişmiş hamamböcekleri bulmaya başladım. Ondan sonra işkembe çorbasıyla bağım hemen tümüyle koptu. Bir ara evde yapıyordum işkembe çorbasını. Çocuklar seviyordu ama rahmetli ağzına koymazdı. Sonra çeşitli hastalıklar bizi bu güzelim çorbadan da uzaklaştırdı.

Ama simitle ilişkimiz ya da bağımız sürüyor. Ancak simitler iyiden iyiye bozuldu. Her şey bozulurken simitlerin bozulmaması garip olmaz mıydı? Eski İstanbul'un simitleri pek güzel olurdu. Yanına küçük bir parça kaşar peyniri uygulayabildiyseniz hele. Hele bir de bir bardak çay varsa yanında. Yaşlandık artık, simidin susamı bile dokunuyor artık bize. Olsun, o kadarına aldırmıyorum şimdi. Ama şu köhne İstanbul'da simidi nereden bulacaksınız. Ne katıyorlarsa içine, simit şişkin bir şey oluyor. Şişkin ama içi boş. Boş ve tatsız. Duyduğum yalan değilse simit hamurunun içine *eser miktarda* amonyak koyuyorlarmış. Daha neler! Kimsenin bu olan biteni gördüğü yok. Her şey kendi kendine giderken simidin de kupkuru şişkin bir şey olup kalması doğaldır.

Çocukluğumuzda Adana'nın simidi pek güzeldi, nohut hamurundan yaparlardı ki ara sıra ağzımıza nohut parçaları gelirdi. Bazen yarım simit alırdık teneffüste. O bizi öğlene kadar idare ederdi. Sonra İstanbul'un simidini çok sevdim ben. Doğru dürüst hamurdan yaparlardı simitleri o zaman. İstanbul'un nüfusu biz liseye giderken bir bu-

çuk milyon muydu neydi. Yaşamın tadı kalmadı, simitlerin de hiç tadı yok. Gene de bazı semtlerde eski simitleri uzaktan andıran simitler bulunabiliyor. Sonra, bakın, Ankara'nın simidi de güzeldir, ben pek severim. Ankara'ya her gidişimde birkaç simit yerim. Geçenlerde Ankara Üniversitesi'nin sempozyumuna gittik, ben şekerim düşüyor bahanesiyle Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin önündeki simitçiye koştum ikide bir.

İki yıldır İzmit'de çalışıyorum ya, böylece yeniden iyi simit yeme şansını elde etmiş oldum. İzmit'in simidi gerçekten çok güzel. Bazen otobüsten inip hemen simitçiye koşuyorum. Adliye'nin berisindeki simitçiyle ahbap olduk. Bir ara uğramadım, nasıl merak etmiş. *"Simit önemli değil, yüzünü görmeyince bayağı kaygılandım, ne olur otur bir çayımı iç!"* dedi. Onu kırmak istemezdim ama vaktim yoktu. Otobüsten iner inmez doğruca fakültenin yolunu tutuyorum. Onca iş, onca ders beni beklerken benim İzmit'deki dostlarımı arayacak vaktim de olmuyor. Biliyorum güceniyorlar, yerden göğe de haklılar. Ama biz öylesine ateş çemberlerinden geçtik ve geçiyoruz ki gün oluyor adımızı bile anımsayacak durumumuz olmuyor. Her zaman *"Her şeye vakit vardır"* diyen ben çok zaman bir şeylere vakit ayıramıyorum. Bilemem bu koşu nerede nasıl bitecek.

İzmit'in simidi güzel olmasına güzel ama, dostlarım, gerçekte hiçbir şeyin tadı kalmadı. Belki de ben çok sevdiğim yaşamın tadını yitiriyorum. Dostluklar bitiyor, arkadaşlıkların anlamı kalmıyor. Saman tadında bir yaşamı biraz da kendimizi zorlayarak sürdürüyoruz işte. Daha genç olsaydım her şey daha mı kolay olurdu bilemem. Bildiğim, hiçbir şeyin tadı yok. Yaşam neredeyse düz bir şemaya indirgendi. Belki de benim için böyle bu. Zaman zaman kendimi topluyorum, kendime iyilikler ve güzellikler aşılayabilmek için bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Olmuyor. Gene de simitlerin iyi olması önemli. Birden bir şeyleri unutmak, her şey yolunda gidiyormuş gibi çıtır çıtır bir simit yemek hiç de kötü olmuyor. Ne olurdu her şey bu kadar kötü olmasaydı, heyecanlarımız sönmeseydi, sevinçlerimiz dipdiri kalabilseydi, yüreğimizde eşsiz sevgileri yaşatabilseydik. Evet, olmuyor.

GENÇLERLE BİRLİKTE

Sempozyumlar, paneller, konferanslar... Yetiş yetişebilirsen. Durmadan bir yerlere çağırılıyoruz. Hayır dediğin zaman kızıp güceniyorlar. Kimse bizim ne durumda olduğumuzu anlamak istemiyor. Kocaeli Üniversitesi'nde bizim bölümün sempozyumu vardı geçenlerde. O günlerden dayak yemiş gibi çıktık. Derken Ankara'nın yolu göründü. Ankara Üniversitesi'nin Hukuk Fakültesi'nde gençlere biraz Kant anlattım. Ertesi gün sempozyum başladı. Genç insanlar bizlerle konuşmak istiyorlar. Yerden göğe hakları. Kimi özel kimi genel bir yığın soru soruyorlar. Toplantıların dinlenmeye ayrılmış aralarında doğru dürüst bir bardak çay içecek halimiz olmuyor. Hayır, yakınmıyorum. Bizim işimiz genç insanların yetişmesine katkıda bulunmak değil mi? Yalnız derse girip çıkmakla bu işi tam yaptığımızı söyleyebilir miyiz?

Türkiye'nin her yanında çok şeye meraklı gençler var. Bizi sorguya çekip duruyorlar. Akla gelmeyecek sorularla karşılaşıyorsunuz. Bu gençlerden bazıları kendine çok güvenenler takımından. Bizi biraz da hafife aldıkları belli. Kendileri doğru yolu bulmuşlar, bizi biraz da hafife alarak eleştiriyorlar. Ayıp olmasın diye alaycılıklarını kalın örtüler altında gizliyorlar. Bazıları gerçek anlamda öğrenme tutkunu. Onların sorularını karşılamak daha kolay oluyor. Ne olursa olsun, elimizin erdiği dilimizin döndüğü kadar onlara bir şeyler vermek zorundayız ya da daha doğrusu onlara bazı şeyler elde etmeleri yolunda yardımda bulunmak zorundayız.

Genç olmak güzel şeydir. Ben bir beş yıllık gençlik için yaşlılığımın geri kalanını vermeye hazırım. *"Gençler bilse ihtiyarlar yapabilse"* formülü her zaman bir doğruyu karşılamıyor. Bilen ve yapabilen gençler var, tıpkı bilen ve yapabilen ihtiyarların varolduğu gibi. Bilmeyen ve yapamayan gençlerle bilmeyen ve yapamayan yaşlıların sayısı da az değil. Gençlik öğrenmeye yatkınlık dönemidir. Gelgelelim o çağlarında insan azçok delifişek olduğundan çok zaman ne istediğini bilemiyor. Ben gençliğini bozuk para gibi harcayanlardan biriyim. Geçmiş günlerime şimdi yanıyorum. Latince derslerinden kaçar, eski fransızca derslerine hiç girmez, italyanca derslerine şöyle bir uğrardım. Bir italyanca dersinde Bay Anglizani *"Koyun gibi gidip geliyorsun buraya"* demişti bana. Gerçekte dersler pek zevksiz geçerdi. Eğitimcilik bir tür ustalıktır. Felsefe derslerimiz de fransız dili ve edebiyatıyla

ilgili derslerimiz de pek soğuk geçerdi. Öğretmenlerimizle aramızda bir sıcaklık yoktu. Biz de derse gidecek yerde sağda solda sürterdik.

Bugün de pekçok genç insanın boşa vakit harcadığını, zamanı unufak ederek yaşadığını görüyor ve üzülüyorum. Gençlerin büyük bir bölümü kahve köşelerinde laklakla vakit geçiriyor. Bilseler o dönemin insan yaşamında ne kadar önemli olduğunu, kahvede çok durmazlar. Bizim yaşlara gelindiğinde öğrenme yeteneği iyiden iyiye azalıyor. Eskimiş beden yeni bilgiler almak istemiyor ya da almayı beceremiyor. İhtiyarlıkta eski bilgileri pek güzel kullanabiliyor insan ama yeni şeyler öğrenmek istediği zaman iyiden iyiye zorlanıyor. Gençlerimizde okuma alışkanlığı yok. Okumak bir zevk değil onlar için. Okuma işini onlar bir yükümlülük olarak görüyorlar. Böyle gördükleri için de kitaptan bucak bucak kaçıyorlar.

Paneller, sempozyumlar, konferanslar elbette yararlı. Ama bu gibi toplantılar gerçek anlamda kendini yetiştirmek isteyen, okumayı ve araştırmayı bilen gençler için yararlı. Öbürleri bu gibi toplantılara ya eğlence için geliyorlar ya da kafalarındaki saplantıları size doğrulatmak için geliyorlar. Dostlar alışverişte görsün. Hele kafalarındaki saplantıları doğrulatmak için gelenlere iyiden iyiye kızıyorum. Be adam, ben senin gibi düşünmek zorunda mıyım? Hem sen kafandaki onca önyargının bir gerçeği karşıladığını nereden biliyorsun? Adam bir şeylere inanmış ya, o inancıyla dünyanın tüm sorunlarını kökten çözdüğünü ya da çözebileceğini düşünüyor. Bu garip tiplere göre bizler sürekli ödün veren insanlarız. Hatta onlara göre birer "oportünist" olmamız da çok doğal. Onların kendilerine olan güvenleri doğrusu benim gözümü korkutuyor.

Bereket çok aklı başında gençler var. Onları görünce boşa kürek çekmediğimizi anlıyoruz. Onlar iyi ki varlar. Bizim yerimizi alacaklar. Sanırım bizim yaptığımız işlerden daha güzelini yapacaklar gelecekte. Onlar kuşkuyla bakıyorlar her şeye. Önyargılarla düşünmeyi sevmiyorlar. Durmadan arıyorlar, araştırıyorlar, öğrenmeye çalışıyorlar. Yanlışlarını düzeltmeye hazır durumdalar. O yüzden bir konuda enine boyuna tartışmak için can atıyorlar. Bilgi edinmenin kolay olmadığını bildikleri için zorun peşinden gidiyorlar her zaman.

KATLANMAK

Erdemli olmanın birinci koşulu katlanmayı bilmektir diye düşünürüm. Neye katlanmak? Her güçlüğe, her sıkıntıya, olumsuz her duruma katlanmak. Bizler çok zaman düz bir yaşam isteriz, önümüze çıkan engellerden hoşlanmayız. Olağanüstü durumlar, olağanüstü yükümlülükler bizi sıkar. Tüm sorumluluklarımız gündelik yaşam koşulları içinde yerine getirilebilecek cinsten olsun isteriz. Sabah kalkmalıyız, işimize gitmeliyiz, orada hiçbir pürüzle karşılaşmadan günü tamamlamalıyız, evimize dönmeliyiz... Ancak yaşam bu kadar düz gitmez. Bir akşam vakti ya da bir gece yarısı bir de bakarsınız ki olağanüstü bir durumla karşılaşıvermişsiniz. Canınız kadar sevdiğiniz birinin başına bir iş gelmiştir, canınızın bir parçası olan bir kişi hastalanmıştır, eviniz yanmış, işinize son verilmiş, bir konuda tam bir açmazda kalmışsınızdır. Bu da olmalı mıydı diye düşünürsünüz. Hatta bir üst gücün varlığını benimseyip bu da bana yapılır mıydı diye söylenirsiniz. Oysa güçlükler hepimiz içindir, olağanüstü durumlar herkesin başına geldiği gibi bizim başımıza da gelebilir.

Biri zor bir duruma düştüğünde hem onun için üzülürüz hem de bizim başımıza böyle bir iş gelmediği için alttan alta sevinç duyarız. Başkalarının kötü duruma düşmesiyle ilgili görüşler bildirirken yüreğimizin derininde hep bu *kendini kurtarmışlık* duygusu belirgindir. Ama kötülük bir gün bizim de kapımızı çalacaktır. Yaşam acımasız bir hırsızdır, bir gün sizin bir şeylerinizi de göz göre göre alıp gidecektir. O zaman yapılacak tek şey katlanmaktır. Katlanmak erdemli olmanın birinci koşuludur. Katlanmayı bilmiyorsanız yaşamayı bilmiyorsunuz demektir. Katlanmak elbette kolay iş değildir. En güç durumlarda ayakta durabilmek her babayiğidin yapabileceği bir şey değildir. O yüzden insanlar katlanmayı değil de kaytarmayı severler çok zaman. Sorumluluğu birinin sırtına yıkıp gitmek, benim işim var deyip işin içinden sıyrılıvermek bir bakıma güzeldir de herkesin yapabileceği şey değildir.

Nice insanlar gördüm, güçlüklerden uzak durabilmek için daha büyük güçlüklere katlanmayı göze alıyorlardı. Belki her şeyi, tüm olan biteni benimsemek ve dimdik durabilmek daha kolaydır. Daha kolay olmasa bile daha hoştur. Bunun için dünyanın böyle bir dünya olduğunu baştan kabullenmek gerekir. Ancak yitirmeye hazır olanlar dünyanın sıkıntıları karşısında azçok rahat olabilirler. Yaşamın gerçek bir

hırsız olduğunu ve onun her şeyimizi alıp götürebileceğini baştan benimsemek katlanmayı iyiden iyiye kolaylaştırır. Bir şeyden duyduğumuz acı o şeyle ilgili değildir, bizim o şeyden etkilenmemizle ilgilidir. Bunu bize Stoa filozofları pek güzel öğrettiler. O zaman ne yapmak gerekir? Her şey karşısında sağlam olabilmeyi, sağlam kalabilmeyi bilmek gerekir. Güzel şeylere göre olduğu kadar kötü şeylere göre de düzenlemeliyiz yaşamımızı. Bilmeliyiz ki her an bir kötülük kapımızı çalabilecektir. Beş dakika önce bunlar yoktu ama şimdi var diye düşüneceğiz. Bunu ne kadar olağan karşılayabiliyorsak o ölçüde erdemliyizdir.

Erdemli olmak yalnızca katlanmayı bilmekle belirgin değil elbette. Ama erdemli olmanın ilk koşulu katlanmayı bilmektir yani göze alabilmektir. Bunun için gözüpek olmak gerekmez, yalnızca ve yalnızca yürekli olmak gerekir. Gözüpeklikle yüreklilik birbirlerine yakın gibi dururlar. Oysa biri ne ölçüde tutarsızlık kaynağıysa öbürü o ölçüde tutarlılık nedenidir. Gözüpek adam yani gözünü budaktan esirgemeyen adam kendi için de başkaları için de tehlikelidir. Yürekli adam insan olmanın koşullarını varlığında büyük ölçüde gerçekleştirmiş kimsedir. Belki de hiçbir şeye şaşmamak, her olanı ağırbaşlılıkla karşılamayı bilmek gerekiyor. Biliyorum, hiç de kolay bir iş değil bu. Marcus Aurelius'un belirttiği gibi, mutluluğun kaynağı ussallıkta olsa gerek. Usumuzu iyi kullanmamız gerektiğini başta Descartes olmak üzere birçok filozof bize zorunlu bir yaşam koşulu olarak bildirdi. Ama usunu iyi kullanmak ya da her anlamda kendine egemen olmak başlıbaşına bir kişisel yetkinlik sorunudur.

Basit insanın ya da bayağı insanın yani erdemli olmayan insanın bir temel özelliği var: iyiliği de kötülüğü de kendinden değil dışarıdan beklemek. Bunu da bize bir başka Stoa filozofu öğretti, Epiktetos öğretti. Kendimizi ve başkalarını yaşam karşısında güçlü olmaya alıştırmalıyız. Sen ne kadar güçlüsün? Böyle diyebilirsiniz bana. Ben güçlü olduğumu değil güçlü olmak gerektiğini söylemek istiyorum. Güçlü olmasak onca acıya katlanabilir miydik?

İNTİHAR SORUNU

İntihar sorunu çağımızın en önemli sorunu gibi görünüyor. Oysa o tüm zamanların temel sorunu oldu. Yaşamından vazgeçmek, artık yaşamak istememek belki de insanın temel haklarından biri olarak görülmelidir. Ben pek öyle göremiyorum. Neden derseniz, hepimiz teker teker insanlığın bir parçasıyız, kendimizi yoketmek insanlığın bir parçasını yoketmek değil de nedir? Geçenlerde Ankara'da bana intihar konusunda soru soran bir gence bu görüşümü bildirdiğimde beni biraz yadırgadı ve bu konuda pek "idealist" bir inanç sahibi olduğumu söyledi. Ben de hayır demedim. Ancak insanın kendini öldürme hakkını da elinden alamazsınız, dedim. İntihar bana göre yaşam iyiden iyiye çekilmez olduğu zaman düşünülebilecek bir kurtulma yoludur. Bunu o gence de söyledim. Bu da özellikle hastalıklı bir ihtiyarlığın çekilmez koşullarıyla ilgili olmak gerekir. Ben bu konuda tam bir Stoa'cıyım, Stoa filozoflarının *insan doğal bir varlıktır* görüşünden giderek tükenmiş bir yaşamı bitirmek gerekir anlayışına gönülden katılıyorum.

Montaigne çok sevdiği ve hatta hayran olduğu Stoa filozoflarının intihar konusundaki görüşlerini kesinlikle benimsemez, onun yerine *emeklilik* fikrini getirir. Eleştirilerinde haklıdır. Der ki bu Stoa filozofları arasında artık bende iş kalmadı diyerek kırk beş yaşında kendini öldüren vardır, bu olur mu? Elbette yerden göğe haklıdır Montaigne. O şöyle düşünür: insan belli bir yaşa kadar çabalayıp insanlığa yararlı olduktan sonra köşesine çekilme ya da emekli olma hakkını elde etmiş olur. Kendini öldürmektense kendi köşesinde kendi dünyasında yaşamak uygun olacaktır. Bu da elbet Stoa düşüncesiyle karşıtlaşır. Ölümü beklemek bir Stoa filozofuna ağır gelir. Acılar içinde kıvranarak ya da tam tamına bir boşluğu yaşayarak ölümün gelmesini beklemek. Stoa'cı bu konuda hiç de sabırlı olmayacaktır. Doğrusu bu konuda ben Montaigne'den de yanayım Stoa filozoflarından da yanayım. O nasıl oluyor, iki karşıt şeyi aynı anda benimsemek mantığa aykırı değil mi diyeceksiniz. Değil. Neden derseniz, insan gerçek anlamda emekliliği de enine boyuna yaşayabilmelidir. Evet, benim artık kendi köşeme çekilmemin zamanı geldi diyebilmelidir. Kendine bir "uzlet" köşesi kurup orada dinlenebilmelidir. Ama yaşam koşulları iyiden iyiye kötüleşince çekip gitme hakkını da rahatça kullanabilmelidir.

Öyle olacağı hiç aklıma gelmezdi, ama öyleymiş meğer. Bir zaman sonra öyle koşullarla karşılaşıyorsunuz ki yaşamın tadı tuzu kalmıyor. Ben şimdi o duyguları yaşıyorum. *"Ne meyle ne neva-yı neyle şimdi / Gönül eğlenmiyor bir şeyle şimdi"* demiş ya şair, onun gibi. En çok duyduğum şu söz beni sevindireceğine öfkelendiriyor: *"Siz bize lazımsınız."* Ben zaten hep lazım oldum, giderek, affınıza mağruren konuşuyorum, lazımlık gibi bir şey oldum. Benim özel yaşamım tam bir fiyaskodur, alan gitti alan gitti, toplumsal yaşamımın beni şu yaşımda çokça ilgilendirmediğini de rahatça söyleyebilirim. Kaskatı bir dürüstlük anlayışını sürdürürken, tam anlamında sorumlu olma duygularını yaşarken, birilerini üzmemek için çırpınırken, birilerine olabildiğince yardım etmeye çalışırken bizim yaşamımız güme gitti. Pişman mıyım? Hayır, değilim. Yaşamım onurlu ve iyi bir yaşam oldu. Ondaki eksiklikler dış dünyanın verimsiz koşullarıyla ilgiliydi. Örneğin aşk adına bir takım soytarılıklar yaşamışsak bunda bizim suçumuz yoktur. Başımıza bin türlü çorap örüldüyse bunda da bizim suçumuz yoktur. Birileri bizi kandırdıysa biz mi suçluyuz?

Ben şimdi emekli değilim, emekli olmayı da düşünmüyorum. Daha doğrusu bir iki yıl önce emekli olmayı düşünüyordum, ömrümün kalanını cümbüş çalmayı öğrenmekle geçirecektim. On parça çalabilsem yeterdi. Belki benim gibi birkaç uçuk ihtiyar bulur onlarla bir *orkestra* bile kurabilirdim. Bazı akşamlar meyhaneleri dolaşıp, hem çalıp söyler hem beş on kuruş kazanabilirdik. Şimdi yapamam, çünkü sözverdim. Sorumluluk aldım üstüme. Bu sorumluluğu sonuna kadar yerine getirmem gerekiyor. Sözverdiğim insanlar bana kucak açtılar, benim için ne gerekiyorsa yaptılar. Yapmasalardı benim de çekip gitme hakkım oluşurdu. Ama şimdi gerçek anlamda sorumluluklarım var.

İntihar yoluyla ya da başka bir yolla sırtımı çok geç kalmadan toprağa dayamayı çok istiyorum. Bir insanın kaldıramayacağı kadar ağır yük yüklenmişim. Bugün de yükleniyorum. Artık dinlenmek istiyorum. Şöyle derin bir uykuya dalmak... Zaman zaman şeytan yokluyor, haydi gel gidelim diyor. İyi ama, birilerine sözverdim, onları yarı yolda bırakmak ayıp olmaz mı? Olmaz diyor şeytan ve ekliyor: *"Dünyanın sensiz olamayacağını mı sanıyorsun, budala!"* Ne dersiniz, şeytan haksız mı?

ACININ ÖNÜNDE EĞİLMEK

Dostoyevski'yi sever misiniz? Ben pek severim. Onun düşünce dünyasını tam olarak paylaşmasam da yazdıkları ilgilendirir beni. Gerçek bir gözlemcidir o, gerçek bir insan araştırmacısıdır. Yaşamı tam bir yetkiyle tartışır, bu arada son derece şaşırtıcı şeyler de söyler. Kahramanlarının hemen hepsi ilginçtir ve pek alışılmış kimseler değildir. Romanlarındaki baş kahramanlardan çok ikinci üçüncü derece kahramanlar ilginç görünür bana. Örneğin *Karamazof kardeşler* romanındaki Staretz Zosima'yı pek severim. Staretz Zosima bir gün garip bir iş yapar, o delifişek Dimitri'nin önünde diz çöker. Koca rahibin neden böyle yaptığını kestiremezler. O da bir şey demez. Neden öyle davrandığını daha sonra küçük kardeş Alyoşa'ya şöyle açıklar: *"Dün çekeceği büyük acının önünde eğilmiştim."* Alyoşa anlayamaz bu sözlerin altında yatanı: ne tür bir acıdır sözkonusu olan? Staretz Zosima şöyle der: *"...Dün korkunç bir şey görür gibi oldum... Bakışında bütün yazgısı belirmişti sanki. Öyle bir bakışı vardı ki... bu adamın kendisi için hazırladıkları ürperti verdi bana... Yaşamımda ilk olarak kimselerin böyle... yazgılarının yüzlerine vurduğunu görmüştüm. Yazık ki her defasında da yazgının dediği oldu. (..) 'Toprağa düşen bir buğday tanesi yokolmadığı zaman bir buğday tanesi olarak kalır, yokolursa bereketli ürün verir.' Bunu unutma. Seni birçok defa bunun için kutsadım Aleksey, bunu bil. (..) Bu duvarlar arasından çık, ancak dünyada rahip gibi kal. Senin de birçok düşmanın olacak, ama onlar da sevecek seni. Yaşamda çok acı çekeceksin. Bu acılar mutluluğunu artırmaya yarayacak.*

Alfred de Musset *"Hiçbir şey bizi büyük bir acı kadar büyük kılmaz"* der. Gerçekten erdemlere giden yolun acılardan geçtiğini rahatça söyleyebiliriz. Ben acıdan kaçan demeyeyim ama acı çekmemiş insanlardan korkarım. Gerçekte öyle bir dünyada yaşıyoruz ki, onda sevinçlerden çok acılar kesiyor yolumuzu. Her köşebaşında bir acı yolumuzu bekliyor. Bazılarımız gerçekten acılardan uzak durmaya çalışıyoruz. Bencil insanlar acıyı enaza indirebilmek için ellerinden geleni yaparlar. Her acı onlara bir yitim gibi görünür. Oysa acının sağladığı kazancı da unutmamak gerekir. Kutsal kitapta da Stoa filozoflarında da rasladığımız *"Yalnız kaybedenler kazanacaktır"* sözü bizim için

çok önemli bir doğrunun formülü değil midir?

İnsanlar yitirmemeye bakıyorlar. Her yitirdikleri onların varlıklarından kopmuş bir parça oluyor neredeyse. Genel olarak insan tam bir acı kaçkınıdır. Oysa yaşam bize kendi koşullarından giderek ya da bizim koşullarımızdan giderek acı faturaları çıkarır. Acı çekmek elbette kolay iş değildir, dile kolaydır kolaysa. Her acı içimizde derin yaralar, büyük uçurumlar açar. Acının yarattığı sıkıntılı boşluğu kapamak kolay değildir. Ne var ki acılarımızla bilgeleşiyoruz. Acılar olmasaydı dünyamız iyiden iyiye kolay ama anlayışsız bir dünya olacaktı. İnsan gerçeğini acılar tanıtıyor bize. Acıların gözüyle ya da gözlüğüyle dünyaya baktığımız zaman her şeyi daha doğru, daha sağlam görüyoruz, gerçek yapısı içinde görüyoruz.

Acıyı göze almak yaşamı benimsemektir. Yaşam bize üst üste ya da aralıklı olarak bir dizi acı sunar. Gerçekte her şey acıyla başlayıp acıyla bitmektedir. Sevinç durakları kısa duraklardır, bizi bir süre için oyalarlar ve bize dünyanın girdisine çıktısına katlanabilme gücü verirler. O geçici sevinçler acıyla, acılarla kesilecektir. Baudelaire'e *"Ey acım, uslu ol, biraz dinlen artık"* dedirten şey acının dayanılmaz ağırlığıdır. Gerçekten acı bazen insanın gücünü aşacak boyutlara ulaşır. Ben buna katlanamam ya da ben bu kadarına katlanamam diye düşünür insan. Acı kıs kıs güler, katlanırsın, bal gibi katlanırsın demek ister. *"Şu dünyada acı acıya eklenir / Gün günü izler sıkıntı sıkıntıyı"* der Lamartine. Evet, bir acının hemen bir başka acıya bağlandığı çok olur.

İnsanın büyük direnme gücü gerçekte her acıya katlanmayı sağlayabilecek niteliktedir. Çokları bir acının eşiğinde şaşkına dönerler, sonra alışırlar, acılarını daha bir tutarlılıkta çekmeye başlarlar. Acı biter gibi olduğunda ya da bir çırpıda bittiğinde bir sona geldiklerini ve bir başlangıç noktasında olduklarını sezerler. Yeni bir aşka başlar gibi yeni bir acıya başlamak gerekecektir. Dimitri'nin yüzünde o büyük acıyı görünce Staretz Zosima yerlere kadar eğilmek gereği duyar. Büyük acılar çekmiş insanların ya da çekmekte olan insanların önünde eğilmeliyiz. Acı en duyarsız görünen insanın ruhunda bile bir küçük bilgelik ateşi yakacaktır. Acılar da adam etmiyorsa bizi, adam olma şansımızı iyiden iyiye elden kaçırmışız demektir.

YALNIZLIK

Adına yalnızlık mı demeli kimsesizlik mi? Bana yalnızlık değil de kimsesizlik demek daha uygun görünüyor. Yalnız olmak insandan kopmuş olmaktır, dünyayla bağ kuramamış olmaktır. Oysa biz dünyanın içinde, insanlığın orta yerinde duyuyoruz kendimizi. Tanıyanımız var, sevenimiz var... Gene de yalnızlığa çıkmış bu duygunun adı. Gerçek yalnızlar kendi tek kişilik dünyalarına kapanmış olanlardır. Onlar doğal olarak *insanlardan biri* diye görmezler kendilerini. Gerçek yalnızlar belki de bencillerdir. Bencil insanlar gariptirler. Onlara göre dünya onlarla başlar onlarla biter. Başkaları ancak bir araç olabilir onlar için. Bizler insanla yaşıyoruz, insanlıkla yaşıyoruz, yalnız dirilerle değil ölülerle de yakınlığımız var. Dirilerden çok ölülerle konuşuyoruz. Gündelik dilde yalnızlığı kimsesizlikten ayırmıyoruz, tümüne yalnızlık deyip çıkıyoruz. Gelin biz de öyle yapalım, adına yalnızlık diyelim bu duygunun.

Genç yaşlarımda yalnız hem de yapayalnız duyardım kendimi. Sonraları bu duyguyu zaman zaman aşar gibi oldum, ama hiçbir zaman kendimi o duygudan kurtaramadım. Genç yaşlarımda yalnızlık pek ağır gelirdi bana. Daha sonra alıştım yalnız olmaya. Hatta yalnızlık benim sevdiğim bir şey oldu. Yaşlandıkça bu dingin yalnızlıktan sıyrılıp gene o sıkıcı yalnızlığa düşer oldum. Birileriyle olan yakınlığımız azaldıkça azaldı. Cahit Sıtkı'nın dediği gibi oldu: *"Dostlarla da yollar ayrıldı bir bir / Gittikçe artıyor yalnızlığımız.* Şimdi bu yalnızlık denilen şey çokça sıkıcı geliyor bana. Bir yandan seviyorum onu, en azından anlamsız birliktelikleree yeğliyorum. Densizle, dangalakla, salakla, kötü niyetliyle birlikte olacağıma yalnız olayım daha iyi. Ama neden güzel ortaklıklar kuramıyoruz, neden? Toplumsal ilişkiler karşımıza durmadan değişik insanlar çıkarıyor. Ama artık belli bir ağırlıkta durmak zorunluluğumuz var. Ağırbaşlı olmamız gerekiyor. Birine *"Seninle dost olalım gel!"* demek olmuyor. Kanınız kaynıyor birine, az sonra ondan uzak kalacaksınız, evinize döneceksiniz. Toplumsal yaşam yazık ki şimdi birileriyle aramıza uzaklıklar koyuyor.

Birine kanımız kaynıyor, tamam, ama onunla biraz daha yakın olsak gene bir şeyler aksamayacak mı? İnsanın alacası içinde. Bencillikler ilk bakışta görülmüyor, tutarsızlıkları bir çırpıda sezemiyorsunuz, hesaplı yönelişler kendini bir çırpıda belli etmiyor. Kentler gibi insanlar da uzaktan güzel görünüyor. Yakınlaştığınızda çirkinliklerle

yüzyüze gelebiliyorsunuz. Gene de yakınlıklara gereksinimimiz var. Kendimiz için çok şey isteyen insanlar değiliz ki. İnsanlarda görmek istediğimiz şey birazcık sevinç, birazcık saygı, birazcık heyecan değil mi? İyi ama sizin toplumsal bir yeriniz var ve insanlar size sokulurken ister istemez sakınık kalıyorlar. Siz de öyle yapıyorsunuz. Güzel sözler söyleniyor ve bitiyor. Televizyon dizileriyle yalnızız, toplum sorunlarıyla yalnızız, siyaset adamlarıyla yalnızız, gazetelerle yalnızız, tiyatrolarla yalnızız... O durumda bir güzel gülüş bize yetecek...

Bir latin atasözü *"Yalnız insan ya tanrıdır ya şeytan"* derken yalnız kalmanın insan için olası olmadığını anlatmak istiyor sanırım. Ne tanrıyız ne şeytan, sıradan insanlarız, o durumda yalnızlık bizim için kolay şey değil. Yalnız olmayı başarabilenler elbette kendine yetebilen insanlardır. Kimileri için yalnız kalmak ölmek gibi bir şeydir. Bize göre öyle değil. Yalnızlık bir gerekliliktir ayrıca. Yalnız kalmayı bilmeyenler yani kendiyle kalmayı bilmeyenler kendileri için kendilerinde bir barınak yaratamayanlardır. Bir ingiliz atasözü pek haklı olarak şöyle der: *"Kartal yalnız uçar; toplu uçanlar kargalar, alakargalar ve sığırcıklardır."* İbsen'e *"Tüm dünyanın en güçlü insanı en yalnız insandır"* dedirten de budur.

Evet, yalnızlık yararlıdır, hatta gereklidir. *"Perhiz beden için neyse yalnızlık ruh için odur. Gereklidir ama çok uzun sürerse öldürücü olur."* Böyle diyordu Vauvenargues. Bizim yalnızlığımız çok uzun sürdü. Toplumdan yalıtıldık bir zaman. Birileri yanımıza gelmekten korkar oldu. Şimdi de iyiden iyiye değişti koşullar. O zamanlar zorla yalnız bırakıldık, yalnızlık sonra üstümüze kaldı. Olsun, ne yapalım. La Fontaine'in sözüyle avunuruz biz de: *"Yalnız olmak aptallarla olmaktan daha iyidir."* Ben doğrusu yalnızlığı her zaman şiirle aşmaya çalıştım. En kötü, en sıkıntılı zamanlarımda şiir okudum, şiir yazdım. Ramuz adlı bir yazarın söylediği gibi *"Şiirin olduğu yerde yalnızlık yoktur"* Ben de her zaman şiirle ayakta durdum, yalnızlığımı, daha doğrusu kimsesizliğimi şiirle aşmaya çalıştım. Gerçekten şiirin olduğu yerde yalnızlık geriye çekiliyor, en azından varlığını bir süre için unutturuyor.

YORGUNLUK

Bazen kendimi pek ama pek yorgun duyuyorum. Hastalıklar, ölümler, işsiz kalmalar, baskılar, aptallıklar beni pek yormuş belli ki. Koşturmaktan hiç geri kalmıyoruz gene de. Bir orada bir burada... *"Bedenin yorgunluğu ruhun sağlığıdır"* der bir atasözü. Zaman zaman emekli olmayı düşünmüş, sonra bu düşünceyi kafamdan kovmuşumdur. Bir şeylere kızarım, gelsin emeklilik derim, sonra bu düşüncemden korkuya kapılırım. Doğrusunu isterseniz felsefe diye, roman diye, şu bu diye kendimi parçaladığım günleri geride bıraktım artık. Belki inanmayacaksınız, ülkemin siyasal sorunlarıyla bile ilgilenmiyorum. Gazete hiç okumuyorum hemen hemen, elime bir gazete geçerse başlıklara şöyle bir bakıveriyorum. Ne tiyatroya gidiyorum ne konsere. Bilmediğim pekçok şey var, bunu bile bile artık yalnızca zevk için okuyorum. Tut ki öldüm, diyorum, artık kimse çok bir şey beklemesin benden. Telefonlar geliyor, bir yerlere gitmek gerekiyor, çoğunu atlatıyorum. Gene de günler tıklım tıklım dolu. Sorumsuz yaşamak buysa sorumlu yaşamak nedir. Bir yandan dersler, bir yandan çeşitli toplantılar...

Ağır yaşam koşullarıyla geçmiş gençlik günlerimin yorgunluğu bugün de üzerimde sanki. Düzeltmenlik, çığırtkanlık, dergicilik, ilkokul öğretmenliği, işportacılık, meyhanecilik, bulaşıkçılık, yayınevinde çıraklık... Tümünden izler kalmış bende. Kalmaz mı? Yanlış anlamayın, kendime acındırıyor değilim. Kötü koşulların altında ezilmiş olan insanlara acımalı. Ben direnip o kötü koşullardan çıktım sonunda. Boşa geçmiş bir yaşam değil elbet yaşamım, hem hiç değil. Ama hazlarla dolu bir yaşam da olmadı bu. Bir tür çilecilik. Günler ve geceler boyu çalışmak. Kendimi yetiştirmek için çalışmak, para kazanmak için çalışmak, birilerini sevindirmek için çalışmak derken yaş altmış dörde dayandı. Emekliliğe üç yıl var. Hükümet yasayı bize de uygulamış olsaydı çoktan kapının dışındaydık. Hiçbir şeyden korkmadık, emeklilikten korkacak değiliz. Gene de bir şeylerin sonuna gelmiş olmak duygusu insanı tedirgin ediyor.

Yaşamımız boşa geçmiş bir yaşam olsaydı tedirginliklerimiz elbet daha çok olacaktı. Özel yaşamımız renksiz oldu, yükümlülüklerle dolu oldu, her şeyin en iyisini yapmaya çalışırken yanlışlar da yaptık. Toplumsal yaşamımız verimli olduysa bu da bizi çokça ilgilendirmiyor. Dünya biraz da hazlar dünyasıdır. Biz bu toplumda aydınca hazlarımızı

sonuna kadar yaşayamadığımız gibi yerden göğe hakkımız olan bireysel hazlarımızı da yeterince yaşayamadık. Aşkın ayıp sayıldığı bir toplumda ancak aptallar mutlu olabilirler. Doğrusu hiç de aptal değildik. Aptal değildik ama toplumun göreneksel yapısını kırabilecek gücümüz de yoktu elbet. Yoksunluklarımız dizboyu oldu. Bundan da çokça rahatsız olmamak gerekiyor. Çok daha kötü koşullarda dünyaya gelebilirdik. İtildik kakıldık ama gene de bazı haklarımız oldu, bu arada küçük de olsa bazı sevinçlerimiz oldu. Şimdi duyduğumuz duyguların başında yorgunluk ve yalnızlık duyguları varsa başka duyguları hiç duymuyor değiliz. Gönül elbet daha iyisini isterdi, hatta belki daha iyi şeylere layıktık.

Bize uygun bir toplumda yaşasaydık yaşlılığımızı daha dingin, daha rahat karşılayacaktık elbette. Gençliğimizin toplumsal koşulları daha elverişliydi bizim için, yoksunluklarımız büyük olmuş olsa da. Daha ahlaklı, daha terbiyeli, daha iyi niyetli bir toplumda yaşıyorduk. İnsanların ikide bir birbirine diklenmediği, insan saygısının azçok her alanda geçerli olduğu zamanları yaşadık. Şimdi iyiden iyiye *bozuk* koşullarda yaşıyoruz. Kimsenin kimseye güvenmediği, kimsenin bir şeye inanmadığı, herkesin gururlu olmaktan sözettiği ama onurlu olmanın unutulduğu bir toplumda yaşıyoruz. Kolay yoldan elde etmelerin bir yetkinlik konusu olduğu bir toplumda yaşıyoruz. Bu toplumda insanlar havadan kazanmanın yollarını arıyor ve buluyor, paradan para kazanmak herkesin başlıca çabasını oluşturuyor. En ince görünen insandan korkunç kabalıklar topluyorsunuz. Şiirin bu kadar kötü olduğu zamanlar hiç olmamıştı. Bu kadar kötü romanlar yazan insanlara kimse romancı demezdi eskiden. Tiyatro bu kadar acemi ve bağırgan değildi. Duygusallık ayıp sayılmıyordu. Sinema bile daha tutarlıydı, tüm garipliklerine, tüm boşluklarına ve beceriksizliklerine karşın. Kadınlarda bir incelik erkeklerde bir efendilik vardı. O yumurta topuklu serseriler bile sırtlarına ceketlerini atıp tespih elde dolaşırken kendilerine göre bir ağırbaşlılık içindeydiler. Kısacası, dostlarım, yorgunluklarımız yalnızca bizim çabalarımızdan gelmiyor, biraz da yaşadığımız ortamın hafifliklerinden geliyor.

Hiciv denilen uğraşın sanat olduğuna ya da edebiyat olduğuna ben pek inanamıyorum. Bu yüzden "hiciv sanatı" sözü bana her zaman ters gelmiştir. Hiciv edebiyatın bir ögesi olabilir, edebiyata katıldığı zaman onu canlandırır. Asık suratlı bir edebiyat ürkütür insanı. Her edebiyatın içinde hatta daha geniş tutarak söyleyelim her sanatın içinde bizi güldürecek bir şeylerin bulunması iyidir. Bizim hiciv dünyamız oldukça verimlidir, geniştir. Bu toprağın insanı biraz çatık kaşlı da olsa gülmesini bilir. Her insan öyledir ya. Hiciv pek kalıcı değildir, günü karşılar daha çok, günün koşullarına çevrilmiş bir eleştiridir. Koşullar değiştikçe yazılanlar silinmeye başlar. Bizim en büyük hiciv ustamız elbette Aziz Nesin'di. Ben bu büyük ustanın görüşleriyle hiç bağdaşamadım. Ama onun keskin bir zekası vardı ve bu zekaya dayanarak gülmenin ne olduğunu topluma öğretti. Bugün unutulmaya yüz tutması hiciv denilen yazı ustalığının bir cilvesidir.

Ne hiciv ustaları geldi geçti. Genç insanlar eski edebiyat adamlarını bile tanımıyorlar ki eski heccavları tanısınlar. Burada bizim hiciv ustalarımızın adlarını saymaya kalksak sütunumuzu doldururuz. Hiciv ürünleri unutuluyor, ancak bunlardan bazıları bizim belleğimize kazınmış oluyor, bazılarını hiç unutamıyoruz. Kimini ezbere biliyoruz, kimini ezbere bilmemekle birlikte anımsıyoruz. Örneğin ben Necdet Rüştü Efe'nin şu dörtlüğünü ezbere söyleyemem ama ikide bir açıp okumak gereği duyarım. Pek önemli midir? Bilmem. Belki de bizim gençlik yıllarımızdaki siyasal umutsuzluklarımızla ya da daha doğrusu umut kırıklıklarımızla ilgilidir de ondan unutmamışızdır. Der ki Necdet Rüştü Efe bir dörtlüğünde: *"Atatürk kurmuş efendim yüce Halk Partisini, / Dokunulmazmış... Acep kim bu büyük haltı yiyen? / Atatürk müydü sunan onlara yıllarca sini, / Atatürk müydü 'Yutun, aç bırakın halkı' diyen? "*

Büyük sanat adamlarının, büyük edebiyat adamlarının da hicivle uğraştığı olmuştur. Onlar bunu belki de eğlence olsun diye yaptılar, yapıyorlar. Sabahattin Ali bunlardan biridir. Onun şiirleri pek de şair işi şeyler değildir, bilirsiniz. Ancak ben bu büyük ustanın bir dörtlüğünü okudum bir yerlerde. O dörtlüğünde bu büyük usta kendini eleştiriyor, daha doğrusu kendine acıyordu. Diyor ki *"Kimse baş çevirip de bakmayacak gebersem / Bilmem gönül ne cevap verecek şöyle*

dersem / Gayen ne bu manasız yaşayışta a sersem / Böyle paçavra gibi ömür sürüklenir mi?" Bir başka ünlü edebiyat adamı Faruk Nafiz Çamlıbel *Çamdeviren* adıyla mizah ürünleri verirdi. Ancak onun hiciv ürünlerinin şiirleri kadar renkli olduğunu söylemek güçtür. Yusuf Ziya Ortaç gibi, Orhan Seyfi Orhon gibi edebiyat adamları da bildiğim kadarıyla hiciv alanında epeyce kalem oynattılar. Tahsin Nahit, Aka Gündüz, Yaşar Nezihe, Hüseyin Suat Yalçın, Fazıl Ahmet Aykaç, Ercüment Ekrem Talu, Süleyman Nazif gibi adlar da unutulmamalıdır. Bizim belki de en güçlü hicivcilerimiz ya da eski deyişle heccavlarımız Şair Eşref ve Neyzen Tevfik'dir.

Şair Eşref yıkılmak üzere olan, artık ayakta duramayan bir toplumsal ve siyasal düzenin katı eleştiricisi olmuştu. Hicivleri oldukça niteliklidir. Eşref XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve geçen yüzyılın başlarında yaşadı. Zamanın tüm ilerici aydınları gibi hem devletin içindeydi hem devletle sorunluydu. Kaymakamlıklarda bulundu, vali muavini oldu. En büyük düşmanı Abdülhamit II'ydi. Zamanını toplumsal ve iktisadi açıdan doğru kavramış biri miydi Şair Eşref? Hiç sanmıyorum. O yüzden eleştirileri ilginç ama yüzeysel oldu. Pekçok şairimiz gibi o da hapisane kültüründen geçmişti. Der ki: *"Çektiğim cevr ü cefanın sebebinden sorma / Deme kim 'Badıhava menkabe dellalı budur' / Habs ile nefy ile işkence ile ömrü geçer / İşte Türkiye'de şair olanın hali budur"*

Eşref dürüst bir aydın olmanın hem faturasını ödemiştir hem acısını çekmiştir. Diyor ki bir başka dörtlüğünde: *"Mümkün oldukça çalıştım mihneti zevk etmeğe / Ömrümü demle geçirdim gamla meşgul olmadım / Habs ü tazyikin dahi envaını gördümse de / Hamdülillah kendi vicdanımda mesul olmadım"* Bir başka dörtlüğünde de şunları söylüyordu: *"Her cihetçe halimizden belli istikbalimiz / Sözlerimden asrın icraatını zem çıkmasın / Ehl-i vicdanın aceb mi habse mahkumiyyeti / Maksad istikbale bir namuslu adem çıkmasın"* Eşref'in bu güler yüzlü manzum yazıları bir dönemin gerçek yüzünü göstermekten uzaktır. Gene de onlar bir dönemin açmazlarına ve sıkıntılı koşullarına tanıklık ederler.

DİVAN ŞİİRİ

Bizim genç şairlerimiz divan şiirinin tadına almadan nasıl şiir yazacaklar diye düşünürüm zaman zaman. Yazamıyorlar zaten. Kökü olmayan sanat olur mu? Sanatın kökü bütün dünyadadır ama özellikle kendi toprağındadır. Kendi toprağının değerlerinden beslenmemiş bir sanatın hiçbir başarısı olmayacaktır. İster mimar olun ister şair, ister müzikçi olun ister ressam, bütün dünyanın değerlerine alabildiğine açılırken kendi toprağınızın değerlerini de bütün genel özellikleriyle ya da en azından ana çizgileriyle bilmek zorundasınız. Bizim aydınımız gariptir. Ya gözünü başka ülkelerin değerlerine dikecek ve kendi değerlerini aşağılayacaktır ya da garip bir ulusçuluk hatta doğuculuk anlayışı içinde dünyaya sırtını dönecektir. Her iki tutumun da hastalıklı olmakla insana yarar getirmeyeceği kesindir. Bu böyle olduğu için oldukça verimsiz bir sanat ortamında yaşıyoruz. Herkes birbirine ilanı aşk etse de ortam verimsiz: sanat adına ortaya konulan şeylerin pek yavan, pek ilkel, pek sudan, pek tutarsız, pek sıkıcı olduğu tartışma götürmez.

Sanırım bizim sanatçılarımız başta kendi ürünleri olmak üzere hiçbir sanat ürünüyle doğru dürüst ilgilenmiyorlar. Çok kötü şiirler yazan bir şairin kendi şiirleriyle enine boyuna ilgilenebileceğini düşünemiyorum doğrusu. O kadar kötü şiir yazabilen biri bir de o kötü şiirleri kendi kendine okumak isteği duyabilecek midir? Hiç sanmam. Gerçekten kötü şiirler yazan biri yazdıklarını tam bir beğeniyle ve gönül rahatlığıyla okuyabiliyorsa ona yapılacak tek şey hayır dua etmektir. Öyle şiirlerle karşılaşıyoruz ki yazarının en küçük bir şiir beğenisi taşımadığı anlaşılıyor. Şiir adına neler anlatmıyorlar neler. Geçenlerde bir dergide bir şiir okudum, içim dışıma çıktı. Adam bu sözde şiirinde kendisinin ne kadar büyük bir şair olduğunu ama değerinin yazık ki bilinmediğini anlatmaya çalışıyor, değerinin bilinmeyişini şairlerin şairleri sevmemesine bağlıyordu. En büyük sıkıntısı da şair efendinin, şiirlerinin hiçbir antolojiye girmemiş olması.

Bizim edebiyat öğretmenlerimiz divan şiirinin tadını gerçekten almış kimselerdi ve bize bu şiirin tadını vermeye çalışırlardı. İstanbul Erkek Lisesi'nde Hilmi Soykut hocamız, tahtaya divan şairlerinin şiirlerini yazar, onları ezberletmeye çalışmaz, onların kalıplarını da buldurmaz, yalnızca onlardaki anlamı göstermeye çalışırdı. Bizler Fu-

zuli'nin, Baki'nin, Şeyhülislam Yahya'nın, Nedim'in şiirlerinin tadına onunla vardık. O zaman divan şiirinin iyi bir söz ustalığı demek olduğunu öğrendik. Bizim genç şairlerimiz divan şiirinin tadına hiç varmadıkları için olacak, şiiri bir ustalık sorunu olarak görmüyorlar, şiiri bir *buluş* diye değerlendiriyorlar. O yüzden şiirde yaptıkları şey bir zeka cambazlığından öteye geçemiyor. Onlar bu şiirleriyle antolojilere girmeye, bunun için de insan ilişkilerini sağlam tutmaya bakıyorlar.

Şiir de içinde sanatın hiçbir dalında sanat dışı yollardan kalıcı olmak olası değildir. *"Bende Mecnun'dan füzun aşıklık istidadı var / Aşık-ı sadık benem Mecnun'un ancak adı var"* diyen bir Fuzuli, *"Anı hoş tut garibündür efendi işte biz gittik / Gönül derler seri kuyunda bir divanemüz kaldı"* diyen bir Hayali, *"Ezelden şah-ı aşkın bende-i fermanıyız cana / Muhabbet mülkünün sultan-ı alişanıyız cana"* diyen bir Baki, *"Ehl-i dildir diyemem sinesi saf olmayana / Ehli dil birbirini bilmemek insaf değil"* diyen bir Nefi, *"Mescidde riya-pişeler etsün ko riyayı / Meyhaneye gel kim ne riya var ne mürayi"* diyen bir Şeyhülislam Yahya, *"Baharı neyleriz ol gül-izar-ı gonca femin / Gülüp açılması bin nevbahara değmez mi"* diyen bir Naili-i Kadim, *"Daim arayan bulsa civanım seni bende / Bir gonca gül olsan da senin gülşenin olsam"* diyen bir Nedim, *"Dilde gam var şimdilik lutfeyle gelme ey sürur / Olamaz bir hanede mihman mihman üstüne"* diyen bir Rasih, *"Efendimsin cihanda itibarım varsa sendendir / Miyan-ı aşıkanda iştiharım varsa sendendir"* diyen bir Şeyh Galib bizim için önemlidir.

Evet bugünün gençleri divan şiirinin tadlarını bilmiyorlar. Halk şiirimizin tadlarından da oldukça yoksun olduklarını düşünüyorum. Batı şiiriyle de pek ilgili olmadıkları belli. Onlar kaynakları olmayan bir sanat çabasının içindeler. Şiir için büyük bir çaba gösterdiklerini de düşünmüyorum ya. Belli ki şiirlerini birbirlerine okuyorlar, birbirlerini alkışlamakta büyük bir ustalığa ermişler. Korku veren bir bulanıklık, sinirleri geren bir anlaşılmazlık, istemediğiniz kadar söz cambazlığı... Bütün bunlar şiiri şiir kılmaya yeter mi? Yetmediği şiir diye yazılan şeylerden belli oluyor.

ABDÜLHAK HAMİD

Bir şeyi hafife almak kolay değerlendirmek zordur. Bizim şiirimizin, yeni şiirimizin başlatıcısı ya da kurucusu diyebileceğimiz Abdülhak Hamid'in de yeterince değerlendirilmiş olduğunu söyleyemeyiz. Bizim bütün şiir geçmişimiz çokça ele alınıp incelenmedi yazık ki. Pekçok şairimiz unutuldu. Unutulanlardan biri de Abdülhak Hamid'dir. Kültür çevrelerimizin belleği sağlam değil. Çokları çok çabuk unutuluyor. Unutulmayan hemen kimse yok gibi. Kültürle sıkı bağlarımız olmadığını gösteriyor bu da. Abdülhak Hamid'in yapıtları içinde bizi en çok çeken, en çok ilgilendiren *Makber*'dir.

Bu yapıtına yazdığı *Birkaç perişan söz* adlı önsözünde şair bize özetle şunları söylüyor: *"Makber ki asar-ı mevcudemin en ahiridir, fena bulmuş bir vücudun bekası için yapıldı. Makabirde mündemic olan maali-i şi'riyyeden Makber'de bir eser bulunmadığını bilirim. Makber bir feryad-ı tahassürü şamildir ki hiçliğe müstenid olduğu için mütaleasından hasıl olacak netice de hiçtir: lakin bence bir şeydir. (..) Makber'den evvel yazdığım şeylerin pek çoğunu beğenmem, bazısını pek az beğenirim. Makber'i ise hiç beğenmiyorum, çok seviyorum. Beğenmediğim şu sebepledir ki bu kitabın edebiyyat ile pek az münasebeti var. Sevdiğim şunun içindir ki bu kitap O'dur. (..) Makber onun hali, onun resmi, onun hayali, onun heykeli, onun mezarıdır; onun hiçbir beğenilecek yeri kalmayan hayatıdır. Gene tekrar edeyim: Makber O'dur. Bunun için severim. (..) Makber için bir fikr-i şer'i beyan etmek lazımsa işte bu kitap bir merhumenin mezarıdır. Zairinden fatiha niyaz ederim.*

Bu yazıda birçok bilmediğimiz sözcük olsa da şairin ne demek istediğini pek güzel anlıyoruz. Bu kitap şairin genç yaşta ölen eşi Fatma hanım için yazmış olduğu uzunca bir ağıtı içermektedir. Bize göre bu kitabın önemi gerçek anlamda bir şiir denemesini içeriyor oluşudur. Benim elimdeki örnek 1948 yılında Kanaat Kitabevi'nce yayımlanmış. Kitap Ahmet Sait Matbaası'nda basılmış. Kitapta birinci "mukaddime"nin hemen arkasında şairin yazdığı *Son tab'a mukaddime* var (Viyana, 15 mayıs 1922). Kitapta ondan sonra Fatma hanımın bir fotoğrafı yer alıyor. Fotoğrafın altında şu yazı var: *"Abdülhak Hamid'e Makber'i ilham eden ilk haremi Fatma Hanım.* Bir sonraki

yaprakta şairin profilden bir resmi yer alıyor. Kitabın sonunda bir *Lügatçe* bulunuyor. En sonda İsmail Hami Danişmend'in *Makber ve Fatma Hanım* adlı incelemesi yer alıyor. Kitabın iç kapağına imzamı atıp üstüne şu tarihi yazmışım: 9.3.1957. Aşağı yukarı yarım yüzyıl önce tanışmışım demek ki bu uzun ağıtla ya da mersiye'yle.

Makber'i biraz sabır gösterip okumak isterseniz onda pekçok doldurma dizeyle karşılaşacaksınız. Bu yapıtı şöyle böyle ele alanlar özellikle bu doldurma dizeler üzerinde durmuşlar ve onları alaya almışlardır. Oysa iyimser bir gözle baktığımız zaman bu ağıtta felsefi bir derinlik bulabildiğimiz gibi ruhbilimsel bir bakış açısı da bulabiliyoruz. Öte yandan onda gerçekten *işte şiir bu* dedirtecek pekçok dize var. İlk bakışta içtenliksiz gibi görünse de gerçekte içtenlikli bir yazıdır *Makber*. Şairin acısını derinden derine duyurur. Yazgı duygusu bu yapıtta sık sık kendini ortaya koyar. En azından ölüm karşısındaki çaresizlik belirgindir.

Abdülhak Hamid bu yapıtında derin üzüntüsünü sık sık ortaya koyarken şöyle şeyler söyler ki bu söyledikleri şiirsellik açısından bence oldukça önemlidir: *"Hala yaşarım nedir lüzumum / Bir uzvu muyum vücud-i dehrin? / Mir'atı mıyım celalinin ben? / Ya aksi miyim cemalinin ben? / Benden bu cihan ne anlar, eyvah... / Meyus ederim ukulü billah... / Bir lafzı isem mealinin ben, / En çirkiniyim zılalinin ben. / Cilven olmaz mı tam bensiz? / Noksanı mıyım kemalinin ben?* Çaresizlik, az önce söylediğim gibi, ikide bir kendini duyurur: *"Anlat meleğim nedir bu halin?.. / Birden neye düştü yal ü balin? / Mahvolmada çareler içimde, / Can bulmada yareler içimde / Allah için ölmesin hayalin, / Yaksın beni nurdan zılalin!.. / Bir sırr oluyor edince teşrih, / Allahın elindedir cemalin.*

Gönül ister ki gençlerimiz sözlük yardımıyla da olsa *Makber*'i okusunlar. En azından şiire meraklı olanlar ya da şiir yazma hevesinde olanlar okusunlar onu. Ama, belki kitaplıklarda vardır, kitapçılarda *Makber*'in bulunabileceğini sanmıyorum. Hiç sanmıyorum, kimse ilgilenmeyecek onunla. Konunun uzmanları bile neredeyse anımsamıyor onu. Bizim kültür belleğimiz yazık ki çok zayıf dostlarım.

Temeldeki sorun ne amerikan emperyalizminin giderek azgınlaşması sorunudur, ne alman sermayesinin önce Avrupa'yı sonra bütün dünyayı koşullamaya ya da yutmaya doğru gidiyor olması sorunudur, ne İsrail'in arap dünyası karşısında ve arap dünyasının İsrail karşısında egemenlik kurma çabası sorunudur, ne Asya'daki türk kökenli toplumların ileride bir bütün oluşturup oluşturmayacağı sorunudur, ne Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girip girmemesi sorunudur, ne bir takım etnik toplulukların ulus sayılıp sayılamayacağı sorunudur, ne afrika halklarının dünya uygarlığında yerinin ne olup ne olmadığı sorunudur... Bütün bu sorunlar tek bir sorunun türevleridirler, o sorun da insanın küçüklüğü sorunudur. Evet, temeldeki sorun, karşımızda dimdik duran ve bizi biz olmaktan alıkoyan tek gerçek sorun insanın küçüklüklerinden kurtulması, kurtulabilmesi sorunudur. İnsanoğlu kendinden kurtulmadıkça, basitliklerinden, zavallılıklarından, sefilliklerinden, bayağılıklarından kurtulmadıkça, kurtulmayı ister duruma gelmedikçe dünyanın sorunları bitmek bilmeyecektir. Bunun için insanın sürekli bir aydınlanma istemine gereksinimi vardır.

Üç kuruş için hastasını hırpalayan hekimi adam edemezseniz, hamala bile parasını ödeyip yazara para ödememeyi onur bellemiş olan yayımcıyı adam edemezseniz, gazeteciliği yalancılık ve patron yalakalığı sanan gazeteciyi adam edemezseniz, param yetmiyor gerekçesiyle eshabı mesalihinin ceplerini boşaltmaya and içmiş memuru adam edemezseniz, namustan yalnızca uçkur sıkılığını anlayan adamı adam edemezseniz, kendini yağlı bir kocaya gündelik olarak değil de bir ömür boyu satmaya hazır kadını adam edemezseniz, on kuruşa aldığını yüz kuruşa satıp dünyayı söğüşlerken parasızlıktan yakınan *iş* adamını adam edemezseniz, vergi almak yerine ikide bir salma çıkaran siyaset adamını adam edemezseniz, belediyeciliği mafyacılık sanan kasaba bıçkınını adam edemezseniz, iki taraflı casus ahlakıyla hem müvekkilinden hem karşı taraftan para sızdırmayı onur sayan avukatı adam edemezseniz, gururlu ama onursuz yaşamında oğlunu bile kazıklamaya hazır duran para babasını adam edemezseniz, dünyayı kanser gibi sarmış olan kemik yalayıcılığı, fino köpeği olma sevincini, sıçan ve yılan ruhsallığını, tilki kurnazlığını, her türlü pisliği tek bir ruhta bir araya getirme ustalığını, insancı görünüşler altında dünyaya

küçüklükler yayma kurnazlığını, bu küçüklüğü, bu zavallılığı, bu hiç okumadan ve hiç düşünmeden yan gelip yatarak yaşama alışkanlığını, bu yüreksizliği, bu alçaklığı, bu düzenbazlığı yokedemezseniz dünya yaşanası bir dünya olma özelliğini kazanamayacaktır.

Savaşa karşısınız. Bir devletin bir toplumu küçük çıkarları ya da büyük çıkarları açısından ezip geçme eğilimlerini hoş karşılamıyorsunuz. Savaş karşıtı yürüyüşlere bile katılıyorsunuz. Güzel. İnsancısınız, toplumcusunuz, hatta günü geldiğinde fena halde komünistsiniz. Efendim? Ama bütün tembelliklerde, bütün korkaklıklarda, bütün çıkarcılıklarda sizin imzanız var. O zaman kendinizden ummadığınız şeyi koca bir dünyadan nasıl bekliyorsunuz? Gerçekte o çok eleştirdiğiniz, bulsanız iki gözünü oyabileceğiniz o koca başkan da sizin gibi biri. Tembelliklerden geçerek gelmiş, dünyayı sizin kadar bile tanımıyor, insanı bilmiyor ki insanı sevsin ve saysın. Siz gündelik yaşamınızda birilerinin oyuncağısınız, o da öyle, o da birilerinin oyuncağı. O zaman ne yapmak gerekiyor? Kendimizden başlayarak dünyayı insana yaraşır duruma getirmek gerekiyor. Savaşanlar bittiği gün savaşlar da bitecek.

XVIII. yüzyılın sonlarında Kant *Aydınlanma nedir sorusuna yanıt* adlı pek bilinmese de çok önemli olan yapıtında şöyle diyordu: *"Aydınlanma nedir? İnsanın sorumlusu olduğu küçüklüğünün dışına çıkmasıdır. Küçüklük başkasının yolgöstericiliği olmadan anlığını kullanamama yetersizliğidir. Bu küçüklüğün sorumlusu insanın kendisidir. Çünkü bunda yatan neden anlığın bir eksikliğinden gelmez, başkasının yolgöstericiliği olmadan anlığını kullanabilme kararlılığının ve yürekliliğinin olmamasından gelir. Sapere aude! Kendi anlığını kullanma yürekliliğini göster. İşte aydınlanmanın formülü..."* Ya, dostlarım, işte böyle. Amerikan başkanına veryansın etmeden önce kendimizle hesaplaşabilmeliyiz. Birileri birilerini küçüklüklerinden yararlanıp istediği gibi savaşa süremeseydi o kötü şeyler yaşanır mıydı? İşgalci askerin *"Ben ne bilirim, beni getirdiler, ben de geldim"* diyebilecek kadar küçülebilmesi hepimizi düşündürmelidir.

CAHİT SITKI TARANCI

Cahit Sıtkı 1956'da ölmüş. Dün gibi aklımda. Neredeyse yarım yüzyıl olmuş o öleli. Zaman denilen acımasız gerçeklik bir şeyleri silip süpürüyor. Lamartine'in *Göl* adlı o pek güzel ve pek içli şiirinde akıp giden zamandan nasıl yakındığını bilirsiniz. Nedense şu son günler zaman zaman Cahit Sıtkı'yı düşünüyorum. Onu hiç görmedim. Onun ölümle pençeleştiği zamanlarda bizler yeni yetme gençlerdik hatta erginlerdik, şiire yakınlığımız da henüz belli belirsiz bir yakınlıktı. Tarancı benden aşağı yukarı otuz yaş büyüktür. Değişik heyecanları olan bir kuşağın genç yaratıcısıydı o. Onlar, o ve benzerleri toplumdaki küçüklükleri, budalalıkları, ikiyüzlülükleri kendileri için dayanılır kılmak adına kendilerine kapanmayı yeğ tuttular, kendilerine kapanırken de alkolü yardıma çağırdılar. Onların yaşam biçimleri doğrudan doğruya *kendini tüketmek* dediğimiz o pek bir yere çıkarmayan kestirme yoldan yürüme telaşı üzerine kurulmuştu. Savaşmayı göze alamıyor ya da önemsemiyorlardı. Alkole bel bağlamayanlar bile tehlikeli bir havada, dünyadan kopmuşluk havasında yaşıyorlardı. Onlar öznelliğin dar sınırları içinde acıyı dile getirmeyi her şeyden çok sevdiler ya da önemsediler

Cahit Sıtkı Tarancı hep ölümle uğraştı, daha çok ölüm şiirleri yazdı. Ölmeden iki yıl önce kaleme aldığı ve hepimizin çok iyi bildiğimiz *Korkunç güzel* şiirinde ölümü kendine iyiden iyiye yakıştırmış görünüyordu: *"Bu el titremesi kadeh tutarken / Bu yaşta nasıl koyuyor insana / Orhan gibi vaktinde gitmek varken / Değer mi oyalanmana // Rakıdan tütünden beter alışık / Olduğumuz korkunç güzel bir şey var / Tutmuş bırakmaz bizi bir sıkımlık / Canımız çıkana kadar."* Gençler onu ya hiç tanımıyorlar ya da *Otuz beş yaş* şiiriyle tanıyorlar. Ben dile düşmüş insanları da dile düşmüş şiirleri de pek sevmem. O şiir bana ayrıca bir çokbilmişlik örneği olarak görünür. Hayır, kötü şiirdir demiyorum. Ancak ortalama bir şair de olsa Cahit Sıtkı'nın çok daha ilgi çekici şiirleri olduğunu söylüyorum. Ortalama şair derken onu küçültmeye çalıştığımı sanmasınlar. Hayır, yok böyle bir şey. Ancak o şiirde devrim yapmış sayılı şairlerden değildir. Böyle olması onu sevmemize engel değil.

Yazık ki Cahit Sıtkı'nın en iyi şiirleri ölüm şiirleridir. Ölümü besbelli öylesine yakınında duyuyordu ki bir tür ölüm uzmanı gibi görüşler

öne sürüyordu. *"Sözünde durmadı mavi gökler / Gün kararıyor gitgide ölüm. / Akşam yeli nedameti söyler / Nedamet yer etti bende ölüm. // Ne yapsam gün doğmuyor gönlümce / Sudur akar kendi bildiğince, / Hangi pencereye koşsam gece / Gitmiyor bu can bu tende ölüm. // Ne vefasız geçmişten hayır var / Ne gelecekler imdada koşar / Çoktandır tekneyi aldı sular / Çoktandır ümitler sende ölüm."* Bir başka ölüm şiirinde de şunları söyler: *"Ey kurumaz menbaı sükutun / Işığı güneşten zinde ölüm / Altında şu alçalan bulutun / Sendedir umduğum müjde ölüm //Aynada zifiri bir gecedir / Bütün zulüm bu suçsuz kalbedir / Sabır tespihim kopmak üzredir / Ne gün kalkacak bu perde ölüm? // Ne gün aslına dönecek bu ten? / -Taş, toprak, çiçek, su veya maden - / Ruha ebediyeti vadeden / Efsanevi yalan nerde ölüm?"*

Geçenlerde Diyarbakır'a gitmiştim. Üç gün boyunca gençlere felsefe seminerleri yaptım. Gençler de bana kenti gezdirdiler. Bu üçüncü gidişim Diyarbakır'a ama en çok bu üçüncü gidişimde kenti tanıma olanağı buldum. Gençler beni Cahit Sıtkı Tarancı'nın evine ya da baba evine götürdüler. Kocaman bir avlunun çevresinde dört parçalı bir konak. Konağın ilkyaz, yaz, güz ve kış bölümleri var. Pek güzel ya da pek ilginç döşenmiş bir ev. Demek ki Cahit Sıtkı burada yaşamış duygusunu uzun uzun içimde duya duya arkadaşlarımla gezdim bu güzelim konağı. Keşke duvarlara bir takım belgeler asmasalardı, bu arada şairin son zamanlardaki bitik durumunu gösteren fotoğrafları koymasalardı. Daha doğal bir ortamda olacaktık, şairin evini her türlü özelliğiyle daha iyi kavrama olanağımız olacaktı. Öte yandan orası bir müze artık, bir müzede elbet bir ev havası aramak da pek olacak iş değil ya.

Onun şiirinde ölüm hem umutsuzluktur hem umuttur, onun şiirinde ölümün gerçeği yaşamın gerçeğini bastırır ve kendi renklerine boyar. Ölüm büyür büyür ve *"Ve ölüm kapımda kişner sabırsız / Bir at oldu nihayet"* dedirtir ona, *"Öldü, ne rüzgarlar girdi içeri / Ne bir kuş havalandı pencereden / Öldü, kimse görmedi melekleri / Sorma nasıl habersiz gitti giden"* dedirtir. Güzel güzel uyusun.

KENDİ OLMAK

Bir dizide oyunculuk yapan bir genç kızımız gazetenin deyişiyle *sinema için ısınma turları* atarken, Türkiye'nin Julia Roberts'ı olacağını söylemiş. Oh, ne iyi etmiş, canına değsin, ağzına sağlık! Türkiye'deki çok sayıda öykünmeci topluluğuna o da katıldı demek ki, ne güzel! Allah utandırmasın! Öykünmecilik sözkonusu olduğunda bu ülke insanının hiçbir eksiği yok. Hele şu sıralarda, herkesin avrupalı olmak için ya da daha doğrusu ülkenin Avrupa Birliği'ne katılması için olmadık düşler kurduğu ve olmadık ödünler vermeye sıvandığı şu dönemde genç kızımızın Julia Roberts'a benzemeye çalışması elbette anlamlıdır. Evet, öykünmecilik konusunda hiçbir eksiğimiz yok çok şükür, her şeyimiz var. Bir değerli bilim adamımız da Türkiye'nin Einstein'ı diye adlandırılmıştı. Kendisi de, bildiğim yanlış değilse, bu Einstein olma konusuna hiç karşı çıkmadı. İkide bir okursunuz gazetelerde, Türkiye'nin şusu busu olmaya çalışan nice insan vardır. Robert Taylor'lar, James Bond'lar, Frank Sinatra'lar, Freud'lar, Descartes'lar ya da daha doğrusu onların kopyaları kol geziyor aramızda. Deniz, güneş, müzik, dans, eğlence... Bu arada birilerine benzemeye çalışmalar...

Julia Roberts'a benzemeye çalışan genç kızımızın gazetedeki fotoğrafına baktım, bana kalırsa onun en son benzeyebileceği kişi Julia Roberts. Ne bakışlar benzeşiyor ne duruşlar. Ama genç kızımız mümaileyheye henüz benzemediğini, ileride benzeyeceğini söylüyorsa, ona bir şey diyemeyiz. Elbette öyle söylüyor canım. Bakalım bekleyeceğiz. Kızımız çok güzel bir poz vermiş: şöyle hafifçe diz çöker gibi yapmış, gülümsüyor ya da daha doğrusu gülüyor. Sağ kolunu dizinin üzerine dayamış, sol eliyle ayak bileğini tutuyor. Ben haddim olmayarak bir şey söyleyeyim mi? Julia Roberts öldürseniz böyle poz vermezdi. Kızımız her şeyden önce tutumdan kaybediyor. Bence kendisi gene de iyi yoldadır. Herbiri büyük reklamlarla halka sunulan ve çoğu kan, irin, ihanet, kabadayılık, taşralılık ya da köylülük kokan, garip ağalarla, garip toprak sahibi kadınlarla, garip zenginlerle gerçeklik duygumuzu allak bullak eden bu dizilerden bana kalırsa ne bir Julia Roberts çıkar ne bir Elisabeth Taylor ne de bir Sophia Loren çıkar, ama sağduyulu halkımızın garip duyarlıkları varlığını sürdürdükçe rahatça bir servet hatta birkaç servet çıkabilir.

Varoşların arabesk beğenilerine göre düzenlenmiş ve çoğu aceleye getirilmiş bu dizilerde insan ilişkileri bir karmaşa, oyunculuklar bir felaket, estetik kaygı ya da estetik görü tam bir sefalet, anlatım tam bir cinayet düzeyindeyken bir oyuncunun Julia Roberts düşleri görmesi insanı şaşırtacak kadar ilginç bir iyimserliğin ürünü değil de nedir? Gene de bu toplumun sıradan bir aydını ve kendi halinde bir felsefe öğretmeni olarak genç kızımıza candan yürekten başarı dileklerimi sunuyorum. Dilerim gelecekte iyi bir Julia Roberts olur da sinemamızın neyimizin yüzünü ağartır. Onun gene böyle güzel bir günde bir vesilei cemile ile gazetelerimizin magazin sayfalarından birinde bir eliyle topuğunu tutar durumda vermiş olduğu ilginç pozunun altında şu sözleri görürsek sevinçten havalara uçmaz mıyız: *"Falanca kişi sonunda Julia Roberts olmayı başardı.*

Gene de bu genç sanatçı adayına biz demek isteriz ki dünyada en iyi şey kendi olmaktır. Kişilik sorunlarının enine boyuna yaşanmakta olduğu bu toplumda en büyük sorunlardan biri öykünmecilik sorunudur yani kendi olamama sorunudur. İnsan öykünerek başlar yaşama. Öykünme ilk öğrenme deneylerinin arasında yer alır. Kişiliğimizi kurarken elbette başkalarının daha doğrusu bazı büyüklerin kişiliklerinden etkileniriz. Bu küçük yaşlar için son derece olağandır. Ama belli bir yaştan sonra öykünmecilik bir sağlıklılık belirtisi olmaktan çıkar bir hastalıklılık belirtisi olmaya başlar. Kendilerini kendileri olarak tam oluşturamamış kişiler onun bunun davranışlarını edinirler. Zaman zaman bazı partililerin parti başkanı gibi konuşmakta olduğunu görürsünüz. Zaman zaman bir şairin şiirinde başka bir şairin sesini bulursunuz. Zaman zaman bir sinema oyuncusunun davranışlarını gündelik yaşamda birçok kişide görmek olası olur. Bunlar tam tamına kişiliksizlik belirtileridir.

Evet, dostlarım, sizin bana hak verdiğinizi biliyorum, dünyada en güzel şey kendi olabilmektir. Başkalarına olan saygımız ya da sevgimiz hiçbir zaman doğrudan doğruya onlar gibi davranmamızı gerektirmez. Öykünmecilik her durumda kişiliksizlik belirtisidir. İkinci bir Julia Roberts en azından yanlış biridir.

SİNSİLİK

Benim çok sinsi dostlarım vardır. Sinsiden dost olur mu diyeceksiniz. Olmaz elbet. Onlar dost görünümünde zavallılardır. Zayıf insanlar güçlülerle aynı yerde, aynı konumda, aynı koşullarda olabilmenin yolunu sinsilikte bulurlar. Tembeller çalışkanlarla yarışırken sinsilik yöntemlerini kullanmasalar neyi kullanacaklar? Efendim? Onlar dost oyununu oynarlar, ben de onların oyununu pek güzel yutmuş görünürüm. Bunlardan bir bölümü bana hayranlığını göstermekte aşırı bir çaba içindedir. Ben şuymuşum da buymuşum da... Yanlış anlaşılmasın, bana iyi şeyler söyleyenlerin tümünü sinsiler topluluğuna koyuyor değilim. Güzel dilekleri olan gönüller, gerçek sevgi duygularıyla dolmuş yürekler bu duyarlılıklarını güzel sözlerle gösterdikleri zaman sevinç duymaz mıyız? Sinsinin yaltaklanmaları bir başkadır, onu sezebilmek için çok akıllı olmaya da gerek yoktur. Ama bütün sinsiler kendilerini çok akıllı ve başkalarını çok aptal sandıklarından kötülüklerini hemen dışa taşırırlar.

Pekiyi, sen bu sinsilerle nasıl savaşıyorsun? Böyle dediğinizi duyar gibiyim. Ne diyorsun sayın okurum, sinsiyle savaşılır mı? Sinsi bir yılandır, bir akreptir, bir çıyandır, yapılacak tek şey ondan korunmaktır. Ben de öyle yapıyorum. Onun dostluk gösterilerini hoş karşılıyorum. Ama onun beni her zaman arkadan vurabileceğini çok iyi biliyorum. O narkozu sağlam verdiğini, çok iyi anestezi yaptığını düşündüğü için iğnesini batırırken çok rahat olacaktır. Hani o çok akıllı ya, siz de çok aptalsınız ya. Onun bu yüzden kendini çokça sakınması ya da gizlemesi gerekmiyor. O zavallı sinsicik her kötülük girişiminde sizi bir kere daha uyandırdığını düşünmeyecektir. Evet, yapılacak şey ondan korunmayı bilmektir. Elbette her an ona dikkat etmek azçok yorucu bir iştir. Hele onunla sık sık yüzyüze geliyorsanız, özellikle o sizin iş arkadaşınız ya da buna benzer bir şeyinizse... Size iyilikler eder gibi yapacaktır, o arada iğnesini batırmaya çalışacaktır. Ne yapıp yapıp korunmaya çalışacaksınız. Yüzde yüz korunabileceğinizi sanıyorsanız ondan, aldanıyorsunuz. Bir sinsiden sonuna kadar kaçamazsınız. O nasıl olsa size bir yerde zarar verecektir. Önemli olan çok büyük zararlar görmeden sinsiyle ilişkiyi iyi ayarlayabilmektir.

Çünkü o sizin yararınıza işler yapar gibi görünürken kuyunuzu kazmaktadır. Bak senin için ne güzellikler düşündüm ben deyişinde

garip bir utanç ve garip bir heyecan sezdiyseniz aldanıyorsunuz. Sinsi gerçek bir utanmazdır. Size aşık gibi davranması gerekiyorsa ona göre tutum alır, sizin koruyucunuz olarak görünmeye çalışıyorsa o yolda çaba gösterir, sizin gerçek bir hayranınızı oynuyorsa gerçek bir oyuncu olmaya özen gösterir... O gerçek bir çakaldır. Çakal sinsice saldırır. Yırtıcı hayvan onu arar, bulamaz. Bir daha saldırır ve kaçar çakal. Sonra bir daha bir daha. Bitirene kadar yırtıcıyı. Sinsiyi halkımızın çakala benzetmesi boşuna değildir. Sinsi gerçek bir çakaldır.

Sen sinsilerden iyi korundun mu, onlardan çokça zarar görmedin değil mi? Böyle mi diyorsunuz? Siz öyleyse sinsinin kim olduğunu, nasıl biri olduğunu bilmiyorsunuz. Sinsiyle bir arada olup da ondan zarar görmemek olur mu? Size bir emrin var mı derken gidip birilerine sizin ne kadar kötü biri olduğunuzu anlatacaktır. Yiğitçe bir tutum alması gerektiğinde kaytaracak, siz ona haydi bakalım dediğinizde size hemen insani görünen bir gerekçeyle karşı çıkacaktır. Sinsi zayıftır, her şeyden önce tembeldir, sinsi yeteneksizdir ama hırslıdır, sinsi birilerinin sırtına binerek yükselmek ister, sinsi bir amaca varabilmek için her pisliği yapabilir, gerçek Machiavelli'ci sinsinin ta kendisidir. Sizi yiyip bitirdiği zaman ya da öyle sandığı zaman küstahlanacaktır, zavallım ummadığınız bir kabadayılıkla karşınıza geçecektir. Sizin karşınızda eğilen bu değil miydi? Oydu. Ama artık bu eğilmelere gerek kalmadı.

Dostlarım, ne yapın yapın kendinizi sinsilerden koruyun. Benim çevremde sinsi yok ki derseniz beni güldürürsünüz ve öldürseniz inandıramazsınız. Sizin çevreniz varsa çevrenizde güçsüz, zavallı, kırık dökük insanlar olacaktır, bunlar elbette sinsilikleriyle size yöneleceklerdir. Ancak onlar elbette size candan yürekten dost gibi davranacaklardır. Onların ne mal olduğunu elbette onlardan ne gibi kazıklar yediğinizi hesaplamaya başladığınızda anlayacaksınız. Ben çevremdeki sinsilerden korunmaya çalışıyorum, ama onlardan tam olarak korunabileceğimi de hiç sanmıyorum. O kendini benden gizlediğini sanıyor. Oyununu çok güzel oynadığını düşünüyor. Bütün sinsiler oyunlarını çok güzel oynamaya çalışırlar ama dostlarım, onların iyi birer oyuncu olmadığına kalıbımı basarım. Sonunda bu sinsiler ne mi oluyorlar? Ne olacak, rezil oluyorlar, gülünç oluyorlar. Doğayı kim kandırabilmiş, yaşamı kim oyuna getirebilmiş ki dostlarım! Sinsilere kızmayın, acıyın, ama onlardan korunmayı da bilin.

KÖLE RUHU TAŞIMAK

Dostoyevski hapisane yaşamını anlattığı *Ölü bir evden anılar* kitabının bir yerinde kendisine küçük paralar karşılığı hizmet eden Suşilov diye birini anlatırken onunla ilgili çok acımasız görünen bir yargıda bulunur. Der ki: *"O bir kimsenin hizmetinde olmadan edemezdi."* Dostoyevski'ye göre Suşilov gibilerinin temel özelliği her zaman her yerde ve herkesin karşısında kendilerini küçültmektir, hep ikinci, ikinci bile değil, hep üçüncü insan katında kalmaktır. *"Yaratılışları bunu gerektiriyordu"* diye düşünür Dostoyevski. Biz bu anlamda yaratılış denilen şeye hele bugünkü günde nasıl inanırız! Onların küçük insan oluşu bence doğrudan doğruya yetişme koşullarıyla ilgilidir, elbet bu dünyaya gelirken getirdiğimiz bir takım özelliklerin varlığından da sözetmemek yanlış olur. Suşilov pek zavallı biridir. Sessizdir, boynu büküktür, her zaman dayak yemiş gibi durur. Oysa kimse ona kötü davranmaz, kimse ona el kaldırmaz, ama o her zaman dayak yemiş gibi dolaşır. Hep ezilip büzülmektedir. *"Ondaki bu ezilip büzülme de yaradılıştandı.*

Evet, o insanlara acırız, acıma duygularının dışında bakamayız o insanlara. Bile bile acıma duygusunun çirkin bir duygu olduğunu, duyanı da duyulanı da küçülttüğünü, gene de ondan tam olarak kurtaramayız kendimizi. Bunlar köle ruhlu insanlardır, çok zaman itilip kakılmaktan hoşlanırlar, en azından itilip kakılmak onlara olağan görünür. Onlar birer hizmet varlığı olarak düşünürler kendilerini. Efendilerinin koymuş olduğu kuralları zedelememek için ellerinden geleni yaparlar. Küçülmüşlük onların onuru olmuştur. En kötüsü de şu: bu adamlar en kötü işler için kullanılabilirler. Bunlardan örneğin pek güzel cellat olur. Suçsuz bir insanın bile boynunu titremeden koparabilirler. Görevleri bunu gerektirmektedir. Duygulanmak onların işi değildir. Efendileri bir şey bilmese git bunun işini bitir der miydi, böyle bir öldürme sözkonusu olabilir miydi? Bu yüzden onlar her türlü pisliğin içine o saf ve temiz görünümleriyle, o acınası görüntüleriyle girerler. En büyük ihanetleri de *gerektiğinde* onlar yaparlar.

Onlara yalnızca bir taşra kentinin kırık dökük hapisanesinde mi raslanılır? Onlara her yerde raslayabilirsiniz, hatta toplumun en üst katlarında bile bu insanlardan vardır. Efendilerine bağsız koşulsuz hizmet ettiklerini görürsünüz, ama bu onların gün gelip efendilerini de

ısırmayacakları anlamına gelmez. Ben böyle bir zavallılığa tanık oldum. Adam pek değersizdi ve yaptığı körü körüne hizmetler yüzünden hızla yükseliyordu. Yükselişi gerçek bir alçalmaydı. Yasal ve yasadışı yollardan para kazanıyordu, unvanlar alıyordu ama insanların gözünde her gün biraz daha küçülüyordu. Siyasal baskının arttıkça arttığı, insanları zedelediği, aileleri dağıttığı, umutları kırdığı, çocukların canını yaktığı zamanlardı. Yükseldikçe yükseldi bizimki, hiç durmadan yükseldi, ama o ezik görünümünü uzun süre elden bırakmadı. Artık herkese her kötülüğü yapabilirdi. Gün oldu, onun yavaş yavaş birilerine diklenmeye, birilerine horozlanmaya, birilerini aşağılamaya başladığını gördük. Artık o ezik görünümünden büyük ölçüde kurtulmuştu, bununla birlikte görevinin birilerine bağsız koşulsuz hizmet etmek olduğunu biliyordu. Hizmet ederken ederken üstüne bir iyilik geldi, tuttu o kesimin en güçlü adamını, bir başka deyişle kendi efendisini ısırdı. Isırıp da büyük bir şey yapmadı, biz onun da paçasını aşağıya almayı biliriz gibilerden bir şeyler söylemiş bir yerlerde. Belki de sarhoştu, belki de adam yerine konulmanın sarhoşuydu. Elbet ondan sonra tepetaklak oldu, onu bir güzel ters çevirdiler. Ama o hizmete hazırdı. Kendine yeni efendiler buldu. Yeni efendileri onu bağırlarına bastılar, değersiz biri olduğunu bile bile, düşünde bile göremeyeceği yerlere getirdiler. Getirdiler, çünkü ruhu her türlü hizmete göre düzenlenmişti.

Küçük insandan korkmak gerekir. Küçük insan pek güzel bir alettir, alet olmaya yatkın bir zavallıdır. Küçük insan, yerine göre, bazen bir kapı bekçisidir, bazen bir cellattır, bazen bir afyon kaçakçısıdır, bazen bir bilmemne müdürüdür, bazen şiddet uygulayan bir sokak serserisidir. Evet, küçük insandan korkmak gerekir. Onlar olmasaydı o çirkin, o yüreksiz, o saldırgan efendiler olmayacaktı. Onlar olmasaydı küçücük çocukların hakkını yiyen, sofralardan alınterini çalan, insanlığa acılar ve umutsuzluklar getiren o pis efendiler olmayacaktı. Siz efendilere kızıyorsunuz, çünkü gözünüzün önünde onlar var. O efendileri efendi durumuna getiren küçük insanlara kızın biraz da. Ve bir yoklayın kendinizi, bu küçük adamlardan biri içinizde bir yerlere gizlenmiş olmasın?

BOŞ GEZENİN DÜNYASI

Onlar başıboşluğun, dağınıklığın, dünyayı ciddiye almamanın, kadınsa erkek tavlamanın, erkekse kadın düşürmenin ustaları, daha doğrusu şimdilerde çok sevilen bir terimle duayenleri oldular. Bu duayenler toplumunda onlar da birer duayendir, hiçbir işe yaramamanın duayenleri. İki satırı yanyana getirme konusunda son derece sıkıntılı olmakla birlikte yazar olmuşlardır. Hatta bazıları romancı olma yürekliliğini bile göstermiştir. Kimileri *başka iş beceremez* gerekçesiyle bir takım yayın organlarının başına getirilmişlerdir. Bunlar geriptirler. Avrupa'ya gönderirsiniz okumazlar, gittikleri gibi gelirler, sonra da yaşamöykülerine orada bir fakültenin adını yazdırırlar. Onların öğrenim serüvenleri şöylesi kalıplarla anlatılır: falanca üniversitenin falanca fakültesinde *öğrenim gördü.* Aralarında oralardan çarşaf gibi bir kurs diploması getirip burada bilginler katına yükseltilenler vardır. Duayen bilmediği konuların bilgilisi olarak her anlattığını yüzüne gözüne bulaştırsa da duayendir.

Biz, yapmayız ya, o konuda çok dikkatliyizdir, küçücük bir yanlış yapsak karşımızda bağırıp çağıran, kınayan, horlayan birilerini buluruz. Onlarınsa tüm yaşamları bile bile yapılmış yanlışlarla doludur. Bakın, dikkat edin, yanılgılarla demiyorum, yanlışlarla. Çok küçük çıkarlar için olmadık ilişkilere girerler. Şaşarsınız. Yahu sen dün buradaydın, nasıl oldu da bugün buraya geldin ömrü uzun! İyi kötü solcu bilirdik seni, şimdi sağcının en sağcısı oldun çıktın? Bu çok yeteneksiz duayenler düzeninde kimsenin tutarlılığına güvenmemek gerekir. Bizler bu güvensizliğe erkenden ulaştık, ulaşmaz olsaydık. Ulaşmaz olsaydık diyorum, çünkü insanın bu kadar küçülebilmesi elbette kendini insana adamış olduğunu sanan bizim gibi sıradan kişilere acı veriyor. Diyelim sizin eşiniz öldü. En yakın arkadaşınız cenazeye gelir, boynunuza sarılır, hatta ağlar. Ne günlerdi diye anılar tazeler. Sonra döner arkasını gider. Duayenin eşi öldüğü zaman dünya birbirine katılır, bu arada sizin o sevgili en yakın arkadaşınız da girişir çalakalem. Gitti, diye döver dizini, duayenin Fatma'sı gitti. Oysa duayenin Fatma'sıyla pek bir yakınlığı da yoktur onun. Önemli olan duayenin gönlünü hoş etmektir.

Diyelim ki adam değersizin biriydi. O kadar değersizdi ki hiçbir işte dikiş tutturamamış, önüne altın tabaklarla sunulan olanakları ar-

darda yoketmişti. Tek bildiği şey kadınsa erkek, erkekse kadın kovalamaktı. Kime ben bütün bunları anlatırken belli birilerinden sözediyorum gibi geliyorsa, tanıdık birilerini ima ediyorum gibi geliyorsa ona şunu söyleyebilirim: öyle olsaydı bu yazıyı yazmazdım. Benim burada anlattıklarım binlerce izlenimden kalan izlerle ilgili şeylerdir. Kimseyle işim yok benim. Kimseyle bir alıp veremediğim yok. Benim kanıma dokunan, beni sinir eden, beni öfkelendiren, bir takım işe yaramaz insanların şu ya da bu nedenle toplumda birinci planda tutulmaları, hiçbir iz bırakmadan gittiklerinde de çokça önemsenmeleridir.

Toraman, sen öldüğünde kimsenin kılı kıpırdamayacak, sen bundan mı rahatsızsın? Böyle dediğinizi duyar gibiyim. Hayır, bundan rahatsız değilim. Bu beni hoşnut eder. Cenaze törenlerine bakın, herbir törenin ölenin kişiliğiyle ilgili özellikleri olduğunu göreceksiniz. İçtenlikli görünmeye çalışanların katıldığı buz gibi soğuk törenler de gördük, dost görünümlü insanların acıdan kendini kaybetmemek için sağa sola tutunmak gereğini duyduğu törenler de gördük. Sahneye çıkarılmış tabutlar da gördük, bir yeşil çuhayla acele acele son durağına götürülen tabutlar da gördük. Ne yaparsanız yapın, ölümünüz yaşamınıza benzeyecek, cenaze töreniniz sizden bir şeyleri yansıtacak.

Radyolar, televizyonlar, gazeteler bas bas bağırıyorlar: duayen gitti. Duayen gitti diye kıyamet koparmak hiçbir gerçeği değiştirmeye yetmiyor. İşte, o sizin duayen diye şişirdikçe şişirdiğiniz adam, unutulmazlar katına yükseltmek için çırpındığınız adam, daha toprakta çürümeye başlamadan belleklerden silinmeye başlayacaktır. Biri bir gün şöyle der: *"Yahu, bir şey yani biri vardı hani, neydi adı, yahu şeycim, senin bilmen gerekir, hay Allah, bende de kafa kalmadı..."* Sende kafa kalmadığından değil sevgili dostum, o unutulması gerektiği için unutulmuştur. Boş ünler insanı alır işte buralara getirir. Kimileri tek bir yapıtla unutulmazlar katına yükselmişlerdir, kimileri her gün gazetelerde boy gösterseler de üç günün içinde unutulur giderler.

Biz kendimizi yırtsak gene bir şey değişmez. Ya dürüst, çalışkan, efendi olacaksın, insanlık için taş üstüne taş koyacaksın ya da ölümsüzlük sevdasından vazgeçeceksin. Kadın kovalayarak duayen oldun mu sonun budur işte. Bırak yabancıları, gün gelir seni çocukların bile unutur. Birlikte kadeh kaldırdığın adamlar gün gelir adını anmazlar. *"Yahu, neydi, bir arkadaşımız vardı...*

ÜNİVERSİTE KAPILARI

Her yıl yüz binlerce genç insan üniversite kapılarına yığılıyor. Dört beş yıllarını harcayacaklar ve bir diploma alacaklar. Girebilirlerse elbet. Girmek kolay değil üniversiteye. Bir takım yalan yanlış bilgileri iyi ezberledilerse girme şansları var. Çağdaş anlamda iyi eğitildilerse diyemiyorum. Çünkü onlar nerede eğitilebilirlerdi ki? Evinde üç kitap bulunmayan ailelerde mi? Derme çatma ilköğretim kurumlarında mı? Bilgi yığmaktan başka bir işe yaramayan liselerde mi? Bir bölümü öğretmen niteliği taşımayan kişilerin eğitici rolü oynadığı eğitim kurumlarımızda (bunlara öğretim kurumları demek daha doğru olur, çünkü eğitmek gerçekten ciddi bir iştir) insanın gerçek anlamda bir kültür adamı olarak yetişebileceğini ne siz düşünebilirsiniz ne ben. Zaten kimsenin kültürle falan bir işi yok. Kimsenin böyle bir kaygısı yok. Önemli olan günü kurtarmaktır. Amaç can havliyle kendini bir yüksek öğretim kurumuna atmak, birkaç yıl vakit öldürüp oradan bir diploma almak ve buna göre bir yerlerde iş bulabilme şansını denemek. Diploması yoksa iş bulma olasılığı hemen hemen hiç yok genç adamın. Diploması olduğu zaman? Belki.

Neredeyse her kentte bir ya da iki üniversite var, büyük kentlerde hele istemediğiniz kadar. Bunlar ne kadar üniversitedir, bu konuda çok bir şey söylemek kolay değil. Özellikle vakıf adı altında kurulup iş gören özel yüksek öğretim kurumlarında temiz bir cila var ama besbelli üniversite olma koşulları bu kurumların çoğunda yok. Bu özel öğretim kurumlarının varlığı eğitim eşitliğini hiçe indiriyor. Parası çok olan ve az ders ezberlemiş olanla parası olmayan ve çok ders ezberlemiş olan sonunda aynı işlemi görüyor. Bu bir anlamda suya giden de bir testiyi kıran da bir gerçeğini duyuruyor bize. Devlet üniversiteleri ne kadar yeterlidir? Bu da tartışılabilir bir konu. Üniversite bu kadar çok olunca yüksek öğretim düzeyinde bilim, felsefe ve sanat üretmek iyiden iyiye zorlaşıyor. Bu kadar kalabalıkta hiçbir şey üretemezsiniz, hele üniversite içi sorunlarla içli dışlı olmak alışkanlığını edindiyseniz.

Üniversiteye yazılan her genç bir yüksek öğrenim için donanımsız olduğunu, bununla birlikte nasıl olsa bir gün diploma alacağını biliyor. Eskimiş fotokopilerden dersler ezberleniyor, sonra bu ezberlenilenler sınavda kağıtlara dökülüyor. Bilgi üretmek değil de bilgi aktarmak sözkonusu olduğundan sınavda kendilerinden kopya çekmeme-

leri isteniyor. Gün geliyor, diploma alınıyor, o zaman özenti gösteriler hemen öne çıkarılıyor: gençler garip giysiler içinde dörtköşe keplerle sıraya diziliyorlar, sonra keplerini havaya fırlatıyorlar. Garip giysiler içindeki öğretmenleri onları kutluyor ve hep birlikte bir mutluluk havası yaşanıyor. Sonra bu gençler işsiz kalıyorlar, işsizlik yazgısını aşabilmek için bu defa yüksek lisans şanslarını denemek istiyorlar. Bir iki yıl da orada emek ve zaman harcıyorlar. Belki o çabadan da hemen hiçbir şey elde edemiyorlar.

İş bulma olanakları olsa gençler üniversite kapılarında yığılmayacaklar. Bir bilim alanında çalışmak için gerçekten hevesli değilse insan üniversitenin kahrını neden çeksin, gidip orada yıllarını neden harcasın? Hekim olmak isteyen bir genç neden biyoloji uzmanı olsun, edebiyat okumak isteyen bir genç neden otelcilik okusun, mühendis olmaya hevesli bir genç neden gidip fizik bölümünün ya da tarih bölümünün kapısından girsin? Genç adamın meslek seçme hakkı da yok. Zurnada peşrev olmaz ne çıkarsa bahtına mantığıyla gidip bir yere yazılıyor, otuz meslek yazıp bunlardan birini tutturuyor. Bu düpedüz insanın yaşamıyla kumar oynamasıdır. Sonra da kimileri çocuklarını işe yerleştirebilmek için çeşitli olanakları zorlayan insanları kınamaya kalkıyorlar. Bu da iyi. İnsan yıllarca emek vererek yetiştirdiği çocuğunun yaşamını gelişigüzel bir akışa bırakabilir mi? Doğurmuşsun, özenle büyütmüşsün, olabildiğince yetiştirmişsin, dar olanaklarınla okutmuşsun, onca çabadan bir kırık, bir tedirgin, bir umutsuz, bir korkak adam elde etmişsin, onu da sokağa atacaksın. Olacak şey mi bu?

Yaşamı yeniden düzenlemek, üretim alanları açmak, iş olanakları yaratmak, para üzerinden para kazanma alışkanlığını gidermek, düzenli ve adaletli ölçülerde vergi alabilmek... Bütün bunlar olmazsa bu üniversitecilik oyunu böyle sürüp gidecektir. Açlık her gün biraz daha büyüyecek, umutsuzluk korkunç boyutlara ulaşacak, insanlar gündüz gözüyle birbirlerini boğazlama rahatlıklarını yaşayacaklar... Çözümü bu düzen içinde aradıkları için sürekli açmazlara düşüyorlar: biri gidiyor biri geliyor.

Bu şarkılar ve türküler beni deli edecek. Dinleme demeyin. Terentius'un dediği gibi insanla ilgili her şey ilgilendirir beni. Şarkılarını türkülerini dinleme, ürettiklerini bilme, ruhsal yapısını tanıma, eğilimlerini öğrenme... O zaman bir toplumu nasıl tanıyacaksın? Nasıl kendini onun bir parçası sayacaksın? Biz de bir takım kasıntı salaklar gibi kendimizi bu topluma uygun olmayan yüksek bir değer olarak mı görelim yani? Evet, şu şarkılar ve türküler beni deli edecek bak görürsünüz. İkide bir bu şarkılar ve türküler evlilikten sözederler, bu şarkılar ve türküler evlenme temasını evirir çevirir önümüze getirirler: anan seni bana vermezse onun gözünü oyarım, beni almadın git bir dangalakla evlen, babanın aklı olsa bizi bir güzel evlendirirdi... Bütün bunlar bu toplumun bir takım değerlerini ortaya koymak açısından çok önemlidir. Bu toplumun insanı evlilikle bozmuş durumdadır. Nitekim aşkı tepeden tırnağa bir delilik ya da ahlaksızlık olarak değerlendiren bu toplumun insanı evlilik denildi mi yayılıverir. Kızlar koca bulma usullerini her gün biraz daha boyalarla ve süslerle geliştirirken erkekler iyi bir seçim yapabilmek için iyi toplumsal ve iktisadi koşullara ermek gereğini duyarlar.

Bir şey dikkatinizi çekti mi? Bu şarkılar ve türkülerde yoğun sübyancı eğilimler vardır. Pekçok şarkıda ve türküde on üç on dört on beş yaşındaki güzellerden sözedilir. On iki yaşındaki ya da on altı yaşındaki güzellerden nedense sözedilmiyor. Belki de on iki çok küçük, on altı kartlaşmış sayılıyor. Bir açarsınız radyoyu, sıtma görmemiş bir erkek sesi size şu gerçeği bildiriverir: *"Güzeller var on üç on dört yaşında"* Biraz sonra bir başka gerçekle ya da bilgiyle yüzyüze gelirsiniz: *"On beş yaşında Hüsniye hanım Hüseyin'e aldanmış."* On beş yaşında bir hanım getirin gözünüzün önüne. Gülmeyin, bu işin acı yanıdır. Evliliği böylesine kutsal bir kurum olarak değerlendiren bu toplumun insanı bir yandan aşk denilen şeyi *ne olduğunu bilmeden* mahkum ederken bir yandan da sübyancılığı kışkırtır. Bu on üç on dört yaşındaki güzeller elbette evlenme adayı değillerdir. Bunlarla besbelli gizli kapaklı bir ortamda fanfinifitton ilişkiler kurulacaktır. Bu toplumda yirmi yaşında bir genç kızla altmış yaşındaki bir adamın aşkını nikah dışı ilişki olmakla en ağır biçimde mahkum etmeye hazır insanlar on üç yaşında çocukların, torunu yaşında çocukların ırzına geçebiliyorlar.

Çocuk ne güzel anlatıyor, ama kimsenin umurunda değil. Çocuğa haşa huzurdan hayvanseverler bile sahip çıkmıyor. Onlar ki dünyanın hiçbir yerinde örneği bulunmayan sokak köpekliği kurumunun bile yılmaz savunucuları olmuşlardır. Kızlığımın bozulmaması gerekiyormuş, diyor, bunun için... Bundan sonrası benim kalemime gelmez dostlarım, bundan sonrasını anlatmaktan hicap duyarım. Gerçekçilik duygularım, bağışlayın beni, o kadar güçlü değildir. Zaten siz de neler olduğunu biliyorsunuz. Çocuğun en çok güvenmemiz gereken kişiler tarafından dört ayak üstüne durdurulduğunu biliyorsunuz. Çocuğu öyle dört ayak üstüne durdurup cinsel heyecanını gidermeye çalışanlara da kızamıyorsunuz. Onlar da o çocukcağız kadar zavallı değiller mi? Onlar o çocuktan daha acınacak durumdalar. Kötülük edendir asıl zorda olan, kötülüğe uğrayan ne diye tedirgin oluyor?

Bütün bunların nedeni toplumu bir hastalık gibi sarmış olan cinsel yasaklardır. Zaten nikah sorununun şarkılarda ve türkülerde bu kadar öne çıkması da bunu gösteriyor. Orta yaşa gelmiş ve şu ya da bu nedenle kadına dokunmamış insanların sayısı hiç de az değildir. Bu durumda fahişelik elbette çok çekici bir meslek durumuna geliyor. İnsanların cinselliklerini sereserpe yaşayamadıkları bir toplumda fahişeliğin çok önemli bir yeri olması doğaldır. O bir yana, bu koşullarda kokusu dışarıya pek çıkmayan *yakınıyla ilişki* dediğimiz o çok berbat olgu da geçerliliğini koruyor. O da bir yana, ırza geçmek günlük konulardan biri oldu. Duyulanlar bunlar, kim bilir duyulmayan, utanç konusu yapılıp sessiz geçiştirilen kaç tecavüz olayı yaşanıyor her gün.

Bir de bakıyorsunuz adam mahallenin ihtiyar kadınlarını kolluyor, ihtiyar kadından başka kimse olmadığı bir sırada eve giriyor, haydi bakalım yallah deyince seksenlik teyzeye çullanıveriyor. Yahu, şu yaşımda ben, kimse kızmasın, seksen yaşında bir kadına dokunamam, dokunsam tüylerim ürperir. Ama cinsel açlık önünde sonunda hasta ediyor insanı. Hele cinsel ilişkiden sonra zavallı kadını boğup çöplüğe atanlara ya da bahçeye gömenlere ne dersiniz? *"Güzeller var on üç on dört yaşında."* Vardır, neden olmasın, parayı bastırdığın gibi. Herkes çenesini açmaz, o bildiğiniz kız çocuğu gibi yapmaz herkes. Susar ve parasını kazanmaya bakar. Gün gelir mesleğin ustası olur, giderek pazarlamacısı olur. Neden olmasın?

ELEŞTİRİ ANLAYIŞI

Toplumumuzun en büyük sıkıntısı kişilerin eleştiri anlayışından büyük ölçüde yoksun olmasıdır. Bu durum bu ülkede demokratik gelişmeleri iyiden iyiye engelliyor. Demokrasiyi bizler parmak hesabı olarak algılıyoruz ne yazık ki. Oysa demokrasi bir tartışabilme yatkınlığıdır. Bu da her zaman bir bilinç sorunu ortaya koyar. Demokrasi doğruları ortaya koyabilmek için alabildiğine, yani darılmadan gücenmeden tartışma alışkanlığıdır. Görüyorsunuz, en çok demokrat görünenler bile bu alışkanlığı edinemediklerini ikide bir ortaya koyuyorlar. Benim görüşlerimi ya benimsersiniz, ya da ben... Hep bu tehdit karşımızda. Tamam arkadaşlar oyluyoruz... Çoğunluğun kararı mı geçerli olmalıdır yoksa doğrular mı? Doğrular kimsenin umurunda değil. Demokrasi önce bilinçlerde gerçekleşmelidir. Her zaman şu kuşkuyu yaşayabilmeliydik: acaba ben doğru mu düşünüyorum, karşıt görüşler de hiç değilse bazı yönleriyle doğru olamaz mı?

İşçi patronunun karşısında ağzını açıp konuşamıyor. Çocuk babasına karşı görüş bildiremiyor. Kadın kocasının karşısında susmak zorunda. Başkan üyenin sözünü dinlemek istemiyor. Bir devlet dairesinde memura derdinizi anlatmaya kalktığınızda karşınızda bir duvar buluyorsunuz. Hele toplumun genelgeçer değerlerine karşı görüşler ortaya koyduğunuzda çok kötü yargılanıyorsunuz. Bu durumda aykırı olmamaya özen göstermek gerekiyor. Aykırı görüşleri olmak suçlu olmakla eşanlamlı sayılıyor. O zaman korkuları yaşıyorsunuz. Sevgiliniz yalnızca isteklerini karşılamanızı istiyor. Bakıyorsunuz, bir dostunuz bir sözünüzden alınıvermiş. Ya, demek öyle? Çünkü onun doğruları var. Onun doğrularını mutlak doğrular olarak görmek zorundasınız. Şairin şiirini, romancının romanını, ressamın resmini, yazarın oyununu her yönüyle beğenmek zorundasınız. Hele beğenmeyin de bakın, nasıl bir tepkiyle karşılayacak sizi. O durumda insanlar birbirlerini incitmemek için yalanlar söylüyorlar. Demokrat olma yolunda bir adım bile ilerleme yok.

Birileri sizin için doğru olanı bulup sizin adınıza uygulamaya başlıyor. Yahu insan bir sorar, diyorsunuz, ayıp değil mi bu yaptığınız. Ayıp değil, çünkü o birileri sizin için doğru olanı bulmuşlar çoktan. Doğru bildiğiniz insanlar bu saçmalığa karşı durmayı düşünmüyorlar. Öyle ya efendim, davranışları yanlış anlaşılabilir. O zaman güçlüler doğrularını

rahatça benimsetebiliyorlar. Çok zaman yanlışa doğru demek çekinikliğini gösteriyoruz. Büyükler her zaman doğru bilir ve doğru yaparlar. Yapılacak şey onların doğrularını tartışmadan benimsemektir. Böylece toplumun her kesiminde her gün sayısız yanlışlar üretiliyor. Kimse kendini eleştirmeye yanaşmadığı için bu yanlışların üstünde çokça durulmuyor. Sonra bir yanlışı doğru diye getirilen bir başka yanlışla gidermeye çalışıyoruz. Kararlar üç beş kişilik toplulukların öngörüleriyle kapalı kapılar ardında alınıyor. Birileri gözümüzün içine baka baka doğruya yanlış ve yanlışa doğru diyebiliyor. Bu yüzden her alanda kargaşa sürüyor, her alanda bir bulanıklık gerçekleri örtüp duruyor.

Hepimiz eleştiri korkağı olduk. Eleştirirsem ne derler, beni toplumdışı bir insan saymazlar mı? Bu yüzden bir gün rahatça işten atılabilirim, gittiğim yoldan döndürülebilirim, kötü bir davranışla karşılaşabilirim, engellerle yüzyüze gelebilirim ve itilip kakılabilirim. Eleştirinin olmadığı ortamlarda herkes mutsuzdur. Eleştiri kabul etmeyenler de mutsuzdur. Çünkü eleştirinin olmadığı ortamlarda insan ilişkileri içtenliksiz ya da yapaydır. Hepimiz bunalımlı insanlarız. Neden? Hiç kimseye meramımızı anlatamıyoruz da ondan. Bazen birilerine, en yakınlarımıza içimizi açmak istiyoruz, hayır, olmuyor. Karşımdaki durmadan konuşuyor ve hiç dinlemiyor beni. Biraz daha çabalıyorum, belki şimdi anlatabilirim diye. Hayır, olmayacak. Bunalım kaçınılmaz oluyor.

Çünkü herkes kendine güveniyor. Kaç kuruşluk aklım var, bilincimin çapı ne kadar diye düşünmeden herkes kendine inanıyor. Hocanızla, şefinizle ya da şef yardımcınızla konuşamıyorsunuz, çocuğunuzla konuşamıyorsunuz, karınızla konuşamıyorsunuz, kocanızla konuşamıyorsunuz, kimseyle konuşamıyorsunuz. Herkes birbirinden kapalı kapılar ardında yakınıyor. Açık konuşana iyi gözle bakmıyorlar. Paranız kadar konuşabilirsiniz, unvanınız kadar konuşabilirsiniz, yaşınız başınız kadar konuşabilirsiniz. Deneyleriniz kadar konuşamazsınız, bilginiz kadar konuşamazsınız, ustalığınız kadar konuşamazsınız, çabalarınız kadar konuşamazsınız. Kısacası, işimiz çok zor dostlarım, işimiz çok zor.

Korkaklıklarından ya da çıkarcılıklarından olacak, önce bir güzel ödün veriyorlar. Ödün vermek de ne demek, ödünler veriyorlar. Sonra verdikleri ödünlerin de katkısıyla işler sarpa sarınca yandım allah diye bağırmaya başlıyorlar. Ödüncülük böyledir, adamı önünde sonunda yarı yolda bırakır. Sen doğaya kazık atacaksın, doğa da enayiydi, bunu yiyecek, sen bu işin içinden en iyi en güzel koşullarda sıyrılmış olacaksın. Yok öyle yağma. Evet, ödüncülük tehlikelidir. Bir kere ödün verirsin, ikincisi arkadan gelir, kendiliğinden gelir. Daha doğrusu birinci ödünün hatırına ikinciyi isterler. Hani vermiştin ya derler, gene ondan istiyoruz anladın mı... Ödün bir kere verilir, ikincisi, üçüncüsü, ellincisi birincinin sonucudur.

Belli ederek ya da etmeyerek nice ödünler verdiler. Her ödün verene şunu söylemek isterim: vanaları açtın, su yükseliyor, yükselen su yalnız birilerini boğmakla kalmayacak, seni de boğacak. Ödün denilen pis iş önce kendi vericisini yokeder. Nice devrimci görmüşüzdür kurulu düzenin her buyruğunu şapka çıkararak ve yere eğilerek yerine getiren. Konu önünde sonunda yaşam kavgasına bağlanır. Toplumsal ahlakın bu konuda çok geniş görüşleri vardır: adam ödün vermesin de ne yapsın? Sivas'da yakılanlardan tutun bilmem nerede yok yoluna öldürülenlere kadar hemen herkes bir takım olaylardan yakınır durur. Yakınır durur da bütün bu olaylarda benim payım ne kadardır dermi? Demez. Öyle incelikli düşünebilecek olsa ödün vermezdi, ödünler vermezdi. Bu ülkenin aydınları ödün vermeyi çok iyi biliyorlar. O yüzden de bir bakıma sırtları yere gelmiyor bir bakıma da burunları pislikten kurtulmuyor. Her şeye çok erkenden kavuşuyorlar. Vaktinde yükseliyor vaktinde bir şeyler elde etmeye başlıyorlar. Başları belaya girmiyor. Her şey olağan koşullarda kendi yolunda pek güzel ilerliyor.

Ödüncülerin garip özellikleri vardır: onlar öncelikle herkesi kendileri gibi görmek isterler. Siz ödün vermiyorsanız ödüncü bundan rahatsız olur, başlar altınızı oymaya. Ona göre siz iyi devrimci değilsiniz. İyi devrimci olmadığınız zaten gençliğinizden beri belliydi. (Oysa siz kendinize bir takım sıfatları uygun görmemişsinizdir, belki benim gibi yapmış ve bir kere bile kendinizi devrimci diye nitelememişsinizdir.) Ama o sizi de önce devrimci katına çıkaracak, sonra kendiyle ilgili bir yere indirgeyiverecektir. Böylece gönlünü rahat ettirecektir. Siz ödün

vermemek adına, onurunuzu sonuna kadar korumak adına bütün bir ömür boyu direnirken o gerektiğinde pek güzel eğriler çizmiştir, şimdi yaptıklarının huzursuzluğu içindedir, ister ki siz de onun bölüğünden olasınız.

Ödün verip de rahatsız olmayan pek yoktur. Varsa da çok azdır. Hem ödün ver hem de utanma, böyle bir yırtıklık kolay değildir. Genelde ödüncüler ya saldırgan ya boynu bükük olurlar, daha doğrusu ya aşırı mertlik ya da aşırı efendilik gösterilerine girerler. Özellikle *ne erkek adam* dedirtmek isterler kendilerine, çünkü geçmişte erkekliğe sığmayan pekçok iş yapmışlardır. Onlara, evet, aşırı yumuşaklık da yakışır. O zaman şöyle diyeceksiniz: bu adam o kadar efendi ki vur elinden ekmeğini al, canım benim, umh, buna her şeyi yaptırabilirsiniz, vallahi kötülüğünden değil kimseyi kırmak istememesinden, yoksa, bakma, çok onurludur yani...

Ve toplumumuz bu tür insanlarla doludur. Örneğin eski devrimcileri bu düzen zaman zaman kırpmış kırpmış yıldız yapmıştır. Adamın bir yüzü devrimcidir bir yüzü kurulu düzenin fotoğrafını verir. Durum böyle olduğu için bütün işler kötü gider. Üniversitenin canına okuyanlara katılmışsınızdır. Devrimcilik adına ya da buna benzer bir şey adına. Gün gelir, üniversitenin canına biraz daha okumak isteyenler sizi rahatsız eder. Bu defa diklenmeye başlarsınız. Efendi,demezler mi adama, buraya kadar iyiydi de bundan sonrası mı kötü? Her şey böyle böyle bozulur, daha da bozulur. Gazeteler okunmaz olur, üniversiteler sıradan okullara dönüşür, sendikaların işçi haklarıyla, baroların hukuk düzeniyle, mimar odalarının kent yaşamıyla ilgisi kalmaz olur.

Ah o ilk suçluları bir güzel bulup ortaya çıkarmalı ve insanlara işte budur deyip göstermeli diye düşünürüm. Cumhuriyet Halk Partisi'nin kabasabalıkları Demokrat Parti diktatörlüğünü getirmedi mi? İsmet İnönü baskı yaparken ustaca yapardı, öbürleri kabaca yaptılar. Ama Demokrat Parti'nin varoluş nedenlerini Cumhuriyet Halk Partisi'nin baskıcı ve çıkarcı tutumlarına kadar götürmezseniz her şeyi birbirine karıştırırsınız. Bu bir örnek. Daha başka örnekler de verilebilir. Kısacası dostlarım, çok pislikte çok kişinin parmağı var da ilk bakışta görünmüyor. Her zaman bir takım kabak gibi görünür suçlular vardır ortada, ama ince suçlular, asıl suçlular, haçı koltuğunda olanlar bir türlü çıkmaz ortaya. Onlar tertemiz görünümleriyle salınır gezerler.

İŞSİZLİK VE ÜNİVERSİTELER

Üniversiteler giderek işsiz barınakları durumuna geliyor. İşsizlik arttıkça üniversiteler daha bir çekicilik kazanıyor. Temeldeki duygu şudur: hiçbir şey olamayacağıma herhangi bir şey olma şansını elde edeyim. Çünkü umut gene de üniversitede. Yüksek öğrenim yapmak pek bir şey getirmese de biraz umut biraz da *azgelişmişlik koşulları içinde* onur getiriyor. Çünkü bilirsiniz bizde kızı Hasan'a ya da Hüseyin'e vermezler, mühendise, doktora, tüccara verirler. Bizim üniversitelerimiz gençlere kültür değerleri kazandırmak açısından çokça verimli olmadıkları için bir lise bitirmişle bir yüksek okumuş arasında seziş, anlayış, kavrayış açısından, bu arada davranış açısından büyük ayrılıklar yoktur. Yani üniversite okumakla adamın dünyası değişmez, yalnız eline bir diploma tutuşturulur al kullan diye. Zaten üniversiteye giriş gelişigüzel ya da raslantısal bir seçimle olduğu için mesleğinden başka işle uğraşanların sayısı hiç de az değildir. Öğretmenlik yapan avukat, yayımcılık yapan mühendis, reklamcılık yapan iktisatçı, spikerlik yapan doktor bizi yadırgatmaz. Zaten bu ülkede hiçbir şey bizi yadırgatmaz, bu ülkede her şey olabilir, hiçbir şeye şaşmamak gerekir.

İş alanları açılıp gençler bu alanlara çekilebilseydi üniversite kapılarında böylesi bir yığılışma olmayacaktı. Önünde sonunda yapılması gereken budur, genç insanlara iş kaynakları yaratmaktır. *Biz iş arayan değil iş yaratan gençler istiyoruz* gibilerden terbiyesizlikleri bir yana bırakıp doğru dürüst bir planlamayla iş olanakları yaratmak gerekiyor. Bunun için de bugünkü "düzen"i değiştirmek gerekiyor. Bir siyasi parti gidip bir siyasi parti gelmekle yaşam koşullarının değişeceğini sanıyorsanız aldanıyorsunuz. Adaletli ve gözünü budaktan esirgemez bir vergi düzenini geçerli kılmadan yaşam koşullarının değişebileceğini düşünmek düpedüz aldanmaktır. İkide bir salma çıkararak en ilkel yöntemlerle devletin gelirini artırmaya çalışmak ama bu arada mükellef durumunda olan ve olmayan bir yığın vergi kaçakçısını görmezden gelmek ancak sorunları artırmaya yarar. Nitekim görüyorsunuz sorunlar her gün biraz daha büyüyor ve onları göstermemek için bir sürü *sorun olmayan sorun* piyasaya sürülüyor, insanlar böylece uyutuluyor.

İlgililer yakında yeni üniversitelerin açılacağını bildiriyorlar. *"Yakında yirmi üniversite daha..."* Oh, ne güzel! Suyundan da koy!

Böylece demek ki diploma üretim merkezlerinin sayısı hızla artırılacak. Boşuna çabadır bu. Nüfus hızla büyüyor. Değil her kentte, her mahallede birkaç üniversite ve birkaç yüksek okul açsanız isteği karşılayamazsınız. Nitekim şimdi üniversiteler bol bol yüksek okul açıyorlar. Çoğu iki yıllık olan bu yüksek okullarda yörenin yüksek puanla üniversiteye girme şansı olmayan gençlerine uygulamalı eğitim veriliyor. Ne değişiyor? Hiçbir şey değişmiyor. İşsizlik çeşitlilendiriliyor, o kadar. Mühendis iş bulabiliyor mu ki maliye yüksek okulunu bitirmiş genç iş bulabilsin? Her şeyin özele indirgenmeye çalışıldığı yerde bu gençler birinin çıkıp kendilerine iş vermesini bekleyecekler, daha çok beklerler. Yapacakları şey kentin bir köşesinde bir işporta tezgahı açıp üç beş kuruş kazanmaya bakmaktır. Diplomaları ancak kız isterken işe yarayabilir: *"Cumhuriyet caddesinin Yurt sokağıyla birleştiği yerde işportacılık yapan sigortacılıktan diplomalı oğlumuza kızınızı Allah'ın emriyle ve Peygamber'in kavliyle istemeye geldik...*

Yeni üniversiteler açılacak, yeni üniversite yasaları çıkarılacak, üniversite için yeni elemanlar yetiştirilecek ama hiçbir şey değişmeyecek, ne bu işsizlik bitecek ne de bu kurumlaşmış cahillik. Efendim, araştırma görevlisi alımında şöyle şöyle yapalım ki şöyle şöyle olsun, yükseltmelerde de şöyle şöyle yapalım ki... Bunlar yazık ki kendini kandırmanın pek güzel, pek gülünç, pek verimli yöntemleridir. Yani biraz uyanık olmasanız, hah diyeceksiniz, şimdi oldu. Bundan sonra üniversiteler tıkır tıkır işlerler, tıkır tıkır bilim üretirler, felsefe üretirler, sanat üretirler. Bunu söylerken siz de inanmazsınız ya. İnanmazsınız, çünkü bu düzende safsatadan ve dedikodudan başka bir şey üremez. Bırakın dehalar ya da en azından büyük kafalar yetiştirmeyi, insanları belli bir alanda düşündürebilecek eğiticiler yetiştirin yeter. Daha anadilini doğru dürüst konuşamayan ve yazamayan insanların bilim, felsefe, sanat üretmeye zorlandığı bir ortamda üniversitecilik bir garip oyundan başka bir şey değildir. Kısacası, dostlarım, bu iş böyle sürer gider. Sokakları kapkaççılar basar. Akşam eve geç saatte dönerken yüreğiniz hop hop eder. Bir bilezik için üç kişiyi öldürebilecek ruhlar yetiştirilir. Muhbirliğin önemi biraz daha artar. İşsizlik sürer gider.

BİLİM ADAMI OLMAK

Bilim adamı olmanın temel koşulu nedir? Eskilerin deyişiyle "eser sahibi" olmaktır. Eser derken öyle göz boyamak için yazılmış adı tumturaklı kitaplardan sözetmek istemiyorum. Gerçek anlamda bilimsel bir katkı sağlayacak, en azından ufuk açacak çalışmalardan sözetmek istiyorum. Doçent mi olmak istiyorsun arkadaş? Profesör mü? Pekiyi, ol. Getir kitabını görelim. Efendim ben kitap yazmadım ama birkaç makale yazdım, bunlardan biri Avrupa'da bir "indeksli" dergide yayımlandı, biri de burada yayımlandı, iki tanesi de yayımlanacak, yayımcıdan size kağıt getirdim... Böyle saçmalık olmaz arkadaşlar. Siz sömürge aydını mısınız ki yeterliliğinizi elin yabancısına onaylatmak zorunda kalıyorsunuz. Ben profesör olmamakta direnmiştim, çeşitli nedenlerle bunu istemediğimi söylemiştim. Arkadaşlar üsteleyince pekiyi dedim. Dedim ve neler olmadı neler. Bu arada biri bana sordu: *"Dışarıda yayımlanmış herhangi bir şeyin var mı?"* Verdiğim yanıt kesin olmuştur: *"Ben sömürge aydını değilim.*

Şöyle diyeceklerdir bana: arkadaş, dışarıyı ölçüt almamız hilenin hurdanın önüne geçmek içindir. Hayır efendim, bu hiçbir şey kazandırmaz size. Güven duygusu güzel bir duygudur. Güvenin getireceği zarar güvensizliğin getireceği yarardan daha yararlıdır. Ayrıca, biliyorsunuz hilenin hurdanın önlenemediğini, ideolojik tutumların pekçok yerde baş rolü oynadığını. Beni daha çok konuşmak zorunda bırakmayın lütfen. Adam yazsın kitabını, herkesin önüne çekinmeden çıksın, eğer haksız yükseltildiyse biz bunu onun kitabından anlarız. Şimdi elimizde ciddi bir ölçüt yok. İki satır bir şey yazmadan basamakları ikişer ikişer tırmanmış olanların arkasındaki itici güç nasıl bir güçtür acaba? Haydi, bütün bilim adamlarının ürünlerini kalem kalem saptayalım ve yayımlayalım. Kim ne yapmış. Gülünç oluruz baylar. Bilim adamı olmak orada burada çeşitli ilişkiler kurmakla olacak iş değildir. Dizini kırıp çalışacaksın.

Efendim, araştırma görevlisi alımı merkezi düzene bağlanmalıymış. Neden? Hilenin hurdanın önüne geçilecek. Neymiş hile hurda. Bir hoca istediği kişiyi araştırma görevlisi alabiliyormuş. Elbette öyle olacak. Ben yetiştireceğim adamı seçme hakkına sahip olmayacak mıyım? Üniversitede her bölümün bir ruhu vardır, buna uygun insanlar bilim adamı adayı olarak seçilir. Kabaksanız kabakları seçersiniz. O

zaman bölümünüz içler acısı bir duruma gelir. Örnekleri vardır. Adamsanız adam gibi adam seçerseniz. Efendim, ya seçilen hocanın yakını olursa? Olsun. Hocanın yakını bilim adamı olmamaya mahkum edilmiş adam mıdır? Ayrıca aileden gelen bir takım yatkınlıkları da unutmamak gerekir. Ben yetiştireceğim adamı seçerim, onu eze parlata bilim adamlığı yoluna sokarım. Olmazsa da çekersin kuyruğunu gider.

Yüksek lisansta öğrencimiz olan bir delikanlıyı bizim bölüme araştırma görevlisi almaya karar vermiştik. Adam halktan biri. Benim gibi. Bir gün odamıza çağırdık arkadaşımla. Kendisi hiçbir şey bilmiyor. Şunun bir güzel yüreğini hoplatalım önce diye düşündük. Odamıza çağırıp dedim ki: *"Nedir bu senin yaptıkların birader, bıktık senden. İkide bir şikayet geliyor. Yakışıyor mu sana uygunsuz şeyler yapmak. Yok insanları iteleyip kakalıyormuşsun, yok efendim kızlara sarkıyormuşsun. Bu rezalet bitecek mi bitmeyecek mi?"* Önce sarardı bizimki, sonra kızardı, daha sonra yemyeşil oldu, tam mora çalacakken şaka yaptığımızı söyledim. Sonra da bizimle araştırma görevlisi olarak çalışmak isteyip istemediğini sordum.

Şimdi ne olacakmış. "Merkezi sistem"le araştırma görevlisi alınacakmış. Yani gidip birileri Ankara'da sınava girecekler, onlardan ikisi bir sabah benim karşıma *biz senin yeni araştırma görevlilerinizi* diye dikilecekler. Ne nasıl eğitildiklerini bilirim ne kim olduklarını. Hele ben o konuda çok katı değilimdir ama doğrusu başı bağlı biriyle de felsefe sorunlarını tartışabileceğimi düşünmüyorum. Bilime böyle adım atılmaz. Bilim adamlığı ciddi iştir. Neyse, biz artık işin sonuna geldik. Olmazsa yaş sınırı dolunca çeker gideriz. Oysa ben elbette hiçbir karşılık beklemeden, kafam çalıştıkça, bedenimin gücü yettikçe gençlerin çalışmalarına yardım ederim diye düşünüyordum. Çünkü otuz yıla yakın yani çok uzun bir süre ben kızakta çalıştırıldım, öğrenci yetiştirme hakkım olmadı. Ölmeden önce yakınım ya da uzağım demeden birkaç gencin yetişmesine katkıda bulunabilsem iyiydi. Ama görüyorsunuz her şey bizim için olumsuz koşullarda gelişiyor. Adaletsizliğin adalet gibi göründüğü yerler var. "Hakkaniyet" adına iş yapar görünenlerin hevesi başka. Ne yapalım öyle olsun, koşulları çokça zorlayamayız. Yazdıklarımızla kalırız biz de.

KOLAYCILIK

Zaman zaman gençler gelirlerdi bana. Sorununuz ne evladım? Ya bir dergi çıkarmaktadırlar, orada YÖK'le ilgili bir *veryansın* fırtınası estireceklerdir, ya gene YÖK konusunda bir yürüyüş yapmayı tasarlamışlardır ya da YÖK'le ilgili daha değişik bir "iyilik" düşünmektedirler. *"Efendim, YÖK konusunda sizinle bir röportaj yapmamıza izin verir misiniz?"* Hele oturun bakalım, ne istediğinizi iyice bir anlayalım. Amaç ne? İlerici aydın olma görevini yerine getirmek. Güzel. Bunun en sağlam, en kolay, en etkili yollarından biri YÖK'e saldırmaktır. YÖK'e karşı olmak aydın olmanın bir gereğidir. Derdim ki onlara içtenlikle: *"Belki inanmayacaksınız, şu kadar yıldır üniversitedeyim, isterseniz ayıp sayın, şu YÖK yasası denilen şeyi okumuş değilim. Siz neden bu işle bu kadar çok ilgileniyorsunuz?"* Benim onların istekleri karşısındaki olumsuz tutumum bu iyi insanları biraz üzerdi, sanırım benim de biraz "eyyamcı" olduğumu düşündürürdü onlara. Gerçekten YÖK için öylesine bir hava oluşturuldu ki, bugün sokağa çıkıp *"Kahrolsun YÖK"* diye bağıra bağıra yürümeye başlasanız binlerce kişiyi arkanızdan sürükleyebilirsiniz.

Belki de onlar benim YÖK'den yana olduğumu düşünürlerdi. Ben yalnız dizini kırıp çalışmaktan yanaydım, hep öyle oldum. Derdim ki gençlere: *"Bizim üniversiteye girdiğimiz yıllarda YÖK diye bir şey yoktu. O zamanlar da üniversiteler daha az sorunlu değildi. Biz hocalarımızla doğru dürüst ilişki kuramazdık. Kapıları her zaman kapalıydı. Yani bugün olumsuzluk adına gözünüze batan ne varsa o zaman da vardı. Demek ki sorun yasayla ilgili olmaktan önce bu toplumun yapısıyla ilgilidir.* O zaman ne yapmak gerekir? O zaman *"Nasıl bir üniversite istiyoruz?"* sorusunu bıkmadan usanmadan tartışmak gerekir. Siyasal baskı günlerinde ortaya konmuş olan belirleyici koşulların daha sonra enine boyuna tartışılması gerekmez mi? YÖK de o çok kötü günlerin ürünüdür.

Nasıl bir üniversite istiyoruz? Bu soruyu sormanız size gerçek anlamda yük yükleyici sorunlar getirecektir. Oturacak, nasıl bir üniversite diye uzun uzun düşüneceksiniz. Kafanızın içinde üniversiteleri çağdaş yaşam koşullarına göre düzenleyecek bir yasa oluşturmaya başlayacaksınız. Göreceksiniz ki bu iş dile kolay bir iştir. Ama yapılması gereken buydu. Bu toplumun aydınları tembeldirler, durmadan

bir şeylerden yakınırlar ama o bir şeyleri düzeltmek adına kolları sıvama zamanı geldiğinde çeşitli bahanelerle kaytarma yolunu tutuverirler. Siyaset kesiminde de aynı gevşeklik vardır. Gençler gelirler bana, bizim partimize yakınsın değil mi gibilerden sorular sorarlar. Ben zaten mesleğim gereği hiçbir siyasal kesime yakın olmamak durumunda olduğumu söylerim. Evet ama bizim partimiz daha iyi değil mi? Değil. Neden? Çünkü siz hiçbir şey yapmıyorsunuz, duvarlara afiş asarak siyaset oluşturulmaz; üstelik bugünkü siyasi partiler yasasıyla ve seçim yasasıyla seçime girmeyi göze alıyorsunuz da oturup bir siyasi partiler yasası ve bir seçim yasası taslağı hazırlayalım demiyorsunuz. Efendim, biz böyle bir taslak hazırlasak kim ilgilenir? Siz hele hazırlayın, sunun insanların dikkatine, bakalım onlar ilgilenirler mi ilgilenmezler mi? Öğretim üyeleri derneği diye bir örgüt vardır bildiğim kadarıyla, belki ben de onun üyesiyim, üniversiteyle ilgili bir taslak hazırlamak bu kuruma düşmez miydi? *"Söylemeye üşenmedin mi?"*

Yalnız gençler değil, bizim arkadaşlarımız da ikide bir yakınırlar YÖK denilen o garip şeyden. Yakınırlar da bir araya gelip daha iyi bir üniversite nasıl olur tartışmasına girmeyi ve bu yönde bir taslak hazırlamayı düşünmezler. Yıllardır düşünmediler. Yakınmak dünyanın en kolay en sefil işidir. Kaç kere demişimdir arkadaşlarıma, bu düzenden yakınıyorsunuz ama sağlam bir düzen için de parmağınızı kıpırdatmıyorsunuz. Ben biraz aykırı bir adamım, bu yüzden pek sevilmem. Doğruyu söylediniz mi öfkeleri kabartırsınız. Türkiye aydınlar yönünden kocaman bir tembelhanedir. Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın. Oh, her işi bırakıp yılan besleyelim o zaman. Zaten de öyle yapmıyor muyuz? Üniversiteler garip yerlerdir, orada suya giden de birdir testiyi kıran da. Bir midir? Hayır değildir. Bir olur mu hiç! Suya gideni mimlerler. Doğru olan testiyi kırmaktır. Üniversitedeyseniz hiç ama hiç göze batmayacaksınız. Fikir üretmeyeceksiniz, üretirseniz de kurulu düzenin istekleri çerçevesinde üreteceksiniz. Yazdığınız şeyler bir allahın kulunu ilgilendirmeyecek.

İnsanlar YÖK diye diye geçirdiler günlerini. Leyleğin ömrü laklakla geçer derler ya...

Ben yaşım kemale erince yavaş yavaş emekliliği düşünmeye başladım. O zaman Mimar Sinan Üniversitesi'nde çalışıyorum, düpedüz servis öğretmenliği yapıyorum, ciddi bir sorumluluğum yok. Ve görüyorum ki benim orada olmam birilerini pek rahatsız ediyor. Birileri rahatsızlıklarını da çok garip ölçülerde dile getiriyorlar. Uygarlığın gözünü seveyim. Ben üniversiteyi bu koşullarda hep *ekmek kapısı* olarak görmüşümdür. Benden yararlanmak istemedikleri zaman ben daha başka ne yapabilirim? Oturdum evimde yıllarca kendi kendime çalıştım, gidip ders verip geldim, gene geçtim masamın başına. Zaten üniversite denilen yerde ne odam var ne masam var ne sekreterim var ne telefonum var ne dolabım var ne cüppem var... Bu işler böyle sürer giderken, ben emekli olacağım günleri beklerken Kocaeli Üniversitesi'nden arkadaşlar buraya gel işareti verdiler. Doğrusu pek uyarlı bulmadım öneriyi. Benim yaşım geçmiş, ben artık bir köşeye çekilip... Derken pekiyi deyiverdim. Pişman da değilim. Çünkü yaşamımda ilk olarak bir işe yaradığım duygusunu yaşamaya başladım. Emekli olmaya üç yıl var, ömrümüz olursa o zaman içinde bir şeyler yapmaya çalışırız.

Gittiğimde yeni kurulmuş olan felsefe bölümünde ders programlarının pek de yeterli olmadığını gördüm. Her sınıfa bilim tarihi dersleri koymuşlar örneğin. Ne ilgisi var! Oturup Doç. Dr. Sinan Özbek kardeşimle yeni bir program hazırlamaya giriştik. Belki birilerine yararlı olur diye anlatıyorum bu deneyimimizi. Çünkü bizim program hazırlığımız genelde şu ülkede alışılmış olan hazırlıklara pek benzemiyordu. Önce ne yaptık? Önce dünyanın çeşitli üniversitelerinden, ulaşabildiğimiz kadarıyla, program taslakları getirttik. Elbette bir yerin çalışma düzeni bir başka yerin çalışma düzenine uymayacaktı. Bizim amacımız zaten oradan buraya bir şeyler taşımak değildi, bir takım deneylerden yararlanmaktı. Zaten program yaparken kendi gücümüzü ya da çapımızı da iyi hesaplamamız gerekiyordu. Yanlış anlaşılmasın, onların çapları yüksek bizimki değil gibilerden bir şey söylemek istemiyorum. Hayır. Demek istediğim, her yiğidin yoğurt yiyişi başkaysa, bizim program taslağımız da çok değişik olacaktı.

Programı hiç acele etmeden aramızda uzun uzun tartıştık. Ondan sonra bölümdeki hocalarımızın tartışmasına açtık. Öyle ya, bu

programı sürdürecek olanlar onlardı. Onların görüşlerini aldık, buna göre değişiklikler yaptık. Evet, hiç aceleye getirmeden, aylar süren çalışmalar sonunda bir taslak oluşturduk. Bu taslak her şeyden önce bizim eğitim anlayışımızı yansıtıyordu. İlkelerimizin arasında genç insanları felsefenin içine kapamamak da vardı, bu yüzden onlara ruhbilimle ve toplumbilimle ilgili dersler koyduk, edebiyatla ilgili dersler koyduk, estetik gibi dersler koyduk. Bir süredir uyguladığımız bu programın tıkır tıkır işliyor olması sanırım bizim onu yaparken gösterdiğimiz sabırla ilgilidir. Onu aceleye getirseydik, ben bu işi iyi bilirim kafasıyla yani koşullayıcı kafayla bu işe girseydik elbette aynı sonucu alamayacaktık.

Bu ülkede sevilir gibi yapılıp hiç sevilmeyen şeyin yani demokrasinin yararı burada dostlarım. Fikir üretirken demokrasi zenginlik sağlıyor insana. Çok çeşitli görüşler arasından en uygununu oluşturuyorsunuz hep birlikte. Sonra işin bir başka yönü de sorumlulukla ilgili. Bu ülkenin insanları sormadan yapmayı pek severler, bu onlara üstünlük duygusu verir. Sormadan yaptığınızda, yukarıdan benimsettiğinizde sorumluluğu paylaşmamış olursunuz. Bir gün birileri sizin yaptıklarınızdan hoşnut olmadığı zaman haklı olarak der ki: *"Bu adam bütün bunları bize sormadan kendi kendine yaptı. Biz o zaman zaten bu işin açmaz yanları olduğunu görmüştük ama kendisiyle ilişki kuramadık..."* Bakın, şimdi bizim programımız tıkır tıkır işliyor, bundan hoşnut olan yalnız bizler değiliz, öğrenciler de böylesi bir programın felsefe eğitimi için çok verimli olduğunu zaman zaman bize içtenlikle ve sevgiyle bildiriyorlar.

Bu ülke insanları demokrasiye alışık değildir. Bu ülkede demokrasi demek birinin arkasından gitmek demektir. Biri başı çekecek, önden gidecek, öbürleri de başları eğik onu izleyecekler, gerektiğinde de onun istekleri yönünde oylamaya katılacaklar. Bu ülkede demokrasi demek kafa hesabında öne geçmek demektir, buna göre parmak hesabında üstün olabilmek demektir. Topluluğu sağlam oluşturacaksınız ki oylamada geride kalmayasınız. Oylamada geride kaldınız mı yandınız demektir. Sokrates'i sevgili yurttaşları ne yaptılar? 275'e karşı 281 oyla idam etmeye karar verdiler. Sokrates davayı parmak hesabıyla kaybetti. Altı oy altı oydur. Demokrasiden fikir üretmeyi değil de oylama yapmayı anlarsınız böyledir bu. Altı oy yeter adama baldıran zehirini içirmeye...

BUNU HAKETTİNİZ

Bunu hakettiniz. Çünkü hiç direnmediniz. Size dokunmayan yılan bin yıl yaşasa azdı. Hatta yılanları uzaktan bakışlarınızla okşadınız ve yüreklendirdiniz. Biri birine göz göre göre haksızlık etse, siz ne hikmetse haksızlığa uğrayandan değil de haksızlık edenden yana çıkıyordunuz. Minibüsteyseniz, dümeni domuzluk ya da itlik olsun diye sokaktan geçen çocuğun üstüne kıran minibüs şoföründen yana çıkıyordunuz. Olanlardan hiçbiri ilgilendirmedi sizi. Ne acılar çekildi, siz oralı olmadınız. İnsanlar öldürüldü, öldürenler birer kahraman oldu, aldırmadınız. Her kötü olay sizin uzağınızdan acayip bir kuş gibi geçip gitti. Dünya evinizin eşiğinde bitiyordu. Ondan sonra sizin dünyanız başlıyordu. Tek beceriniz çıkarlarınızı kollamak olmuştur. Her durumda şu soruyu sormaya hazırdınız: yararımıza mı değil mi? Evet, gerçekten hemen hepsi yararınızaydı, daha doğrusu ilk bakışta ya da kısa erimde öyle görünüyordu. Çocuklarınızı da tam bir ilgisizlik ve kaçaklıkla yetiştirdiniz. Sen paçayı kurtar, gerisini düşünme evladım. Eh, onlar da öyle yaptılar. Ama mutsuz oldular. İnsan olamadık mı mutsuz oluruz.

Bu zavallılığınızla hem kendinizi hem başkalarını mutsuz ettiniz. Çünkü kendinize dünyadan ayrı bir dünya kurabileceğinizi sanıyordunuz. Su yükseliyor, daha aşağıdakiler boğuluyordu. Onların boğulmasını ilgiyle izlediniz. Sular yükselecek, sizin ayaklarınıza kadar gelecek, işte tam orada duracaktı. Çünkü siz de boğulacak değildiniz ya. Aşağıdakilerin temizlenmesi hiç de kötü olmuyordu bu arada. Gürültü azalıyordu, değersiz varlıklar tükenip gidiyordu ne güzel. İyiydiniz, hoştunuz, dingindiniz, mutluydunuz. Gerçekte o sefil esenliğinizin dışında hiçbir şey ilgilendirmiyordu sizi. Sıradan varlıklar olan torunlarınızı birer doğa harikası olarak görmeye ve sevmeye yönelmeniz aşağılık duygularınızı örtmek içindi. Gözünüz hep yükseklerdeydi. Gerçekten her kapıyı açabilecek yatkınlıklarınız vardı. Patlayana kadar yediniz ve doymadınız.

Aslında siz hatta ilerici insanlardınız. Hatta, ne bileyim, demokrasi denilen ve ne olduğu pek iyi bilinmeyen o şeyin yılmaz savunucusuydunuz. Çağdaşlık denildiği zaman akciğerleriniz görünüyordu. Uygarlığın ne olduğunu bilmiyordunuz, en akıllılarınız bile onu yanlış tanımlıyordu ama olsun siz hep uygarlıktan yana oldunuz. Kültür sözü sizi çokça ilgilendiriyordu ama onun gerçekte ne anlama geldiğini bil-

miyordunuz ve merak da etmiyordunuz. Bir bilene de sormadınız. Aslında bir bilen de onun ne olduğunu bilmiyordu. Bu arada çok şey biliyordunuz. Örneğin Aristoteles mantığının (siz ona "Aristo mantığı" dersiniz) verimsiz olduğunu biliyordunuz ama Aristoteles'in kim olduğunu bilmiyordunuz. Platon sizin dilinizde mora çalan garip bir eflatundu. Bununla birlikte Marx'ı bilmeden de olsa övebilecek ya da yerebilecek kadaryürekliydiniz. Tam bir zihin tembelliği içindeydiniz, "görenek"i "gelenek"den ayırmadığınız için, daha doğrusu bunların ne anlama geldiğini bilmediğiniz için "gelenek-görenek" deyip çıkıyordunuz. Ömürdünüz ve ömürsünüz.

Ne çok konuşuyordunuz. Varlığınız tam bir ses kirlenmesi kaynağıydı. Konudan konuya atlıyor, her konuda görüşler ortaya koyuyordunuz. Eskiçağ'ın ya da Ortaçağ'ın ne zaman başlayıp ne zaman bittiğini bilmiyordunuz. Descartes'ın *"Düşünüyorum öyleyse varım"* deyişini *insan düşündüğü ölçüde insandır* gibi anlıyordunuz. Dilinizi sevmediniz, bunun kanıtı yazdıklarınızdır. Kötü yazıyorsun diyene yanıtınız vardı: *"Ben edebiyat yapmıyorum ki."* Oysa yapıyordunuz, keşke yapmasaydınız. Yazım kılavuzlarını kutsal kitaplar gibi elde gezdiriyordunuz, ama onlar da ne yazık ki İncil'ler gibi bir türlü birbiriyle uyuşmuyordu. Her şeyi öğrendiniz de dilin bir yazım kuralları sorununa indirgenemeyeceğini öğrenemediniz. Aranızdan zaman zaman çıkan en iyileri kıskandınız ve lanetlediniz: boynu kopsun salağın diye düşünüyordunuz, yeni adetler mi getirecek dünyaya. Sizin gözünüzde insan çıkarlarıyla insandı.

Oysa insanı biraz tanısaydınız çıkarların bile hep birlikte, en azından sınıfsal çerçevede kollanabileceğini bilirdiniz. Siz insan tek başına çıkarcı olabilir sandınız. Kirli su yükseliyor, daha da yükseliyor. Korkuyorsunuz. Hesapta bu yoktu değil mi? Vardı aslında, siz var olduğunu bilmiyordunuz. İki noktadan sonra küçük harfle yazamayacak kadar yüreksizdiniz, iki nokta yerine noktalı virgül koyup kendinizi gülünç ediyordunuz. Yazım kılavuzlarıyla, fularlarla, kravatlarla, boş görüşlerle, görevinizmiş gibi Tanrı'yı savunmalarla ya da tam tersine Tanrı'yı yok saymalarla vakit öldürdünüz. Şimdi iyi misiniz?

İÇKİ SORUNU

Dünyanın her yerinde, bu arada özellikle bazı ülkelerde insanların temel sorunlarından biri de içki sorunudur. Bazı kişiler gibi bazı toplumlar da içkiye daha yakın oluyor. Ancak, içki sevmeyen toplum da içki sevmeyen insan da yok gibi. Genel kanı şudur: içki kaygıları siler götürür. Doğrudur bu. Yorgun ya da sinirli bir zamanınızda içilen buz gibi bir alkollü içki birden sizi gevşetiverir: bir yandan birilerine basarsınız kalayı, öte yandan biraz da olan bitene aldırmaz olursunuz. Ancak sinsidir bu meret, kısa erimde size iyilikler getirirken uzun erimde ruhsallığınızın altını oymaya başlar. İnsan alışmaya çokça yatkındır. Bu konuda da böyledir bu. İçtikçe içmek isteriz. Biz içtikçe kaygılarımız artmaya başlar. Hani kaygıları azaltacaktı içki? Dostlarım, bana sorarsanız, içki hiç de kendisinden destek alınacak bir şey değildir. Dün azalttığı kaygıyı bugün faiziyle geri getirir. Olumsuzluklara karşı içki içmek akılsızlığın ta kendisidir. Onu sevinçli bir anınızda, sevdiklerinizle birlikteyken, ayda yılda bir içerseniz size gerçekten iyilikler getirecektir.

Beden sağlığı için su kafa sağlığı içine içki derler ya inanmayın. Suyu bol bol için, hele benim gibi yaşınız ileriyse. Gerçekte onu da abartmamak gerekir. Her şeyin fazlası fazla. İçkiyi ölçülü içemiyorsanız işiniz zordur. Hele benim yaşlarımda biri için içki tutkunluğu hem iyi değil hem hoş değil. Gene de siz bilirsiniz. İçiyorsanız, içmek size bir kötülük getirmiyorsa için, afiyet şeker olsun. Ben yıllarca akşamcılık yaptım. Rahmetlinin tedirgin bakışları altında her akşam yudumladım içkimi. Aşağı yukarı yirmi yıl var ki bıraktım. Bıraktım, iki nedenle: öncelikle bana dokunuyordu, sonra da her gece içkisiz olamamak tersime gidiyordu. Pişman değilim bıraktığıma. En azından akşamlarım işe yarar oldu. İçkiyi içtim mi mayışırdım, şimdi geceleri de saatlerce çalışabiliyorum. Ancak hastalıklar da içkiyi bıraktıktan sonra çıktı birer birer. Bence raslantıdır bu. Yoksa bedenimin dengesi mi bozuldu? Öyle de olsa bugün içki tutsağı olmadığım için sevinçliyim. Dünyanın binbir sorunu varken sen bir köşeye çekilmiş içkini yudumluyorsun.

Gerçekte ölçülü olabilmek koşuluyla içkicilik hiç de kötü bir şey değildir. İçkicilik derken sürekli içme alışkanlığından sözetmek istemiyorum. Bir gün insan canı isteyip şöyle kendine güzel bir sofra hazır-

layabilmeli, oturup kendi kendine de olsa kafayı çekebilmeli. Derler ya içki iyidir, azı zihne küşayiş verir, çoğu birer birer kötülükleri çıkarır ortaya: hıyarsak daha hıyar oluruz, salozsak daha saloz oluruz, aptalsak aptallığımız artar, kadın görünce dayanamayan cinstensek dizlerimiz gevşeyiverir... Ayrıca bizim ülkemiz gibi ülkelerde yani dostluğun ya da arkadaşlığın yaygın ve köklü olduğu ülkelerde içki sofraları birer ruhhekimliği ortamı gibi iş görür. Hekime gideceğinize iki dostunuzu alıp meyhaneye gidin. Onlar dinlemese de siz anlatın, açılırsınız. Aşkınızı anlatın, parasızlığınızı anlatın, yalnızlığınızı anlatın, başarısızlığınızı anlatın, hırslarınızı anlatın, karınızın saçmalıklarını anlatın, neyi anlatırsanız anlatın...

Akşamcılığı bıraktığımda kararım kesindi: ara sıra ağız tadıyla içecektim. Hatta az mı içtim çok mu içtim demeden içecektim. İçkinin ölçüsü kişinin kişilik ölçüleriyle belirgindir. İçeceksin ama ağzını burnunu çarpıtmadan içeceksin. Çocuklarım her zaman söylemişlerdir, babamızı bir kere bile sarhoş görmedik demişlerdir. Akşamcılığı bıraktıktan sonra içki istemez oldum. Bir gün bizim rahmetli öfkelendi: *"Senin her akşam içmen sinirime dokunuyordu, ama bu durumun da sinirime dokunuyor. Ara sıra bir içkimiz vardı, ondan da yoksun bıraktın bizi..."* Daha sonra biraz biraz alışmaya başladım içkiye, ama eski tadı yoktu. Ben şimdi tek tük sigara da içerim, ama o günde iki paket sigara içtiğim günlerde tütünden aldığım tad nerede! Zaman zaman derim ki ben keşke içkiyi de sigarayı da bırakmasaydım. Sonra da derim ki, hayır, içkiyi ve sigarayı bırakmakla sağlığımı elden kaçırmış da olsam şimdi daha rahatım.

Sanırım eskiden kendimle sorunluydum, elbet bu arada dünyayla da sorunluydum. İçki dünyayla ve kendimle arama koyduğum bir perde gibiydi. Şimdi kendimle hiçbir sorunum yok, dünyayla sorunlarıma gelince onlar artık beni ancak nesnel koşullarda ilgilendiriyor. Birinin sefilliğine, bir başkasının ikiyüzlülüğüne, bir arkadaşın üçkağıtçılığına, bir dostun zavallılığına eskisi gibi bakmıyorum. Bu yüzden içki gerçek bir gereksinim olmaktan çıktı. Şimdi bütün zamanlarımı bildiğim gibi kullanıyorum. Yaşlandım, eskisi gibi çalışamıyorum. Eskiden benim hemen hemen hiç kalkmadan on altı saat çalıştığım olurdu. Bugün ancak dört beş saat çalışabiliyorum. Zihnimin açık olması hoşuma gidiyor. İçki içtiğim günler, hele sabah uyanır uyanmaz turşu gibi olurdum. Size afiyet olsun dostlarım.

BOĞAZ DÖNÜŞÜ

Bugün Boğaz'da pek güzel pek tatlı bir yürüyüş yaptım, Boyacıköy'den Kireçburnu'na yürüdüm. Tek başıma. Genelde Kireçburnu'nda durmam, Sarıyer ya da Rumelikavağı sor durağımdır. Bugün Kireçburnu'nda bir çay içip otobüsle Taksim'e, oradan da Bakırköy'*üm*üze geldim. Tek başına yürümek biraz daha düz bir iş. Bir arkadaşla yürüdüm mü, ki genellikle bu arkadaşlar hanım olur, bir iki kadeh atalım, birer parça balık yiyelim falan derken gecikiyorum. Gecikiyorum da ne oluyor? Bekleyenim mi var? Önceleri daha çok tarih öğretmeni arkadaşım Çetin Börekçi'yle yürürdük. O bu dünyadan ayrılıp gittikten sonra ben bir süre Boğaz'da dolaşmadım. Onunla yürümek hoş oluyordu, biraz sağdan da olsa tarihe sağlam bir bakışı vardı: ondan tarih konularında çok şey öğrenmişimdir. Yaz demez kış demez konuşa konuşa yürürdük. Taksim'den Bakırköy'e iki katlı otobüste dönüşüm pek tatlı olmadı ama. İki densiz gençten biri yanıma biri karşıma oturdu, yol boyu yılışıp durdular, çevreye korkunç bir kebap kokusu kirliliği yayarak. Üstelik yanımdaki yol boyu dişini karıştırdı ve cık cık diye sesler çıkardı. Sinir şey.

Erken dönüşümün bir nedeni var: kafamı kelle peynirine taktım. Bizim orada, Yücetarla durağının yakınında bir bakkal dükkanı açılmış, dükkanın alnına gönen peyniri bulunduğunu bildiren bir levha yapıştırmışlar: ben de kelle peyniri hastasıyım ya. Kelle peyniri için kaç kere yolumu değiştirip Havran'a sapmışımdır. Kelle peynirinin en iyisini Havran'da çarşı içinde yıkık dökük bir dükkanda peynircilik yapan yaşlıca bir adam satar. Ama çoktandır Havran'dan geçmedim. Kelle peyniri diye bana sağda solda satılan peynirler daha çok mihalıç peyniri tadındaydı. Mihalıç peynirini de severim ama kelle peyniri bambaşkadır. Neyse bizim yeni açılan ve gönen peyniri sattığını kocaman bir levhayla ilan eden bakkalın kapısından biraz umutsuzca girdim: gene bana bir parça mihalıç peynirini kelle peyniri diye verecekler. Sevimli bir delikanlı *"Kelle peynirinin en iyisini biz yaparız Gönen'de, mandıramız orada"* dedi ve sordu: *"Tuzlusundan mı az tuzlusundan mı?"* Bunun tuzlusu iyidir. Ben her ikisinden de aldım. (Öneririm, peynirler nefis!)

Kelle peyniri heyecanıyla evin yolunu tutmuşken ben, alçacık bir duvarın üzerine ilişmiş olan ihtiyar bir teyze *"Oğlum beni biraz gö-*

türür müsün" diye seslendi bana. Oğlum deyişinden gözlerinin iyi görmediğini anladım. Neyse, koluma girdi, yola revan olduk. Teyze yalnız gözlerinden değil bacaklarından da sorunlu, adım atmakta güçlük çekiyor. Her adımda sendeliyor ya da en küçük bir tümsekte düşecek gibi oluyor. Ben ikide bir onu dikkate çağırırken o bu arada ya bana dua ediyor ya da sağlık durumuyla ilgili geniş rapor veriyor. Korku basmış içimi. Bu kadıncağız burada düşüp uyluk kemiğini kırıverse ben yandım gitti. Baştan *"Aha şu ilerdeki bakkalın oraya kadar bir götürüver beni"* demişti, meğer bakkal dediği benim kelle peyniri aldığım bakkalmış: yolun karşısına geçeceğiz. Otomobiller vızır vızır. Teyze çok ağır ve sallanarak ilerliyor. *"İşin büyüğü burada, dur bakalım beni nasıl karşıya geçireceksin?"* dedi. Bir ara otomobiller seyrekleşince fırladık. Durmadan da söyleniyor, daha çok dua ediyor. Tam yolun ortasında *"Allah da seni Sırat köprüsünden böyle kolay geçirsin"* dedi. Aha şu sokağın içinde, aha şu bayırı ineceğiz derken eve geldik ama ben bilirim nasıl geldik. *"Giderken de zavallı kapıcı götürdü beni"* diyor.

"Bir kadına iyilik etmişsin, gelip bunu burada anlatmasan olmaz mı?" diyeceksiniz. Bunu iyilik diye düşünemiyorum bile. Kim olsa yapardı, size biri beni biraz götür diye seslenecek de hayır diyeceksiniz, olacak şey mi? Belki o otobüste yanıma oturan ve ikide bir patlayana kadar kebap yemiş olmaktan yakınan delikanlılar böyle bir işin altına girmeyebilirlerdi. Belki de girerlerdi, bilemeyiz, yılışa yılışa götürürlerdi kadını. Beni tutan işin iyilik yanı değil, insanın ne duruma gelebileceği, gelebiliyor olması. Gencecikti bir zaman, güldü, konuştu, ağladı, bir şeylerden yakındı, bir şeylere sevindi ama hiçbir zaman bir yolun karşısına geçemeyeceği günlerin geleceğini düşünmedi. Düşünmüştür diyeceksiniz. Elbette düşünmüştür, hepimiz böyle şeyler düşünüyoruz. Ne kadar düşünmüş de olsa kafasında böyle bir sonu biçimlendirememiştir. Ben hep bu arızalı sonlardan korkarım. Onun için ikide bir o gibi bir durumla karşılaştığım zaman kendimi öldürmeliyim derim. Son birkaç gündür bu fikri sildim kafamdan. Hiçbir şeyden korkmuyorsan acı çekmekten de korkma dedim kendime. O teyze bendeki fikir değişikliğini doğruladı bugün: acının da tadı var.

GERÇEKTEN YAZIK

İki gün önce garip bir şey oldu. Akşama doğru hava azçok serinleyince yürüyüşe çıktım. Dördüncü kısımdan beşinci kısma doğru yürüdüm. Ortalık tenha mı tenhaydı. Köprünün üstünde bir gençle karşılaştım. Yanımdan geçti ve geçer geçmez seslendi bana. Para istemiyordu, *"Bana bir tane ekmek al ne olur, dünden beri hiçbir şey yemedim"* diyordu. *"Yanımda param yok oğlum, yürüyüşe çıkmıştım"* dedim. Param vardı yanımda ama, ikimizden başka kimselerin olmadığı yerde adam beni boğazlasa kim duyacaktı. *"Hay Allah, bir arkadaş daha vardı, onu kaybettim, o da aç"* dedi. Uzaklara doğru göz gezdirdi ama çok direnmedi. *"Bir ekmek alacak mısın bana?"* dedi. *"Gel bakalım"* dedim. Birlikte yürüdük. *"Bir işin varsa beni yanına al çalıştır"* dedi yolda. *"Oğlum benim sana yaptıracak ne işim olur, ben öğretmenim"* dedim. *"Aslında bana bir çorba içirsen nasıl sevaba girersin biliyor musun?"* dedi. *"Ben pek bilmiyorum, burada yemek yiyecek bir yer var mıdır?"* dedim. *"Vardır elbet, olmaz olur mu?"* dedi. Dükkanın kapısından girerken *"Aman amca ne olur benim durumumu anlatma içerdekilere"* dedi. *"Ne ilgisi var, ne diye anlatacakmışım!"* dedim. Girer girmez kuruldu masaya. *"Döner sever misin?"* dedim. Severmiş. Dönerle kola istedi. *"Haydi Bahattin görüşürüz, ben az sonra gelemezsem sen yemeğini ye çık!"* dedim. Oturduğu yerden elini uzattı bana. Ben çıkıp gittim.

Bunları anlatmak ayıp Toraman, diyebilirsiniz, insan yaptığı en küçük bir iyiliği hemen söze dökmeli mi! Bunu bir iyilik olarak düşünseydim şuracıkta zaten anlatmaya kalkmazdım. Beni işin bir başka yanı ilgilendiriyor: sırım gibi bir delikanlının birinin yolunu kesip yiyecek bir şeyler isteyebilmesi. Biliyorum şimdi cinliğiniz tutacak ve hemen şöyle düşüneceksiniz: gerçekten parasız mıydı yoksa bir şeyler istemeyi alışkanlık durumuna getirmişlerden biri miydi? Sizin için çok önemli olabilir bu, benim için hiç önemli değil. Tabanda maddi nedenler de olsa manevi nedenler de olsa, önemli olan bir insanın başkasından böyle bir istekte bulunabilmesidir. Bu bir ahlak kaymasıdır. Elbette tabanda bir takım maddi nedenler olmak gerekir. Bu adam büyük maddi olanaklar içinde olsaydı, yaşamını bir eli yağda bir eli balda sürdüren bir ailenin çocuğu olsaydı elbette benim yolumu kesip beni

doyursana demeyecekti. Belki ahlak açısından çok daha uyarsız işler yapabilecekti ama beni doyursana demeyecekti.

"Bunlar böyle yaşamaya alışmış, birilerinden bir şeyler koparak yaşamaya alışmış bunlar" diye geçiştirmek çok kolay. Burada büyük bir toplumsal sıkıntının izleri ya da yansıları var. Bu delikanlı, ben biraz daha yaşlı ve biraz daha çökük olsam, hava biraz daha karanlıkça olsa, ortalık hiçbir insan imgesi görülmeyecek kadar tenha olsa belki de benim ümüğüme basar, cüzdanımı alır giderdi. Daha önce ben cüzdanımı üç kere çarptırmadım mı? Birincisinde enayi gibi sözde dayak yiyen çocuğu adamın elinden kurtardım. Sevsinler! İkincisinde başımın üzerinde birden sopalar uçuşmaya başladı, sözde gençler aralarında kavgaya tutuşmuşlardı. Üçüncüsünde adam, helal olsun, tıklım tıklım bir minibüste, uzun bir parkanın altından girip derin bir pantolon cebinden, yan cepten cüzdanı çekivermiş. Siz böyle hırsıza helal olsun demekten başka ne diyebilirsiniz.

Bunlar iyi belirtiler değil dostlarım. İnsanlar iktisadi bunalımlar karşısında yaşamlarından vazgeçmeyi düşünmezler de kendileri için yeni kazanç kanalları açarlar, bu kanalların ahlaka uygun olması da gerekmez, hatta ahlaka uygun olmayanları daha verimlidir. İktisadi yaşam koşulları ağırlaştıkça fuhuş artıyor, hırsızlık artıyor, dolandırıcılık artıyor. Bu gibi durumlarda yasadışı yollara başvuranlar yalnızca bir lokma ekmeğe muhtaç olanlar değildir. İyi durumda olanlar da gelirlerini katlamak için çok daha onurlu olmayan yollara sapıverirler. Bugün insanların ikide bir gururdan sözetmesi, herkesin ikide bir yerli yersiz gururlu olduğunu söylemesi onurunu yitirmiş bir büyük kalabalığın kendini kendine ve başkalarına karşı savunması değil de nedir? Bir iki spor başarısının dışında "gururlanmak" yani kasılmak için neden var mı? Bu toplumun insanları yitirdikleri ince duyguların üzerini gurur adlı bir toz tabakasıyla örtmeye çalışıyorlar.

Siz bundan birilerini sorumlu tutabilirsiniz. Soruna sınıfsal açıdan yani sol açıdan bakıp bütün *bu olan bitenden baştan sona türk burjuvasının duyarsızlığı ve açgözlülüğü sorumludur* gibilerden görüşler öne sürebilirsiniz. Benim aklım almaz bunları. Ben ilkel bir adamım. Bana göre bu toplum doğru dürüst ayakta durmayı beceremiyor, hepsi bu. Kim ne derse desin, geri kalmışlık düzeyinden gerçek anlamda uygar yaşama birdenbire geçilemiyor. Güzel giyinmekle her sorun çözümlenseydi...

İmreniyorum desem yalan olmaz, bakıyorum kızlar da erkekler de nasıl özenli giyiniyorlar. Güzel giyiniyorlar diyemiyorum doğrusu, çünkü onların güzel dediği giyinişler bana çok zaman rüküşlük gibi görünüyor: arnavut çocukları gibi diz altında biten pantolon, pantalonun iki yanında dilenci torbası gibi iki cep, kısacık bir gömleğin ve düşük bir pantolonun ortasından fırlayıp çıkmış yağlı bir göbek, göbeğin üstünde küpe... Bunlar bizim yaşımızdaki adamlara gitmez dostlarım. Ama eleştirimiz tutuculuktan değil doğrudan doğruya estetik açıdandır. Bu gençler bizim estetik anlayışımızla, bizim beğenilerimizle bağdaşamadılar. Onlar bizim sevdiğimiz şairleri sevmiyorlar hatta tanımıyorlar, bizim sevdiğimiz romancılardan haberleri yok, bizi ilgilendiren konular onları hiç ilgilendirmiyor. Genç kızların ve genç erkeklerin, ama özellikle genç kızların üzerinde bir küçük servet yatıyor: o paspal görünen kılıklar kim bilir ne kadar pahalıdır! Belki güleceksiniz ama, özellikle kadınların ayakları onların dünyaya nasıl baktıklarını, nasıl bağlandıklarını anlamak açısından çok önemli. Özenle sivriltilmiş ve özenle seçilen bir ojeyle renklendirilmiş tırnaklar, ayağın biçimine uygun sandaletler, sonra ayakların bir uzatılıp bir çekilerek bir av aracı gibi kullanılması... Bize neredeyse *"Kadınlar ayaklarıyla düşünürler"* dedirtecek kadar bir ayak özeni. (Kadıncılar beni bu sözlerimden ötürü bağışlarlarsa sevinirim.)

Boğaz'da yürüyüşe çıktığımda hemen her zaman Yeniköy'de Emek kahvede (*café* dememek için) mola veririm. Buraya genelde o doygun çevrenin kızları ve delikanlıları gelirler. Benim yaşımda iki kişiyi ya görürsünüz ya göremezsiniz orada. Benim bu güzel yerde kalışım da bir adaçayı içimi kadardır. Bakarım, gençler aralarında pek güzel konuşup pek güzel tartışıyorlar, ancak kulağıma çalınan sesler onların pek yüzeysel pek gündelik yaşadığını gösterecek cinstendir. Bir iki ders çalışan genç görürsünüz oracıkta, ama kitap okuyan kimseye raslamazsınız. Kitap okuyan kimseye başka yerde de pek raslamazsınız. Örneğin bizim Davutlar'da o kilometrelerce uzayan yokedilmiş güzelim kıyıda yürüyüş yaparken elinde kitap gördüğüm kişiler hemen yalnızca turistlerdir. Güneşe poposunu vermiş yüzlerce binlerce şişman kadın ve şişman adam...

Geçen yıl İzmit'e gidiyordum. Otobüs yolcu almak için karşıda

bir yerde durdu. Biraz yağlı biraz göbekli bir hanım otobüse bindi ve benim yanıma geldi. Yeni moda koşullarına göre öyle güzel süslenmiş ki görecektiniz, işte bu kadın uygarlığın bütün koşullarını yerine getirmiş derdiniz. Yağlı göbeğini pantolonun üstünden pırtlatmakla kalmamış bir de göbeğine küpe takmış. *"Beyefendi sizin yeriniz burası mı?"* dedi. *"Kısmet olursa evet"* dedim. *"Nasıl olur efendim, yanınızdaki yeri de bana vermişler"* dedi. *"İyi etmişler buyurun oturun"* dedim. *Sen ananın kurnaz oğlu musun?* der gibi baktı yüzüme. Gitti şöföre çıkıştı. Neyse kızcağızı uygun bir yere oturttular. Bir başka sefer gene İzmit yolunda görevli delikanlı beni yerimden kaldırmaya kalktı. *"Ne oluyor?"* dedim. Bir bayan varmış, ayakta kalmış, dolayısıyla ben buradan kalkarsam onun yanına bir bayan daha verip... Beni tanıyanlar bilirler, tepem attı mı pek kötü edepsiz olurum, ne de olsa bildiğiniz gibi sokaktan geliyoruz ya. *"Otursun yanıma!"* dedim. Olmazmış, oturamazmış, bayanmış... Tepem atmaz mı benim? *"Ulan en kuvvetli zampara bile bu kadar kısa yolda bir kadını tavlayamaz, tavlayabiliyorsa ona altın madalya vermek gerekir, onu alnından öperim. Şurada bir saatlik yolumuz ya var ya yok..."* derken ben birden bakışların kinle ve öfkeyle bana doğru yöneldiğini görüp sustum. Neyse, görevli delikanlı benim kadar edepsiz değilmiş ki başka bir çözüm bulmaya girişti...

Durmadan konuşuyoruz dostlarım, her konuda fikrimiz var evvel Allah'ın izniyle, ama bir düşler dünyasında yaşayıp gidiyoruz. Biz her şeyi doğru bildiğimizi sanıyoruz ama katmerlenen cahilliğimizle kurnazlıkların dışında pek bir şey bildiğimiz de yok. İnsanoğlu ayağına göbeğine saçlarına poposuna özen göstermesin demiyorum, ama biraz da kafayı cilalamak gerekmiyor mu? Sen hem dünyaya parmak ısırtacak bir ilerilik anlayışıyla o yağlı göbeğini ve otuz dokuz numara koca ayaklarını allayıp pullayıp dünyaya açık edeceksin hem de bir saatlik yolda benim yanıma oturmaktan kaçınacaksın. Gerçekten inanmış olsaydım benim yanıma oturduğunda namusunun zedeleneceğine inanmış olduğuna, inanın kalkar başka yere otururdum. Buna bir türlü inanamadığım için kalkmadım yerimden.

ERKEN ÖLÜMLER

Yıllardır yeniden yayımlanmamış -yayımlanamamış- kitaplarımın yeni baskılarını düzenlediğim şu günlerde herbir kitapla zihnim geçmişe doğru kısa da olsa bir yolculuğa çıkıyor. Ben anılarla yaşamayı seven biri değilim. İleriye bakmayı seviyorsanız gerilerde pek işiniz olmayacaktır. Uzun uzun anı anlatan insanlar sıkar beni. Madem senin için o kadar değerliydi, gelmeseydin, orada takılıp kalsaydın diye bağırmak geçer içimden. Zaten bu anı tutkusu da bir yerlerde takılmış olmanın bir belirtisidir. Lise anıları ve askerlik anıları insanı kusturacak olur. Ben askerlik yapmadım, bir gözüm kör diye beni çürüğe çıkardı devletimiz. Ben de ta o zamandan beri zaman zaman *ne olurdu bana da askerlik yaptırsalardı, bir iki anı da ben anlatırdım* gibi duygular yaşarım desem de siz aldırmayın. O yüzden benim askerlik anılarım yok. Lise anılarım da silik mi silik. Ne çabuk unutuyorum. İnsan her şeyi unutur da aşklarını unutamaz değil mi? İnanmayacaksınız, ben onları da unutuyorum. Yani aşklardan geriye bir takım silik duygular kalıyor ama anılar hiç mi hiç kalmıyor.

Bazı şeyleri unutamıyorum ama. Özellikle erken ölümleri. Dayımın oğlu Ersin'in çok genç ölümü de beni epeyce sarsmıştı yıllar önce. Şimdi zaman zaman aklıma gelir, ürperirim. Katı ve önyargılı bir babanın genç bir rühta açtığı yaraların üstüne yaşam yeni sıkıntılar ekleyince çocukcağız iyiden iyiye bocaladı. Alkol bir seçim olabilirdi. Oldu da. Herkesin bin türlü pisliğe battığı ama kendini tertemiz gösterdiği bir dünyada bu cahil ve mert oğlancık tam bir sığıntıydı. Bir sabah ölüm haberini aldık. Gittik ki kaskatı yerde yatıyor. Önünde bir küçük rakı şişesi, elbette boşalmış. Bir de ilaç kutusu. O da boşalmış. Birkaç parça da çoğu yenmiş biber turşusu. O kadar. *"Kendini mi öldürdü, yoksa ilacı çok alıp..."* Böyle salaklıklar ettiler arkasından. Oğlan yukarıda boylu boyunca yatıyor, babası gelinine çıkışıyor: *"Benim yoğurdumu mayalamadın mı?"*

Behiç'i de unutamam. Dün *Neden bazı akşamlar* adlı öykü kitabımın yeni baskısı için düzeltmeler yaparken Behiç Duygulu'yu anımsadım. O tam tamına bir Anadolu efendisiydi. Gençlik yıllarımızdan beri bilirdik Ödemiş'de canını dişine takmış olarak kitapçılık yaptığını. Bir zaman sonra İstanbul'a taşındı. Başına gelen felaketlerin büyüklüğünü o zaman öğrendik. Kendisi anlatmazdı, başkalarından duyduk.

Behiç Duygulu ikide bir kendinden sözetmeyecek kadar efendiydi. *"İsmiyle müsemma"* derdi ya eskiler, işte o da öyleydi, gerçek bir duyguluydu. Çok ama çok sevdiği eşi buzdolabını temizlerken nasıl olduysa elektriğe kapılıp ölmüş. Sonra onu eşinin kızkardeşiyle evlendirmişler. Bu ikinci evlilik yürümemiş. O da kalkmış İstanbul'a gelmiş.

Tanıştık ve kısa zamanda dost olduk. O çok ince biriydi, ben biraz dangıl dungulumdur. Onu kırmamaya özen gösteriyordum. Çünkü, belli, çok çabuk kırılabiliyordu. Birinde karlı bir günde Divanyolu'nda yürüyoruz. Cağaloğlu kesiminden bir genç bayanı andı ama adını çıkaramadı. Ben de çıkaramadım. İkimiz de mümaileyhenin adını bir süre düşündük. *"Canım anladım kimden sözettiğini, sen Tezveren'den sözediyorsun"* dedim. Bu genç bayanın yaşayış biçimi benim ona hiç de hoş olmayan bir biçimde ayaküstü bir ad takmamı gerektirmezdi elbette. Densizlik işte. Bir kere çıktı ağzımdan. Bir başkası olsa aldırmaz, güler geçerdi. Baktım Behiç'in yüzü değişti. Benim bu pervasızlığımı kendisine yapılmış bir kötü davranış olarak algıladı. On dakika geçti geçmedi, söz arasında bana topu geri atıverdi: *"Vallahi Afşar bey o bayan tez mi veriyor yoksa biraz geciktiriyor mu bilmem ama...*

"Yayınevi kuracağım, bana bir kitap verir misin, senin kitabınla başlamak istiyorum" dediğinde hiç düşünmeden elbette dedim. Çırpındı durdu Behiç'çik. İlk üç kitabı özenle hazırlıyordu. Yayınevinin adını Kuğu koymak istiyordu, ben Turna'ya çevirdim. Hem duygulu hem kuğu biraz çok olmaz mıydı? Benim kitabı çıkardı, onu daha doğru dürüst dağıtamadan bir sabah kapıya ölüm haberini getirdiler. Şaştım ve yandım. Çünkü o sıralar hemen her gün görüşüyorduk. İki dosttuk artık biz. Birden koptu gitti. Oysa iyiydi her şey. Yeniden evlenmişti burada, çok zarif bir eşi vardı, görüşüyorduk. Sanırım rahmetli Mehmet Seyda evlendirmişti onları. Tam düze çıkacağı sırada, geç kalmış bir dinginliği kuyruğundan yakalayacağı sırada ellisini biraz geçe göçtü gitti Behiç. Sıkıldığım zamanlarda *"Şimdi Behiç olsaydı..."* derim. On sekiz yıl geçmiş aradan. Behiç Duygulu parasızlıkla ve kabalıklarla çarpışa çarpışa can verdi desem yanlış olmaz. Gerçek bir duyguluydu, kısacık boyuyla, gevrek gevrek gülüşüyle, ölçülü davranışlarıyla gerçek bir Anadolu efendisiydi. Dürüstlüğü kahramanlık durumuna getirmiş iyi bir öykü yazarıydı. Yazık, çok kişi gibi o da unutulup gidecek. Unutuldu bile.

DİKKAT KIRILIR

İnsan ilişkilerinin kırılgan olduğunu ikimiz de biliyorduk. Yakınlığımızın başlarında bu yüzden ikide bir *"Dikkat kırılır!"* derdik. Hatta ben şaka olsun diye fransızca söylerdim, o da zamanla fransızca söylemeye alıştı: *"Attention fragile!"* İnsanoğlu dikkatlerden çok dikkatsizliklerle yaşıyor. Biz koyduk kuralı biz çiğnedik. Bence dikkatsizlikler ondan geldi. *"Ne yaparsan yap senin hakkındır!"* diye yetiştirilmiş olan her kişi başkalarını kolayca kırabilecek bir kişilik yapısı ortaya koyar, hatta bu yolda özel özellikler geliştirir. Bir zaman sonra kırılmanın bini bir para. Ben kırıldığımı belli etmem, o kırıldığı zaman yeri göğü inletirdi, hatta bağırır çağırır tepinirdi, en azından ağlardı. Ben kırıldım mı susarım ve çok iyi olurum. Biri şöyle diyebilir: *"Ben onu kırmadan önce benimle bayağı sorunluydu, şaşılacak şey, ben onu kırdıktan sonra çok iyi oldu benimle!"* Birini gözden çıkarmanın çeşitli biçimleri vardır. Ben birini gözden çıkardım mı onunla çok iyi olurum. Çünkü artık onunla aramda hiçbir sorun kalmamıştır. Artık ondan her şeyi bekleyebilirim. Artık onun hiçbir eylemi şaşırtmaz beni. Artık o benim için yok gibi biridir.

Baştan o beni iyi tanımıyordu ve bunun böyle olduğunu bilmiyordu. Oh ne güzel, diye düşünüyordu belki de, adam kırıldıkça açılıyor, kırıldıkça tatlı ve yumuşak oluyor. Bunun böyle olmadığını zamanla sezdi. Zamanla yani benim kırılmışlıklarım tutumlarıma, davranışlarıma yansıyınca iyice anladı kazın ayağının öyle olmadığını. O zaman çok geç kaldığını gördü. Ama yapabileceği bir şey yoktu artık. Ben beni kıran insandan yalnızca koparım, ona kötü davranmam. Her insan değerlidir çünkü. Kimseyi şu ya da bu davranışından ötürü itip kakmaya, ona eşyaymış gibi davranmaya hakkımız yoktur. Bir gün dalmışım, kendi kendime bir şarkı mırıldanıyorum: *"Gülüp geçtin ben ağlarken şimdi sitemin niye?"* O zaman irkildi. Hep öyle yapardı, yanlışını kötü bir biçimde savunurdu. *"Evet, ben ağlarken sen gülüp geçtin"* dedi. Ben hiçbir şey söylemedim. Benim öykülerimde bir Mustafa Usta vardır, kırılır ama belli etmez. Kırıldı mı susar. Belki de ona kendimi yansıtmışımdır biraz da. Son günlerinde bir dostumuza öğütler vermiş, benimle ilgili olarak **"***Aman dikkat et, böyle yaparsan bir dostunu elinden kaçırırsın, o öyledir, kırıldığını belli etmez"* demiş. Beni yakından tanımayanlar beni bu yönümle *kinci bir*

adam diye bellerler. Ama bir eski arkadaşım, sağolsun, benimle ilgili bir toplantıda beni anlatırken şöyle dedi: *"Onu kinci bilirler, hayır o kinci değildir, yalnız kendisine yapılanı asla unutmaz.* Bu çok doğruydu işte.

Her zaman öyle yapıyorum, alabildiğine özenli davranıyorum başkalarına. Ama aynı özeni görmediğim zaman kendimi geriye çekiyorum. Çalıştığım tüm kurumlarda, insandan kopmak bana ağır geldiği için, her zaman davranışlarıma özen gösterdim. Ama aynı özeni yazık ki bulamadım. İçine girdiğim her kurumda bu yüzden bir süre sonra *çok iyi insan* olmaya başlamışımdır. Çok zaman bu çok iyi insan bir *aptal adam* görünümü ortaya koymuştur: adama bak, ne yapsak aldırmıyor demişlerdir. Bu yüzden her aptala uygun görülen uygunsuz davranışlar bana da uygun görülmüştür. Artık ortada gülümseyen, susan, gerekmedikçe hatta gerekince de konuşmayan biri vardır. Oh ne güzel, diye düşünürler, bizim etkilerimiz tepki görmedi. Yaptığımız yanımıza kaldı. Bilmedikleri bir şey var: doğada olduğu gibi insan yaşamında da her etki uygun tepkiyi zorunlu olarak yaratacaktır, bundan kimse kendini kurtaramaz. Ama onlar bunu sezemedikleri için, insanı ve dünyayı tanımadıkları için rahattırlar. Ancak gün gelir, herkes bu yasaya ulaşamasa bile onun sonuçlarını görür. Ondan sonra onarma girişimleri başlayacaktır. Oysa kırılan kırılmıştır: çok sevdiğiniz bardağı kırdınız mı çocukça bir tutumla bazen onun parçalarını bir araya getirip yapıştırmaya kalkarsınız. Bardak bardaklıktan çıkmıştır.

Bana ceketmişim ya da şapkaymışım gibi davranan sevgilime, gün gelir en yakın adam ben olurum. O beni bırakıp bir başkasına gitmiştir, nasıl olsa bu adam cepte keklik diye düşünmüştür, sonra bir gün döner gelir, geldiğinde şeker gibi bir adam bulur karşısında. O şeker gibi adam artık onun için olmayan biridir ve artık olmayacak biridir. Oturur konuşuruz, birlikte çay içeriz, yürürüz, güler söyleriz. Ama o kadar. Evet dostlarım, bakın kendimle ilgili kopyalar verdim size, benim size karşı çok iyi olmamı istiyorsanız elinizden geldiği kadar kırın beni. Her kırışınızda ben biraz daha *tam sizin istediğiniz gibi* biri olurum. Ama artık sizin için olmayan biri. Artık sizin için bir daha hiç olmayacak olan biri. Yüzdeyüz güvenemediği kişiyi taş çatlasa sevemeyen biri.

BİR GARİP YABANCILIK

Sılası olmayanların işi içindeki gurbeti gezdirmektir. Adını orta yaşlılarımızın bile unuttuğu, gençlerimizin hiç bilmediği o çok genç ölmüş, gurbetini erkenden yerin altına götürmüş olan Kemalletin Kamu'nun dediği gibi: *"Bekçisiyim bu serin / Ve siyah gecelerin / Gurbetten daha derin / Bir yara yok içimde."* Bazen düşünürüm: bizim sılamız nerede? Baudelaire *"Ben nerede değilsem orada iyi olacakmışım gibi gelir"* diyordu. Sonu gelmez bir arayış. Sizleri bilmem, ben bu arayışın peşinde de değilim. Şimdi daha iyi anlıyorum, bazılarının sılası hiç olmayacak. *"Sürgün her yerde yalnızdır"* dediği gibi bir yazarın. Sıla umudu Odysseus'un sarılmaz saplantısıydı: Penelope onu bekliyor ve bekliyordu. Çırılçıplak olanların ya da savunmasız olanların sılası yoktur. Milena, Max Brod'a Kafka'yla ilgili olarak şunları yazar bir mektubunda: *"Frank yaşayamaz, yaşama gücü olmadığından yaşayamaz. Esenliğe kavuşamayacaktır Frank. Çok sürmez ölür, bak görürsünüz. Hepimizde bir yaşama gücü vardır, görünüşe kapılırız, yalana sığınırız bizler, olaylara göz yumabiliriz, iyimserliğe ya da kötümserliğe başvurabiliriz zaman zaman, bir kanıyı savunabiliriz hiç değilse. Ama o sığınamaz bu türlü koruyucu nesnelere. Yalan söylemek elinden gelmez ilkin, beceremez ki... Sarhoş olmayı da beceremez. Sığınacak, başvuracak hiçbir aracı yok elinde. Bizim korunabileceğimiz şeyler onda olmadığından hırpalanıyor ya böylesine. Giyinik insanların arasında çırılçıplak dolaşan biridir o. İster iyilik ister kötülük olsun, yaşamına yardımcı olacak nesnelerden yoksun olunca, kendi başına bir varoluşçuluk oluyor onunki. Kahramanlıktan uzak bir yalnızlık içindedir Frank. Ne var ki daha yüceliyor, daha erişilmez oluyor böyle olunca.*

Kahramanlara her zaman gıpta etmişimdir. Mutluluk arayanlara her zaman özenmişimdir. İnsanın maskeleri var, bir de yalanları. Sizin de maskeniz ve yalanlarınız varsa daha neden korkuyorsunuz! Odysseus bir kahramandı, sılasını gezdiriyordu içinde. Tanrılar kahramanların yardımcısıdır. Odysseus da tanrılardan epeyce yardım görmedi mi? Beni mi yıkadı Kirke ılık sularla? Kimselere kolay kolay yüz vermeyen Athena bana mı yardım etti? Gene de Odysseus'u kıskanmamız doğru olmaz. O bir kahramandı, sılaya varmak da tanrılarca

korunmak da onun hakkıydı. Tanrılar kahramanlardan hiçbir şey esirgemezler, en kötü kahramanlardan bile. En zavallı kahraman bile tanrıların sevgilisidir. Kaldı ki Odysseus gerçek bir kahramandı. Bütün kahramanlar gibi boş işlerin peşinde dolaşmış olsa da çok ama çok önemliydi tanrıların gözünde.

Seçim sizindir, bir yazgıya ayak uydurmakla bir yazgıya karşı koymak elbette aynı şey değildir. Odysseus onca kahramanlıkları yaparken gerçekte bir yazgıya uyuyordu. Her çağırıldığı yere gitmeyenler, her öneriye evet demeyenler, her yapılanı hoş görmeyenler cezalandırılmayı hak etmiş kimselerdir. Önemli olan serüvenlerin dışında yaşamak değildir, önemli olan serüvenlerini yazgının gereklerine uydurabilmektir. Yoksa serüven herkesin hakkıdır. O belki de Sisyphos'un oğluydu. O Sisyphos ki yazgının sunduğu her koşula başeğiyor olmasıyla ünlüdür. Zaten o koşullarda yapabileceği bir şey yoktu. Taşı dağın tepesine doğru süren Sisyphos'la onca serüveni su içer gibi yaşayan Odysseus arasında kökel bir ayrım yoktur. İkisi de uymuşların en güzel örnekleridirler.

Odysseus ayrıca kurnazdı. Tahta At'ı onun tasarladığı söylenir, doğruysa. Savaştan sonra bir on yıl serüvenden serüvene koştu, denizlerde dolaştı, binbir tehlikeyle yüzyüze geldi, ölümle oyun oynadı. Platon'un onu sağlam bir yalancı olarak görmesinde bir uygunsuzluk yok mudur, bilemeyiz. Ama o bir kahramandı. Kahramanlar yazgıya karşı çıkar gibi yapıp yazgıya uyarlar. Onlar o yüzden tanrıların gözdesidirler. Her kahramanda biraz tanrılık bulunur dersek aşırıya kaçmış olur muyuz? Evet, Odysseus kahramandı, sonunda ortamı boş bulup Penelope'yle evlenmek için bin türlü düzen kurmaya kalkan yüzlerce, belki binlerce insanı da dize getirmeyi bildi.

Bizse kendi köşemizde oturduk. Ne bir kahramandık hatta ne de düz bir serüvenci. Gözüpek bile değildik. Korkak olduğumuz bile söylenebilir, neden olmasın! Köşemizde oturduk ve kendi kendimize bir şeyler yapmaya çalıştık. Tanrılar bizi hiç mi hiç sevmediler, sevemediler. Tanrılar aykırıları sevmezler, aykırı gibi duranları yani serüvencileri severler, hem de çok severler. O yüzden içimizde bir gurbet vardır. Olsun. Kemalettin Kamu'nun dediği gibi: *"Korku bilmez ölümden, / Her gün yeniden ölen. / Bir bade gibi neden / Biteyim bir içimde?"*

GÖRÜNMEYEN YANIMIZ

İstanbul Erkek Lisesi'nde 5-E sınıfındaydık. Ön avluya bakan o koca sınıfta. Aynı sınıfta benim ikinci yılımdı. Sınıfın aşağı yukarı yarısını geçirmiş kalanını bırakmışlardı. Kalanlar özellikle vukuatı olanlardı. Şimdiki düzen o zaman nerede! İstanbul Erkek Lisesi o zaman bir yoksullar ülkesiydi. Sınıfta paralı bir tek arkadaşımız vardı: Yalçın. O da durumunu belli etmemek için binbir biçim alırdı. Efendi ve saygılı çocuktu. Kimi gazete satar gelirdi, kimi balık çeker gelirdi, kimi de benim gibi ders bitiminde işinin yolunu tutardı. Eğrisini doğrusuna denk getirerek okuyorduk işte, ne kadar okuyorsak. Daha doğrusu okur gibi yapıyorduk.

Birinci yıl edebiyat öğretmenimiz *Posbıyık* adıyla bilinen Hilmi Soykut beydi. Şu şarkının sözleri onundur: *"Hasretle yanan kalbime yetmez gibi derdim / Bir ömrü senin uğruna ruya gibi verdim / Aşk olmasa gönlümde tahammül mü ederdim / Bir ömrü senin uğruna ruya gibi verdim."* Hilmi bey vakti geçmiş bir beğeninin çok geç kalmış temsilcilerindendi. Ama tam tamına bir İstanbul efendisiydi. Bir onun dersinde hiç sululuk edemezdik. Kimseyi korkutmazdı da. Duruşuyla bakışıyla saygı uyandırırdı. İkinci yıl Hilmi Soykut beyden Alişan beye geçtik. Alışan İnceoğlu öğretmenimiz biraz rahat bir kişiydi. Dersleri bize hazırlatırdı. Her ders bir ya da iki kişi çıkıp tahtada birini anlatırdı. O arada Alişan bey ya kendini över ya da pek aşırıya kaçmadan birilerini yererdi. Not atmak zahmetine katlanmadığından not defteri bende olurdu. Bana buyururdu: *"Afşaroğlu, at buna bir beş.* Adam arkada kıvranıyor: *"Ne olur Afşar'cığım sekiz at, yoksa kurtaramam..."* Eh, bizimki de yürek, cepten vermiyoruz ya, verirdik adama sekizi. Al bir not da bizden dokuz olsun. Ben bu not verme işinde aşırıya kaçınca Alişan bey defteri benden alıp Kayhan'a verdi.

Alişan bey bir gün derse asık bir yüzle girdi. Hiç oturmaz, koca gövdesiyle sıraların arasında dolaşırdı. Onun bize hepönemsiz bir şeyler anlatmasına alışmıştık. Demek gene kafasında bir sorun vardı. Az sonra anlatmaya başladı. Geçmiş zaman, unutmuşum, ya Tahir Nejat bey ya da Hakkı Süha bey emekli oluyormuş. Onlar okulumuzun kaymak kişileriydiler. O dönemin adı bilinen edebiyat adamlarıydılar. Edebiyat öğretmenleri içinde adı dışarıya taşmamış bir Alişan bey vardı. Tahir Nejat bey ve Hakkı Süha bey edebiyat alanında kalem oynatır-

ken Orhan Rıza bey gazete yazarlığı yapardı. Besbelli bu emeklilik işi Alişan beyin hoşuna gitmişti, sevincini bir üzüntü örtüsünün altına gizliyordu. Bize emekli olan hocamızın ne büyük bir değer olduğunu anlattı. Öğle saatlerinde bu ayrılığı anlamlandıran bir tören yapılacakmış ön avluda. Birden "Piç" Yılmaz'a döndü, *"Yılmaz'ım, sen de bu anlamlı törende bir konuşma yap yavrum, sana bu yakışır"* dedi. Rahmetli Yılmaz çarpılmışa döndü, kekeledi, *"Yani sizce ben mi, nasıl olur, yani hocam, ben nasıl, bilemem ki..."* gibilerden sözler etti. Umutsuzluğu belirten bir ses tonuyla sordu: *"İyi ama ben ne diyeceğim orada?"* Alişan bey yüzüne gerdiği o yapay hüzün bulutunu biraz daha yoğunlaştırdı. Dedi ki: *"Sen orada ne mi diyeceksin Yılmaz'ım, sen orada ne mi söyleyeceksin? Sen orada de ki, gidiyor de, hocaların hocası gidiyor de, içimiz yanıyor de Yılmaz'ım, ne diyebilirsin başka, yüreğimiz yanıyor de Yılmaz'ım, başka ne diyebilirsin ki..."*

Yılmaz'ın böyle bir konuşma yapmayacağı kesindi. Alişan beyin de böyle bir isteği yoktu aslında. Besbelli sevincini göstermemek için böyle acılı bir havaya bürünmüştü. Alişan bey garip adamdı. Çok zaman sözlerinin altında yatan gerçeği bulup çıkarabilmek için, gençlik işte, epeyce çaba harcadığımız olurdu. Bir şey söyledi ama, bunu ne adına söyledi? Hep böyle düşünürdük. Ben içtenlikli olamamak denildiği zaman, ışıklar içinde yatsın, Alişan beyi aklıma getiririm. Her ders yılı başında bir kucak eski kitap getirir, bunu kitaplığımıza alalım mı diye herbir kitabı tam demokratik bir tutum içinde bize oylatırdı. Ders yılı bitiminde kitapları haklı olarak korumaya alırdı. Gelecek ders yılı başında aynı şey. Bir gün biri kitaplığın kilidini kırmış. Kitapların tümünü almış götürmüş. Zaten çoğu işe yarar cinsten değildi. Alişan bey ikide bir Yılmaz'a bakıyor, *"Ah Yılmaz'ım ah, gitti kitaplar, ciğerim yanıyor"* diyordu. Bazı arkadaşlar hocaya bu acıyı çektirenin Yılmaz olduğunu düşündüler. Bunu ona her söylediklerinde o karnını tuta tuta gülüyor, sarsıla sarsıla *"Vallahi ben yapmadım"* diyordu.

Gerçekte kavrayışsız ve cahildiler, ama akıllı ve bilgili geçiniyorlardı. Onlardan daha akıllısı, daha bilgilisi yoktu da ondan. Olsa da aldırmazlardı, olduğu zaman da aldırmıyorlardı ya, o da başka. Yüzyıllarca uyumuş bir imparatorluktan arta kalan bu aydın kitlesi tam bir yarı bilinçlilikle ya da hatta tam bir çeyrek bilinçlilikle yaşamı götürmeye çalışıyordu. Kendilerini en seçkin görenler İstanbul'un kaymak tabakasını oluşturan lövanten özentileriydi. Fransızcaya "fransısça", ingilizceye "ingilisçe" diyen, iyi bilmedikleri ve bilmek istemedikleri hatta aşağıladıkları anadillerini *sırf sıradan insanlara benzememek kaygısıyla* çarpıta çarpıta konuşan bu insanlar bütün bir topluma yukarıdan bakarken her tuttuklarını, evet her tuttuklarını kirlettiler ve kötülüklerinden çok zavallılıklarından bütün bir toplumun mutsuz, sinirli, acılı bir toplum olması için neredeyse ellerinden geleni yaptılar. Bilimi de felsefeyi de sanatı da siyaseti de bunlar götüreceklerdi, sevsinler. Aralarından doğru dürüst adamlar çıkmasına olanak vermiyorlar, böyle bir şey olduğu zaman da pek kötü davranıyorlardı. Bununla birlikte aralarından özellikle sanat alanında adı anılmaya değer kimseler çıkmıştır. Onlar da çoğu akarcı olan kaymak tabaka insanları arasından değil de daha aşağıda bir yerlerden gelmişlerdir.

Bir yandan dünyanın girdisini çıktısını öğrenmek isteyen, öte yandan böyle bir iş için çaba gösterecek gücü ya da alışkanlığı olmayan bu insanlar bir zaman sonra işi tam bir halkseverlik anlayışı içinde köylü sevgisiyle götürmeye kalktılar. Özellikle sanatta köylülüğün kendi yararları açısından tehlikesiz olması onları böyle bir yol izlemeye yöneltiyordu. Ama köylülüğün tüm yaşama egemen olacağı günler uzakta değildi. Hızlı nüfus artışı köyleri şişirirken köy insanlarını bulundukları dar ortamların dışına çıkmaya zorluyordu. Lövanten artıklarından daha sevimli olmayan bir takım köylü öncüleri sanatla birlikte siyaseti ele geçirmeye başladılar. Bilim ve felsefe yapacak güçleri yoktu, bu iki şeyi ancak yapar gibi görünüyorlardı, ama sanatta ve siyasette bildikleri gibi at oynatmaları işten bile değildi. Zaten de öyle yaptılar. Tam tamına bir *"Al Allah delini, zapteyle kulunu"* dönemi başladı.

Eski kentliler çokbilmiş havalarını artırarak sürdürüyor olsalar da birazcık kırıktılar. Yaşam kendileri gibi seçkin insanların elinden çıkıp köylülüğün eline geçmişti. Zamanla iki kesim anlaşmaya hatta kay-

naşmaya başladı: köylüler kente gelmişler, kırk yıllık kentli gibi yaşamaya başlamışlar, üstelik kentin alışkanlıklarını değiştirmişler, her şeye egemen olmuşlardı, şimdi onlarla uzlaşmanın tam zamanıydı. Köylü edebiyatının yerini köylülük ruhu taşıyan yeni bir kentli edebiyatının alması, bilim yuvalarının köylü tadı veren çok yeni kentlilerle dolması bu arada oldu. Bu köylü-kentliler topluluğundan ayrılan daha incelmiş bir kesim yeni bir siyasal tavır ortaya koyduğunda köylülük artık yavaş yavaş yaşamdan silinecek gibiydi. Ama köy dalga dalga geliyordu ve onunla başa çıkmak hiç de kolay olmayacaktı. İkinci köylü dalgası birincide olduğu gibi yalnızca görgü ya da görenek düzeyinde ağırlık koymakla kalmadı, inanç ögelerini kullanarak ve güngörmüş yeni kent insanı biçiminde dünyayla ilişkiler kurarak her şeyi ele geçirdi. Bu son durum tümüyle dönülmez bir noktaya girildiğinin resmidir.

Gerçekte her şeyi insan değerleri açısından ele alır gibi yapan ama yalnız en kaba iktisadi değerlerle içli dışlı yaşayan bu insanlar açık açık söylemeseler de şunu demek istiyorlardı: *"Para her şey demektir, satılmaması gereken herhangi bir şey yoktur, ne var ki ucuza gitmemek, iyi pazarlık etmek gerekir. Ahlakmış şuymuş buymuş, bunlar boş şeylerdir."* Büyük kentlerde özellikle İstanbul'da kümelenmiş olan o eski *dünyadan habersiz yarı cahil* tipi zamanla silinip süpürülmüştü, onun yerini ne istediği pek bilinmeyen bir takım düşçü insanlar almıştı. Kendi kendilerine ilericilik yapan bu düşçü insanlar iyi şeyler istiyorlardı, iyi dilekler öne sürüyorlardı. Ancak onların bir etkisi olamazdı. Onlar da sonunda bu toplumun bir takım özellikleriyle donanmış değiller miydi? Bu insanlar bu karmaşık sahnede dekoru tamamladılar.

Bizler eski garip kentliliğin silinmeye yüztuttuğu, onun yerini ilk köylü devinimlerinin almaya başladığı yerde gençliğimizi yaşadık. Duygucuyduk, değersizliklerin bizim de çabamızla yerini değerlere bırakacağını düşünüyorduk. Düş kırıklığına uğradık. Toplumun bugünkü durumu iyi midir değil midir bilmiyorum, ama biz bunu öngörmemiştik. Bunu öngörmediğimiz için de başımıza sayısız belalar geldi kondu. Küçüklükler, küçüklükler, küçüklükler... Gene de bütün bu olan bitene iyi ki karşı durmuşuz diye düşünürüm. Yenileceğini bile bile savaşmanın da bir tadı var. Hem ne kadar savaştık ki!

Kentliler kendilerini çok akıllı, en azından çok kurnaz belliyorlardı. İleri derecede cahil olduklarının farkında değillerdi. Cahillerin temel özelliği cahilliklerinin farkında olmayışlarıdır. Cahildiler ama zaman zaman cahilliği kötüleyen konuşmalar yapıyorlar, ne olduğunu bilmedikleri "çağdaşlık" denilen garip bir şeyi savunmaya kalkıyorlardı. Hatta zaman zaman çağı aşmak gibi bir takım korkunç sözler ettikleri de oluyordu. Yıkıntılar arasında saraylar düşlemek gibi bir şeydi bu. Uzay çalışmaları yapanların karşısına kırık bir el arabasıyla dikilip *"Baylar, haydi, Ay'da falan bu kadar oyalanmayın, gelin ben sizi Satürn'e götüreyim"* diye saçmalamak gibi bir şeydi ya da. Eskilerin deyişiyle *pervasız*'dılar. *"Kişi noksanını bilmek kadar irfan olmaz"* demiş atalarımız ama bunlarda o sezgi o sağduyu ne gezer! Zaman zaman küstahlaşıyorlar, *"Komünistlik diye bir şey gerekiyorsa onu da biz getiririveririz canım yani"* gibilerden boş sözler ediyorlardı.

Kurnazdılar ama köylülerin de en az kendileri kadar kurnaz olabileceğini düşünemediler. Pahalı otomobillere binince, halkın acılarını yüreğinin ta derininde duyar görününce, ünler ve unvanlar alıp dünyalığı doğrultma yollarını bulunca, *Sofi'nin dünyası*'nı okuyunca, Heidegger'in faşist ruhlu olmakla birlikte çok büyük bir filozof olduğu gerçeğini bir dünya gerçeği olarak saptayınca, tarihin ne olduğunu bilmemekle birlikte ikide bir tarihe göndermeler yapınca, en küçük ölçülerde de olsa ilerleme bilincine ulaşamamış olduklarından ikide bir adını anıp ruhuna bir adım bile yaklaşamadıkları Atatürk'ü bir kalkan gibi kullanınca, ne olduğunu bilmedikleri ve bir türlü sevemedikleri *demokrasi*'yi dillerine doladıkça dünyayı kendileri ve ardılları için ya da benzerleri için gerçek anlamda bir cennet yapabileceklerini sanıyorlardı. O yüzden kendilerini görünüşte geleceğe gerçekte bir takım çıkarlara götürecek yollar açtılar.

Köylülerin de çok kurnaz olduğunu düşünemediler. Kendileri için açmış oldukları bu yollardan köylülerin de geçebileceğini ya da hatta o yolların yalnızca köylülere kalabileceğini düşünemediler. Kendinize bir yol açarken bir gün buradan geçen ben olmayabilirim diyerek açın. Kentliler öfkeliydiler. *"Oyunu kuralına göre oynamıyorsunuz!"* diye kızıyorlardı köylülere. Köylüler, doğru, toplum yaşamı bunu ge-

rektirir diye bazen oyunu kuralıyla oynuyorlardı, ama zaman zaman şaşırıyorlar, kuralı falan boşveriyorlardı. O zaman suçlanıyorlardı: *"Oyunu kuralına göre oynamıyorsunuz!"* Gerçekte kural köylülerin umurunda değildi. Önemli olan sonuca götürecek en kısa yolları bulmaktı. Bunun için en büyük desteğin dışarıdan gelebileceğini anlayınca hem şaştılar hem çok çok sevindiler. Kentliler dışarıdakilerin kaç yüzyıllık sömürgeciler olmakla birlikte temel insan değerlerini savunmak açısından ülkü insanları olduklarını sanıyorlardı. Oysa onlar elbette atalarından aldıkları güçle ve insan türünün doymak bilmezliğiyle bir yerlerden bir şeyler çarpma eğilimlerini inatla sürdürüyorlardı.

Kentliler buradaki sözde inceliği kavrayamadılar. Daha doğrusu, burada insanlık adına gözleri yaşartabilecek bir incelik var diye düşündüler. *"Hayret bir şey"* deyiminin yaratıcıları olan kentliler bu konuda hayret etmekten başka bir şey yapabilecek durumda değillerdi. Öyle ya, insan hakları derken, özgürlük derken, demokrasi derken akciğerleri görünen bu yabancı adamlar neden o güzelim temizpak kentlileri değil de henüz iki satırı yanyana getiremeyen köylüleri kestirmişlerdi gözlerine? Bu ülkede yalnız çocuklar değil büyükler de uluslararası ilişkilerin duygusallıkla belirgin olmadığını, yalnızca ve yalnızca çıkar hesaplarıyla belirgin olduğunu düşünmek istemezler.

Abartıyorsunuz, olanlar çok önemli şeyler değil. Sorun bazen tencerelerin devrilip kapaklarından kısa bir süre ayrı kalması, o kısa süre geçtikten sonra da tüm tencerelerin kapaklarına kavuşmaları sorunudur. Kentliler de biraz köylüydüler, köylüler de biraz kentliydiler. Siz ne kadarsanız kurumlarınız da o kadar olacak. Siz neyseniz eğilimleriniz de ona göre biçimlenecek. Tüm yapıp ettiklerinizde ruhunuz yansıyacak. Zaman geçecek, belki gelecek zamanlar bugünkü anlamda köylülükle bugünkü anlamda kentliliğin sözkonusu olmadığı yeni yaşam düzenleri getirecek. Bir başka bilinç, bir başka sezgi, bir başka ahlak, bir başka öngörü, bir başka duyarlılık gelecek. O zamana kadar bu garip görüntüler dünyamızdan eksik olmayacak. Olmasın, ne yapalım!

ÜNİVERSİTE DENİNCE

Üniversite denince aklımıza kocaman kocaman yapılar gelir. Bu yapılar kocaman bir toprak parçasına kondurulmuşlardır. Üniversite denince aklımıza başka ne gelir? O koca yapılara girip çıkan gençler ve bir takım unvanlar taşıyan her yaştan insanlar gelir. Üniversite denince aklımıza derslikler, laboratuarlar, kitaplıklar gelir. Gerçekte bunların hiçbiri üniversiteyi üniversite yapmaya yetmez. Üniversite dendiği zaman aklımıza çok daha başka şeyler gelmelidir, gelebilmelidir. Ne gibi? Üniversite denince benim aklıma öncelikle yapılar ve insanlar gelmiyor. Üniversite denince benim aklıma Descartes'ın *"İnsan bilgisi bir bütündür"* ilkesine uygun olarak, bilimleri, sanatları ve felsefeyi ya tam bir bütünlük içinde ya da evrensel bütünlükten koparmaksızın ayrı ayrı bütünlükler olarak *belli bir anlayış çerçevesinde* birer araştırma ortamları oluşturacak biçimde örgütleyen kurumlar geliyor.

Ne dediğimizi açıklamamızda elbet yarar var. Üniversite adıyla anılan kurum her şeyden önce geniş çerçeveli bir alanda ya da bütünsel bilgiye yönelik olarak eğitim veren kurumdur. Ne demek bu? Bir üniversite sanatların tümünü, bilimlerin tümünü ve tüm dallarıyla felsefeyi ayrı ayrı alanlar olarak bir bütün oluşturacak biçimde yanyana getirebileceği gibi daha özgül bir biçimde bu adını andığımız alanları ayrı ayrı içeren bir bütünlük de ortaya koyabilir. Ne demek bu? Bu şu demek ki, bir üniversite bütün bilgi alanlarını içerebileceği gibi bütünsel bilginin kendi içinde bir bütün oluşturan bölümleriyle de sınırlı olabilir. Yani tüm bilgileri içeren bir üniversite olabileceği gibi, bir sanat üniversitesi, bir toplumsal bilimler üniversitesi, bir teknik bilgiler üniversitesi de olabilir. Örnemli olan şudur: üniversite kendi içinde bir bütün oluşturan genişçe bir bilgi alanını ussal, yöntemsel ve mantıksal bütünlüğünü bozmadan kendinde toplayabilmelidir. Bir insan bilimleri üniversitesi açıyorsanız orada bir alman edebiyatı bir iktisat bir de hemşirelik fakültesi kurmakla işi bitirmiş olmazsınız. Bir insan bilimleri üniversitesi bütün insan bilimlerini hemen hiç eksik bırakmadan içermek zorundadır. Çünkü ortak bir alan oluşturan bilgi alanları bağımsız alanlar değillerdir, onlar sıkı sıkıya bağımlılaşmış alanlardır. Nasıl?

Bir üniversitede bir toplumbilim birimi varsa orada bir ruhbilim birimi de olacaktır. Çünkü ben insanı dıştan inceliyorum ama içten

incelemiyorum diyemezsiniz. Bir üniversitede insanı dıştan inceleyenlerle içten inceleyenlerin birbirleriyle sıkı bir alışveriş içinde olmaları gerekir: ortak bir anlayış, ortak bir kavrayış oluşturacaklardır. Üniversite bir yanı öbür yanına yan bakan bir kurum olduğu zaman üniversite değildir, başka bir şeydir. O yüzden her üniversitenin bir ruhu, bir bakış biçimi, bir kendine özgü yöntem ve araştırma anlayışı olacaktır. Ruhbilimci toplumbilimciyle, toplumbilimci coğrafyacıyla, iktisatçı matematikçiyle, tarihçi insanbilimciyle, halkbilimci dilbilimciyle ortak bir bakış açısı oluşturacak biçimde işbirliği yapacaktır.

Efendim biz bir üniversite açtık, başına bir profesör eskisini getirdik, daha sonra üç fakülte kurduk, şükür allahıma her fakültede ikişer bölümümüz var, onlara da *olursa ikimize olmazsa ipimize* yöntemiyle sağdan soldan belletici getiriyoruz dediğiniz zaman üniversite açtığınıza birilerini inandırabilirsiniz ama benim gibi feleğin çemberinden geçmiş, muhasebeci katipliğinden bulaşıkçılığa, düzeltmenlikten işportacılığa, meyhanecilikten öğretmenliğe, çığırtkanlıktan gazeteciliğe kadar her işe girip çıkmış ve bunu yaparken dünyanın ensesine birkaç tokat atmış birini inandıramazsınız. Üniversite açmak daha doğrusu üniversite olmak ciddi iştir ve zor iştir, her şeyden önce çok para getirmeyen ama çok yatırım isteyen, bunun için tüccar aklıyla yapıldığı zaman verimli olmayan bir iştir. Bu yüzden bu üniversite kurma işini dünyanın her yerinde genellikle ya devletler ya da kazanç amaçlı iş görmeyen bir takım kurumlar üstlenirler, çok yerde eğitim ticareti üniversite düzeyinde değil de daha küçük çaplı eğitim kurumları düzeyinde yapılır: dil okulları gibi, bale okulları gibi...

Gerçek anlamda üniversite olma işinin ülkemizde devlet üniversiteleri düzeyinde de gerçekleştirilebilmiş olduğunu söylemek çok güç. Bir üniversitede beş fakülte varsa, bu beş fakültenin herbiri öbürüne şaşı bakmaktadır, ayrıca her fakültenin içindeki bölümlerin birbirleriyle hiçbir ilgisi yoktur: ortak bir dizge oluşturmak, yöntem anlayışında belli amaçlara varmak, araştırma usullerinde ortak görüşler üretmek, ortak bir dil, ortak bir üslup yaratmak, böylece kişilikli bir öğretim kurumu kimliği kazanmak kimsenin kaygısı değildir. Üniversitede her öğretici bulunduğu yere kendine göre bir renk verir. Bırakalım bölümler arasındaki etkileşimi, bir bölümün içindeki öğretim üyeleri bile bir araya gelip ortak bir çaba ortaya koyamazlar, ayrıca çok zaman birbirlerini yıpratırlar. Bunun için yasa mı çıkarmalı, yoksa şapkayı önümüze koyup düşünmeli mi?

ÜNİVERSİTE SORUNU

Sorun dönüp dolaşıp nitelikli bilim adamı ya da gerçek bilim adamı yetiştirme sorunu olarak karşımıza çıkıyor. Sorun araştırma görevlilerinin merkezi sınavla seçilmesi ya da seçilmemesi sorunu değildir, senatolara falancaların katılıp falancaların katılmaması sorunu da değildir, öğretim üyelerinin altmış yaşında mı yetmiş yaşında mı emekli olmaları sorunu da değildir. Daha doğrusu bunlar sorun değildir. Bunları her üniversitenin kendi anlayışına göre çözebileceği sorunlar olarak görme yürekliliğine yönelmek ve artık ne yapıp yapıp on iki eylül koşullamacılığından hiç değilse bilim alanında vazgeçmek gerekir. On iki eylülün üniversitelere dayattığı koşullar doğrudan doğruya bilimi yokedici koşullardı. Nitekim aşağı yukarı yirmi yıldır üniversite her gün biraz daha şişmanlayarak ve her gün biraz daha sağlığından bir şeyler yitirerek yaşamını sürdürüyor. On iki eylül öncesi çok mu iyiydi, başka.

Koşullayıcı çabalarla üniversiteleri verimli kılmaya çalışmak boşunadır. Üniversiteleri sağlığa kavuşturacak tek koşul özerklik olabilir. Özerklik olunca ne olacak? Ben söyleyeyim. Öğretim üyeleri birbirlerini yemeye başlayacaklar. Ayak oyunları iyiden iyiye artacak. Birileri birileriyle boğaz boğaza gelecek. Ama bu arada birileri bütün bu oluşumların dışında, özerkliğin verdiği rahatlıkla ve olanaklarla bir şeyler üretmeye başlayacaklar. Zaten yanıldığımız nokta şurasıdır: üniversiteler hiçbir zaman yüzde yüz verim veren kurumlar olamazlar. Bir üniversitede siz yüz kişiden onunu iyi yolda yürür görürseniz sevinin. Hayır, şaka etmiyorum. Yüz kişi arasından on seçkin kişinin çıkması azımsanacak bir şey midir? Düşünün, iki yüz öğretim üyesi olan bir eğitim kurumunda yirmi kişi gerçek anlamda bilim, felsefe ya da sanat üretiyor. Bu ne demektir bilir misiniz? Bu Türkiye'nin kültür alanında çok üst düzeyde bir yere yerleşmesi demektir. Bir üniversite düşünün ki içinde gerçek anlamda yirmi tane ses getirebilen adam var. Bu çok büyük bir kazanımdır.

Bunun için özerklik bir zorunluluk mudur? Zorunluluk olmasa bile gerekli bir koşuldur. Özerklik durumunda bilim adamı kendini kısıtlanmamış duyacak ve daha rahat çalışacaktır. Hepsi o kadar mı? Evet, hepsi o kadar. Gerçekte şu bilim dünyasında insanlar genellikle tembelliklerine çeşitli kılıflar giydirirler. Oyna dersiniz, yerim dar der adam,

yer açarsınız, yenim dar der. Bakın bizim üniversitelerimize, çoğunda özerklikti şuydu buydu demeden tam bir kendi köşesine çekilmişlik içinde kendini yetiştiren ve fikir üreten az sayıda da olsa seçkin kişiler vardır. Demek ki isteyince yapabiliyor insan. Bahane her zaman bulunabilir. Özellikle öğrencilerimiz ve hatta öğretim elemanlarımız her zaman üniversitede bir şeylerden yakınmışlardır. Yakınmanın sonu gelir mi? Gelmez. En doğrusu ve en güzeli insanın dizini kırıp çalışmasıdır. Gelgelelim, kimse üstüne alınmasın, ülkemiz kocaman bir tembelhanedir. Her kesimden insanlar bilginin peşine değil de bir takım ideolojik çalkantıların peşine gitmeyi pek severler. Azgelişmişliğin bir boyutudur bu.

Yanlış anlaşılmasın, ben insanların ideolojileri olmamalı demiyorum. Ne var ki şu dünyada yalnız ideolojiyle yaşamaya kalkmak kocaman bir boşluğun içinde adam olmaya çalışmak demektir. Çehov'un bir mektubunda Rusya'yla ilgili olarak parmak bastığı bir gerçeklik bize de pek güzel uyuyor. Rus aydınları ya dinci ya tanrıtanımaz oluyorlar, demek ister Çehov, ama bu iki kutup arasında binlerce, on binlerce, yüz binlerce insanlık sorunu var, bunları göremiyorlar. Tam bizde olduğu gibi. Biz neler gördük. Kulaktan dolma elde ettikleri yanlış bilgileri panellerde büyük bir ciddilikle genç insanlara insanlığın temel doğruları gibi sunan adamlar gördük. Tek satır ciddi bir şey yazmadan nerelere ve nerelere gelenler gördük. Bu iş bir ahlak işidir, bir dünyaya bakış işidir, bir yasa ya da yönetmelik işi değildir.

Yapılacak şey gerçekten çalışmak, gerçekten fikir üretmek için çaba gösterebilecek insanlara olanaklar sağlamaktır. Evet, bu insanlar her yerde olduğu gibi burada da az sayıda olacaktır. Ama o az sayıda insanın gelişmesine olanak sağlanamazsa bilim dünyası kurur kalır. Yüz kişiden enaz doksanını bilim yolunda etkili kılmaya çalışmak bir düştür. Yasaklarla iyi şeyler yapamazsınız, iyi şeyler olmasını istiyorsanız, ideolojinizi katlayıp cebinize koyun ve birilerine olanaklar sağlayın. Çok kişi bu olanakları boşa harcayacaktır, olsun. Kısacası, baskıyla kimseyi yola getiremezsiniz, olanaklar sağladığınızda yüz kişiden belki de onu ya da on beşi çok iyi şeyler yapacaktır.

ZEYTİNDAĞI

Babamın kitaplığından bana kalan kitaplardan biri de Falih Rıfkı'nın *Zeytindağı* adlı kitabıdır. 1932'de Hakimiyeti Milliye Matbaası'nda basılmış olan bu kitabın en ilginç cümlesi bence şudur: *"1913'de bir Mustafa Kemal bir asır sonrası için bile hayaldi, fantazya romanlarında bile yeri yoktu."* Falih Rıfkı *Zeytindağı*'nda hiç istemediği halde Cemal Paşa'nın adamı olarak bilindiğini anlatır. O dönemde ayakta kalabilmek için birinin *adam*'ı olmak gerekmektedir. Falih Rıfkı belli ki birinin adamı olmaktan rahatsızdır, ne var ki Cemal Paşa'ya sıkı sıkıya bağlıdır. Falih Rıfkı'nın Osmanlı'nın son dönemiyle ilgili saptamaları çok ilginçtir. Bir yerde şöyle der: *"Bizden Belgrad'ı aldıkları zaman, düşman murahhasları Niş kasabasını da istemişlerdi. Osmanlı delegesi ayağa kalkarak 'Ne hacet, dedi, İstanbul'u da size verelim.' Babalarımız için Niş İstanbul'a o kadar yakındı. Biz eğer Vardar'ı, Trablus'u, Girit'i ve Medine'yi bırakırsak türk milleti yaşayamaz zannediyorduk.*

Falih Rıfkı kitabında Cemal Paşa'nın büyük bir asker olmadığını anlatır. O gerçekte büyük bir devlet adamı da değildir. Paşa'nın uluslararası konulardaki görüşü ve kavrayışı oldukça basittir. O bir düzenleyicidir her şeyden önce. Yöneticiliğinde *"zaptiye tarafı"* aşırı belirgindir. Görünüşe ve gösterişe çokça önem veren bir kişidir o. Bu yanıyla tam bir doğuludur. Ancak son derece çalışkandır. *"Onu hiçbir zaman bıkkın ve gevşek görmedim. Hiç şüphesiz namuslu adamdı. Fakat onun da vagon ve ipek tüccarlığı ile kazandırıp yetiştirmeye çalıştığı insanlar olmuştur."* Öyle ya, Cemal Paşa da birilerini *kendi adamı* kılabilmek için bir takım para kaynakları yaratmak zorundadır. Hepsi bir yana Cemal Paşa son günlerine kadar osmanlıyı, islamı ve türklüğü pek güzel birbirine karıştırmıştır, fikir adamlığından o ölçüde yoksundur. Falih Rıfkı Osmanlı'nın çöküşünü anlatırken şöyle der: *"En sağlam sütunlar üstünde durduğu zannolunan bir devir bir karton kule gibi yıkılmıştı."* Yazar kitabının bir yerinde toplumun çok önemli bir eksikliğine parmak basar: bir disiplin anlayışı içinde ortak iş görebilmek türk gençlerinin hoşuna gitmez, meşrutiyet gençliği gibi cumhuriyet gençliğinin de başlıca eksiği budur. Ortalıkta hep kendi için çalışan sorumsuz insanlar vardır. *"İttihat ve Terakkiyi mesuliyetsiz adamlar tefessüh ettirmişlerdir."*

Osmanlı gittiği topraklara kendinden bir şey götürebilmiş midir? Buna evet diyebilmek çok zordur. Özellikle arap dünyasında bu durum büyük ölçüde belirgindir. *"Floransa ne kadar bizden değilse Kudüs de o kadar bizim değildi. Sokaklarda seyyahlar gibi dolaşıyoruz. (..) Ticaret, kültür, çiftçilik, sanayi, binalar, her şey arapların veya diğer devletlerindir. Yalnız jandarma bizim idi; jandarma bile değil, jandarmanın esvabı. Osmanlı saltanatı som bürokrat iken bürokrasi bile tam arap yahut yarı araptır. Türkleşmiş hiçbir arap görmedikten başka, araplaşmamış türke az rasgeliyorduk."* Suriye, Filistin ve Hicaz'da birine türk olup olmadığını soranlar estağfurullah yanıtını alacaklardır. *"Bu kıtaları ne müstemlekeleştirmiş ne de vatanlaştırmıştık. (..) Artık ne Suriye ne Filistin bizim idi. Rumeli'yi maddeten ne kadar kaybettikse buraları manen o kadar kaybetmiştik. (..) Lübnan havası bize Dobrice havasından yüz kat daha yabancı idi. (..) Ve kendimizi otelciye, lokantacıya, hatta posta memuruna anlatmak için yavaş yavaş arapça öğreniyorduk."* Falih Rıfkı'ya göre Cemal Paşa Kudüs'de, Şam'da, Lübnan'da, Beyrut'da ve Halep'de oturduğu zaman daha çok bir işgal ordusunun kumandanı gibidir. Her şey şu cümlede çok kısaca özetlenebilir: *"İmparatorlukların sanatı müstemleke ve milliyetleri işlemektir. Osmanlı imparatorluğu Trakya'dan Erzurum'a doğru koca gövdesini yan yatırmış, memelerini müstemleke ve milliyetlerin ağızlarına teslim etmiş, artık sütü kanı ile karışık emilen bir sağmal idi.*

İmparatorlukların yazgısı budur. İmparatorluklar şişer, şişer, şişer ve patlarlar. Tarihe alıcı gözle bakmayı bilenler tüm imparatorlukların sonunda böyle bir dağılmayla tükendiğini göreceklerdir. Atatürk'ün en önemli yanı bu gerçeği çok iyi görebilmiş olmasında değil midir? Ne var ki imparatorluk olmaktan çıkmak da o dönemin koşulları içinde hiç kolay değildi: bir yaşam biçiminden bir başka yaşam biçimine geçmek ancak tükenişin zorunlu kıldığı koşullarda gerçekleşebilirdi. Nitekim öyle oldu. Bugün bizler geçmişe bakmayı pek sevmediğimizden geçmişin deneylerinden bir takım sonuçlar çıkarmayı bile düşünmüyoruz. Tarihi öğrenmezsek garip heyecanlara kapılır, çok yanlış işler yapabiliriz. Bazı yanlışlardan dönülür bazı yanlışlardan dönülmez.

HADİ ÖPTÜM BYE-BYE

Gençler durmadan cep telefonuyla konuşuyorlar. Telefon ellerinde dolaşan gençler var. Belli ki telefon her şeyleri olmuş. *"Cep telefonu diye bir şey olmasaydı bunlar ne yapardı?"* Zaman zaman böyle diyorum kendi kendime. Yanıt gene benden geliyor: *"Hiç, ne yapacaklardı, telefonu gerektiği zaman kullanırlardı.* Genç yaşlarımızda bir başka kente telefon açmak tam bir cefaydı. Beklersiniz, bağlayacaklar, bir türlü bağlanmaz. *"Acele"* arayın isterseniz. Bir zaman sonra bağladık derler, bu defa da ya ses alamazsınız ya ses duyuramazsınız. O yüzden telgraf çekmek diye bir alışkanlık da vardı. Telgraf da bazen gereksiz kullanılırdı. Adam kardeşini aramaz aylarca, sonra telgraf çeker. Kalıp hep aynıdır: *"Sıhhatinizin işarı"*. Noktalar virgüller stop diye yazılırdı: *"sevgili kardeşim stop mektubunu aldım stop istediğin parayı stop gönderemiyorum stop annem iyi mi stop şecaattin aybaşında gelecek stop rıdvan stop"* Bazen benim gibi sivri akıllıların *"seni seviyorum"* diye telgraf çektiği de olurdu.

Sonra telefon yaygınlaştı ama bu telefon denilen alet pek kullanışlı değildi. Hele o sokak telefonları. Durmadan jeton yutup durmadan yumruk yerlerdi bu zavallılar, yumruk yedikçe yuttukları şeyleri kustukları da olurdu, inatla geri vermedikleri de. Diyelim eve geç kalmışsın ya da eve vaktinde gidemeyeceksin, ev ta nerelerde, telefon etmek zorundasın, arsız telefon bir yandan jeton yutuyor bir yandan da şımarık şımarık sesler çıkarıyor. O günler öyle günlerdi. Şimdi insanların elinde telefon var. Gençler onu daha çok bir iletişim aracı olarak değil de bir güç aracı olarak, bir iktidar aracı olarak kullanıyorlar. Hırsızlarımız ekmek çalmayı değil de cep telefonu çalmayı kuruyor. Bu da böyle bir dönem işte.

Teknolojinin yaratılarından insan gibi yararlandığımız zaman yaşamımızı kötüye kullanmamış oluyoruz. Ama teknolojinin yaratılarından insan gibi yararlanan kaç kişi vardır şunun şurasında? Otomobiller gitmek için değil sefa sürmek için. Telefonlar da iletişim kurmak için değil güç gösterisi yapmak için. Kafalar gelişmedikçe bu böyle sürüp gidecek. Hele *telefonunuzu kapayın* uyarısını dinleme gereğini duymayanlara ne buyurulur? Genelde cep telefonları boşa çalışıyor. Nasıl mı? Kulak verin konuşanlara, anlarsınız. *"Geliyorum şe-*

kerim, yoldayım" diyor bir ev hanımı. *"Ne haber lan İsmail"* diye bağırıyor bir başkası. *"Gelirsem ağzını burnunu kırarım"* diyene de rasladım. Seksenlik bir teyze çalan telefonunu duymuyordu trende...

Hepsi olur geçer, ama benim bu cep telefonuyla ilgili olarak kanıma dokunan bir şey var. Hemen her genç kızımızın telefonu kaparken *"Hadi öptüm bye-bye"* demesine pek takılıyorum. İnsanların bu zavallılığı, bu özentili davranışı kanımı kurutuyor benim. İçimden çok ağır şeyler söylediğim oluyor. Yahu insan bu kadar kişiliksiz mi olur, bu kadar mı girer kalıpların içine? Biriniz de bir başka söz ediverin be canım. Kafaların geriliği insanları bir yandan gösteri yapmaya yöneltirken bir yandan kalıpçı yapıyor. Bir örnek insanlar dünyasında yaşıyoruz düpedüz. İnsan kendi dilinden bu kadar nefret eder mi? İnsan kendi dilinin tadlarından bu kadar uzağa düşer mi?

Bu amerikancılık eğilimi benim çocukluğumda başlamıştı. Ama bu kadar yaygınlaşacağını düşünmezdim doğrusu. Evet, ta imparatorluk döneminin sonlarından başlayarak bir yabancı hayranlığı ağır ağır yayılmıştı: kimi fransız dilinin öykünmecisi olmaya eğilimliydi kimi alman dilinin kimi ingiliz dilinin. Ancak o dönemler kültür bilincinin epeyce havada olduğu dönemlerdi. Bugün bizim çok gelişmiş bir dilimiz var. Bizim dilimiz o dillerin hiçbirinden geri kalmaz hatta belki onlardan daha anlatımcıdır. Durum böyleyken gençlerimizin ve hatta yaşlılarımızın dil konusundaki bu özentili ya da özensiz tutumlarını anlamak olası değil. Olası değil diyorum ama, öte yandan neden olmasın da diyorum. Çünkü o güzelim süslü insanlar gerçekten kendi kültürlerinin dışında yaşıyorlar. Kendi ülkelerinin şiirini de tanımıyorlar, romanını da, öyküsünü de. Gündelik yaşayan insanların kültür değerleriyle ne ilgisi olabilir! Yazık oluyor çocuklarımıza. Onlar bir düş dünyasında yaşıyorlar çoğunlukla, bu yüzden çabucak umutsuzluklara düşüyorlar. Kendilerini düşünüyorlar yalnızca, *başkası* onları hiç mi hiç ilgilendirmiyor. Avrupa Birliği falan derken, dostlarım, bakarsınız bir gün biz de bu gidişe ayak uyduruvermişiz. Bir gün telefonda benim de size *"Hadi öptüm bye-bye"* dediğimi duyarsanız hiç şaşmayın.

AKABİNDE DAHİ

Adam kullanılmaz olmuş sözcükleri kullanmakta dirençlidir. Bu onun biraz cahilliğinden biraz da üstünlük gösterisi merakından gelir. "Ardından" diyemez de beyimiz, dedelerimize yaraşır bir kavrayışla "akabinde" demeye çalışır. Çalışır da becerebilir mi? Hayır, beceremez. Becerebilse her iki "a"yı kısa okuyacaktır. İkinci "a"yı iyiden iyiye uzatır ve gülünç olur. İkinci "a"yı uzatmakla kalsa, neyse. O ikinci "a"nın yanına belli belirsiz bir "ğ" ekleyiverir. "Akağbinde" der yani. Dili yanlış kullandığını söyleseniz beyimiz işaretlerden yakınacaktır. "İnceltme işareti" denilen gariplik kaldırılalı beri işler sarpa sarmıştır ona göre. *"İnsan kullandığı sözcüğün nasıl söyleneceğini bilmez mi?"* deseniz huysuzlanacaktır.

Beyimiz "bile" demeyi de sevmez ya da kendine yediremez. "Dahi" diyecektir. "Dahi" bağlacını kendileri "olağanüstü yetenekli insan anlamındaki "dahi" ile karıştırıverir. *"Ben dahi..."* der. Haydi oradan, sen nereden dahi oluyormuşsun demeye kalmadan biz, beyefendi gene işaretlerden yakınacaktır. İyi de, a iki gözüm, yazarken her yeri virgülle ve noktalı virgülle donatırken a'ların üstünü de bildiğin gibi süsle, süsle ki sana dilini bilen adam desinler. Konuşurken neyin neresine işaret koyacaksın? Dilini bilen adam neyin nasıl söyleneceğini bilen adamdır. Dil soytarılarının belli yakınmaları vardır. "Kar" yazıyormuşuz, yanlış yapıyormuşuz. Çok kötü şeyler oluyormuş o yüzden Örneğin, *"Karımızı paylaşalım"* dediğimizde, haşa huzurdan, ahlaksız bir öneride bulunur gibi oluyormuşuz. Adamcağız, "kar" diyeceğine "kazanç" desen dilini eşek arısı mı sokar? O zaman beyimiz gerilir gerilir ve der ki: *"Efendim, cahil cahil konuşmayın, kar başka kazanç başka şeydir..."* Başlar gerekçesini anlatmaya. Onunla başa çıkamazsınız. Son zamanlarda bir de "itibariyle" icat ettiler. Benim anneannem bile itibariyle demezdi. Bunlar dil sefilliğinde yedi kuşak geçmişimizi yarı yolda bırakırlar. *"Saat on ikiden sonra..."* demez de, bilmiş bilmiş *"saat on iki itibariyle"* deyiverir. Ondan sonra gelsin eleştiriler... *"Efendim, a'nın üzerindeki işareti kaldırınca..."*

Kendilerine yıllardır sunucu adı verilmiş olan konuşma görevlileri bir yığın yanlışı ardarda dizerken hiç rahatsız olmuyorlar. Hele alaturka şarkıları *sunarken* dilin canına okuyorlar. Hele iyice eski bir iki dizeyi söylemek zorunda kalınca... Ben olsam bir bilene sorarım. Ayıp

değil ya. Beyimiz ya da bayanımız sorar mı hiç! Yanlış söylemek varken. Zaten doğrusunu kim biliyor ki. Salla gitsin. Hele hele yabancı adları okurken yaptıkları gariplikler gülünçten de öte bir iş. Kaç kere Charles de Gaulle'ün adını "Şarl dö Gol" diye değil de "Çarlz dö Gol" diye okudular. Üstelik bir defa da değil, bir programın içinde on beş defa.

Ama bütün bunlar önemli değil. Onlar için önemli olan "koca yemiş" mi yazacağız yoksa "kocayemiş" mi? "Kara yazı" mı yazacağız yoksa "karayazı" mı? "Kız kardeş" mi diyelim "kızkardeş" mi? "Söz etmek" mi "sözetmek" mi? "A"nın üzerine inceltme işareti kayacak mıyız, koyacaksak hangisine koyacağız? "Milli" dersek "ulusal" mı demiş oluruz yoksa "mili olan" mı demiş oluruz? Tam anlamında bir zavallılık tablosu. "Milli siyaset" de sen. Elin aptalı da "mili olan siyaset" anlasın bir güzel, sana da ne hoş eğlence çıkmış olur. Evet ama, "ulusal" de çık be adam. Çünkü bizim gelişmekte olan dilimiz özyapısına uymayan sesleri dışlayarak gelişiyor. En önemli örnek de şudur: "Hala" dediğimde babamın kızkardeşini mi söylemiş olurum yoksa... Eh, şöyle bir şey yaz da anlamasınlar: *"Hüseyin hala gelmedi.*

Sevgili dostlarım, dil konusunda konuşmak herkesin çok rahat, çok kolay, çok severek yaptığı bir iş. Herkes kendi çapında, ne kendi çapındası, dünya çapında, en azından ülke çapında bir dil ustasıdır. Adam ya da kadın yahu ben neyim ki demez de başlar dil üzerine yargılar vermeye, görüşler öne sürmeye. Herkes dil ustasıdır bu ülkede ama bu ülkenin yazarı bile dilini doğru dürüst kullanmayı bilmez. Kötü dille yazılmış romanlar vitrinleri dolduruyor. Yanlış dille mi demek istiyorum? Yanlış dil başka, o da var, ama ben kötü dilden sözetmek istiyorum.

Dil bilgiçliğini bir yana bırakıp dile saygılı olmak ve dili sevmek yolunu tutsak hızla gelişmiş ve gelişmekte olan bu dilin gelişimini daha da hızlandırmış oluruz. Dili tabandaki insanlar yapıyorlar. Dili üst düzeyde düşünen insanlar geliştiriyor ve güzelleştiriyorlar. Dili yarı aydınlar ya da bir başka deyişle yarı cahiller bozuyorlar. Yarı aydınlar ya da yarı cahiller dünyayı her şeyiyle tadından yenmez duruma getirdikleri gibi dilin de canına okur çıkarlar. Dilin canına okumakla kalmazlar, kendilerine göre ahmakça dil kuramları üretirler. "A"nın üzerine o inceltme işareti dediğiniz şeyi koyun, koyun da öte yandan dilin işaretlerle dil olmadığını biraz olsun kavrayıverin.

Türk Hava Yolları'nın memureleri aynı yanlışı yıllarca sürdürdüler: *"Türk Hava Yolları'nın TK 150 uçağıyla Adana'ya gidecek olan yolcuların üç numaralı kapıya teşrifleri rica olunur."* Bu iş iki yönden garip. Teşrif etmek *şereflendirmek* olduğuna göre *bir şeye şereflendirmek* doğru olmaz, *bir şeyi şereflendirmek* doğru olur. Öyleyse kapıya teşrif edemeyiz, olsa olsa kapıyı teşrif edebiliriz. İşin bir yönü bu. Bir de ikinci yönü var. Allah'ın gariban çıkış kapısını –ki demirden ve camdan yapılmıştır, başkaca bir özelliği yoktur- nasıl eder de şereflendirebiliriz? Sonra, işin bir başka yönü de var: kapıya gidecek adamların hepsi mi çok değerli de toptan kapıyı şereflendirebiliyorlar? Sağduyulu halkımız başta olmak üzere toplumun her kesiminden insanların birbirlerine durmadan şerefli olmak konusunda olumsuz sözler söyledikleri, daha doğrusu her gün herkesin birbirine selam verir gibi "şerefsiz" dediği, televizyon kanallarında duygu sömürüsü yapmak adına aile gizlerini kavgalı gürültülü bir biçimde gözler önüne seren programlarda insanların birbirlerini "şerefsiz" diye suçladığı bir toplumda demirden ve camdan bir kapıyı kitlesel olarak şereflendirmek bana pek de olacak bir iş gibi görünmüyor. Türk Hava Yolları sanıyorum bu saçmalıktan son zamanlarda uzaklaştı, şimdi basitçe *kapıya gelin* çağrısı yapıyor. Doğru olan da bu.

Tantanalı görünümler almak adına eski dili bilir bilmez kullanma sululuğu ölüm ilanlarında da karşımıza çıkıyor. "Öğle namazından sonra" deseler sanki pulları ya da sırları dökülecek. "Öğle namazına müteakiben" diye ilanlar veriyorlar gazetelere. Gazetelerin ilan sayfalarını yönetenler de *bizi paradan başkası ilgilendirmez* rahatlığıyla ya da bilgi eksikliğiyle gelen metni belli ki olduğu gibi basıyorlar. Benim gibi yaşını başını almış biri ilanı getiren genç insana *"Evladım, gel bu yanlışı düzeltelim, 'namazına' değil 'namazını' diyelim"* dese tepki mi görür? Hiç sanmıyorum. Ama kimin umurunda! Zaman zaman öyle büyük yanlışlar yapılıyor ki bunlara "yanlış" değil da "ayıp" demek bana kalırsa daha doğru olur. Geçenlerde, geçenlerde dediğim birkaç yıl önce, bir ölüm ilanı görüp şaştım. Fotoğrafını da koymuşlar adamcağızın. Belki de adam öyle istedi, öyle vasiyet etti. Adamın soyunu sopunu saydıktan sonra "salihat-ı nisvandan" deyimini kullanmışlar. O deyim tam tamına *temiz müslüman kadınlardan* demektir.

Adamcağızın fotoğraftan gördüğümüz kadarıyla kadınlıkla herhangi bir yakınlığı da yok.

Ölmüş dili ciddi görünmek adına yaşatmaya çalışma garipliği toplumun her kesiminde rasladığımız bir hastalıktır. Bunu gırgır olsun diye zaman zaman hepimiz yapıyoruz. Bundan elli beş altmış yıl kadar önce babamın dairesinde özellikle yazmanlık odasında oyalanan ben evrakla içli dışlı olurken ölmekte olan eski sözcükleri belleğime katardım. Babama yalvararak yazıları bazen daktiloda ben yazdığım için, o günkü resmi dilden pekçok sözcük kalmıştır kafamda ve onları bazen işi şakaya getirip yazılarımda bile kullanırım. Yazı yazarken içimin domuzları ya da maymunları beni sinsi sinsi dürter, "adı geçen" diyeceğime "mumaileyh" ya da "müşarünileyh" deyiveririm. Alay etmeyi küçüklük saymakla birlikte zaman zaman zararsız bir alaycılıkla fransızca üzerinden "antr parantez" diyecek yerde "anti parantez" dediğim, "bozulma" yerine fransız dilinde olmayan ama bizim aydınlarımızın fransızcada varmış ve ordan alınmış gibi kullandığı "dejenerasyon"u kullanıverdiğim olur. Ama bunlar işin şakası olmaktan öteye geçemez.

Ne yapmalı da bizim aydınlarımızı bu gelişigüzel konuşma ve yazma rahatlığından, bu dili kafasına estiği gibi kullanma kolaylığından uzaklaştırmalı? Genç insanlara geçmişin kokmuş, kurumuş, tanınmaz olmuş sözcüklerini çıkarıp çıkarıp getiriyorlar. Onlar da tam bir dil bilinçsizliği içinde bunları bir şey sanıyorlar ve göğüslerini gere gere kullanıyorlar. Evet, dostlarım, dili halk yapıyor, gerçek kültür adamları geliştiriyor ve yarı aydın dediğimiz yarı cahil insanlar bozuyor. Bırakın gazeteleri, edebiyat dergilerini bile elime almak istemiyorum. Sözcükler yeni de olsa kişi neyi anlattığını bilmiyor. Hele o şiirlerin içler acısı durumu. Adam kendini şair sanıp, kupkuru bir dille, şeytanın bile anlayamayacağı bir yığın söz yığıyor önümüze. Pekiyi, kimler okuyup da haz alıyor bu şiirlerden, bu yazılardan, bu öykülerden? Belki de biz çok yanlış bir yerdeyiz, genç insanların sanat beğenisine uzak düşüyoruz. Belki de biz çoktan tamamladık vaktimizi de ona buna çamur atıyoruz. Belki de değişimi iyi kavrayamadık biz. Olamaz mı?

AVRUPALILAŞMAK

Yöneticilerimizin epeydir güttüğü değişim ülküsünü *avrupalılaşmak* diye adlandırmanın yanlış olmayacağı kanısındayım. Bu işte benim örneğin falanca para babasıyla arkadaşlık etmeme benzeyen bir uygunsuz durum var. *"Canım, sen de o falanca para babasıyla arkadaşlık ediver, ne çıkar yani bundan?"* dediğinizi duyar gibi oluyorum. Şunları da ekleyebilirsiniz: *"Kötü mü, bitin kanlanır, adama benzersin. Yıllar boyu ay sonunu getirebilmek için gerçek bir hokkabaz kesilmiştin, değil mi? Şu ara elin rahat ama, ne yazar, bir ayağın da çukurda. Vaktinde gelmeyen ikbalin içine köpek siysin! Gider adam gibi bir yerlerde güzel yemekler yersin, seçkin insanlarla tanışırsın, efendim, ne bileyim, en azından şu hımbıl, şu sefil, şu yürekler acısı görünümünden kurtulursun...* İyi de dostlarım bunun karşılığında benim ne ödemem gerektiğini de düşündünüz mü? Ben zavallı böyle bir yahey yaşamın içine girdiğim anda maaşı üç günde bitiririm. Dördüncü günde o para babası beni ufak ufak almaya başlamaz mı egemenliği altına?

Bizim çok değerli yöneticilerimiz de sağduyulu halkımız da bunun bu yanını pek düşünmüyorlar bana kalırsa. Durmadan o para babasına tam tamına ayak uydurup yeni bir yaşama geçebilmek için canlarını dişlerine takmış görünüyorlar. Para babasının istekleri bitmiyor. Şunu da yapın. Tamam anam, yapalım, senin canın sağ olsun. Bir başka isteğin var mı gözünü sevdiğim, onu da yapalım. Çünkü senin bütün amaçların doğru. Çünkü sen şu kavanoz dipli dünyaya adaleti, kardeşliği, ne demekse özgürlüğü getirmeye çalışıyorsun anladın mı. Eh biz de sana uymaya, hatta neyiz ne değiliz demeden senin kalıbına girmeye can atmışız çok mu? Sen iste canım efendim, biz yapalım. *"Mendilin kirlendikçe sen gönder ben yıkarım"* gibi bir iş bu. Bu arada hazır biz de az buçuk insana yaraşır amaçlara doğru yol almış oluruz. Böyle böyle bir de bakarsın ki çökmüşüz avantanın başına, bizim en büyük düşümüz avanta düşüdür, oh, petrol bulmuş gibi yan gelip yatıyoruz, gelsin kahveler çaylar...

Uluslararası ilişkilerin çıkar ilişkilerinden başka bir şey olmadığını bizim ne sevimli yöneticilerimiz kavrayabilmiştir ne de sağduyulu halkımız. Öteden beri *elimi sallasam ellisi* ahlakıyla ya da ahlaksızlığıyla davrandığımız için düpedüz evde kalmışızdır. Bugün de aynı şey. Beni

ne zaman alacaksın arkadaş? Dur yahu, acele etme, daha askerliği yeni bitirdik. Hele elimiz beş on kuruş para görsün bir. Sonra, efendime söyleyeyim, önce ablamı evlendirelim hele. Sen bırak bu ne zaman evleniyoruz ayaklarını da gel şu sırtımı kaşı... Bu yıllardır böyle sürer gider. Biz kendimizi düzelteceğimize başkalarına düzgün görünmeye bakarız. Düzgün görünelim ki damlamasın, aksın...

Akmadığı gibi damlamaz da. Çünkü uluslararası ilişkiler *evladım ne sevimli şey* duygusallığıyla yürümez. *"Haydi oradan!"* demeyi beceremediniz mi dünyada yaya kalırsınız. Bu arada daha sağlam amaçlara yürümenin Avrupa duygusallığıyla değil de insan olma gereksinimleriyle ilgili olması gerektiğini de sanırım düşünsek iyi olur. İçinden işkence yapmak geliyorsa biz ne dersek diyelim yapacaksın arkadaş. Bu toplumun bir takım özellikleri vardır. Bu toplum biraz garip bir toplumdur. Kızarsın öldürürsün, seversin öldürürsün, alacağını alamazsın öldürürsün, namus temizliyorum der öldürürsün, yan baktı der öldürürsün.... Hiç aklımdan çıkar mı benim, adamın birini bir köyde neden vurduklarını unutabilir miyim hiç! Kadınlar damda toplanmışlar, bir şeyler yapıyorlar, un da eliyorlar mı bilmiyorum. Neyse, köyün bıçkını da oradan geçiyor. Başlıyor türküye. Hangi türküyü mü söylüyor? Siz onun yerinde olsanız o durumda *Evreşe yolları*'nı mı söylersiniz? *Dam üstünde un eler tombul tombul memeler*'i söylemez misiniz? Eh, adam da öyle yapıyor. Güm, adamı temizleyiveriyorlar.

Dostlarım insanın kendini adam olmaya zorlaması iyidir ve doğrudur. Ama başkaları için kendini bir kalıba sokmaya çalışmak hem gülünçtür hem ayıptır hem de hiçbir yarar getirmez. Bu Avrupa dediğimiz şey *kendi açısından* son derece haklı olarak bir çıkar ilişkileri ortamıdır. Dünyada sermayeler açık bir yarışa girmiş bulunuyorlar. Sen bu yarışta bana ne sağlayabilirsin, ben onu düşünürüm. Böyle diyor adam, kulağı olana. Bizlerse garip bir duyguculukla ya da aymazlıkla dünya sermaye güçlerinin oyunları karşısında tam tamına duygu güzellikleri ve elbet alttan alta çıkar hesapları içinde davranıyor, girecek kalıplar arıyoruz. Bu hesapların ne kadar ayıp olduğu bir yana, ne kadar yanlış olduğu yaşadığımız son olaylarla görülmediyse daha ne zaman görülecek? Ağır olmayı bilemediğimiz için başımıza çok işler geliyor. Mahallenin bıçkını adam dövmeye kalktığında bizim de o bıçkının ardından seğirtmemiz hoş mu?

BATILILAŞMAK

Cumhuriyet girişiminin bir ayağını da batılılaşma ülküsü oluşturuyordu, bilirsiniz. Çocukluğumdan beri bu batılılaşmak denilen şeyin nasıl bir şey olduğunu düşünür dururum. Düşünür dururum da bir karara varamam. Dünya kocaman bir dünyadır. Gerçekte ne Doğu'su bellidir ne Batı'sı. Bir takım Avrupa düşünürlerinin ikide bir Batı'nın mal sahibi gibi davranmalarındaki ilkelliği bir yana bırakırsak gerçekte ne doğululuk diye bir şey vardır ne batılılık diye. Hele bugünkü dünyada. Evet, bugünkü dünyada, özellikle bugünkü dünyada kendini ayrı ya da ayrıcalı gören yanılıyor. Benim sevgili arkadaşlarımdan bazılarının Irak olaylarının eşiğinde bu ülkenin kaç günde yem olacağını tartıştıklarını bilirim. O zaman öngörüsüz ben şöyle demişimdir: *"Ya ondan sonrası?"*

Dünyanın her yerinde her zaman olduğu gibi bugün de büyük dönüşümler yaşanıyor. Askeri imparatorluklar dönemi bitmişti, onun yerine iktisadi imparatorluklar dönemli başlamıştı. Sonra bir de baktık askeri imparatorluklar dönemi hortluyor gibi göründü. Hiç aklım almadı. Tarih geriye sarar mı? Gördünüz, olmadı, artık dünya askeri imparatorlukları tarihin çukuruna atmış bulunuyor. Pekiyi, tarih geriye sarmıyor da, askeri imparatorluklar dönemi bitti de, neden öyleyse Irak işgale uğradı? Irak işgale uğramadı, uğrayamadı. Çünkü sanıldığından daha onurlu bir insanla, çok eski bir uygarlığın yeni filizlenen güçleriyle karşılaştılar orada. Herkes biliyor ki arap dünyası yirmi yıl önceki arap dünyası değil, yirmi yıl sonra da bambaşka görünümler ortaya koyacak.

Bireyler için de toplumlar için de en güzel şey kendi olmaktır. Cumhuriyet aydınlarımızı anlıyorum. Onlar terimi biraz uygunsuz kullandılarsa da çok doğru bir amacı belirliyorlardı. O amaç da köklü bir kültür gelişimini sağlayabilmek için yetkin uygarlık ürünlerinin ortaya koyduğu değerleri özümleyebilmek olarak belirlenebilirdi. Öyle ya, *ben Batı'yı adam yerine koymuyorum* aptallığıyla *cogito*'yu yeniden bulmak, *monadlar öğretisi*'ni yeni baştan temellendirmek, Aydınlanma'yı sayım suyum yok diye bir güzel yeniden başlatmak gülünç olmakla aynı anlama gelmez miydi? Ancak bizim insanımız, özellikle burjuvamız kültürden zevk ü safayı, otomobil saltanatını, villa diye kümes evler yapmayı, bu evlerin daracık bahçesinde yelleye yelleye barbüke

(lütfen düzeltmeyiniz) yapmayı anladığından bizlerin ne *cogito*'yla ne *monadlar öğretisi*'yle ciddi bir bağımız olabilmiştir.

O zaman adı kötü konmuş olan o *yalnız Batı'nın değil bütün dünyanın değerlerine ulaşma ve onları kendi yaşamımıza kazandırma* eğilimleri bir güzel suya düştü. Arkadan bir nüfus artışı, bir fırtına, bir köylüleşme... derken ne doğu kaldı ne batı kaldı, hepsi kabasabalığın paletleri altında yokoldu gitti. Adı kötü de konmuş olsa Batılılaşmak iyi olacaktı. Ama bizim aydınımız her zaman kısa yolları yani kurnazlık yollarını denerken bu konuda da alışkanlıklarının dışına çıkmayı düşünmedi. Tamam, yoğun bir nüfus artışı var; tamam, eğitim tepeden tırnağa çöküntüye girmiş; tamam, iktisadi yaşam koşulları hiçbir değer tanımayan ve tam tamına ayaktakımı diye adlandırılabilecek insanları tutmuş yaşamda etkin kılmış, ama gene de aydın olan insan, kendine aydın diyen insan bir şeyler yapabilirdi. Gelecek kuşaklar sormazlar mı bize: *"Sizin neden on tane Nazım Hikmet'iniz olmadı? Neden Çingeneler gibi daha kırk tane romanınız yok? Neden birileri şiiri, birileri felsefeyi, birileri şunu birileri bunu göz göre göre yokettiler? Neden hep küçük oyunlar içinde küçük amaçlar için çalışma küçüklüğünün dışına çıkamadınız? Yirmi tane daha Memduh Şevket'iniz olsaydı kötü mü olurdu?"*

Dostlarım, siz ne derseniz deyin, gelecek kuşaklar bu soruları soracaklar bize. Biz de, kim ne derse desin, bu soruları gönül rahatlığıyla yanıtlayacak durumda olmayacağız. Onlara şöyle karşılık versek yanlış olmaz sanırım: *"Biz bir düş dünyasında yaşıyorduk çocuklar. Hangi iyiliğin hangi yönden hangi kötülüğün hangi yönden geleceğini kestiremedik. Ayaklarımız yere basmıyordu ki kestirelim. Bütün ayakları yere basmayanlar gibi olmayanla oyalandık durduk. Hiçbir şeyi beceremedik sizin anlayacağınız. Ortada gördüğünüz gelişimler de bir bakıma yaşamın kendi doğal akışıyla ilgilidir, biz bu akışı hızlandırmak için hiçbir şey yapmadık. Güçlüye kavuk sallamak, güçsüzün kıçına geçerken bir tekme atmak gibi garip huylarımız vardı. Bütün bunların bize hiçbir şey getirmeyeceğini ne bilelim. Bugün lüks arazi otomobilleriyle kentte dolaşırken kendimizi köpeklere bile güldürür durumdaysak bunun tek suçlusu biziz.*

HAMAMBÖCEĞİ

Gece tuvalete kalkıyorum. Bir de bakıyorum, şerefsiz, ayaklarımın dibinden fıyıp kaçıyor. *"Dur ben şu çişimi yaptıktan sonra gösteririm sana sefil yaratık, sana gösteririm buralarda kapkaççı gibi dolaşmanın ne demek olduğunu"* deyişimi duymuyor bile. Çok sayıda olsalar yuvalandılar diyeceğim. Eskiden bunların bu karalarından değil de kahverengilerinden vardı bizde. Çoktu hem de. Bir gün onlardan bir tanesi sofranın en sohbetli yerinde rahmetli Oğuz Arıkanlı'nın tabağını boydanboya bir tören havasında geçmeye kalkmıştı da yerin dibine girmiştim. Apartmanın bütününde bazı değişiklikler olduktan sonra kökleri kazındı şerefsizlerin. Oh ne güzel, faresiz, hamamböceksiz, kedisiz, köpeksiz yaşam ne güzel demeye kalmadı, bir iki aydır bu şerefsizlerin iri ve kara olanları görünmeye başladı ortalarda. Bir de *gururlu* şeyler. Hem kaçıyor, efendi, hem kasılıyor. Kaçacaksan kasılma, kasılacaksan kaçma. Demeye kalmadı, oğlum Ali gitmiş bakkalın birinden çok etkili bir ilaç almış. Bir defa kullandık, ikinciye gerek kalmadı. İzi bile yok şimdi o kara kara şeylerin. Ne banyoda ne tuvalette ne salonda ne benim odamda...

Ben hamamböceklerinin kökünü kazıdık diyorum ama dostlarım siz gene de aldırmayın. Bugün yok, yarın yok, bakarsınız üç gün sonra gene o kapkara görünüşüyle karşıma çıkıvermişler. Bakarsınız bunlardan biri yanımdan, ayaklarımın arasından fırtına gibi geçiyor ve geçerken bana sesleniyor: *"Taktır oradan Afşar mısın nesin, uğursuz herif, bir rahat yüzü göstermedin bize. Uğraşmak için bizden başkasını bulamadın mı? Ya ilaç sıktırırsın, ya basar ezersin...* Bu hamamböceği milletiyle başa çıktığını söyleyene siz siz olun inanmayın. Küçük insanla da hamamböceğiyle de başetmek zordur. *"Adama bak, insanı böceğe benzetiyor"* dediğinizi duyar gibi oluyorum dostlarım. Duyar gibi oluyorum ama ne derseniz deyin aldırmıyorum. Evet, küçük insan da tam tamına hamamböceğine benzer, onunla başettiğinizi sandığınız yerde aldanıyorsunuzdur. Kant'ın *"Ne yapıp yapıp insanı küçüklüklerinden kurtarmalıyız"* diye çırpınışı boşuna değildi. Küçük insan dünyayı bozuyor, her şeyi kendi düzeyine indirmeye çalışıyor. O ne iyilik biliyor, ne efendilik tanıyor, ne dostluk diye bir şeye önem veriyor. Onun bildiği tek şey küçük oyunlarla ya da sefil kurnazlıklarla dünyayı kendi yararına çalıştırmak.

Küçük insanın üstüne gitmek yararlı değil mi? Küçük insan korkaktır, siz onun üstüne gittiniz mi o kaçar. Onun kaçışı bir yılgınlığın, bir benimseyişin sonucu değildir, doğrudan doğruya oyunun kuralı gereğidir. Bugün şurada küçüklüğünü gösterirken yarın bir başka yerde bir başka küçüklüğüyle karşınıza çıkacaktır. Onun uyuduğunu ya da uslandığını sanıp rahat bir nefes aldığınız yerde büyük bir yanılgı içine düştüğünüzü göreceksiniz. Küçük insandan sakının kendinizi. Bu tembel ve korkak yaratığın kurnazlıktan başka silahı yoktur ve o silahını her yerde her durumda hazır tutacaktır. Sizin başka sorunlarınız vardır, onlarla uğraşmaktasınızdır. Onun sorunları yalnızca ne yapıp yapıp ayakta kalabilmekle ilgilidir, yalnızca kendini varetmeyi düşünür o. Kendinden başka sorunu yoktur onun. Bu yüzden her zaman ama her zaman tehlikelidir.

Toplumlar küçük insanlarla doludur. Dünyamız şimdilik kocaman bir tembelhanedir. Yaşama şöyle bir göz attınız mı, onda özellikle çok büyük bir küçük insanlar kalabalığının varolduğunu görürsünüz. Küçük hevesler, küçük amaçlar, küçük ilişkiler, küçük oyunlar... Küçük insanların büyük yanları yoktur. Var gibi görünse de yoktur. Her yer onlarla doludur. Onlar çok yerde büyük insan kılığında dolaşırlar. Özverili, çalışkan, anlayışlı, tutarlı, güvenilir insanlar gibi görünmeye çalışırlar. Boyunlarında kravatlarıyla, davranışlarında seçkin hatta soylu görünümleriyle onlar insanlığın zavallı kesimini oluştururlar. Küçük insan çıkarları sözkonusu olmadığı yerde büyük insan gibidir. En küçük bir çıkar sözkonusu olduğunda onun bir canavara dönüştüğünü görürsünüz.

Neyse, bırakalım bu küçük insan sohbetini, dönelim hamamböceklerine. Biz şimdilik savaşı kazanmış gibiyiz. Geceleri tuvalete kalktığımda o iğrenç yaratığın ayaklarımın arasından koşa koşa kaçtığını görmüyorum ya, şimdilik yeter bana. Bir gün, iki gün, beş gün, bir ay, bilemedin iki ay sonra onun birden karşıma çıkacağını biliyorum. Benden kaçacak, ya eşikten sıyrılıp dışarıya atacak kendini ya da beni kandırmak için herhangi bir eşyanın altına girecek. Onu bazen yakalayıp ezeceğim, bazen de elimden kaçıracağım. O hep olacak. Hamamböcekleri olmayan bir dünya düşünemiyorum. Geçenlerde bir belgeselde hamamböceklerinin doğal denge için çok önemli olduğunu, onları iğrenç bulup öldürmenin doğru olmadığını anlatıyorlardı. Doğrudur. Hem biz onları öldürsek ne çıkar. Bitti sandığınız yerde karşınıza geçip ölümsüzlüklerini gösterecekler.

KİM KİMİ KULLANDI?

Gene karne çok kötü geliyor. Okul yöneticileri bu delikanlının adam olmayacağını yakınlarına bildiriyorlar. Her zaman dikkafalı, her zaman uyumsuz biri o. Gözleri pırıl pırıl. Bedeni dal gibi ince. Yüzü solgun. Yapayalnız bir adam. Rüzgarın salladığı ağaçlarla konuşuyor. Sanki dünyada bir başına kalmış. Küçük çocukların oyununa katılıyor. Onların arasında elebaşı. Mastürbasyondan iflahı kesilmiş. Kendini çok büyük görüyor. Tam tamına düzensiz: istediği saatte yatıyor, istediği saatte kalkıyor, yataktan çıkışı bazen öğlenleri buluyor. İyi bir ressam olduğunu sanıyor: mimarlıkla ilgili taslaklar çiziyor, gravürleri kopya ediyor, kartpostallara ya da fotoğraflara baka baka resim yapıyor. Akşamüstü beşe doğru çıkıp bir tur atıyor. Her zaman iyi giyimli. Saçına başına özen gösteriyor. Kenarı kıvrık sert yakalar takıyor gömleğine. Kravatını özenerek seçiyor. Artistlerin giydiği geniş kenarlı kapkara bir fötr şapkası var.

Düş kurmakta üstüne yok. Hiç tanımadığı Stephanie'ye uzaktan aşık oluyor. Bir piyango bileti alıyor, onunla kafadan İspanya'da şatolar kuruyor. Bir arkadaş ediniyor o sıra. Arkadaşı Kubizek müzik okuluna girmek için keman dersi alıyor, bu da piyanoya hevesleniyor. Yazısı çok kötü, baştan sona yazım yanlışlarıyla dolu. Ama onun gözü yazı yazmakta değil ki, resim yapmakta. Bir zaman sonra, güzel kadın resimleri çizen Salzburg'lu ressam Makart'ın (1840-1884) resimlerini öykünerek resim yapmaya çalışıyor. Boyu o zaman o ortamların boy ortalamasına göre hiç de kısa değil: 1.75. Onu istasyonda görenler oluyor, elinde bir kitapla ya da bir kağıt parçasının üzerine bir şeyler çizerken. Bir zaman sonra tam tamına kafayı yahudi düşmanlığına takıyor. Oysa anne tarafında yahudilik var. Olsun. Ona göre yahudi dediğin yalnız yıkmayı bilir: her şeyi yıkıp yoketmiştir, aileyi bile. Ona göre yahudi hiçbir değer tanımaz, paradan başka. Bu yüzden her kötülüğün temelinde yahudi ruhu vardır. Arkadaşı Kubizek'e göre o herkesle kavgalıdır, kendiyle bile. *"Kendi kendinin işkencecisi"* der onun için Kubizek.

Kaldırım yosmalarıyla iş tuttuğu olur. Giderek dağılmaktadır. Bir süre sonra Kubizek'den kaçar. Artık tek başınadır. Güzel Sanatlar okuluna girmeye çalışır, başarısız bulunur. Zaten bu ilk denemesi değildir. Bu arada babadan ve anneden ne kaldıysa yer bitirir. Sonra

kafayı tiyatroya ve operaya takar: en iyi yerden bilet alan tutkulu bir izleyicidir o artık. Artık yaşamını resimleriyle sürdürmenin vakti gelmiştir. Ancak kime satacaktır o değerli yapıtları? Parasızlıktan bir takım serserilerin kaldığı yatakhanelerden birinde yer bulur. O soğuk gecelerde herhangi bir parkta bir bankın üzerine kıvrıldığı çok olur. Artık o giyim kuşam dolaştığı günler çok gerilerde kalmıştır, o artık tam tamına sefilliği oynamaktadır. Sağda solda dolaşırken polislerin dikkatini çeker, onların görmeye alıştığı bir tip olur. Polislerden birinin aklından bu garip adamı muhbir olarak kullanmak geçer. Aslında bu adam bu iş için biçilmiş kaftandır: sıradan görünüşüyle, ilgisiz havasıyla, dökülen giysileriyle... Böylece Adolph Hitler 1908'den sonra polise hizmet etmeye başlar...

Jean Amsler'in yıllardır kitaplığımda bekleyip duran *Hitler*'ini okumaya başladım. İyi de oldu, bu kitabın sayfalarını çevirirken öteden beri enine boyuna düşünmeye çalıştığım bir konuyu kendimle yeniden tartışmaya da başladım: toplumlar dönüşümlerinin olumlu ya da olumsuz oluşumları içinde bireyleri hangi koşullarda kullanırlar ve bireyler hangi koşullarda olumlu oluşumlara etkin bir güç olarak katılırken hangi koşullarda kötü rollerin oyuncusu durumuna getirilirler. Tarihle, ruhbilimle, toplumbilimle, felsefeyle ilgisi olmayan kişiler her zaman sonuçları neden gibi görmeye alışık oldukları için, bu Hitler konusunda da garip fikirler üretmişlerdir. Kimileri onu Almanya'yı felakete sürüklemiş bir canavar olarak görmüşlerdir. Oysa Hitler gelişmekte geç kalmış bir Almanya'nın hızlı bir atılım tutkusu içinde kaynama noktasına gelirken kötü oluşumlar adına kullanmış olduğu bir zavallıdan başka bir şey değildi. Olağan koşullarda bu adam hiçbir işe yaramayan, zaten cahil kafasıyla insanlığa istese de iyi şeyler sunamayacak olan bir zavallı olarak kalabilecekken bir toplumun önderi durumuna gelmiştir. Biz gözümüzde büyütürüz, önderler genel olarak birer oyuncaktan başka bir şey değillerdir: toplumlar iyi oluşumlarını da kötü oluşumlarını da onların sırtından gerçekleştirirler. Bu zavallı oyuncu da kendini bir gün Almanya'nın başında buluvermiştir. Almanya'nın Hitler'e gereksinimi vardı, onu kullandı ve kaldırıp attı. Başta polis olarak, sonra önder olarak yararlandı ondan. Evet, çobanlar da çok zaman koyundur.

TEMİZLİK İMANDANDIR

Tiksinmek kolaydır, tiksinip çıkmak çok kolay. Yerde leş görmüş gibi. Bir bakarsınız bir kedi yavrusu ölüsü. Üstünde yeşil sinekler uçuşuyor. Kötü bir koku. Dayanılır gibi değil. Mideniz bulanır, kusacak gibi olursunuz. Çeker gidersiniz, biraz sonra kafanızdan o ölü kedi imgesini kokusuyla birlikte siler atarsınız. Çirkefleşmiş ortamlarda yaşıyorsanız böyle bir kaçış şansınız yoktur. Oraya kaçarsınız, orası da öyledir, şuraya gelirsiniz, gene öyle. Yapılması gereken tek şey pisliğe alışmaktır. Çöküntü bu noktada başlar işte dostlarım, bu pisliğe alışma noktasında. Tıraşsız gezmeyen, haftada enaz üç kere yıkanan, yerde bir çöp görse eğilip alan pekçok insan, toplumlarının manevi pisliklerine öylesine alışırlar ki bir süre sonra pisliksiz yaşayamaz duruma gelirler.

Ellerini günde otuz kere yıkayan ama yetmiş kere yıkasa temizlenemez olan insanların dünyasında yaşıyoruz. Bütün pislikler cahilliklerin, boşlukların, güçsüzlüklerin, zavallılıkların, hiçbir karşılığı olmayan gözüpekliklerin, yakası açılmadık hırsların ürünüdür. Pislikler arttıkça insanların pisliğe yatkınlığı da artar. Manevi pislikler koyuldukça tahtalar fırçalanır, halılar silkelenir, yerler sabunlu sularla yıkanır, duvarlar haftada bir ıslak bezlerle ovulur... Her zaman şunu merak etmişimdir: para bastırarak on iki yaşında bir kızçocuğuna fiili livata uygulayan bir sefilin evi kim bilir nasıl temizdir! Rüşvetle yaşamını düze çıkarmış bir rezilin evi kim bilir nasıl pırıl pırıldır, hatta duvarlarında bize kutsalı duyuran bir takım nesneler de asılı olabilir.

O yüzden ben tertemiz evlerden korkarım dostlarım. Gerçi benim evim kadar pis olması da gerekmez bir evin. Yerde kabak çekirdeği kabukları, kitaplar üst üste yığılmış, çaydanlık üç gündür sehpanın üzerinde duruyor, kitaplıklardan birinin önü tam tamına bitpazarı, raflar toz içinde, çanta yere bırakılmış, bir kağıt parçası masanın altında on beş gündür kaldırılmayı bekliyor. Zaman zaman arkadaşlarım bana yeniden evlenmemi öneriyor. Olacak şey mi! Yeniden bir kadına alışmak. Ben pek yumuşak başlıyımdır, beni yaşam boyu kadınlar parmaklarında oynatmışlardır. Görünüşte ben bir kadın avcısıyım. Bursa'da öğretmen olan bir can kardeşim, daha doğrusu kardeşim gibi çok sevdiğim bir hanım arkadaşım geçenlerde adımın çapkına çıktığını söyledi de gülmekten kendimi alamadım. Ben gerçekte her zaman yüreksiz

kadınların yarım kalmış çapkınlıklarının kurbanı oldum dostlarım. Bunu kendime acındırmak için söylüyorsam şuradan şuraya iki adım atamayayım.

Yani, kısacası ben kendi pisliğime alıştım. Şimdi evlen ve al başına derdi. Bir de titiz çıkıyor mu kadın. Bağırıyor: *"Efendi, ayakkabılarını kapının önünde çıkarmadan giremezsin bu eve, anladın mı? Bak hala ayakkabılarıyla yürüyor halının üzerinde. Kuzum sen deli misin! Mikrop taşıyorsun eve mikrop!"* Ben kaldıramam böyle şeyleri. Dilerim eşleriniz ölmesin, ama eşiniz öldükten sonra evlenmeye kalktıysanız aklınızdan zorunuz var demektir. Ben şimdi özgürlüğe öyle bir alıştım ki, otuz beş yıl yaşadığım kadın egemenliğini yeniden yaşamayı göze alamıyorum. Varsın her yan toz içinde olsun. Zaten evlenmek hizmetçi almak mıdır canım!

Bütün toplum pislikten dökülüyor. Televizyonu açmaya korkuyorum. O ne pis bakışlar, o ne kendini bilmez davranışlar, o ne ayaktakımı heyecanları, o ne sefillik, o ne çokbilmişlik... İçim kalkıyor. Ekran denilen şey mankenle, şarkıcıyla, türkücüyle, profesörle dolu. Bakıyorsunuz birilerini sokaktan toplamışlar, özel bir program uyguluyorlar, kim kimin önüne geçecek, kim kime saldıracak, kim kime köpeklenecek programları... Gerçekten dayanamıyorum dostlarım. En iyisi bundan sonra kapımızı dış dünyaya kapayıp kendi somut pisliğimizde günlerimizi, daha doğrusu geriye kalan ömrümüzü geçirmek. Varsın birileri günde üç defa çamaşır yıkasınlar, evleri pırıl pırıl etsinler, camları üç günde bir silsinler, perdeleri her on beş günde bir defa indirsinler... Sonra gidip birilerinin canını yaksınlar, yetimin hakkını yesinler, öksüzü geneleve satsınlar, deveyi hamutuyla yutsunlar. Salak salak romanlar yazıp onları büyük sanat yapıtı diye birilerine pazarlasınlar. Küçücük kızlar para karşılığı imam nikahıyla evlendirilsin. Kapkaç her anlamda sürsün. Rüşvet alınsın. Bu toplum "sayın muhbir" iltifatını bile kaldırabilecek kadar geniş bir toplumdur.

Aman, kalsın, temizlik falan istemeyiz. *"Ayda bir kere olsun temizlik için birini getir"* diyorlar bana. Ben altı aydır silinmemiş camların arkasından dışarıyı görmeye çalışırken hiç de rahatsız değilim. Siz evinizi aman ne yapıp yapıp temiz tutun. Temizlik her zaman iyidir. İçimiz pisse dışımızın temizliği neye yarar dostlarım? Yarasa yarasa içimizin pisliğini örtmeye yarar. Bırakın ev tozlu kalsın, yerlerde kağıt parçalarıyla...

Gerçekten çok garip bir adam. Neye yöneleceği, nereye yerleşeceği pek belli olmayan bir genç adam. Bir umutsuz vaka. 1909 güzünde bir yolunu bulup bir yahudi kuruluşu olan Meidling evsizler yurduna yerleşiyor. Burası adı kadar güzel bir yer değil. İti kopuğu barındıran bir yer. Suçluları, ipsizleri, madrabazları barındırıyor. Genç adam iyiden iyiye parasız. Zaman zaman bir manastırda dilencilik yöntemlerini kullanarak bir sıcak çorba içme şansını elde ettiği oluyor. Bir ara bir inşaatta çalışıyor, ama onun burjuva delikanlısı davranışlarından tedirgin olan işçiler onu bir gün sille tekme kovuyorlar: hemen herkes onun bir muhbir olabileceğini düşünüyor. O zaman bu genç adam iyiden iyiye çaresiz kalıyor. Bundan böyle onun yapacağı tek şey vardır: kaldırımları arşınlamak. O da öyle yapıyor. Karda kışta o sokak senin bu sokak benim dolaşıyor.

1910'da bir pansiyona yerleşiyor. Ressamlık heyecanları yeniden ortaya çıkıyor. Suluboyayla kartpostallar ve desenler yapıyor. Bir gün ondan bir doğa görünümü resmetmesini istiyorlar. Öyle ya, ressam değil mi bu? Sonuç tam bir rezillik. Bu başarısızlıkta gözlerinin ileri derecede miyop olmasının etkisi var mıdır yok mudur? Kim bilsin! Ellerim üşüdü de ondan yapamadım diyor kendisi. Bir gün bir macar yahudisiyle tanışıyor. Bu Neumann ona ceketini veriyor. Bundan böyle çulu düzmüş oluyor. *"Karaya çalan sakalıyla, kambur sırtıyla, düz ayaklarıyla ve ceketiyle Adolphe Galiçya gettosundan kaçmış birine benziyor"* diye yazıyor. J.Amstel.

1913'de Linz'de askere alma dairesi tam üç kere değerlendirme kuruluna gelmemek suçunu işlediğini bildirerek Adolphe'ün peşine düşüyor. 22 ağustosta Linz polisi onun bulunamadığını bildiriyor. Jandarma Johanna Pötzl halanın izini bulmaya çalışıyor. Hala öleli iki yıl olmuştur. O zaman kızkardeşlerine başvuruluyor. Onlar da kardeşlerini 1905'den beri görmediklerini söylüyorlar. Aranıyor: Viyana'da yok, Münih'de yok... İş uzarsa bir yıl hapis yatacak ve dört yüz kuron ceza ödeyecek. Sonunda çıkıp teslim oluyor. Bu kaçışlarında muhbirliğinin ona yardımcı olduğu düşünülüyor.

İşte Adolphe Hitler böyle biri. Garip bir genç. Hiçbir yerde kolay kolay dikiş tuttaramayacak diye düşünülürken Almanya'nın başına geçiyor. Koskoca alman toplumunu arkasından sürükleyebiliyor. Ona

inanan sözde aklı başında insanlar var. Bu değersiz adam nasıl oluyor da koca bir toplumun yazgısıyla oynayabiliyor? İşte yanıldığımız nokta burası. O adam koskoca Almanya'nın yazgısıyla oynamıyor, koskoca Almanya o zavallı adamı kendi amaçları doğrultusuna pek güzel kullanabiliyor. Belki muhbirliğinin de yardımıyla bir mahalle bekçisi olsa ya da ne bileyim ressam olamadıysa badanacı olsa bunca acıyı çekmeyecek, bunca acıyı insanlara çektiren koşulların simgesi durumuna gelmeyecek. Hatta ille bir şey olmak gerekmiyor ya, öyle herhangi bir adembaba koşullarında sürdürüverse yaşamını...

Biz burada Hitler'in yaşamını özetlemek gibi bir yükümlülük içinde duymadan kendimizi, onun nasıl biri olduğunu bilmeyenlere bir küçük belirleme yapmış olduk. Çünkü onun kim olduğunu bilmeyenler ondan, onun o görkemli görünümlerinden gene de kafalarının içinde dirayetli adam imgesi oluşturmaktan geri durmayabilirler. Oysa görüldüğü gibi o gerçek bir zavallıdır. Bence yazık olmuş biridir. Evet, sıradan biri olarak pek mutlu yaşayabilirdi. Toplumlar insanları bazen çok kötü kullanırlar. Siz kendinizi kullanılmaya bıraktığınız zaman sizi kullanacaklar bulunur. Ne pahasına olursa olsun bir yerlere gelmek ve böylece paçayı kurtarmak isteyen zavallılar toplumların kullanmaya kalktığı insanların başında gelirler. Hitler de pek kötü kullanılmış biridir, varlığı tüm boşluklarıyla günün gereksinimlerine denk gelmiş biridir. Çokları çok zaman pek düşünmeden sürüklenirler: bir oyuncaktan başka bir şey olmadıklarını gördüklerinde çok geçtir. Toplum yalan söylemiştir onlara: siz çok önemlisiniz, siz olmadan bir şey yapamayız. Kendinizi kullandırırsanız pırıltılı sonuçlar elde edeceksiniz, hatta düşlemediğiniz yerlere ulaşacaksınız. Kendinizi kullandırmak istemezseniz kötü şeyler olacak: aşağılanacaksınız, hatta yaşam damarlarınız koparılacak, *tehlikeli adam* olacaksınız. Kendini kullandırmamış insanların önünde saygıyla eğilmemiz gerekir. Bunlar şu kavanoz dipli dünyada, şu zayıflıklar, şu zavallılıklar dünyasında kaç kişidirler? Siz şöyle kafadan atarak da olsa bir sayı verebilir misiniz?

Dudaklarının ıslak sıcaklığı o günden beri elimin üstünde durur. Bayramın sevincini yaşayan gözleri gözlerimin önüne gelir ikide bir. Hele kırmızı çantasını hiç unutamam, o parlak çantayı. Onu omuzuna bir gençkız adayı olmanın heyecanıyla asmıştı. Daha gençkızlığa çok vardı ama. Altı yedi yaşların o eşsiz çocuksu havasını yaşıyordu. Kafa çekmekten başka bir şey bilmeyen garip bir babanın ve ezildikçe ezilmiş bir annenin dünyaya gelmekte çok geç kalmış sonuncu çocuğuydu. Ben dur yapma demeye vakit bulamadan saygıyla elimi öpmüş, kırmızı parlak küçücük çantasını dizlerinin üstüne koyup bir köşeye saygılı saygılı oturmuştu. Onu belki de ilk görüşümdü. Onu ilk görüşüm son görüşüm oldu. Nice sonra birilerine *"O güzel küçük kız, hani o kırmızı çantalı, ne yapıyor şimdi o?"* diye sordum. *"Öleli çok oluyor"* dediler. İçim yandı desem neyi anlatmış olurum? Menenjitten gitmiş yavrucak. Kırmızı çantasının tadını çıkaramadan. Belki de o bayram son bayramı olmuştur. Adını bile bilmiyorum. Ama küçücük dudaklarının ıslak sıcaklığı elimin üstünde duruyor. Yıllardır silinmedi, öyle durup duruyor.

Acımasız diye doğayı kınamak doğru olur mu? Doğayı *katı yürekli* diye niteleyip buna öfkelenmek neye yarar, doğaya ağzına geleni söyleme garipliğini göstermek neye yarar? Spinoza yerden göğe haklıdır, kendi gereklerine uyan, uymak zorunda olan bir doğa bu. Gene de, ne olursa olsun, içimiz böyle şeyleri kaldırmıyor, doğanın yüreği yoksa da bizim yüreğimiz var. Bizim yüreğimiz var ama doğanın yüreği yok. Biz de yüreksiz mi olalım, ona mı çalışalım. Yapamayız ki. Biz doğal olsak da doğa değiliz. Bu yüzden her şeyi rahatça anlayıp yerine yerleştirme kolaylığını hiçbir zaman yaşayamayız. Doğa alır, çevirir, çarpar, ezer, ufalar, biz bakakalırız. Yapacağımız tek şey ölümlü bir varlık olmanın koşullarını gönülden benimsemek. Bunun da dile kolay bir iş olduğu konusunda ben de sizin gibi düşünüyorum.

Çocuklar ölüyorlar, evet, çocuklar da ölüyorlar. Çocuklar da ölürler. Önemli olan onların yaşarken zedelenmemesiydi. Çocukların yaşarken zedelenmeleri ölmelerinden daha kötü değil mi? Ölüm kökten çözümler, siler götürür. Kırmızı çantalı kızı götürdüğü gibi. Acı olan insanın ezile ezile tam tamına bir ruh çarpıklığına uğramasıdır. On yaşında bir çocuk, bir kadının kolyesini boynundan çekip alıyor, kaçar-

ken yakalıyorlar. Acı olan budur. Acı olan, genç insanların kötü eğitilmeleridir, kötü eğitildikleri için yaşama yerleşememeleridir, yaşamda iğreti kalışlarıdır ve kendilerini kurtarmak için her çırpınışlarında bir kere daha batışlarıdır. Yaptıkları doğru mudur yanlış mıdır bilemem; acı olan, saçlarından sürüklenmeleridir. Yemek yiyememeleridir, *seni seviyorum* diyememeleridir. Acı olan tam bir yırtıklığa uğrayıp onun bunun yatağına girebilmeleridir. Sevmek hakkının ellerinden alınmış olmasıdır. Kendilerini uyuşturacak kadar küçülebiliyorlarsa onlar, bunda bir iş var demektir. Kolları delik deşik genç kızlar şurada burada ölü bulunabiliyorlarsa bu çok kötüdür.

Lüks otomobiller, gece kulüpleri, batakhaneler, parçalanmış aileler, para içinde yüzerken hiçbir değer tanımamak üzere yetiştirilmiş insan toplulukları... Sonu gelmez acılar... Doğru dürüst müzik dinleyemeden, doğru dürüst üç beş roman okuyamadan ölüp giden, çocukluktan ihtiyarlığa kadar baştan sona yaşamını boşa geçiren cep telefonlu yığınlar... Torunlarını kendi aptalca heyecanları için alabildiğine şımartan ve onları erkenden insanlıktan çıkaran anneanneler, babaanneler, dedeler, dayılar, amcalar... Kinler, öfkeler, kaskatılıklar... Rüşvetle kazandıklarını çocuklarına yedirmekten sıkılmayan zavallı insanlar... İnsanları çirkin biçimde birbiriyle yarıştırıp sözde yetenekli sanatçıyı ortaya çıkarmaya çalışan duygu simsarları... Evet, ölümden daha kötü olan şey insanı yarı ölmüş bir varlığa döndüren yaşam koşullarıdır. Biz bugün bu koşulların içinde yüzüyoruz, bu koşulların içinde kendimize bir yön vermeye, bir gidiş yolu bulmaya çalışıyoruz. Ne kadar acı!

Kırmızı çantalı kız bugün yaşıyor olsaydı o güzelim bayram sevincini çoktan yitirmiş olmayacak mıydı? Belki de şimdi şurada burada bir ömür boyu sırtına bineceği yağlı bir kısmet arıyor olacaktı. Belki de öyle olmayacaktı da tam anlamında insan olmak için girdiği çabada yarı yolda kalmış olmanın acılarıyla kıvranıyor olacaktı. Bu düzene yenilseniz de mutsuzsunuz, bu düzene karşı koymaya çalışırken de mutsuzsunuz. Çünkü birileri kolay ve çirkin yolları seçtiler, kendi paçalarını kurtarmak için başkalarının yaşamını paramparça etmeyi göze aldılar. Kendilerini kurtarmak isterken başkalarının dünyasını dağıttılar. Kırmızı çanta şimdi neredediir dersiniz? Bir çöplükte belki de.

NASIL UYUMUŞUM

Çocukluğumda çok kolay uyurdum. Akşam yemeğinden sonra sobanın arkasındaki sedire çöreklendiğimde anneannem babama *"Abdullah bey, Kara İbiş uykuya hazırlanıyor, ne olursun onu götürüp yatırıver!"* derdi. Bu hiç hoşuma gitmezdi benim. Yarı uyur yarı uyanık sırtta yukarı kata yatmaya götürülürken babamın takma yakasının metal düğmesiyle oynamak pek hoşuma giderdi. Babam da beni uyumadan yukarı götürmek için pek acele etmezdi. Ben hep çok kolay uyudum. Yıllarca böyle sürdü bu. Başımı yastığa koyar koymaz giderdim. Hapisanede bile uyku sorun olmadı benim için. Tepemdeki ışık sabaha kadar yandığı halde ben oralı olmazdım. Erken yatmak, derin bir uyku çekmek, sabah erkenden uyanmak benim alışkanlığımdı. *"Bu gece sabaha kadar döndüm durdum"* diyenlere şaşardım. Uykusuzluğun nasıl bir şey olduğunu uzun yıllar öğrenemedim.

Evlendiğimde karım hayretler içinde kalıyordu: *"Nasıl bu kadar çabuk uykuya geçebiliyorsun, bir türlü kavrayamıyorum"* derdi. Karabasanlar gören insanlara da imrenirdim. Benim en çetrefil düşlerim uzun ve engebeli bir yolu koşarak gitmek çeşitlemeleriyle sınırlıydı. Zaman zaman, o da kırk yılda bir, yükseklerden düşer gibi olup uyandığım olurdu. Ben daha çok çiçekler, kuşlar, açık alanlar görmüşümdür düşlerimde. Kaldı ki çok zor günler yaşıyorduk. Benim on bir yaşımdan sonrası tam bir yoksunluklar dönemi olmuştur. On dört yıl lamba ışığında çalışmışım. Okuldan çıkıp işe gitmişim. Günde on iki saat, bazen on altı saat, üç kuruş kazanabilmek için çaba göstermişim. Bütün bunlar benim uykuma gölge düşüremedi.

Zaman her şeyi değiştirdi. Hastalıklar, ölümler, sıkıntılar, gerginlikler sonunda beni de uykularımdan etti. Özellikle dört beş yıl önceyle ilgili bir değişim bu. Yani en azından kırk yıl iyi uyudum, aşağı yukarı beş yıldır uykularım raslantıya kalmış durumda. Yaşlılar az uyurlar derler, biraz da ondan belki de. Karımın bir yıl süren ağır hastalığı ve onunla gelen kaygılar beni uykularımdan etti, onu bu dünyadan uğurladıktan sonra da pek bir şey düzelmedi. Sorunlar birbirini izledi. Bir gece beş saat uyursam ertesi gece iki saat uykuyu zor tutturuyorum.

Zaman zaman ablam bana gelir. Bir hafta on gün kalır gider. O da kocasının ölümünden beri yalnız yaşıyor. İki gün önce gene geldi. Yorganın çok kötü diye bana yorgan almış getirmiş. Yeğenim de bu-

gün öğle saatlerinde geldi. Annesiyle çarşıya çıkacaklardı. Benim yorgana nevresim almaya gideceklerdi. Yeğenim gelirken bana Mecidiyeköy'den haşhaşlı çörek getirmiş. *"Tıpkı anneannemin yaptığı haşhaşlı çörekler gibi"* dedi ablam. Anneannem kuzinenin fırınında pek güzel haşhaşlı çörekler yapardı. Evet dedim ama değil, anneannemin çörekleri daha başkaydı. Olsun, gene de güzel. Onlar çarşıya çıkmadan ben özür dileyip yatmaya gittim. Öğle uykularını da severim. Yıllardır öğle uykularım kuş uykusu hafifliğinde. Öyle bir uyumuşum ki, ablamla yeğenim çarşıdan dönmüşler, beni uyandıramamışlar.

Haşhaşlı çörek beni çocukluğuma götürdü belki de. Öyle bir uyumuşum ki, evet, birçok defa zili çalmışlar, duymamışım. Ablam anahtarıyla kapıyı açıp girmiş. Telaşla odaya daldı. Çok korkmuş. *"Zili o kadar çok çaldım ki..."* diyor. Eve girer girmez kötü olmuş. Hele yatak odamın kapısına gelince. *"Bir yere gittin sanmıştım, ama kavının aralığından ayağını görünce çok kötü oldum"* dedi. Neredeyse ağlayacak. Yeğenim de telaşlanmış. Evet, yıllardır böyle bir uyku uyumamıştım. Belki de haşhaşlı çörek beni çocukluğuma götürdü, bana çocukluğumdan kalma bir uyku uyuttu. İki gece önce babamı düşümde görmüştüm. Gazeteleri dağıtmış, yarı ölü yatıyor, bana bakıyor ama bir şey söylemiyordu. Belki o düş de beni çocukluğuma doğru itmiştir. Çocukluğumuz bir sığınak aslında. Ne kadar kötü geçmiş olursa olsun her çocukluk bir saflığın, bir sığınmışlığın, bir korunmanın anlatımıdır. Onda pekçok sorun olabilir, ama o sorunları çözecek başka birileri vardır, büyükler vardır.

Keşke çocukluğum iyi geçseydi, onca yoksunluk içinde hırpalanmış olmasaydım. Keşke gençliğim iyi olsaydı, binbir güçlük içinde bana olmadık faturalar ödetmeseydi. Orta yaşlarım da pek hoş olmadı. Kendimi acındırmak gibi olmasın ama ben hiç doğru dürüst yaşamadım dostlar. Ama bütün yaşadıklarıma inat öyle bir güzel uyumuşum ki, bu bana ölene kadar yeter. Uyku diye işte ben buna derim. Ölüm gibi bir uyku.

HIRS KÜPLERİ

İnsanlar hırs küpü. Gözler çakmak çakmak. İnsanlar "olmak"la "sahip olmak" denilen iki şeytanın elinde oyuncak olmuş durumda. "Olmak" denilen şey "sahip olmak" denilen şeyi kışkırtıyor, "sahip olmak" denilen şey de "olmak" denilen çılgınlığı. Bozulmuş insanların tek düşüncesi egemen olmak. Paçasını bağlayamayacak kadar zavallı insanlar bile egemenlik peşinde. Güç kazanacaklar, iktidar olacaklar, elde edecekler, birilerinin üstüne çıkacaklar, o birilerinin üstünde tepinecekler, güçlü olduklarını görüp ve gösterip, oh ne güzel, rahatlayacaklar. Rahatlayabiliyorlar mı? Ne gezer! O iki şeytan yakalarını bırakır mı onların? Tanrım, biraz daha egemenlik!

Biraz daha uygar ortamlarda hırsların gerçekleştirilmesi biraz daha insani ölçülerde olabiliyor. Hırsın insanisi de ne biçim bir şeydir ki? En azından biraz daha uygar ortamlarda insanlar hırs adına birilerini boğazlamıyorlar, birilerini aç bırakmıyorlar, birilerini kıyasıya dövmüyorlar, birilerini doğduğuna pişman etmiyorlar. Cinayetle hırsın ne ilgisi var demeyin, öyle güzel bir ilgisi var ki. Hırs insana her şeyi yaptırır, cinayet de işletir. Hırslarınızı gerçekleştirmek adına "gururluyum" diye diye onurunuzu ayaklar altına alabilirsiniz, bir yakınınızın başına gelebilecek bir felaketi görmezden gelebilirsiniz, birinin hatta bir yetimin ya da öksüzün hakkını çatır çatır yiyebilir ve yedikten sonra "*Verdiğine vereceğine bin şükür, benim güzeller güzeli Allah'ım*" diye bağırabilirsiniz, her türlü yalanı gözünüzü kırpmadan söyleyebilirsiniz, efendim, kendi çocuğunuzun bile önünü kesmeye çalışabilirsiniz.

Gazetelerin harflerini ve görüntülerini aralayın, alttan kocaman kocaman hırslar çıkacaktır. Yazar sıfatıyla birilerinin elleriyle getirip bir köşeye oturttuğu bir takım insanlar siyasetle, iktisatla, toplumla, felsefeyle, daha bilmem neyle ilgili yargılar vermekteler. Tek amaçları *kendilerini göstermek.* Bunun için her türlü garipliği üslup diye denemeye hazır durumdalar. Televizyonunuzu açar açmaz yüzünüze vuran şey hırsın kendisidir: gencecik bir kız, takmış takıştırmış, sürmüş sürüştürmüş, egemenlik oyunu oynuyor. Evet, gözler çakmak çakmak. Yükselecek, yükselecek, yükselecek... Nereye kadar? Hiçbir yere kadar. Şarkısı kulaklarımızda uğursuz bir bildiri gibi yankılanıyor. Onun dehasını hangi bilinç özümleyebilir, hangi bellek koruyabilir, hangi anlık kavrayabilir? Üniversitenin kapısından giriyorsunuz, adam da-

ha basamağın birinci merdiveninde. Sen bir de ona sor nerede olduğunu. Dünyanın bilimini yutmuş gibi duruyor. Dalgın gözlerle duvarlara bakıyor: kendini üç beş yeni yetmeye hayran bırakacak.

Atları yarıştırır gibi insanları yarıştırıyorlar. Hiçbir yeteneği olmayan, hiçbir dalda dikiş tutturamamış insanları sokaktan toplayıp onları büyük sanatçı yapmanın düşlerini görüyorlar, bu düşlere kendileri de inanmadan. Toplumun sanatçı dediği insanlar sanatın ne olduğunu bir dakika bile düşünmüş insanlardan daha başka birileridir. Bunlar belli zamanlarda bize Çankaya'dan el sallamışlardır. Bunların arasında *devlet sanatçısı* (o nasıl bir şeyse) sıfatını almış kimseler de vardır. Bunlar gerçekte geri kalmış hırslı bir dünyanın zehirli ve acı meyveleri olmanın dışında hiçbir şey değillerdir.

İnsanların "performans" sözcüğünü dillerinden düşürmedikleri şu çeyrek aydınlar dünyasında hırslar hiçbir başarıya geçit vermeyecek kadar azgın. Çocuk çocukluğunu yaşamadan kendini hırs içinde buluyor. Anneler ve babalar başka çocukları örnek göstererek çocukları kışkırtıyorlar. Büyüklerden çocuklara kalan tek "değer" hırs. Yarışmaya şimdiden başlasın, birilerini geride bırakmayı öğrensin diye anne çocuğuna hırs yüklüyor: *"Bak Necla hanımın kızına, bütün karne baştan sona pekiyi."* Çocuklar kitap okumayı, insanları sevmeyi, bir şeyi merak etmeyi öğrenmeden hırslı olmayı öğreniyorlar. Sonra da soruyoruz: kim bu çocukları şeytancı yaptı, bu çocuk eroine ne zaman ve hangi koşullarda hangi kendini bilmezle alıştı?

Ne olsun istiyordunuz? Ektiğiniz zehirli tohumlar önünde sonunda bu çirkin meyveyi verecekti. Anneanneler, babaanneler, dedeler torunlarını *büyük adam* olmaya kışkırtıyorlar. Anneler babalar hiç acımadan çocuklarını bilinmez bir geleceğe doğru birer küçük canavar olarak yetiştirmeye çalışıyorlar. Buna göre genç insanların yaşamında her şey küçük hesaplar üzerine kuruluyor. Daha büyük ev, daha pahalı otomobil, daha kazançlı iş... Gözler çakmak çakmak. Bir anne, bir baba, bir anneanne, bir babaanne o küçücük yavruya nasıl kıyar, şaşıyorum. Düşler bitmek bilmiyor. Düşlerin ucunda Amerika'lara, Avrupa'lara, şuralara buralara gitmek var. Bu sefil ortamdan kurtulsun da... Kimse kurtulmuş değil. Herkes garip bir yalanın peşinde. Hırslar büyüdükçe büyüyor.

OH NE GÜZEL!

Pek hoş bir şey oldu, kadınlarla hiçbir ilişkim kalmadı. Çünkü o yönde bir arzum, bir isteğim kalmadı. Bunun için belli bir yaşa gelmek gerekiyormuş meğer. Siz şimdi benim bu sözlerim üzerine hemen tanıyı koyacaksınız: bayım siz "andropoz"a girmişsiniz. Doğrudur belki de. Benim çalışmaktan herhangi bir yere ya da herhangi bir şeye girecek vaktim olmadı. Bu arada "andropoz"a girmiş olabilir miyim? Neden olmasın! Bilemem, ne olduysa oldu, benim kadınlarla hiçbir ilişkim kalmadı. Bu yıl oldu bu. İnsanın kendini cinselliği olmayan bir varlık gibi algılaması ne güzelmiş meğer. Bilsem bu "andropoz"a çok daha önce girerdim. Girerdim de kadınların oyunlarına şöyle, bugün yaptığım gibi, bıyık altından gülerek bakardım.

Ben zavallı Afşar o oyunları ömrüm boyu yedim yuttum. Aptal mıydım? Belki de bu konuda aptaldan daha ileriydim. Bir gün bir yerde gerçek sevgiyi bulmak amacıyla daldan dala konup durdum. İnsanların sevgiyle falan bir ilgileri yoktu. Her gün sevgi diye diye dolaşan kişilerin bile sevgiyle bir ilgisi yoktu. Biri gelir, saf ve temiz duygular içindedir, daha doğrusu öyle görünür, ben de zaten yatkınım, onu *"İşte bu defa meleğimi buldum"* diye karşılarım. O melek bir süre sonra ağır ağır ve elbet çaktırmadan beni avucunun içine almaya kalkar. Sevgiyi arıyorsan Afşar efendi, hanımefendinin çizdiği o güzelim yolda hiç direnmeden yürüyeceksin. Sabah sporu yapar gibi: şimdi kollarını iki yana açıyorsun, sağ ayağını bir yarım adım öne çıkarıyorsun, sol ayağının üstünde hafif hafif yaylanıyorsun, sonra ellerinden birini öne birini arkaya...

Ne çok da evlenme meraklısı varmış. Evlenme takıntısı bu toplumun hastalığıdır. Bütün türküler evlenme ya da evlenememe temasını işler neredeyse. Annen seni bana vermedi, babanın aklı olsa bizi başgöz ederdi, gittin başkasıyla evlendin salaklığına doyma, benimle evlensen aç mı kalacaktın salak... Peynir satıcısının yöntemi: en gösterişli kalıbın ucundan kocaman bıçağıyla küçücük bir parça kesip size uzatıyor. Beğendinizse... Bu peynirin tadına bakma alışkanlığı Anadolu'da pek yaygındır. Bir gün Ege'nin yaz kalabalığıyla dolmuş bir kentinde bir büyük dükkanda birileri sıra beklerken adamın biri her çeşit peynirin tadına baktı. Küçük peynir parçasını ağzına atıyor, lezzeti tam alabilmek için o küçük peynir parçasını ağzında dolaştırdıkça dolaştı-

rıyor, sonra ekşimiş bir yüzle öbür parçaya geçiyordu. Ben bağırıverince bu deneye bir son verildi. Tıpkı onun gibi işte.

Bu arayış içinde adımız neredeyse "kadınsever"e ("kadın sever"e değil) çıkacaktı neredeyse. Belki de çıkmıştır. Çıkmıştır, çıkmıştır, neden olmasın. Bir gün bir arkadaşım bu konuda bana söylenilebilecek en ağır sözü söyledi. *"Afşar'cığım, karnın doydu ama gözün doymadı"* dedi. Ses çıkarmadım. *"Karnım da doymadı"* deseydim *"Oha!"* ya da *"Çüş!"* diye bağırabilirdi. Beni o da yanlış anlamıştı besbelli. Son on beş yılın üslubuyla söyleyecek olursak: *benim olayım başka!* Ben kadın denilen varlığı her zaman bir çiçek gibi düşünmüşüm, ona şöyle şöyle yapmayı değil de onu sevmeyi düşlemişim, onun beni sevmesini istemişim. Hiçbir şey düşünmeden sevmek ve sevilmek istemişim. Herkesin yapısı ayrı. Erkeklerin çoğu kadını bedensel bir birliktelik adına arzularlar. Ben de eşek değilim elbet, onu ben de isterim. Ama o çok sonraki iştir. Ben bir sevincin peşindeyimdir. Birini gün yirmi dört saat düşünmek ne güzeldir! Kısacası dostlarım ben hep aşktan yana oldum, hep aşkı aradım, ama bu gariplikler ortamında aşk diye üçkağıdı buldum. Peynircinin yaptığı gibi yaptılar: kocaman bıçakla peynirden küçücük bir parça kesip... tadına bakmam için...

Bir umut kapısı kapanınca bir başka umut kapısı açılıyor, sanki kendiliğinden açılıyor. Biri gidiyor biri geliyor, biz o koşullarda bir kadın avcısı görünümü alıyoruz. Kadın avcılığı kendime en son yakıştıracağım şeydir. Kendime de herhangi birine de, özellikle bir yakınıma da yakıştıramam böyle pis bir eğilimi. Kadın peşinde koşan adamlardan tiksinmişimdir. Her önlerine gelen kadına yılışa yılışa sarkarlar. İğrençtir. Neyse, hepsi bitti bunların ve ben özgürlüğümü, daha doğrusu özerkliğimi biraz geççe de olsa kazandım. Cinselliği olmayan bir varlık olmak ne güzelmiş meğer. Aklınızdan geçenleri biliyorum. Bıyık altından gülerek *"Kırk yıllık Yani..."* der gibisiniz. Bilemem, o kadar ayrıntıdan anlamam. Ama, bugün duyduğum duygu, *oh dünya varmış* duygusudur. İster inanın ister inanmayın.

İÇTENLİKSİZ SÖZDE SANAT

Bizim şairlerimiz, genelde bütün sanatçılarımız güçlü insanlardır. Bunu nereden mi anlıyorum? Elbette sanatlarından. Yoksa onların tümünü teker teker tanımam olanaksız. Onların güçlü olduklarını sanatlarından nasıl mı anlıyorum? Basbayağı işte. Yazdıklarında çizdiklerinde Allah için hiçbir güçsüzlük belirtisi görülmüyor. Güçlü olmak konusunda şairlerimiz öbür sanatçılarımızı gölgede bırakmış olmalılar. Şiirlerinde şairlerimizin hiçbir güçsüzlük belirtisi yok. Aşk yüzünden canı çıkmış durumda değiller örneğin. Hani aşık olan adam geberecek gibi olur ya, bizim şair dostlarımız hiç böyle bir işaret vermiyorlar. Ne güzel! Bir istekleri, bir dilekleri, bir yoksunlukları var mı? O da yok. Eh, her şey yolunda desenize. Evet, her şey yolunda. Her şey yolunda da şiir yolunda değil, o da yolunda olsaydı her şey yolunda olmuş olacaktı.

Her şey neden yolunda değil? Çünkü şairlerimiz iç dünyalarını ortaya koymaktan utanıyorlar. Türk şairi acıkmaz, susamaz, aşk istemez, eğilmez, bükülmez, sarsılmaz, üzülmez bir varlıktır. Bu yüzden bir türk şairi on dünya şairine bedeldir. Bizim şairimiz gibi güçlü şairi hiçbir yerde bulamazsınız gerçekten, isterseniz çıkın arayın, eli boş döneceğinize kalıbımı basarım. Başka yerlerin şairleri acıktıkları ve susadıkları gibi aşık da oluyorlar. Aşktan süründükleri zaman kendilerini köpeğe benzetmekten bile utanmıyorlar. Tövbe de! Ağzından yel alsın. İlerici türk şairine öyle şeyler yakışmaz.

Bu yüzden yenir yutulur olmayan yüzlerce şiir karşılıyor bizi her ay dergilerde. Haydi erkeklerimizin bu erkekliğini erkekliklerine verelim, ne var ki kadınlarımız da erkeklikte erkekleri aratmıyorlar, onlar da sapına kadar erkek. Onlar da hiçbir zayıflık belirtisi göstermiyorlar. Şu kavanoz dipli dünyada tam yerini bulmuş durumdalar. Bir takım doğruları söyleyecekler ama, şeytan bırakmıyor, o yüzden o bir takım doğruları da iyiden iyiye çarpıtarak söylüyorlar ya da söyler gibi yapıyorlar. Bu yüzden ortaya sonsuz sayıda birbiçim (lütfen "bir biçim" değil) şiirler çıkıyor ortaya. Allah günah yazmasın, ben onların yazdığı şiir gibi otuz tane şiir yazarım her gün, isterseniz yüz tane de yazarım, ayrıca bestelerini de birlikte veririm, sonra gider üstüne on tane de pantolon dikerim. (Şaka ediyorum, benim terzilikle bir ilişkim yok, "Terzi Salih" fıkrası geldi de aklıma.) Bir de cümbüş öğrenebilsem konser bile verirdim. Bilimsel kariyerimin uzaması bu yönde eksikli bıraktı

beni. (Ah bir nota bilseydim, gırgır geçmek adına ben neler yapmazdım neler!)

Şöyle bir şiir yazdığınız zaman adınız arzuhalciye bile çıkmaz ama şaire çıkıverir: *"Yarın helvamı yerler / Çok yakışıklı bir akşam erkenden geliyor / Benim devrim yüzlü sevgilim / Faili meçhul bir durumdayım şimdi / Ve şimdilik buradayım / Kim konar kim göçer / Ne karım ne çocuklarım ne de sen / Az kalsın bir armağandı bana / Bir gülünçlükten arta kalmış gökler / Bir arının uçuşması gibi / Sarhoş ve galiba biraz da çekingen (Ne buluş ama) / İyice çamura batmış yüzüm bulamıyorum seni / Nereden geldiyse aklıma bu sözcükler / Bir müzenin kapısından girmek ve girmemek gibi // Kayra gibi algılasanız da acımı tazeliğimi / Kapınızı mı çalsam acaba / Kim bekliyor kapıların ardında şimdi beni..."* İsterseniz bahse girelim. Herbirine bugünün parasıyla bir milyon lira verseniz yeter. Size günde (tatil günleri dışında) beş yüz şiiri garanti ediyorum. Herbirini alın ne yaparsanız yapın, isterseniz hepsini toptan aynı adla yayımlayabilirsiniz.

Sanat iki şey ister: bilgi ve içtenlik. Bu iki şeyi sağlayamadınız mı sanat yolunda atacağınız her adım dostlarınızı üzecek düşmanlarınızı sevindirecektir. Bizim sanat dünyamız genel bilgi eksikliğiyle sakatlanmış durumdadır. Şairler okunmamaktan yakınırlar ve bunu insanların duyarsızlığına bağlarlar, suçu kendilerinde görmeyi elbette düşünmezler. Elin oğlu kendi de yazabileceği şiiri başkasından okumak ister mi? Biz sanatta bizi çok aşan şeylere tutkunuzdur. Dünyamızı saran bir sanat yapıtına iki elimiz kanda olsa dört elle sarılırız. Ama her anlamda geri bir şairin şiir olsun diye yaptığı oyunlarla oyalanmak kimsenin işine gelmez.

Sanatçı dediğin içi zengin insandır ve bu zenginliği ona buna hiç utanmadan hiç sıkılmadan göstermekten geri durmayan insandır. Her insan zayıflıklarıyla insandır. İnsanı sanattan giderek tanımak isteyenler bu zayıflıkların haritasını da elbet görmek isteyeceklerdir. Bizim sanatçımız zayıf görünmek istemez. O yüzden örneğin şiirimiz son derece *erkek* bir şiirdir. Yalnız erkek şairlerimiz değil kadın şairlerimiz de sonuna kadar erkektir. Böylece binlerce genç ya da orta yaşlı insan şiir yolunda kalem sallar, her ay yüzlerce dergi yayımlanır, her yıl birçok dergi çıkar birçok dergi batar, ama üç beş kişi bile binlerin arasından sıyrılıp ben buradayım deme gücünü gösteremez.

Benim ressamım ne Van Gogh'dur, ne Canaletto'dur, ne Picasso'dur, ne Pissaro'dur, benim ressamım Pieter Bruegel'dir. Ben ressam olsaydım, birini kıskanmam sözkonusu olsaydı, Pieter Bruegel'i kıskanırdım. XVI.yüzyılda böyle bir bakış, böyle bir duyuş, böyle bir seziş deha olmaktan daha çok bir şeyi gerektirir. Hollanda, ne garip, Pieter Bruegel'i unutmuş. Yıllar önce Hollanda'ya gittiğimde şaştım kaldım: Hollandalılar onu tanımıyorlar. Van Gogh müzesi dolup taşıyor. Aptal gezginler müzenin tüm odalarını tıklım tıklım doldurmuşlar. Anlasalar bari. O güzelim Van Gogh'u kim bilir neye bakar gibi seyrediyorlar. *"Pieter Bruegel mi? Hiç duymadım böyle birini. Hollandalı mıymış?"* Pırıl pırıl türkçe konuşan "türkolog" hanımlar sonunda acıdılar halime. *"Madem kafayı taktın bu bilinmeyen adama, gel seni bir de Brüksel'e götürelim, bir de orada ara!"* dediler. Orada bulduk Bruegel'i. Ama resimlerinin çoğu Viyana ve Anvers müzelerindeymiş.

Doğru yani yetkin sanat yapmak istiyorsanız yaşamı doğru anlamanız gerekir. İnsanlar yaşamı doğru anladıklarını sanırlar çok zaman. Şiirlerinin kötü oluşu, romanlarının rezalet oluşu, öykülerinin ite atsan yemez oluşu hep bu bakış, hep bu anlayış eksikliğindendir. Birileri bizim için dünyayı anlamaya yönelirler, dünyayı görürler ve bize gösterirler. Çok zaman onların çiğnenmiş lokma gibi hazır sunduğu şeyi de kavrayamayız. Müzelerde karga buluta bakar gibi dolanan insanların *"Ne kadar güzel değil mi şekerim?"* diye arada bir söylenmelerinde bir zavallı çökmüşlüğün acılı belirtileri sezilir alttan alta. Hollandalılar Van Gogh'dan iyi para kazanırlar, oysa Bruegel uçmuş gitmiştir. Sakın bu sizi karamsarlığa yöneltmesin. Korkmayın, Bruegel yaşıyor. İnsanlık acılar çeke çeke, daha doğrusu acılar çektire çektire yarattığı bir değeri unutur mu? Değersizler unutulacak değerliler kalacaktır. Bir değer bazen kalabalıkların gözünden uzakta, gerçek sevenleriyle yaşar.

Bruegel'in çok sevdiğim yapıtlarından biri körleri anlatan *Körler meseli* tablosudur. Körler, ellerinde sopaları, birbirlerine dayanarak yürürler. Bazıları yukarılara, göklere bakar gibidir. Bu tabloda ressamın öbür tablolarında olmayan bir donukluk göze çarpar. Bu da elbet konuyla ilgili olmak gerekir. Tablo İncil'deki bir meseli açıklar: *"Bir*

kör bir körü yederse her ikisi kuyuya düşer." Bir dizi kör, dingin bir kırsal ortamda birbirlerine dokunarak ya da birbirlerinin değneğini tutarak garip bir yürüyüş kolu oluştururlar. Dizinin başını çeken kör kişi kuyuya düşmüştür ya da kuyuyu boylayacak biçimde sırt üstü yıkılmıştır. Bruegel'in bu tablosu Baudelaire'e *Körler* şiirini esinlemiştir. Bu pek güzel şiirin sonu şöyle biter: *"Derim ne ararlar gökte bütün bu körler?"* Şairin *Les fleurs du mal*'inin açıklamalı baskılarından birinde Baudelaire'in bu şiirini Bruegel'den esinlenerek yazmış olduğu düşünülür diye bir not vardır ki bize de öyle gelir. Kitaptaki notlardan öğrendiğimize göre Bruegel'in bu yapıtı Napoli müzesinde, bir kopyası da Louvre müzesindeymiş. *"Tabloyla şiir arasındaki çeşitli ve apaçık benzerlikler hiçbir kuşkuya yer bırakmıyor"* demiş notu yazan kişi.

Bruegel de Baudelaire de körleri anlatan yapıtlarını oluştururken öncelikle gözü görmeyen kişileri düşünmüş de olsalar, belli ki her ikisi de alttan alta önünü göremeyenleri anlatmak istemişlerdir bize. Asıl körler elbette gözü görmeyenlerden çok yüreği görmeyenlerdir, gönlü bir şeyleri görmez olanlardır. Notta yazıldığı gibi her iki yapıtta da belirleyici olan, körlerin yüzleri göğe doğru ilerlemekte oluşlarıdır. Onlar bastıkları yerden kaygı duymaksızın ağır ağır yürüyorlar. Notta bir başka görüş de var, bir başkasının görüşü. O da şöyle düşünüyor: bütün körler başlarını yukarı kaldırarak yürürler. Belki de onlar gözleriyle görmedikleri için gönülleriyle görmeye çalışmaktadırlar. Her ne olursa olsun, sanırım en büyük körlük gönül körlüğüdür, göremeyen bilinçlerin körlüğüdür. Bastığı yerden kuşku duymayanlar gönül körü olanlardır. Dünyamız elbet bu gönül körleriyle doludur.

Bruegel'in körleriyle Baudelaire'in körleri yıllardır kendince şiir yazmaya çalışan bendenize de bir körler şiiri esinledi. Ben de kendime göre körleri anlatmaya çalıştım, ben de onları yüzü göklere çevrik kişiler olarak tanıtlamaya çalıştım. Benim henüz tezgahta duran şiirim elbette o başyapıtlar karşısında iyiden iyiye sönük kalacak. Olsun. İçimden geldi, yazdım ben de. Ben de kendime göre görmeden bakanları anlatmaya çalıştım.

BOŞ İŞLER PEŞİNDE

"İnsanları eğitmeye çıktım, kendimi onları bilinçlendirmekle görevli sayıyorum" diye ortalığa dökülmüş pekçok insan var. Bu insanlardan bazıları beni zaman zaman rahatsız ederler, *"Gel insanları birlikte eğitelim, birlikte bilinçlendirelim"* demeye çalışırlar. Bu yönde kafamın ütülendiği çok olmuştur. Biz de öyle alıştık, öyle yetiştik, **"***Yürü arkadaş, yürü yoluna, sen önce kendini eğit bir güzel, bir güzel kendini yetiştir, ondan sonra başkalarını adam etmeye girişirsin, yürü bakalım, uza da gölgeni görelim!"* deme rahatlığını gösteremiyoruz. Dil bilmeyenlerin çeviri eleştirisi yaptığı bu toplumda insanların tam tamına gelişigüzel bir biçimde birbirlerini adam etmeye kalkmaları biraz acıklı biraz gülünç bir iştir. Ne yaparsınız ki kendinde eğiticilik hakkı gören kişiye dur deme olanağımız yok elimizde.

Daha felsefenin "f"sini öğrenmemiş bir adam kolları sıvar ve felsefe öğretmeye girişir. Birileri de hemen onun rahle-i tedrisine oturuverirler. Demezler ki: *"Bu adam kendisi muhtacı himmet bir dede, bize nereden felsefe öğretecek, bunun yapacağı olsa olsa gidip bir yerlerden bir şeyler ezberleyip bize anlatmaktır, biz hiç bu işe sıvanmayalım."* Kimselerin pek bir şey bilmediği ama herkesin durmadan birilerini eğitmeye çalıştığı, gerçekte eğitiyorum ayağına birilerine egemen olmak için tuzaklar kurduğu bir ortamda bizim eğitimci olarak işimiz çok zor dostlarım. Adam meraklı. Topluyor başına birilerini, başlıyor öğretmeye. Yalan yanlış bilgiler alarak kendini yetiştirdiğini sanan insanlara beyimizin çabasıyla her gün yenileri ekleniyor.

Bir de bakıyorsunuz bir delikanlı felsefenin derinliklerine dalıvermiş. Donuk donuk bakıyor, gözleri duvarlarda takılı kalıyor, bazen gözlerini kapayıp öyle duruyor, sonra ruhunun işkembesinden bir takım bilgiler çıkarmaya başlıyor. Görünüşte tam bir filozof. Felsefenin temel bilgilerini almadan filozof olanlara her şeyimizle gülsek gene de azdır. Hayır, yanlış anlaşılmasın, ben felsefe yalnız meslekten felsefe adamlarının işidir demek istemiyorum. Felsefe bu, bilen de ilgilenir bilmeyen de. Bir yerde bir şeyler düşünmek gidip kahvede prafa oynamaktan iyidir. Ama felsefe adamı yetiştiriyorum ayağına cahil cahil eğitimci havalarına girmek hem yazıktır hem ayıptır hem saygısızlıktır.

Kötü felsefe bilinci bozar. Ben bunu deneylerimle görmüşümdür.

Felsefe doğru öğretildiğinde ve doğru öğrenildiğinde insanı geliştirir, kişiliğimizi yetkinleştirir, bilincimizi güçlü kılar. Kötü felsefe ya da yanlış felsefe ruhu zedelemekten başka bir işe yaramaz. Felsefe bir yanıyla gerçek bir iyileştiricidir, hatta pekçok ruh sakatlığının giderilmesinde ilaçtan çok daha etkilidir. Ama felsefe yapıyorum diye aklınıza geleni bildiğiniz gibi ortaya döktüğünüz zaman kendi bilincinizi de başkalarının bilincini de zedelersiniz. Evet, ben kendi deneylerimle gördüm, felsefeye yönelmeden önce iyiden iyiye efendi, tam tamına kendi halinde olan insanlar, yalan yanlış felsefe bilgisiyle donanmaya başladıklarında gerçek birer "hırt" olmanın kapısından giriveriyorlar.

Dünyamız doğal yapısı gereği her anlamda yoğun ve düzenli emeği gerektiriyor. *"Başkaları aptal oldukları için uzun yıllar felsefeyle uğraşıyorlar, ben akıllıyım, ben işin özünü kaptım mı tamam!"* demek aptallığını gösterenler önce kendilerini zedeliyorlar sonra başkalarını. Felsefenin adam ettiği adam yalancı olabilir mi? Üçkağıtçı olabilir mi? Kıskanç olabilir mi? Birilerinin parasını çatır çatır yiyip gönül rahatlığıyla köşesine çekilebilir mi? Veli'nin külahını Ali'ye giydirebilir mi? Mahalle karısı ağzıyla ona buna söz yetiştirmeyi bir insanlık görevi sayabilir mi? Felsefeden yarar yerine zarar görmüş pekçok kişi tanıdım, küstahlıkta, hainlikte, yılışıklıkta, ikiyüzlülükte, tembellikte, bencillikte, dolapçılıkta kimselerden geri kalmıyorlardı.

Bunlar böyledirler, oturup konuştukları zaman durmadan "namus" sözü ederler ve birilerinin ahlaksızlıklarını ortaya dökmeye çalışırlar. Bu onların kendi bozukluklarını örtme çabasından başka bir şey değildir. Ben sıradan birinin, basit birinin, kafası üç beş gazete haberinden başka bir şey kabul etmeyen birinin zavallılıklarını anlarım da bu azçok mürekkep yalamış insanların zavallılıklarını pek anlayamam. Hayır, niye anlamayayım, anlarım. Dünyanın en tehlikeli şeyi yarı cahilliktir dostlarım ya da yarı aydın olmaktır. Bu yarı aydın dediğimiz yaratık cahilden de tehlikelidir. Bilge kişiden de cahil kişiden de korkmayın. Onlardan biri kötülük edemez, öbürü de bazı belli koşulların dışında kötülük etmeyi beceremez. Ama bu yarı cahiller ya da yarı aydınlar yok mu, yarı filozoflar, onlardan her kötülük gelir. Filozof olayım derken rezil olmuş olanların hışmından kendinizi çok iyi koruyun dostlarım.

HALET EFENDİ

Rahmetli Abdülhak Şinasi Hisar büyüğümüz bizim gençlik yıllarımızda iyiden iyiye yaşlanmıştı. Onu o yıllarda Gümüşsuyu caddesinden aşağıya doğru bastonuna dayana dayana inerken görürdük. Birinde Abdülhak Şinasi beyin bir yazıcı aradığını söylediler. Benim parasızlıktan sapır sapır döküldüğüm zamanlardı. Yazılarını kaleme alacak genç birini arıyormuş: o söyleyecek ben yazacağım. İşime geldi. Bekliyormuş. Gittim kapısını çaldım. Beni çalışma odasına aldı. *"Adınız nedir?"* dedi. *"Afşar"* dedim. *"Pek güzel! Mükemmel, mükemmel!"* dedi. *"Soyadınız?"* diye sordu bu defa. *"Timuçin"* dedim. *"Olmaz, olamaz, çıkın çıkın!"* diye bağırdı. Ben de bir şey söylemeden çıktım gittim. Besbelli soyadım onun ulusçu anlayışına takılmıştı.

Gençler onun adını bile bilmezler. Bizler onu *Çamlıcadaki enişte*miz'iyle tanımıştık. Galatasaraylı, ince ruhlu, Paris'de okumuş seçkin bir kişiydi. Belli ki yaşamında rahatlıklardan, sevinçlerden, kolaylıklardan, mutluluklardan başka bir şey tanımamıştı. Onun yıllardır kitaplığımda durup duran *Geçmiş zaman fıkraları* (1958) adlı kitabını okumaya başladım geçenlerde. Abdülhak Şinasi bey bu kitabında fıkra anlatmaktan çok geçmişin olaylarından ilginç görünümler sunuyor, ilginç kişilikler yansıtıyor. Kitabında en çok ilgimi çeken kişilik Halet Efendi oldu. Sarayın ne biçim zavallılıklara sahne olduğunu öğrenmek açısından Halet Efendi pek güzel bir örnektir.

Onunla ilgili olarak Abdülhak Şinasi bey şunları söylüyor: *"Koca İmparatorluğumuzu asıl idare edenler bazen padişahlar, nadiren sultanlar, bazen sadrazamlar, bazen de rical-i gayb olurlardı. Son derece hazin ve elimdir ki Osmanlı İmparatorluğu Halet Efendi'nin devlet işlerinde en üstün bir nüfuza malik bulunduğu birkaç sene de bu türedinin eline düşmüş demekti. Halet Efendi akıllı, iktidarlı, cerbezeli, gururlu, haris, ikiyüzlü, insafsız, garezkar bir adamdı. Affetmez, fenalık eder, hiç kimseye acımaz, herkesi menfaatine feda ederdi. (..) Kendisi 'Devlet Kethüdası' adını alınca ancak Padişah, Sadrazam, Şeyhülislam, bir de kendinden ibaret dört kişilik bir grup hasıl olmuş, fakat bir taraftan hafiyeleriyle, diğer taraftan Yeniçerileriyle diğer üç rakibini ihafe ederek on yıl adeta devleti avucu içine almıştı. Bu on senelik*

saltanatı tarihimiz için silinmez bir lekedir."

Onun hiç mi hiç sevmediği kişilerden biri Kethüda Moralı Osman Efendi'dir. Osman Efendi, Halet efendinin tersine, son derece ciddi, vakarlı, alıngan, kimseye yüz vermeyen bir kişidir. Onuruna son derece düşkün biridir. Halet Efendi, Osman Efendi'yi elinden geldiğince süründürmüş, onu hep küçük düşürmeye çalışmış. Osman Efendi kendisine yapılanları her zaman vakarını bozmadan karşılamış. Ancak Halet Efendi ona her durumda büyük bir saygı gösterir, o resmi işleri görüşmeye geldiğinde onu merdiven başında karşılar ve merdiven başında uğurlarmış. Bir gün nedimelerinden biri kendisine Osman Efendi'ye neden böyle saygılı davrandığını sormuş. Öyle ya Halet efendi onun yalnız memurluğunu ya da mallarını değil canını bile alabilecek güçteymiş. Halet Efendi demiş ki nedimesine: *"Evet, ben bu adamı hiç sevmem, kendisine de fenalık ettim, dilersem rütbesini, memuriyetini, nüfuzunu ve servetini, hatta canını alabilirim. Fakat onun üzerinde bir Osman Efendilik var ki işte bunu alamam.!"* O zamanki insanların idam korkusu sultan Mahmud'dan çok Halet Efendi'den gelirmiş. Biri idama mahkum edildiğinde araya aracılar girer, adamı bağışlatmaya çalışırlarmış. O da bu aracılara kızarmış ve şöyle dermiş: *"Genç oldu mu acırsınız, ihtiyar oldu mu günah dersiniz. Peki, idam olunmak için her zaman orta yaşlı adamı nerede bulmalı?"*

Sonunda Halet Efendi'nin de başı belaya girer. Onun bir süre Bursa'da istirahat etmesine karar verilir. Halet Efendi, Bursa'ya değil de Konya'ya gönderilmek ister. O Konya'ya doğru yola çıktığında onunla ilgili idam kararı da verilmiştir. *"Halet Efendi Konya'ya giderken kendisinin idamı için hareket etmiş olan adam yolda geçiyormuş. Ve Halet Efendi yanındakilere: 'Şu herifin revşi benim kalbime tesir etti' demiş."* Halet Efendi Konya'da idam edilmiş ve başı İstanbul'a götürülmüş ve Galata Mevlevihanesi'ne defnolunmuş.

Abdülhak Şinasi bey diyor ki: *"Hiçbir idam kararı Halet Efendi'ninki kadar geç kalmamış ve öyle hiçbir karar onunki kadar yerinde olmamıştır."*

Nice Halet Efendi'ler geldi geçti şu kavanoz dipli dünyadan. Onların içinde cezasını çekenlerin sayısı kaç tanedir?

NE İÇİN?

Para için, ün için, unvan için kendini küçülten insanlara pek acırım. İyi yaşamak adına yaşamını rezil eden pekçok insan tanıdım. Küçük şeyler elde etmek için büyük şeyleri elden kaçırıyorlardı. Ya da onların açısından bakarsak, büyük şeyler elde etmek uğruna küçük şeyleri elden kaçırıyorlardı. Bunların çoğu yaşamazlar, yaşadıklarını sanırlar. Çok genç yaşlardayken yüzlerinde bir tazelik, bir saflık vardır; o tazelik, o saflık erkenden silinir gider. Bir de bakarsınız o güzelim insan daha otuzuna varmadan kartlaşıvermiş: yüzünde hırs çizgileri belirmiş; gözler çakmak çakmak, insana bir başka bakıyor. İnsanoğlu bu güzelim dünyaya geliyor, bu güzelim dünyadan yaşamadan gidiyor.

Önce bir şeyler elde etmek gerekir. Bir baltaya sap olmak. Aşktı, şiirdi, bilmem neydi, bunlar sonraki iştir. O "sonra" bir türlü gelmek bilmez. Yükselmek dedikleri bir tür alçalmaktır. Alçalarak yükselen nice insan tanıdım. Benim gibi zavallı birinin üç kuruşuna bile tenezzül ederek yaşamda tutunmaya ya da yol almaya bakıyorlardı. Onu da elde edelim, bunu da elde edelim, en iyisi bizim olsun derken en çok para kazanmayı beceriyorlar, bir de ün ve unvan elde etmeyi. Bu onlara pahalı lokantalarda yemek yeme kolaylığından, çirkin çirkin lüks otomobillere binme rahatlığından, şımarık çocuklarını en iyi okullarda okutma saltanatından başka bir şey getirmiyor.

Bir arkadaşım vardı. Her şeyini yitirse insanlığını yitirmez derdiniz. Canını dişine taktı, dağı etekten tırmanmaya başladı. Tırmandıkça en güzel şeylerini yitirmeye doğru gitti. Ona sorarsanız kazanıyordu. Bize sorarsanız yitirmekteydi. Önce alçakgönüllülüğünü yitirdi. Artık ona ulaşamıyordunuz. Dün zor günlerinizde yanınızda olan adam bugün hiçbir yerde yoktu. Bir ara bir göründü: belli ki nasıl yükseldiğini göstermek istiyordu. Paranın sağlayabileceği her şeyi elde etmiş, kafasında ve yüreğinde insanla ilgili ne varsa yitirmişti. Öyle ki kendi düzeyinde görmediği insanların sorularını yanıtlamıyordu. Her konuda çok şey biliyor, bildiklerini boş bir bilge tavrıyla ağır ağır anlatıyor, en küçük bir davranışında, bir el kol sallayışında bile bir güç oluşturmaya bakıyordu. *"Ne bu halin?"* bile demedim. Ben öyle yaparım, biri hırtlaştı, sefilleşti, ahmaklaştı mı yanından sessizce uzaklaşıveririm.

Duydum ki çok kötü bir hastalığa yakalanmış. En yakınındakiler

bile ondan uzaklaşmışlar. Öyledir, insana insanca bağlanmadın mı önünde sonunda ondan koparsın ya da o senden kopar. Yakınlarımda da örneğini çok gördüm. Sonunda, sokağa atmazlarsa, bir küçücük odaya atıyorlar adamı, orada ölmeye bırakıyorlar. Ünlerin, unvanların, zenginliklerin bittiği yer o odadır. Onlar o küçücük odaya tıkılmayı hakediyorlar. Çünkü yetiştirdikleri insanları çıkarcı yetiştirmişlerdir. Evet, çocukları için hiçbir özveriden kaçınmamışlardır, onlar için hatta nasıl oluyorsa saçlarını süpürge bile etmişlerdir. Yememiş yedirmiş, giymemiş giydirmişlerdir. Ama o özenle yetiştirilen çocuklar şimdi onu sandık odasında ölmeye bırakmışlardır. Bu böyle sürüp gidecektir, onların çocukları da onları sandık odalarında ölmeye bırakacaklardır.

Daha çok yemek, öküz ota bakar gibi bakarak daha çok yer görmek, daha çok takı takmak, daha çok giyinmek, her şeyi daha çok yapmak. *"Bak benim neyim var, senin var mı?"* diyebilmek için eşekleştikçe eşekleşmek. Sonunda verimsiz bir yaşamın dalgaları arasında boğulup gitmek. Durmadan bir şeyler olmak ve durmadan bir şeyler edinmek. Onlara sorarsanız yaşam budur işte, bundan başka bir şey değildir. Doğacaksın, büyüyeceksin, en iyiyi elde edeceksin, kendin gibi en iyiyi elde etmeye adanmış varlıklar yetiştireceksin ve öleceksin. Her şey bu *en iyi*'nin ne olup ne olmadığında düğümleniyor. *"İnsanların çoğu hayvanlar gibi doymuş yaşamaktan hoşnuttur"* diyen Herakleitos muydu? Yaşam *sahip olmak* adına değil *yaşamak* adına verilmiştir her kişiye. Yaşam nicelikleriyle değil nitelikleriyle yaşamdır. Yararsız bir yaşam, insanlığa adanmamış bir yaşam, mutfakla tuvalet arasında geçen bir yaşam yazık olmuş bir yaşamdır. *"Biraz gurur, biraz şehvet; pekçok kadının ve erkeğin yaşamı bunlardan oluşmuştur."* Böyle der J.Joubert.

Bilmeden yaşamak ve bilmeden ölmek. İnsanlığın dramı işte tam burada düğümleniyor. Seneca'nın pek güzel söylediği gibi *"Tüm yaşam ölüme doğru bir yolculuktur."* Her yaşam harcanmak içindir. Kimileri yaşamlarını kediler gibi, domuzlar gibi, koyunlar gibi boşa harcarlar, kimileri de insan için, yaşamın daha güzel bir yaşam olması için harcarlar. *"Bırak bu masalları Toraman, biz bunları bugüne kadar çok duyduk, çok işittik. Çekil önümüzden, yolumuza çıkma, saçma sapan konuşup adamın kafasını bozma. Senin gibi kaç enayi kaldı dünyada?"* Böyle dediğinizi duyar gibiyim.

YAZLIKLARIMIZ

Gün geldi yazlık edinme modasına biz de uyduk. Para da yok. Benim işsiz günlerimdi. Rahmetli beni dinlemezdi, ailesinin meclisinden çıkan kararı benim gözümün yaşına bakmadan uygulardı. Bu defa gerekçesi de sağlamdı: *"Seni ne yapacakları belli değil. Bu yazlık elimizde olursa hiç değilse pansiyonculuk yaparsın."* Haklıydı, benim ne olacağım gerçekten belli değildi. Kanada dönüşü Almanya'dan aldığımız vosvosu sattık, onunla ilk parayı ödedik. Ondan sonrası nasıl mı oldu? Ne siz sorun ne ben söyleyeyim. Hanımın maaşıyla hem geçiniyorduk, ona geçinme denirse, hem de yazlığı ödüyorduk. Ödedik ödedik, yazlık ortada yoktu. Günün birinde yapıp bitiriyoruz dediler. Bir gittik ki çevrede ne kadar köylü varsa toplayıp inşaatta çalıştırmışlar, ev girilir gibi değil. Herkeste bir düş kırıklığı. Bizimki hüngür hüngür ağladı. *"Satıp gidelim"* dedi. Yerleri elimle kazıyarak, eğri büğrü duvarları ve güneye doğru eğimli döşemeyi görmezden gelerek ortalığı temizledim.

Bomboş bir kıyıda dört katlı evler. Otomobili olmayanlar için kente inmek bir sorun. Bir iki bakkal var, gazeteyi bile iki katına satıyorlar. Cumaları kente inebiliyorduk. Bir minibüs bizleri alıp kente götürüyor, kente gidenlerin saptadığı bir saatte geri getiriyordu. Alabildiğine uzun ve geniş bir kumsalda doğanın ortasındaydık. Çevremizde bağlar bahçeler vardı. O eşsiz şeftali bahçelerini unutamam. Herbir şeftali yarım kilo. Zaman geldi, ne bağ kaldı ne bahçe. Ağaçları acımasızca kesip yerlerine kümesten bozma "villa"lar diktiler. Her yer beton yığını. Olsun, başka türlü tatil yapamazdık. Pansiyonculuğa gelince, o büsbütün masal. Her yer kiralık ev dolu.

İlk zamanlar işimiz gerçekten zordu. Doğru dürüst elektrik bile yok. Akşam vakti tam biz yemeğe oturacakken elektrikler kesiliverir. Evde mum var mı? İstanbul'dan iyi mum getirecektik, unuttuk. Çocuklar gidip mum alsın bakkaldan. Mumlar bir garip. Yaktığınız anda mum başını eğmeye başlar. Ayakta duramıyor zavallım. Siz öfkeyle *"Bu ne biçim bir mumdur haminne?"* diye söylenirken elektrikler geliverir. Bu defa ölü gözü gibi yanıyor. Neyse, olur canım, bir şey yaparız. Nasıl olsa yemeğimiz hazır. Derken bir daha kesilir elektrik. Aldırma, zaten yatma vakti geldi...

Şimdi öyle değil. Hemen her şey elimizin altında. Haftada bir

minibüs bulmak için çırpındığımız günler geride kaldı. Beş dakikada bir minibüs geliyor. Hatta bazen dolu geliyor, öbürünü bekliyorsunuz. Evet şimdi beton yığınları arasında her şeyimiz var. *Çatıyı indir çatıyı kaldır* yöntemiyle çalışan yönetim kurullarımız bile var. Yazlığa bir gidişimizde servis şoförü bize şöyle demişti: *"Geldiniz, buraları taş yığınına döndürdünüz. En kötüsü şeftalilerimiz bitti. Yakında ikiniz bir şeftaliyi paylaşacaksınız."* Ne diyebilirdik ki, adam yerden göğe haklı. *"Bağını bahçesini gözden çıkarıp para kazanmak adına buraları çöle döndüren sizler değil misiniz?"* gibilerden bir savunmanın pek bir anlamı olamazdı. Bütün suçu biz işlemişiz gibi başımızı önümüze eğdik.

Göçebe heyecanıyla cahil gösterişçiliği yanyana gelince bütün bunlar oluverdi dostlarım. Akşam vakti mangallardan göğe doğru yükselen dumanlar, yoğun rakı kokusu, geceye doğru çoluğu çocuğu evde ya da bir yerlerde bırakıp çirkin "tuvalet"ler içinde gazinoya kağıt oynamaya giden şişman kadınlar, günden güne lağım suyu görünümü almakta olan deniz, zaman zaman patlayan tabancalar, sarhoş naraları, kumsalda bıyık burarak aklı sıra kadın kesmeye çalışan dünün köylüsü bugünün kasabalısı öngörülü yurttaşlarım, gazinoda kültür yoksunu kentlimizi eğlendirmek için kıvırta kıvırta şarkı şöyleyen ya da şarkı söylemek adına böğüren eşcinseller... hepsi benim için iç acısına benzer, hayırsız sevgiliden ayrılmanın getirdiği sıkıntıya benzer, hiçbir yerde dikiş tutturamamış olmaktan kaynaklanan bunaltıya benzer, en çok da zavallılıklar karşısında duyulan öfkeye benzer duyguların kaynağıdır şimdi.

Dünyadan gerçek anlamda elini eteğini çekmiş olan ben, bundan böyle yalnızca ve yalnızca görev duygusuyla yaşamaya çalışan ben, dostluklardan ve yakınlıklardan iyiden iyiye elini yıkamış olan ben o hengameye dayanamadığım için yazın sıcak günlerini İstanbul'da, en üst katta alev alev yanan evimizde geçirmeyi yeğliyorum. Yazlığa gidersem bir on günlüğüne gidiyorum. Büyük oğlum orada üç dört ay kalıyor. Küçük oğlumla ben şimdi oranın kısa süreli konuğu olmayı daha uygun buluyoruz. Şu bendeki deniz tutkusu da bir bitse yaz boyu buralarda yanıp tutuşurum da oralara adımımı atmam.

UMUTLU MUSUN?

Ara ara birileri dünyanın en saçma sorusunu sorarlar bana: *"Bütün bu olan bitenlerden sonra bu toplumun geleceğinden umudun var mı?"* Ben kimim ki koca bir toplumdan, koskoca bir insanlıktan umudumu keseyim. Benim kendim için bir beklediğim yok, kendim için istediğim bir şey yok. Bu yaştan sonra benim umabileceğim bir şey yok. Milletvekili mi olacağım? Kurulu düzen beri *iyi kötü kafası çalışır* diye el üstünde mi tutacak? Karacaoğlan'ın yaptığı gibi sevgiliye *"Göğsünde din iman var ise tez gel"* diye yalvarmak için biraz geç değil mi? Yeni bir ev almayı mı yoksa hiç yapmadığım bir işi yapıp bir dükkan açmayı mı düşüneceğim? Şairin dediği gibi bundan böyle *"Bize bir zevk-i tahattur kaldı"* dostlarım.

İnsan dünyada bilincinin elverdiği ölçüde yaşar. Bilincimiz ne kadarsa düşüncemiz ve eylemimiz o kadar olacaktır, umudumuz da o kadar olacaktır. Umut her zaman vardır, yaşam değişerek sürdükçe umut tükenir mi? Bir aldanış olarak bile umut güzel şeydir. Kaldı ki insanlığın bir bakıma çok kısa bir bakıma çok uzun tarihi bize yaşamdaki evrimin (doğadaki evrimi ben bilemem) sürekli olduğunu gösteriyor. Evet, duraklama dönemleri var hızlanma dönemleri var, kasılma dönemleri var genişleme dönemleri var, durulma dönemleri var kaynama dönemleri var. Ama yaşam durmuyor, yaşamın gelişimi durmuyor.

Daha güzel bir dünyada yaşamayı elbette hepimiz isterdik. Daha güzel bir dünyada yaşayamıyorsak bu düpedüz bizim suçumuzdur. *"Lanet bize ey hayat sen masun ve mübeccelsin"* demedi mi şair? (*Saklanmış, korunmuş, ayrı tutulmuş* anlamına gelen "masun"la *suçsuz* anlamına gelen "masum" u birbirine karıştırmayalım.) Bencilliklerimizle, sefilliklerimizle, çıkarcılıklarımızla, hiçbir gerçeği karşılamayan öngörülerimizle, kendimize olan boş güvenimizle dünyayı bu duruma getiren bizler değil miyiz? Doğada dolandırıcılık var mı? Yok. Doğada bencillik de yok. Doğada her şeyi biryapılı ("bir yapılı" değil) bir düzene sokma aptallığı var mı? Yok. Doğada işlevini ya da görevini yerine getirmeden varlığını sürdürme kolaylığı ya da rahatlığı var mı? O da yok.

Doğa öldürüyor ama çekip vurmuyor. Doğa küçücük bir çocuğu bile öldürebiliyor, evet, ama onu perişan etmiyor. Doğa çocuğun ırzına geçmiyor, onu paralı amcalara satmıyor, ondan yararlanmaya bakmı-

yor, onu üç kuruşa ya da karın tokluğuna hatta karın açlığına çalıştırmıyor. Doğada arkadaşına kazık atmak diye bir şey yok. Birilerinin ayağına karpuz kabuğu koymak diye de bir şey de yok. Doğa sinsi de değil. Açgözlü de değil. Doğa oyun oynamıyor. Doğa aşkı ya da sevgiyi bile çıkarına kullanma ruhunu kimseye esinlemiyor. Kötülük bizde. Buna karşılık umut da bizde.

Hep şöyle derler: *"Canım, kaç tane dürüst adam var ki! On bin yirmi bin kişi hırsızsa ve üç kişi dürüstse..."* Bunlar boş sözlerdir. Dünyada kendini satmayan bir tek adam kaldıysa işte o noktada umut varlığını sürdürüyor demektir. Kötüler, pisler, üçkağıtçılar, kendini satmaktan utanmayanlar, birinin çanak yalayıcısı olmakla övünenler, sinsiler, muhbirler, yalancı pehlivanlar, sözde insan hakları savunucuları, durmadan birilerine külah giydirenler dünyanın önünde sonunda tarihin derinliklerine fırlatacağı yaşam artıklarından başka bir şey değillerdir. Yaşam kendini arındırarak evrim geçiriyor. Yaşamdaki sürekli evrim aralıksız bir arınmadan başka bir şey mi? İnsanlık arınarak yetkinleşiyor, kirlendikçe yeniden arınıyor ve bizim umudumuzu kamçılayan, düşlerimizi süsleyen insana doğru adım adım ilerliyor.

Diogenes Laertios bize Aristoteles'in şu sözünü taşıyor: *"Umut uyanmış insanın düşüdür."* Düşlerimizi hafife almayalım dostlarım. Düş görmeyi bırakmış insan bitmiş insandır. Bizim kendimizle ya da daha önemlisi bütün bir insanlıkla ilgili pek güzel düşlerimiz olmalı. Umutsuz insanlar kendilerine yenilmiş insanlardır, zavallı insanlardır. Sonuna kadar umutluyuz, neden umutlu olmayalım. Latinler *"Dum spiro spero"* derlermiş yani insanın soluk aldığı sürece umutlu olduğunu, umutlu olması gerektiğini söylerlermiş. Bizim umutsuzluklarımız yaşamla aramızdaki çelişkilerden geliyor. Kendinden umutsuzluğa düşmeyen insan başkaları adına umutsuz olabilir mi? Tembeller umutsuzdur, dolandırıcılar umutsuzdur, kendine yenilmişler umutsuzdur, benciller umutsuzdur, biz ne diye umutsuz olacakmışız! Kötü kazanımlarımız insanlığımızı zedelerken umutsuzluğumuzu da kendiliğinden getiriyor. *"İyi bir umut kötü bir kazanımdan iyidir"* dermiş Cervantes. Bizim en büyük çabamız kendimize yönelik olmalı, içimizdeki o küçük insanı, o yenik insanı, o zavallı insanı yoketmekle ilgili olmalı. İnsan umutlarının dışında bir hiçtir. Umudunuz yoksa ne diye yaşıyorsunuz, sorarım size. Yemek yemek için mi?

Kendi boşluklarını kimseye zarar vermeden yaşayanların başımızın üstünde yeri vardır. Kendimizi yiye yiye bitirmenin bir insanlık suçu olduğunu bile bile söylüyorum bunları. Çünkü kendine zarar verenlerle başkalarına zarar verenleri aynı kaba koyacak kadar ahlakçı değilim. Çocuk yaşlarımızda bizim bucakta yani Fevzipaşa'da renkli ispirto içen bir usta vardı. İşini zor güç yürüten bu sevimli adam renkli ispirtoyu kendine dost edinmişti. O zamanlar renkli ispirto çok kullanılırdı ve renkli ispirto alkoliklerinin sayısı da az değildi. O zavallı adam *"Anam beni doğuracağına bir kalıp sabun doğursaydı hiç değilse bir çamaşırda işine yarardı"* der, gülmekle ağlamak arasında kendi boşluğunu anlatmaya çalışırdı.

Daha sonraki zamanlarda, gençlik yıllarımızda Soğuksu'da alkole düşkün bir komşumuz oldu. Bu orta yaşlı adam annesiyle yaşamanın dar çemberinde sıkışmış bir kişiydi, ana oğul birlikte yoksullukla yıkışıp duruyorlardı. Yıkışmak değil de katlanmaktı onlarınki. Oğul iş buldukça çalışıyordu ama belli bir uğraşı olmadığı için genellikle işsizdi. Adam bir bayram sabahı annemle babamı ziyarete gelmişti. Fitil gibi sarhoştu. Bununla birlikte durumu kurtarmaya özen gösteriyor, saygılı duruşunu elden bırakmıyordu. Ne dediğini anlamak da kolay değildi. Biraz oturup kalktı. Ayakkabılarını bağlamak için eğildiğinde rakı çeşmeden akar gibi akmaya başladı. Demek ki şişeyi cebine kapağı kapamadan koymuş. Biz telaşa düştük, *"Akıyor, akıyor, akıyor!"* diye bağırdık. O tam bir sarhoş yumuşaklığıyla gülümsedi. Yavaşça doğruldu. Akan aksındı.

İnsanlar kendi boşluklarını kimselere zarar vermeden yaşasalar ne iyi ederler. Ama öyle olmuyor. Herifin bozuk bilincini, farelerin cirit attığı boş bir kilere dönmüş gönlünü, yılanlı çukurdan başka bir şey olmayan ruhsallığını ben omuzlamak zorundayım. İşte bu olmadı. İnsanların hastalanma koşullarını doğar doğmaz ellerinin altında buldukları bu toplumda herkes herkesin karşılıksız hamalı durumunda yaşıyor. Birilerinin zavallılıklarını ister istemez omuzlamak zorundasınız. Öğrencinizin uçsuz bucaksız boşluklarını, iş arkadaşınızın garipliklerini, canınızdan çok sevdiğiniz annenizin yaşamamışlıklarını, babanızın insanı çileden çıkaran garip davranışlarını, kardeşinizin can sıkıcı salaklıklarını, komşunuzun aptallıklarını bir bir omuzlamak size düşecek-

tir. Siz de bu arada ne kadar sefil yanınız varsa hepsini birilerinin sırtına vurun gitsin.

Çocukluğumun renkli ispirto tutkununu da, gençliğimin alkol bağımlısını da her zaman eli öpülesi insanlar olarak gördüm. Bu insanlar kendilerinden başka kimseye zarar vermediler. Tiner çeken gençler gibi değillerdi: belli bir bilgelikle, hoşgörünün sınırlarını zorlamayan belli bir olgunlukla yaşıyorlardı yıkılmışlıklarını. Kendilerine zarar verirken gerçekte insanlığın birer parçası olmakla insanlığa zarar verdiklerinin bilincinde miydiler? Bunu bilemem. Ama ne olursa olsun benim bildiğim kadarıyla kimse onlardan en küçük bir zarar görmedi. Birini titrek elleriyle bir ingiliz anahtarını tutmaya çalışırken, öbürünü bir eşek yükü odunu sırtına vurmuş götürürken görebilirdiniz, ama ikisini de birinin evini gözetlerken ya da bir yerlerden bir şey aşırmaya çalışırken göremezdiniz.

Diyarbakır'a son gidişimde arkadaşlarla bir iş yaptık: yaşama erkenden veda edip gitmiş olan şairimiz Cahit Sıtkı Tarancı'nın evini gezdik. Ben daha önce de gezmiştim. İçimi gene acı doldurdu. Cahit Sıtkı da ağır ağır ilerleyen ve ilerlerken iyilikler kadar pislikler üreten şu kavanoz dipli dünyaya içkinin verdiği güçle dayanmaya çalışıyordu. Dünyaya dayanmaya çalışırken ne yazık ki ağır ağır kendini tüketti. Boşluklarını başkalarının sırtına yüklemek yerine kendi omuzlarına alanlar bunu elbet varlıklarını ağır ağır yokederek ödüyorlar. Gün oldu bizler de dünyayla aramıza bir perde çekebilmek adına şişenin başına geçtik. Ne var ki sorumluluk duygumuz ağır bastı: bir takım zavallı adamların varlığı bize kendimizi yiyip bitirmek yolunda kolaylıklar esinlemedi.

Ne kadar küçük insan var dostlarım. Zaman zaman bir fareler ortamında yaşadığımı düşünüyorum. Hele bu küçüklük eğilimini genç insanlarda gördüğüm zaman daha kötü oluyorum. Ama bizler zaman içinde çok şeyler öğrendik. Bu öğrendiklerimiz bizi ayakta tutmaya yetti. Savaşırken yılmamayı ve öfkelenmemeyi becerebiliyoruz. Zavallı, karşımda yılışıp duruyor. *"Amca, seninki hani olur ya sabaha karşı sertleşir, öyle oluyor mu yani?"* diyor. Gülüyorum. Biz ne ateş çemberlerinden geçtik oğlum. Sen dünkü çocuksun.

KENDİNE İNANMAK

Ülkenin uzak bir köşesinde yoksunluklar içinde yaşayan dört beş gençtiler. Onlarla konuşurken içim sızladı. Boşluklarını, yetersizliklerini, aksayan yanlarını görmüyorlar, eksikliklerini yapma bir bilgelik gösterisiyle süslemeye çalışıyorlardı. Belli ki bir ölçüde de olsa kendilerine güveniyorlardı. O kadar ki beni eleştirmek adına bir takım savlar öne sürüyorlar, bunu her yaptıklarında bir alçakgönüllülük örtüsü altında kendilerini bir kere daha seviyorlardı. Onlar açısından hoş olmayan tek şey benim onların her söylediklerine kesin bir biçimde karşı çıkışımdı. Baktılar ki olmuyor, kendi açılarından yanlış diye belirledikleri görüşlerimi benim Marx'çı oluşuma bağladılar. Bunu nasıl mı yaptılar? Çok kolay. *"Bir felsefeyi doğru olarak kavrayabilmek için o felsefenin doğuş koşullarını yani temeldeki toplumsal ve iktisadi etkenleri çok belirgin bir biçimde görmeniz gerekir"* dedim de ondan böyle bir görüşe ulaştılar.

Dedim ki: *"Hiçbir şey bilmiyorsunuz. Bir yabancı dil bilmeden hiçbir şey yapamazsınız. Burada bana bilgi diye sunduğunuz şeyler kulaktan dolma yöntemlerle edindiğiniz bir takım saplantılardan başka bir şey değil. Benim gibi düşünmek zorunda değilsiniz. Ama şimdiki durumda siz hemen hemen bu konuda birer hiçbir şeysiniz. En kötü yanınız da kendinize çokça güveniyor oluşunuz. Aman siz siz olun, kolaya kaçmayın, dizinizi kırıp çalışın. Bırakın insanlarla uğraşmayı. Falanca şunu yapmıştır, öbürü şunu yapmıştır. Böyle şeylerle uğraşanların sonu iyi olmadı. Sizin de sonunuz iyi olmaz. Evet, çok gençsiniz. Ama pek yakında orta yaşlı olacaksınız. Büyük bir hızla yaşlanacaksınız. Ben daha dün gencecik biriydim."*

Ertesi sabah üçü bir minibüsle geldiler. Beni havaalanına bırakmak için erkenden kalkmışlardı. Bana kırılmadıklarını anladım. Belki kırılmışlardı da belli etmiyorlardı. Belki ben onların değerini bilememiştim. Belki de yaşımın verdiği öncelikle onları hırpalamanın zevkini çıkarmıştım. Ama onlar öyle görünmüyorlardı. *"Ne olurdu bir gün daha kalabilseydin, geziye birlikte çıkardık!"* dediler. Gerçekte bunu ben de isterdim. Ama bir doçentlik sınavı vardı, ona ne yapıp yapıp yetişmem gerekiyordu. *"Sık sık gel ne olur!"* diye uğurladılar beni. Uçak havalandığında ben onları, yalnız onları düşünüyordum.

Çünkü öyle üç beş kişi değillerdi, koskocaman bir kitle oluşturuyorlardı. Bir kendine güvenen eksikli insanlar kitlesi. Neyin doğru neyin yanlış olduğunu sezemeyecek kadar dünyadan habersiz pekçok genç insan hiçbir karşılığı olmayan bir kendine güven duygusuyla hemen hemen dişe dokunur hiçbir şey yapmadan akademik düşler dünyasında yaşayıp gidiyordu. Gerçekte en büyük sıkıntıları "feyiz" alabilecekleri kimselerin çok sayıda olmamasıydı. Bu genç insanların çoğu kurulu düzen için zararlı insan olmamanın rahatlığını yaşıyorlardı. Bir şey almadan ve bir şey vermeden, dişe dokunur hiçbir ürün ortaya koymadan yaşayıp gidiyorlardı.

Ve bunlar gerçekten çok çabuk yaşlanıyorlar. Bir de bakıyorlar ki zaman atlar gibi soluk soluğa gece demeden gündüz demeden geçip gitmiş. Kendilerini dünya gailesinin ortasında yokolmuş bulduklarında vakit çoktan geçmiş oluyor. O zaman ne ölçüde tedirginlik duyuyorlar, doğrusu bilemiyorum. Ama ciddi hiçbir iş yapmadan bütün bir ömrü doldurmuş nicelerini gördüm. Daha çok ev almak gibi, taksit ödemek gibi, çocukların iyi okullarda okumalarını sağlamak gibi, otomobili yenilemek gibi, iyi bir yerde iyi bir yazlık edinmek gibi sorunlarla uğraşıyorlar. Bu sorunları çözdükten sonra asıl konuya geçecekler ama bu sorunlar da bir türlü tam olarak çözülmüyor ki: biri bitince ne garip işse öbürü başlayıveriyor.

Delikanlılar *"Sen iyi koşullarda kendini yetiştirmişsin, bizim o olanaklarımız yok ki!"* demeye getirdiler. O zaman tepem attı işte. *"Efendiler, iyi koşullar dediğiniz okuldan çıkınca gece yarısına kadar bir muhasebe bürosunda çalışmak mıdır? Yoksa Kapalıçarşı'da günde on iki saat hiç oturmadan 'Terlikler yağma gitti' diye çığırtkanlık yapmak mıdır? İyi koşullar meyhanecilik midir yoksa bulaşıkçılık mıdır? İyi koşullar bir gün bir arkadaşına bir çay ısmarlayamayacak kadar yoksul olmak mıdır? İyi koşullar kitap alamamak mıdır, karnını doyuramamak mıdır, nedir?"* O zaman iyice kafası bulandı gençlerin. Gerçekten ben onların kafasını bulandırmak istememiştim. Ben yalnızca onlara her türlü pisliğe, her türlü ihanete katlanmayı göze alarak dizlerini kırıp çalışmaları gerektiğini söylemiştim. Ne kadar anladılar, bilemiyorum. Çünkü bulundukları yerin doğru bir yer olduğuna inanmışlardı. Aydınlanmışlardı ve bundan böyle aydınlatmakla yükümlüydüler. Kendilerine güveniyorlardı.

BİZ GİRENE KADAR

Biz girene kadar Avrupa Birliği'nin de bir anlamı kalmayacak. Zaten bu Avrupa Birliği denilen örgüt şimdiden şişmeye başladı. *Nerede çokluk orada yokluk* gerçeği bu konuda da kendini ortaya koyacaktır. Zaten uluslararası toplaşmalar ne yaparlarsa yapsınlar varlıklarını uzun süre sürdüremezler. Hızla değişen dünya koşullarında bu elbette olası değil. Benim çocukluğumda bir NATO telaşı vardı. Girdik giriyoruz derken Kore'de sayısını bilemeyeceğimiz kadar şehit verdik. NATO merakı Adnan Menderes ve arkadaşlarının o günlerde en büyük heyecanını oluşturuyordu. Avrupa Birliği de bugünkü hükümetlerin heyecanını oluşturuyor. Bu böyle uzun süre konuşulur, sonra bir de bakarsınız ki kendinizi bu birliğin içinde buluvermişsiniz. Şimdiden düşünün: ne değişecek?

Önemli olan Avrupalının onayını almak olmamalıydı. Avrupalı böyle bir onayı verirken öncelikle kendi çıkarlarını kollar. Yıllar önce beni bir edebiyat adamı sıfatıyla Avrupa'ya çağıran arkadaşlar bir süre sonra benden pek de hoşlanmaz oldular. Neden mi? Bir Avrupalı gibi düşünmek istemedim de ondan. Kafayı bize göre düzenleyeceksin, gerekirse bilincini yeni baştan kuracaksın, öyle dikkafalı davranışları da bırakacaksın... Onları yapabilmiş olsaydım belki sekiz on dilde kitabım basılmış olacaktı. Bu beni hiç ilgilendirmedi. Sonunda onlar yollarına gittiler ben de yoluma gittim. Hiç de pişman değilim. Dünya Şiir Akademisi falan hepsi hikaye. Hepsinin altında pek güzel tezgahlar var.

Bana sorarsanız, önemli olan her durumda kişilikli kalabilmektir. Kitabımı kırk iki dilde bassalar ne olur, ben doğru dürüst bir edebiyat adamı değilsem. Yok, doğru dürüst bir edebiyat adamıysam enayiyseler okumasınlar yazdıklarımı. Onların benim yazdıklarıma gereksinimi yoksa daha ne diye yanyana geliyoruz? Evet, önemli olan her durumda kişilikli olmaktır. Şapkayı önümüze koyup düşünelim: toplumca nice eksiklerimiz var bizim. Kimileri kendilerini toplumdan ayırabilirler, kendilerini toplumun üstünde görebilirler, buna göre yabancılara daha yakın durabilirler. Ama bu toplumun insanıysanız, kendinizi öyle duyuyorsanız, ondaki her aksamadan kendinizi sorumlu tutacaksınız.

Lokantaların, fırınların, pastanelerin görünmeyen yerleri pisse; hekimler hastalarına, yargıçlar davalılarına ve davacılarına, bakkallar müşterilerine incelikli davranmıyorsa; hemen her kişi otobüste ve hatta

uçakta cep telefonunu kapamayı enayilik sayıyorsa; kimse doğru dürüst kitap okumuyorsa; bilim, sanat ve felsefe alanında ortaya konulan etkinlikler çok zaman bir incir çekirdeğini doldurmuyorsa; insanlar havaalanlarında itilip kakılıyorsa; kirli ilişkiler gerçek bir toplumsal utanç sorunu durumuna geldiyse; insanlar davranmayı bilmiyorsa, insanlar oturup kalkmayı bile doğru dürüst öğrenmemişse ya da öğrenememişse; zorunlu giderler insanların gelirinin kat kat üstündeyse; siyaset adamları çağdaş bilgi düzeyini tutturabilmek için özel çabalar göstermeyi düşünmüyorlarsa; din ticareti ve dinsizlik ticareti almış yürümüşse; ahlak değerleri toplumsal ahlak adına ya da daha çok ulusal değerler adına her gün biraz daha kaymaya uğruyorsa; otomobil merakı ve daha genel çerçevede mal mülk edinme merakı yaşamın tek gerçek anlamı durumuna gelmişse; fuhuş, uyuşturucu, kumar, gasp, tehdit toplumsal yaşamın sarsılmaz bir gerçeği olarak karşımızda duruyorsa; yüksek öğrenim de içinde eğitimin hiçbir basamağında sorunlar doğru dürüst masaya yatırılmamışsa ve eğitim sorunlarına ilgisiz kalanların başında eğitimci dediğimiz insanlar geliyorsa; hukuk kavramıyla adalet kavramı arasındaki uçurum günden güne büyüyorsa; karanlık ilişkilerin varlığını sezen insanlar tuttukları takımın şampiyon olmasına bile doğru dürüst sevinemiyorlarsa; yaşama halk değerlerinden çok ayaktakımı değerleri egemense; bugün de idamın her kötülüğü düzelteceğine inananların sayısı az değilse; trenler ve vapurlar fareli ve böcekliyse; aşk bile çıkar hesaplarının belirleyiciliğinde insanlıkdışı bir ilişki durumuna indirgenmişse...

Avrupa Birliği'ne girseniz ne olur girmeseniz ne olur. Avrupa Birliği'ne girerseniz sizden yararlanmaya bakacaklardır. Daha çok, daha sağlam, daha düzenli yararlanmaya bakacaklardır. O zamana kadar bakarsınız Avrupa Birliği'nin önemi de kalmayabilir. İnsanlar önce kendilerini merkez olarak, dünyanın ekseni olarak görmekten kurtulmalılar. İnsanlar insanlık için çaba göstermeyi öğrenmeliler. Yaşama emek vermek, yaşam için alın teri dökmek ne demek, onu anlamalılar. Yoksa ha öyle olmuş ha böyle. Aynen türküdeki gibi: *"Farketmez, farketmez, o yana mı bu yana mı farketmez.*

Yoruldum dolaşmaktan. Üç kere İzmir, sonra Antalya, Bursa, Nazilli, Diyarbakır, Van, Adana, Osmaniye... Ya İstanbul içinde dolaşmalar! Bir adam düşünün ki en çok yol ve salon anımsıyor. Gidemediğimiz, özür dileyip gidemediğimiz kentler de var. Denizli, Isparta, Trabzon... Gerçekte yakınmamam gerekir biliyorum. Kalkıp bir yere gitmek, orada adını bilmediği yüzünü görmediği dostlarla karşılaşmak. Türkiye'nin her yerinde dostlarım var, ne güzel! Kaç kişi olduklarını bilmiyorum. Onlar beni seviyorlar, ben de onları seviyorum. Bu gidiş gelişler biraz daha ölçülü olsa ne güzel olacak! Bundan böyle bir süre özür dileyip kendi kendimle kalmaya bakacağım.

İnanmayacaksınız belki ama gelişimim durdu. Dışa dönük yaşamaktan kendimle ilgilenemiyorum. Son zamanlar kitap falan okuyacak vakti bulamadan yaşayıp gidiyorum. Zaman zaman kendiyle başbaşa kalabilmeli insan. Kaldı ki benim eğitim sorumluluklarım var, onlar da epeyce vakit alıyor. Yetişmeye çalışıyorum, o zaman da sağlığım bozuluyor. Bu koşuya genç insan dayanabilir mi ki ben dayanabileyim! Bir kente gittiğiniz zaman kendi başınıza kalabildiğiniz saatler yalnızca uykuya ayrılmış saatlerdir. Onun dışında insanlar haklı olarak sizinle olmak isterler. Dönüş için uçağa bindiğinizde neredeyse ağzınızı açıp iki çift söz söyleyecek durumda değilsinizdir. Bir gözünüzle aşağıları gözler bir gözünüzle uyuklarsınız.

Genç yaşlarımızda bu kadar yolculuk etmezdik, daha çok da otobüsle yolculuk ederdik. Otobüs yolculuğunu çok sevdiğimi söyleyemem. Hele kaptan denilen sürücü biraz özensizse sizi sağa sola sallayarak götürür, indiğinizde yayık ayranı gibi olursunuz. Birinde adam aldı bizi, hiç bırakmadan Akhisar'a kadar götürdü. Daha da götürecekti, durmaya niyeti yoktu, çişi gelmiş insanlar öfkeyle bağırmaya başladılar, o da durmak zorunda kaldı. Bir koltuğa hapsolmuş gidiyorsunuz. Bu arada yanınıza konuşkan biri düşebilir, hatta bir densizle uzun süre yolculuk etmek durumunda kalabilirsiniz. Birinde adamın biri bana yarım kutu pişmaniye yedirdiydi. Karşı koymak yemekten daha zor geldiği için onca unu ve şekeri mideye göndermek zorunda kaldım.

Aslında biz demiryolcu çocuklarıyız, treni hepsinden çok severiz. Keşke düzenli trenler olsaydı, temiz trenler olsaydı da biraz vakit yitir-

meyi göze alarak gittiğimiz yere trenle gitseydik. Bu ülkede tren ne zaman yola çıkacağı belli olsa da ne zaman varacağı belli olmayan bir araçtır. İki üç saat geç kaldıysa öpün başınıza koyun. Şu iki adımlık İstanbul-Ankara yolunda bile zaman çokça önemsenmiyor. Benim çocukluğumda da önemsenmezdi. Ekspresler neyse, posta trenleri ne zaman nerede olacağı belli olmayan trenlerdi. Bugünkü durumda gene de havaalanlarındaki sevimsiz ilişkilere karşın uçak en iyisidir.

Ancak ne yapıp yapıp bu kadar dışadönük yaşamanın doğru olmayacağını öncelikle kendimize sonra da başkalarına anlatmamız gerekiyor. Bu toplumda belki de insanlar kitap okuma alışkanlığı edinemediklerinden dinleyici olmayı yeğliyorlar. Ancak yalnız dinlemekle yani kulak bilgisiyle yaşam yürür mü? Bazı kentlerde salonlar tıklım tıklım oluyor, bazı kentlerde de insanlar gelip dinlemeye bile nazlanıyorlar. Bizim gibi ünsüz kişileri dinlemeye gelenler gerçek anlamda birer düşünce ve sanat meraklısıdırlar. Ama öte yandan çarpıcı bir yanımız olmadığı için *dur bakalım bu adam ne söyleyecek* diye gelenlerin sayısı çok değildir.

"Ben senin yerinde olsam ne olursa olsun bir yıl hiçbir yere gitmem" dedi bir arkadaşım. Haklı da. *"Sağlık gerekçesiyle çağrılara olumsuz yanıt versen kimse gücenmez"* diyenler de var. Evet ama, bazı kişileri ne olursa olsun kıramıyorum. Her neyse, benim bu yakınmamdan besbelli siz de bıktınız, *"Gidersen git birader, gitmezsen gitme!"* deyip çıkacaksınız. Zaten bütün bunları tümüyle yakınmak adına söylüyor değilim. Böyle bir şeyi kimse kimseye zorla yaptıramaz. Ben burada toplumsal görevlerimle kendime karşı görevlerim arasında, toplumsal sorumluluklarımla kişisel sorumluluklarım arasında kalmış olduğumu söylemeye çalışıyorum. Demek istiyorum ki, toplumsallık adına da olsa kendimizi ceket gibi, ayakkabı gibi, gömlek gibi, kazak gibi kullanmaya hiç mi hiç hakkımız yok. Kendimizi geliştiremediğimiz zaman bu dışadönüklüğün bir anlamı olacak mı?

Neyse, bir yaz geçer, biz gene deftere çağrıları bir bir yazmaya başlarız. Huylu huyundan vazgeçmez derler ki elhak doğrudur. Yollar ve salonlar bizi beklemektedir. Kimileri yukarılarda bir yerlerde toplumsal yaşamın kaymağını kaldırırken biz Anadolu yollarında ıslık çala çala gideriz.

VAN İZLENİMLERİ

Van'a otuz beş yıl kadar önce gitmiştim. O sıralar Erzurum'da mukim idik. Tatil zamanı kaçıp kaçıp bir yerlere giderdik. Altı yedi otomobillik bir konvoy oluşturmuştuk, çoluk çocuk. Birkaç gün sürecek bir doğu yolculuğuydu bu. Her gittiğimiz yerde bizi daha çok dağlar karşılamışken Van'da kocaman bir göl karşılamıştı. Bir gölden çok bir deniz. Zaten Van'lılar ona "deniz" diyorlar. Geçen yılkı çağrıya olumlu yanıt verememiştim. Bilindiği gibi yolculuk programları önceden belirleniyor. Bu defa çağırmakta gene geç kalındı ama ben ne yapıp yapıp gitmekten yana oldum. İyi de etmişim, Van'ı bir kere daha dünya gözüyle görmek hiç kötü olmadı.

Aslına bakarsanız kötü oldu, çünkü Van'ın insana üzüntü veren bir garip yalnızlığı, bir garip sessizliği var. Önceki gidişimden doğrusu pek bir şey anımsamıyorum, ama bu defa daha uzun kalıp gördüm ki Van'da yaşam en durgun ölçülerde. Van sessiz, hemen hemen hiç konuşmuyor. Ara sıra oflaya puflaya inen uçaklar bile bu sessizliği bozmuyor, bozamıyor. Belli ki toprak verimsiz: ortalıkta yeşil çok az. Ne yapıp yapıp yeşillendirmeliydiler oraları. Üniversite yerleşkesi de yeşilden pay alamamış. Üniversitenin bu kadar sessizi dünyanın hiçbir yerinde yoktur. Gençler suskun mu suskun.

Kent sizi hiçbir yönüyle kendine çekmiyor. Mimarlık tüm kentlerimizde olduğu gibi sonuna kadar itici. İnsanın mimarlık adına bu kadar çirkini gerçekleştirebilmesi de büyük bir başarı aslında. O iğrenç sözcüğü kullanarak söyleyeyim: performans. Dünyanın hiçbir döneminde *çirkin* yaşama bu ölçüde egemen olmamıştır. Van'ın özel bir çirkinliği yok elbet. Öbür kentlerimiz ne kadar çirkinse Van da o kadar çirkin. Van o çirkin yapılanması içinde derin derin uyuyor, uyuşturulmuş gibi. Lokantalarda kebap var, türkü var, içki yok. İçki diye bir derdimiz yok ama, üç beş arkadaş bir araya gelmişiz, oturup bir iki kadeh bir şey içelim dedik. Sonunda gezginleri barındıran bir otelin alt katında bir yer bulduk.

Acı olan, Van'a hiçbir yatırımın yapılmamış olması. Ne devlet ne de öve öve bitiremedikleri özel girişim Van için bir şeyler yapmış. Düşünün, Cumhuriyet kurulalı şu kadar yıl olmuş, her yerde ve özellikle televizyonlarda konuştuğu zaman mangalda kül bırakmayanlar burası için kollarını bile kıpırdatmamışlar. Oysa yurdunu sevmek açı-

sından hemen hepsi dersini pek güzel ezberlemiştir. Düğmeye basmayagörün, neler neler anlatmazlar, ne palavralar atmazlar. Ama Van'da tek bir fabrika yok. Hiçbir şey üretmeyen bir ortamda gelişim olur mu dostlarım, siz söyleyin? Pekiyi bu ne biçim iştir, bir allahın kulu gidip bu topraklarda bir fabrika kurmamıştır. Anadolu'nun pekçok kentinde sanayi denilince otomobil tamirhaneleri anlaşılır. Adı da büyüktür ya: Organize Sanayi Bölgesi. Sevsinler.

Diyarbakır'da olduğu gibi Van'da da her yan çocuk dolu. Yavrucaklar, ellerine aldıkları bir şeyleri satmaya çalışıyorlar. Beş yaşlarında gösteren bir küçük delikanlıdan bir tespih aldım. Okuyormuş, üçüncü sınıftaymış. Kavruk kalmış. Yüzünde altmış yaşında bir adamın kaygıları billurlaşmış. Yüz çizgileri derin mi derin. Babası çalışmıyormuş, hastaymış. Tespih çekmek gibi bir alışkanlığım yok ama, içim acıyor, o tespihi elime alamıyorum. Bir buçuk milyon istemişti, ben iki verdim. Gördünüz mü dostlarım, nasıl rahatlattım kendimi. Beş yüz lira fazla verince...

Biraz şaka gerekir diye "Van Gölü Canavarı"nı görmek için can attığımızı söylemiş olmam benim bir başka kabaklığımdır. Keşke öyle bir canavar olsaydı, yazık ki yok. O bile bir renk katardı Van'a. Zaten oradaki insanlar canavar yok demediler. Canavar olmalıydı. Deniz dibi araştırmaları yapılmış olsaydı bu canavarın izine raslanabilirdi. Oysa canavar manavar görünmüyor şimdi. Van Gölü durgun. Ara sıra dalgalanıyor. Çevresini eşsiz güzellikte, oya gibi işlenmiş dağlar süslüyor. Dağların tepeleri karlı.

O altmışlık çocuğun yüzünü bir türlü belleğimden silemiyorum. Diyarbakır'da gördüğüm o küçücük kızın, kağıt mendil satan o güzelim yavrunun gözlerini de unutamıyorum. Herbiri bir erik büyüklüğünde koyu yeşil gözler. Gözleri umurunda değildi: elindeki üç beş kağıt mendili satabilmek için çırpınıyordu. Kendisi başta olmak üzere o gözlerin güzelliğini kimse görmeyecek, görmek istemeyecek. Biraz palazlandı mı bir kopuğun koynuna atıverirler onu. *"Oh, artık kağıt mendil satmak zorunda değilim!"* diye avunur o da.

NİÇİN BUNALIYORLAR?

Bizim enine boyuna bunalmak gibi bir hakkımız hiç oluşmamıştır. Birazcık bunaldık mı kendimizi hemen toplar yaşama dönerdik. Bizim bunalmaya hakkımız yoktu, delirmeye hele hiç. Delir de bak ne oluyorsun! Bizler para buldukça şarap içtik ama kendimizi uyuşturmadık. Buna da hakkımız yoktu. Örneğin o koşullarda kendini uyuşturmuş bir Afşar it gibi sokakta ölürdü. Oysa bunalmak için birçok nedenimiz vardı, belki kendimizi uyuşturmak için de. Kaç işe girmiş çıkmışımdır, berbat berbat işlere. Bunalmak düpedüz yenilmek olurdu. Birileri yenildiler mi yenmiş sayılırlar, Afşar yenilseydi onu köpeklere atarlardı. Yoksul kendi yurdunda bir sürgünden başka bir şey değildir.

Bir eli yağda bir eli balda yaşayan arkadaşlarımız vardı, onlar bizim gibi değillerdi, onlar bol bol bunalırlardı. Bunalmak onların hakkıydı. Varoluşçu felsefeyi izlerlerdi bilir bilmez. Yaşamı hafife almak gibi bir lüksleri olması bence çok çok güzeldi. Bizim öyle bir lüksümüz yoktu. Bizim en büyük lüksümüz işkembecinin ya da hamamın kapısından girebildiğimiz zaman başlardı. Ayakkabılar su çekiyor. Yağmur içime kadar geçmiş. Nezleden tam anlamında dökülüyorum. Öylece bir hamama girdiğimi düşünün. Biraz sonra o ıslakları giyinip sokağa çıkacağım. Olsun. Bir yarım saatlik ya da bir saatlik iyiliğin değerini bilmek gerek.

Şimdi gençler bol bol bunalıyorlar. Dünyanın en güzel şeyi cebi dolu bir durumda bunalmaktır. Bizim gençliğimizde de öyle arkadaşlarımız vardı. Kimi gerçekten bunalırdı kimi bunalımı oynardı. Gerçekten bunalanlar varsıllığın anlamsız dünyasında erkenden yorulmuş kimselerdi. Öbürleri oyun oynuyordu zaten. Şimdi gençler bunaldıkları zaman sağlam bunalıyorlar. Neden? Çünkü bütün toplumsal ya da insani dayanaklarını yitirmiş durumdalar. Birini ölesiye sevemiyorsanız, biri sizin için sizin kadar hatta daha çok değerli değilse, yaşam denilen karmaşayı yalnız paçayı kurtarma alanı olarak görüyorsanız ve bunun için önünüze geleni yıkıp geçecek durumdaysanız elbette bunalırsınız. Çok açık görüyorum, gençlerin tüm kaygısı gelecekle ilgili. Kendileri için iyi bir gelecek tasarlamanın ötesinde pek bir şey düşünmüyorlar. Kendilerini kurtarabilirlerse kurtaracaklar, yoksa tepetakla gidecekler. Bu duygu içinde insan bunalmaz da ne yapar?

Çocuklarımıza ya da gençlerimize yazık ki çok kötü şeyler öğret-

tik. Onlara bencilliğin ne kadar doğru ve ne kadar güzel bir şey olduğunu öğrettik. Bir domatesi bile arkadaşına veremeyen, verirken eli titreyen insanlar büyüttük yetiştirdik. Bunlar bir günde ortaya çıkmadılar. Benim çocukluğumdan beri düzen bu yönde işliyor. Temel ilke şudur: *"Kendini kurtar gerisine aldırma!"* İnsan kendini tek başına kurtarabilir mi? Kurtaramaz. Kurtardığını sanır ama. Kurtuluş sevebilmektedir, başkalarını candan yürekten sevebilmektedir. *Başkası bizim cehennemimizdir* gibi karamsar felsefelere aldırmadan birilerini ölesiye sevebilmektedir.

Sonunda olacak olan oluyor. Bir iş tutuyorlar, erkekler askere gidiyor, kızlar evlenme hazırlığı yapıyor, her şey iyi kötü rayına oturuyor. Ama giden duyarlılık geri gelmiyor. Bu kalan sözde duyarlılıkla, dostlarım, ne doğru dürüst şiir yazabilirsiniz, ne resim yapabilirsiniz, ne felsefeye yönelebilirsiniz. Bu tür kaba duyarlılıklarla insan dükkan açabilir ancak, örneğin iyi bir bakkal pardon bakkal da ne demek market sahibi olabilir, bu tür kaba duyarlılıklarla iyi yere damat ya da gelin olmanın koşullarını yaratabilir, bu tür kaba duyarlılıklarla insan Nobel ödülünü bile alabilir. Bu tür duyarlılıklarla hekim olursunuz, dükkanınızı açarsınız, beyaz gömleğinizi bir güzel geçirirsiniz sırtınıza. Hastayı içeri alır, tem bir egemen davranışıyla onu tepeden tırnağa süzer, bir kaşınızı kaldırarak ona öğütler verirsiniz. Hele bir de anlamadığı bir dille konuşursanız sizden iyisi yoktur. Hemen söylemeyin, bekleyin biraz. Telaşlansın önce. Sonra siz büyük bir gizi açınlar gibi tane tane konuşun: *"Efendim, hastalığınız önemli diyemem ama önemsiz de diyemem. Gerçek bir akut herpes zoster vakasıyla karşı karşıyayız.*

Zahireci dükkanı açın, peynirci olun, profesör olun, gazeteci olun, dönüp arkanıza bakmayacağınız işler yapın. Yapın ve harcayın yaşamınızı. Harcayın ve benim yaşıma gelince *"Ne boş yere yanmışım"* şarkısını söyleyerek hüngür hüngür ağlayın. Ne güzel düşleriniz vardır sizin. Bir kıyı kasabasında ya da köyünde çok değil sekiz odalı bir otel açmak. Akşamları canlı müzik ve canlı balık. Şarap ve kadın. Kadın ve şarap. Renk, ışık, eğlence... Bunalmadan.

AŞK ŞAİRİ FUZULİ

Fuzuli'nin divanı ve *Leyla ile Mecnun*'u benim başucu kitaplarımdandır. Ne zaman bir şeylere sıkılsam, kendimi ne zaman yorgun ve çaresiz duysam ona sarılırım. Dünyanın anlayışsızlıkları karşısında tutunacak dalımdır onlar benim. Ne zaman kötü bir oyunla karşılaşsam, ne zaman bir takım çirkinliklerle yüzyüze gelsem onlarda ararım avuntuyu. Elbet yalnız onlar değil benim dayanaklarım, ama onlarda beni acılarımdan kurtaracak çok şeyler bulurum. Bizler lise yıllarımızda divan beğenisini içimize sindirmişizdir. Bizden sonrakiler sanırım bundan büyük ölçüde yoksun kaldılar. Onlar için divan edebiyatı bir takım sıkıcı kalıplardan başka bir şey değildir. Bizden çok daha genç birileri divan denildiği zaman yüzlerini ekşiterek " failatün failatün failatün" deyip çıkıverirler. Divan'dan onlarda kalan budur. Oysa özellikle şiirle uğraşanlar için divan edebiyatı çok önemli bir kaynaktır, bu kaynağın en başında da Fuzuli yer alır.

Fuzuli yalnızca bir şair değil aynı zamanda bir filozoftur. Benim Fuzuli'yi çok sevdiğimi bilen bir arkadaşım vaktiyle Ankara'dan bana onun felsefeyle ilgili bir yapıtını göndermişti. Çokça ilgilenemedim kitapla, çünkü ben doğudaki felsefeyi doğru olarak kavrayabilecek kültür birikimine ulaşmış değilim. Keşke bu işin uzmanları bizi bu tür yapıtlara biraz daha yaklaştırabilseler. Nedense onlar bu işe pek önem vermez görünüyorlar. O alana girmek bizim işimiz değil, o alan apayrı bir alan. O alanda biz ancak uzmanların dediklerini anlamaya çalışabiliriz, bunun ötesine geçemeyiz. Herkesin her şeyi bilmeye ya da daha doğrusu bilir gibi yapmaya alışık olduğu bu ülkede bizler biraz sınırlarını bilen birileri olmaya özen gösterdik.

Fuzuli Osmanlı sarayından uzakta yaşadı, buna göre kendini İstanbul'lu şairlerden daha özgür duymuş olmalıdır. Irak-ı Arab topraklarında doğmuş olan bu derin filozof-şair Bağdat'da yaşamış olmalıdır, kendisine *Fuzuli-i Bağdadi* denmesi de sanırım bundan ötürüdür. XVI. yüzyılın bu derin aydını daha o dönemde dillere destan olmuş olan sanatını yoğun bir düşünce gücüyle beslemiştir. Divan şairlerinin çoğunda karşımıza çıkan o içtenliksiz anlatım onda yoktur. Felsefesi özellikle bir ahlaki yetkinlik önerisidir, tüm eski zamanlarda olduğu gibi ahlakçı yanı ağır basan bir felsefedir, azçok Stoa felsefesini andırır, bize acılara katlanmayı öğretir, acılar karşısında soğukkanlı kalabil-

menin insan olmak açısından değerini duyurur.

Fuzuli'nin şiirleri hemen tümüyle aşk temasını işler. Ancak kabasaba bir aşk değildir onun aşkı. Örneğin Nedim Efendi'de karşımıza çıkan tepeden tırnağa tensel özelliklere bürünmüş aşk değildir. Onda aşk bir yüceye yönelmenin anlatımı gibidir. Aşkın sakınıklıklarla yaşanmayacağını duyuran şu iki dizesi divan şiirinin berceste dizeleri arasında ilk sıraları alır: *"Can ü dil kaydını çekmekden özüm kurtardım / Canı cananeye itdüm dili dildara fida"* Bugün böyle şeyler için kılını kıpırdatmayan, aşkı bile bir çıkar konusu durumuna getirmiş olan bu toplumun insanına bu dizeler elbette bir şey söylemeyecektir. Aynı gazelin bir önceki beytinde çok yaman bir sitem ve gizli bir öfke vardır: *"Pare pare dil-i mecruh-i perüşanımdan / Ser-i kuyunda gezen her ite bir pare fida"* Fuzuli yaralı gönlünü sevgilinin çevresinde dolaşan itlere atar demek ki.

Önümde Fuzuli'nin divanı var. Sayfayı gelişigüzel çeviriyorum. Birden en sevdiğim gazellerinden biri karşıma çıkıyor: *"Dostum alem seninçün ger olur düşmen mana / Gam değül zira yetersen dost ancak sen mana // (..) Can ü ten oldukça menden derd ü dağ eksük değil / Çıhsa can hak olsa ten ni can gerek ni ten mana"* Sevgiliyi övmenin en güzel anlatımını kuran gazellerinden biri şöyle başlar: *"Ey melek-sima ki senden özge hayrandur sana / Hak bilür insan dimez her kim ki insandur sana"* Aynı gazelin altıncı beyti de onun berceste beyitlerindendir: *"Padşahum zulm idüb aşık seni zalim dimiş / Hub olanlardan yaman gelmez bu bühtandur sana"* Bir başka gazeli sofuları kızdıracak, bizim gibi sıradan insanları şaşırtacak nitelikte bir beyitle son bulur: *"Sende dün gördüm Fuzuli meyl-i mihrab-ı nemaz / Terk-i ışk itmek mi istersen nedür niyyet sana"* Ve bir gazelinin en başında bize aşkın acımasız yasasını şu sözlerle duyurur Fuzuli: *"Bahr-i ışka düşdün ey dil lezzet-i canı unut / Baliğ oldun gel rahimden içtiğin kanı unut"*

Sizin yerinizde olsam gider bir Fuzuli divanı alırım ve onu başucu kitaplarımdan biri yaparım.

HAKÖNERME

Bizim toplumumuzdaki insanların büyük bir çoğunluğu *hakönerme* dediğimiz o kaba duygusallığı enine boyuna ve en yıkıcı ölçülerde yaşıyor. Hakönerme dediğimiz ve özellikle çocuklarda ve kabasaba insanlarda çokça gördüğümüz duygusallığa Fransızlar *"revendication"* diyorlar. Sözcüğün ingilizcedeki karşılığı *"claim"*, almancadaki karşılığı da *"Forderung"* ya da *"Anspruch"* olmalı. İngilizcem zayıf almancam hiç yok olduğundan bu karşılıkları sözlükten bulup yazdım. *"Hakönerme"* terimini öneren de bendenizim. Sözlüğümde *"revendication"* terimini karşılamaya çalışırken buna *"hakönerme"* demenin uygun olacağını düşündüm. Bu terimin içeriği ya da daha doğrusu kavramı bizim belleğimizde yer tutmuyor. Oysa belki de en çok bizim üstünde durmamız gereken bir konu bu.

Hakönerme özellikle çocuklarda görülür ve çocuklarda bir ruhsal sakatlığı ya da eksikliği belirlemez. Bir şeye sahip çıkmak konusunda çocuk hepimizin bildiğimiz gibi yaman bir inatçıdır. Daha küçücükken haköneren biridir çocuk: uzanıp masadan aldığı pipoyu kendinin bilir, biri onu onun elinden almaya kalktığında kıyametler kopar. Çocuğun açısından baktığımızda, çocuğa ait olmayan hiçbir şey yoktur. İstediğini avuçlar, istediğini mıncıklar, istediğini alır yere atar. Anneler ya da babalar durmadan o senin değil deseler de aldırmaz. Çocuk biraz daha büyüyüp palazlandığında iyiden iyiye hakönermeci olur ve onda hakönerme daha çok düşmanlık duygularıyla belirir. O çevreye gerçek bir yıkıcı gibi yönelirken durmadan homurdanacak, surat asacak, sertlikler gösterecek, inatlaşacak, büyüklere tebelleş olacak, olmadı yatağına ya da donuna al sana diye bir güzel işeyecektir.

Büyükte hakönerme bir ruhsal sakatlık belirtisidir ve özellikle ruhsal ya da bedensel bir sakatlığı örtmek için vardır. İnsanlar hakönermeci eğilimlerinin altında çok zaman olumsuz bir duyguyu, özellikle hemen her insan için kaçınılmaz bir duygu olan aşağılıkduygusunu gizlerler. Adler, ışıklar içinde yatsın, aşağılıkduygusundan hemen hiçbirimizin kurtulamayacağımızı bize pek güzel göstermişti. Ne var ki her insan bu tür duyguları derinlerinde gezdirse de onların tutsağı durumuna gelip hakönermelere yönelmek durumunda değildir. Hakönermeci çok zaman çevreye uyumlu bir kişi gibi görünse de, daha doğrusu böyle görünmeyi başarsa da tam anlamında bir uyumsuzdur. Hakö-

nermenin en belirgin ve hatta kaba biçimleri ahmaklarda, melankoliklerde, bunalımlılarda, manyaklarda, saralılarda, alkoliklerde ve bunaklarda görülür. Bu kişilerde hakönerme çok değişik biçimlerde kendini gösterir.

Hakönerme durumunda olan kişi hemen her koşulda takıntılı ve inatçı kişidir. Kafaya bir konuyu takar, onu sonuna kadar götürebilmek için elinden geleni yapar, sonuç alma konusunda da son derece acelecidir. Belki de ona azçok yumuşak davranmak gerekecektir, çünkü böyle bir kişi engellendiğini sezdiğinde iyiden iyiye azgınlaşır ve öngördüğü sonucu elde edebilmek için tam anlamında bir yırtıcı kesilir: o yolda yapamayacağı bir şey yok gibidir. Yani onu kafasındaki saplantıdan vazgeçirmek olası değildir, birileri üstüne geldiğinde onun atılganlığı çok büyük boyutlara ulaşır. Hakönermeci kişilikler genelde iyileşmez benciller olarak dikkatimizi çekerler. Ne var ki hakönermecilik zaman zaman bunun tam tersi bir biçimde özgecilik olarak belirebilir. Bir hakönermeci kendini toplumuna ya da insanlığa adamış güçlü kişi rolünü oynamayı sevebilir. Hamönerenlerde kıskançlık duygusu da büyük ölçüde belirleyici olabilir.

Hakönermeci kavgacıdır, öyle ki gözünü budaktan esirgemez. Durmadan bir şeylere karşı çıkarken hep kendi düşünülmemiş doğrularını öne sürer. Çelişki ve başarısızlık, Charles Bardenat'nın da pek güzel belirttiği gibi, hakönerenin kaldırabileceği durumlar değildir. O tam anlamında bir kendini beğenmiştir. Başlıca amacı dikkat çekmek ve kendi değerini ortaya koymaktır, bu yolda her şeyi göze alabilir, olmazsa rezalet çıkarır. Düşmanlık duyguları işte bu karşıtlık durumunda kendini gösterir. Hakönermeci tehditler yağdırır, şantaj yapmaya kalkar, söver sayar. Tek yapılacak şey onun önünü kesmemektir. O bu durumda iyi ve kötü ayrımını yapabilen biri değildir, bu çerçevede ahlak kurallarını tümüyle önemsemez duruma gelmiştir. O artık belki de bir kurtarıcıdır, bir ülkü insanıdır. Henri Ey konuyla ilgili olarak şunları söyler: "*Çılgınlıkların en çok bilineni hakönerme çılgınlığıdır. Burada canlı, çetrefil, kuşkucu ve alıngan özellikli kişiler sözkonusudur. Onlar kinci ve intikamcıdırlar; çok zaman tutkulu bir biçimde 'ülkücü'dürler; siyasette, dinde, toplumsal düzenlemede fanatiktirler.*"

İyi ki bu adamlar siyasete merak salmıyor.

HALKI KAŞIMAK

Ülkemizde basın ve yayın organlarının bir işi de halkı kaşımaktır. Kendilerine o sevimsiz "medya" adını uygun görmüş olan bu organların halka hoş görünmek adına gariplikler edişi benim aklıma dokunduğundan ben doğru dürüst ne gazete okurum ne de televizyon izlerim. Elime geçen bir gazetenin başlıklarına baktığım olur, bazen de yorulup televizyonun karşısına geçerim. Ancak bu ilgi ilgisizliğe benzer bir ilgidir. Zaman zaman bazı kadın programlarının karşısına oturup hem göz ucuyla bir takım olmuş bitmişleri anlamaya çalışıyorum hem de şöyle hafif ölçülerde kestiriyorum. Bugün de öyle yapacaktım, ama uyumak kısmet olmadı, tersine gözüm açıldı. Garipliğin bu kadarı insanı şaşırtıyor.

Adamın biri erkenden evlenmiş, üç çocuk yapmış. Bu arada evde korkunç geçimsizlikler olmuş. Neden olmasın ki, evliliğin paçayı kurtarma kurumu olduğu yerde aile huzuru olur mu? Evliliğe kapağı atmak diye bir kafa geçerli bu toprağın insanında. Anne ve baba kızı verip kurtulmaya bakıyor, kız kendisine el verecek birini bulmak için dolanıp duruyor. Bu yüzden evlilikler daha birinci ayda çatırdamaya başlıyor. Cinsel açlığı gidermek için kurulmuş evlilikler var, iktisadi açıdan azçok rahata ermek için kurulmuş evlilikler var, ama aşk evlilikleri hemen hemen hiç yok. Aşkın olmadığı bir ülkede aşk evliliğinin olması düşünülebilir mi? Evet, bu toplumun insanı aşkı bile kündeye getirmiştir.

Neyse biz konuya dönelim. Adam erkenden evleniyor ve üç çocuğu oluyor. Ama zavallı mutsuz, huzursuz. O arada on altı yaşında bir kıza tutuluyor. Kızı kaçırıyor, bir süre hapis yatıyor. *"Belki gene yatarım, bilinmez"* diyor programda. Programcı bayan stüdyoya kadınları doldurmuş. Zavallı adamı da getirtip baş köşeye oturtmuş. O arada on altı yaşındaki kızla telefon bağlantısı. Stüdyoyu doldurmuş olan hanımlar neredeyse adamı boğacaklar. Vay kendini bilmez, vay saygısız, vay ne olduğu bilinmez adam, sen nasıl ve ne hakla aşık olurmuşsun. Aşk nedir ki salak! Senin sorumlulukların var. Bıraksanız garibi parçalayacaklar. Adamcağız ikide bir kadınlara dönüp *"Siz aşık olmak nedir bilir misiniz?"* diye soruyor. Kaçırılan kız telefonda ikide bir adama *"Seni seviyorum" diyor.* Kız böyle dedikçe stüdyodaki bayanlar hop oturup hop kalkıyorlar.

Bu adamlar bu programlara neden giderler ki? Bir şeylere alet olmak karşılığında neler edindiklerini bilemiyorum ama ne olursa olsun insan özel yaşamını sergilemekten kaçınmalıdır. Özellikle korkaklıkların ve çıkarcılıkların yerleştirdiği boş bir ahlakçılığın öfkeli savunucuları karşısında hangi aşkı kime anlatacaksın be arkadaş! Kendini boş yere olmadık biçimlerde sergiliyorsun, boş yere kendinle ilgili olanı ortaya döküp birilerini rahatlatıyor ve birilerini de gönendiriyorsun. Bu kafa aşkı da daha başka ince duyguları da kolay kolay kavrayamayacaktır. Erkeklerin kadını, özellikle kadın cinselliğini tanımadıkları, kadınların erkekleri, özellikle erkek cinselliğini hiç mi hiç bilmedikleri bir toplumda, aile birliğinin saçma sapan bir deyimle *akıl evliliği* adıyla vaftiz edildiği ve kurumlaştırıldığı bir toplumda, karşılıksız sevginin ancak delilere göre bir iş olduğunu düşünenlerin büyük bir çoğunluk oluşturduğu bir toplumda, okumuş etmiş kadınların bile *iyi bir yuva kurmak* adına her türlü yakışır ya da yakışmaz ilişkilere girebildiği bir toplumda, erkeklerin aylık gelirlerine göre *nitelikli* kadın seçmeye alışmış oldukları bir toplumda aşktan sözetmek aklı başında insanların yapacağı bir iş olabilir mi?

Basın ve yayın organlarının işi halkın dümen suyunda giderek kazanç elde etmek midir yoksa küçük ölçülerde de olsa insanların bilinçlenebilmesi için bazı olanaklar sağlamak mıdır? Birincisi ne kadar tehlikeli bir işse ikincisi o ölçüde gereklidir. Ama belli ki basın ve yayın organları ticari ya da iktisadi sorunları her şeyin üstünde görerek *halktan yana* olmayı yeğliyorlar. Bu durumda hiç yaşamamış ama evlenip birkaç çocuk doğurmuş, iğrenç bir biçimde *yediği önünde yemediği arkasında* olmak koşulunu insan olmanın tek koşulu saymış birçok *kendi halinde* kadını stüdyoya toplayıp orada aşka karşı gösteri düzenlemek bana pek sağlıklı bir iş gibi görünmüyor. Anlasanıza sizin ahlak kurallarınız yıllardır ya da yüzyıllardır bireysel çıkarlar adına ahlakı bozmaktan başka bir işe yaramadı. Bu toplum yetiştirdiği üçkağıtçının milyonda biri kadar dahi yetiştirseydi ülke ışıklar içinde olurdu. Kaba ahlakçılık ahlaksızlıktan başka bir şey değildir dostlarım.

YALNIZLIK

Yaşam yaman bir sevgisizlikte durmadan kendini yineliyor. Durmadan bir mevsimden bir mevsime geçiyoruz. İlkyaz süzüle süzüle geliyor, iyiden iyiye sallanıyor,derken sıcaklar bastırıyor, sonra bir bakıyorsun eylül gelmiş, daha sonra da soğuklar ve karlar. Ben işte böyle yaşlandım, ardarda geçti zamanlar. Yaşam koyu bir sevgisizlikte durmadan kendini yineledi, olduğu yerde sallandı durdu ve biz bu günlere geldik. *"Sen değil miydin bilinç sürekli evrimleniyor, yaşam gelişiyor diyen be adam?"* dediniz değil mi? Elbette insan olduğu yerde saymıyor: inişli çıkışlı bir akışta her şeyin daha bir yetkine doğru ilerlediğini görmemek için ya kör ya da kötü niyetli olmak gerek.

Ama bizim kendi dünyalarımız yani özel yaşamlarımız bir çırpıda değişmiyor ve gelişmiyor. Evrensel değişim yavaş ama güçlü. Ne var ki biz bir durağanlıkta yaşadığımız izleniminden kurtulamıyoruz. Çünkü birbirimizden kopuk yaşıyoruz. Belki de dünyanın hiçbir vaktinde insanlar birbirlerinden bu kadar kopuk yaşamadılar, bu kadar bencil olmadılar, bireysellik adına bu kadar acımasız olmadılar. İnsanlar kendilerini dünyanın merkezi saymanın tek doğru yol olduğunu düşünüyorlar, sonra da bunalıyorlar, ne yapacaklarını bilmiyorlar. Sevgisizlik büyük bir hastalıktır dostlarım. Genç ihtiyar bu toplumun insanları bu hastalığa tutuldu.

Avrupalının eski hastalığıdır bu: kendini yapayalnız duymak. O bundan ya rahatsız olur ve hastalanır, çünkü insan yalnızlığa göre yaratılmamıştır, ya da bir tür kaşarlanmışlıkla yalnızlığının içine yerleşir. Bu toplumun insanı da belki Avrupalılaşmak hevesine ya da başka heveslerle bu hastalığın içine düştü. Eski zamanlarda da, benim çocukluğumda da bu hastalık belli ölçülerde vardı, ama o zaman anneler ve babalar yalnız kendini düşünen çocuklar yetiştirmiyorlardı. Giderek zamanlar değişti, herkes nefsi nefsine yaşamaya başladı. Toplumdaki büyük değer kaymalarında bunun payı büyüktür, öte yandan toplumdaki değer kaymaları da bu toplumsal atomlaşmışlığı kolaylaştırdı. Bugün insanlar yalnızca çıkar hesapları yaparak yaşıyorlar. Bu yaşam onları mutlu etse ne iyi. Etmiyor. Edemez de. O yüzden insanlar, özellikle genç insanlar bunalıyorlar.

Kime el atsak boş çıkıyor. Dostluklar yapay, yakınlıklar biçimsel. En yakın bildiğiniz adam çıkar adına size bir güzel kazık atabiliyor. O

güzelim genç kız karşısında sevgiyle çırpınan erkeğe bakışlarıyla şunu demek istiyor: *"Bırak bu boş sözleri de sadede gel. Biz bunları çok duyduk. Bunlara karnımız tok bizim. Seviyormuş. İyi, sev, ne yapalım! Sen söyle bakalım, bana ne sağlayabiliyorsun?"* Bu onu mutlu etse ne iyi. Etmiyor. Toplumda bunalım denilen illet dalga dalga yayılıyor. Çünkü doğa insanı yapayalnız yaşamaya göre oluşturmamış ya da insan doğanın koşulları içinde kendini yalnız olamayacak biçimde oluşturmuş. Ama sen zavallı çıkarların uğruna doğayı, bu arada kendi doğanı zorlayacaksın, olacak şey mi!

"Yalnız mısın?" diye sorarlar bazen bana. *"Hayır, yalnız değilim, tek başımayım"* derim. Neden yalnız olacakmışım. Ben insanla yaşıyorum, insanlıkla içiçe yaşıyorum. Birileri tarih boyu insanı araştırdılar, onu anlamaya çalıştılar, bunu yaparken tek başlarına kaldılar. Kimi toplumun içinde insana güvenmek isteyerek acı çekti, kimi toplumun kıyısında insandan uzak durarak. Ama bunlar sanatta olsun felsefede olsun insanı araştırdılar. İşte benim işim o insanlarla. Bana göz süze süze üçkağıt açmaya kalkan dişiden, benim bir sözümü bildiği gibi yorumlayarak ortalıkta kıyamet koparmaya kalkan gazeteciden, benim yakınımda durup *"Nasıl ederim de bu saf adama ağız tadıyla ve gönül rahatlığıyla şöyle güzel bir kazık atabilirim?"* kaygısını yaşayan zavallıdan hiçbir şey beklemeksizin ben o ölmüş gitmiş büyük adamların izlerini sürüyorum, basit bir çömez duyarlığıyla izlerini sürüyorum.

İşte bu yüzden dostlarım tek başıma olmakla birlikte yalnız değilim, hiç değilim. Ama büyük çoğunluk gündelik çıkar hesaplarıyla, kendi için koyduğu basit amaçlarla yaşıyor ve bu yüzden çok kötü bunalıyor. Ben bunalıyor muyum? Zaman zaman çok daha güzel bir dünyada yaşamak isterdim duygusunu enine boyuna duymakla birlikte bunalmıyorum. Benim işim gününü gün etmeye bakarak yaşamın altında ezilmekte olan insanlarla değil, benim işim o büyük insanlıkla. O büyük insanlık kendindeki zavallılıkları, yüreğindeki küçüklükleri, kafasındaki açmazları arındıra arındıra gelişiyor. Geleceğin insanları elbette daha da insan olacaklar. Ama benim bugün kendi küçük istekleri peşinde gezen, hep yeni şeyler giymek isteyen, iyi şeyler yemekten başka bir şey düşünmeyen, iyi bir yaşam koşulu elde edebilmek adına orununu ayaklar altına alabilen insanlarla ne işim olabilir!

Küçük insan kendini boşluklarda tüketebilmek için elinden geleni yapıyor.

TÖRE TÖRE DEDİKLERİ

"Töre" sözcüğünü gazetelerde ikide bir görüyoruz. "Töre" tek başına kullanılmıyor, "cinayet"le birlikte kullanılıyor. Töre cinayeti... töre cinayeti... Gazeteci arkadaşlar, cinayetin de cinsi mi olur? Akraba katlini yasallaştırmak olmuyor mu bu? Töre cinayeti sanki haklı cinayet. Sanki namus cinayeti. Namus denilen şey uçkura indirgeniverdi. Hırsızı namussuzdan saymıyoruz. Rüşvetçi de namussuz değil. Birinin ayağına karpuz kabuğu koyana da namussuz demiyoruz. Koca avına çıkmış genç kızlar da başımızın tacı. Hele bir kuruşluk malı elli kuruşa satanlar birer namus anıtı. Buna karşılık sevdiğine kaçan, kaçmak zorunda kalan kadın namussuzun namussuzu. Hatta tecavüze uğrayan kadın da.

Düne kadar "töre" cinayetine hafifletici neden indirimi uygulanıyordu. Ayıbın ayıbıydı bu. Ama daha da önemlisi toplumun "namus"a yüklediği anlamdır. *"Rüşvet almayıp da ne yapsın, adam şu kadar parayla beş kişiyi doyurmaya çalışıyor"* sözünü sık sık işitmez misiniz? Adamın biri karnını tuta tuta gülerek ve hiçbir utanma belirtisi göstermeden demez mi: *"Şu Selahattin amma yaman adam, kargayı bülbül diye yutturmayı biliyor."* Ahlak bozukluğu toplumda bütün boyutlarıyla egemenken "töre" cinayetinin de bu bozuklukla doğrudan ilişkili olduğu açıktır. Kadını hiçe indirecek ki, onu eşyaya indirgeyecek ki bir cinsin öbürünü sömürmesi gerçekleşsin.

Hayvan, bir hiç olduğunu, hiç mi hiç önemli olmadığını görmez de, hiçbir değerle ilişkili olmadığını düşünmez de namus temizlemeye kalkar. Kendisi tüm varlığıyla bir kirlilik anıtıdır. Cinayeti işlediğinde gazetelerde fotoğrafları, televizyonlarda görüntüleri yayımlanır. Sanırsınız herifçioğlu büyük bir zaferden dönmektedir. Bu sefili adam yerine koymak, böylesine tantanayla anmak, en azından onu insan yerine koymak basınımızın pek anlayamadığımız bir davranışıdır. Bir sokak kızını büyük sanatçı diye tam sayfa tanıtmayı olumsuzluk saymayan gazeteci, namus canavarını adam yerine koyma konusunda neden titiz davranmasın ki!

Zaman zaman gazetelerde şuna benzer sözler okumadık mı: *"En değerli hazinesi olan kızlığını kaybettikten sonra...* İnsanın en değerli hazinesi ahlakıdır. Kızlığını kaybettiği için türlü oyunlarla birine yamanmaya kalkan kadınını düşüklüğü ya da yırtıklığı midenizi bulan-

dırmaz mı? Bu yüzden şu töre cinayeti sözünü kafamızdan silsek iyi olmaz mı? Nedir töre? Gelenek mi? Yoksa görenek anlamına mı geliyor? Onun alışkılarla bir ilgisi var mı? Bana sorarsanız hiçbiri değil ya da hepsi. Töreyi, görüyoruz, gelenek yerine de kullanan da var, görenek yerine kullanan da, alışkı yerine kullanan da...

Biz sözcükleri çok zaman gelişigüzel kullanıyoruz, onları belirleyen kavramların içeriklerini bilincimizde iyi oluşturmadığımız için bu gelişigüzellik bir anlamda kaçınılmaz oluyor. Gelenek bir toplamda kuşaktan kuşağa aktarılan değerlerle ilgilidir. Gelenek zaman içinde sürekli değişen değerler dizgesiyle ilgilidir. Gelenek dediğimiz zaman dünden yarına ulaştırılan ve toplumun temel özelliklerini ortaya koyan her şeyi anlıyoruz. Gelenek yazılı da sözlü de olabilir. Göreneğe gelince, o bir toplumun temel davranış kurallarını anlatır. Her toplumun ahlak değerleriyle belirlenmiş temel davranış biçimleri ya da kuralları görenekler adı altında toplanır. Görenek her bireyi büyük ölçüde yükümler hatta onun özerkliğini kısıtlayarak ona boğuntu verir. Görenek'i en geniş anlamında *toplumsal ahlak* diye belirlemek olasıdır. Alışkı, halkların temel davranış özelliklerini ortaya koyar. Bireysel kalıp davranışları alışkanlık diye adlandırırken toplumsal kalıp davranışları alışkı diye adlandırıyoruz. Alışkıların her zaman olumlu ya da yüce şeyler olduğunu düşünmemiz doğru olmaz. Alışkı göreneğe benzemez, ruhu sıkmaz çünkü. Alışkıda görenekteki gibi birey ve toplum karşıtlığı yoktur.

Pekiyi, töre nedir öyleyse? Bana sorarsanız hiçbir şeydir. Dilimize bilir bilmez aldığımız bir takıntıdır. Evet, o hem gelenektir, hem görenektir, hem alışkıdır, kim bilir bu arada daha başka bir şey de olabilir. Ama ben onu duydum mu hemen o iğrenç cinayetler geliyor aklıma. Sözde namus cinayetleri, gerçekte namussuzluk cinayetleri. İki paralık zibidi, değer diye kafasında ve yüreğinde kıymık kadar bir şey bulundurmayan sefil, gerektiğinde en olmadık kişiye saldırabilecek budala namus temizliyor, bunu yaparken kirli ellerini kullanıyor. Bir de bakıyorsunuz, aptal (kendi deyişiyle şerefsiz) adam, iki jandarmanın arasında Büyük İskender gibi yürüyor.

İLK YAPITLAR

İlk yapıtlar başarısız yapıtlar mıdır, en azından yeterince başarılı olmayan yapıtlar mıdır? Bunun böyle olduğu konusunda genel bir kanı var. Kim ne derse desin ben o görüşte değilim. Başarılı pek çok ilk yapıt biliyorum. Herkesin kanısı böyle olunca ilk yapıtlarla ilgili bir önyargı oluşuyor ve estetikle pek de ilgisi olmayan sanat izleyicisi bu önyargıyla değerlendirmeler yapıyor. Kimse üstüne alınmasın ama neyin güzel neyin çirkin olduğunu ayıramayan pekçok sanat izleyicisi var. Bu tür izleyiciler birilerini şaşmaz yol gösterici olarak bellemişlerdir. Onların güzel dediği güzel olacaktır, çirkin dediği de çirkin. Bu yol göstericiler bazen cahilliklerinden daha çok da hinliklerinden en kötü yapıtı baş tacı ederken en güzel yapıtı görmezden gelebilirler ya da hatta yerin dibine batırabilirler. Bilmem söylemeye gerek var mı: cahillik ahlaksızlığın ikizidir.

Bu alışveriş özellikle edebiyat dünyasında geçerlidir. Yıllardır nice değerli yapıt görmezden gelindi, nice değersiz yapıt da göklere çıkarıldı. Nice boş adam büyük şair yerine postalandı, o bir yana boş adamların dayanışmasıyla oluşan saçma sapan akımlar gerçek akımlar gibi yutturuldu. Bu gelişimde elbet kurulu düzenin eğilimleri de belirleyici oldu. Kurulu düzenler aklı başında sanat adamlarını, ne yaptığını bilen sanat adamlarını sevmezler. Sevmemek de neymiş, onlardan nefret ederler. Gerçek anlamda güzelin yaratıcısı olan kişi kurulu düzen üzerinde kuşkular yaratan kişidir. Biraz kendini zorlayan bir kurulu düzen yandaşı böyle birini bir kargaşacı olarak belirleyebilir.

Sabahattin Ali'nin *Değirmen* adlı öyküler derlemesi için de benzer bir karara varılmıştır: bu kitap bir ilk kitaptır ve başarısızdır. Edebiyat dünyasında adı eleştirmeciye çıkmış pekçok kişinin bu kanıda olduğunu biliyorum. Bazı çok ayrıcalı yazarlardan biri olmadığı için, Sabahattin Ali'ye *ilk yapıtı kötüdür* damgası erkenden vurulmuştur. İşin garip yanı kendisi de bu görüşü göğsünü gere gere benimsemiştir. *Değirmen*'in yeni baskısı için yazdığı önsözde neredeyse bizlerden özür diler, vaktiyle bunu yayımlamasaydım keşke demek ister: *"Bunların benim sanat hayatımın gelişmesini göstermesi bakımından sadece kendim için bir ehemmiyeti vardır ki bu da onları başkalarına okutmak için bir sebep olamaz."* Sabahattin Ali bu öyküleri yeniden yayımlamıştır, çünkü öbür türlüsü kendini gizlemek olacaktır.

Kitaptaki tüm öyküler için burada bir şeyler söylemeyi düşünmüyorum, ben yalnız kitaba adını veren birinci öykünün dünya çapında bir başyapıt olduğuna, şiir yanı ağır basan bir destan olduğuna, ayrıca aşk teması çerçevesinde insanın insana adanmasını yücelten bir insancılık bildirisi olduğuna inanıyorum. Çeribaşının ağzından anlatılan olay gerçeğe uygun mudur? Bizim aydınlarımız gerçekçilik dendiği zaman genelde nedense kaba gerçekçiliği, *doğalcılık* dediğimiz sokak gerçekçiliğini anlıyorlar. Oysa gerçekçilik bize insan gerçeğini açan, insanı insana gösteren her yapıtın niteliğidir.

Konuyu anımsayacaksınız. Klarnetçi Atmaca değirmencinin tek kolu kesik kızına aşık olur. Çeribaşı onun bu aşkını anlatırken yaman bir eleştiride bulunur. Der ki: *"Siz sevemezsiniz adaşım, siz şehirde yaşayanlar ve köyde yaşayanlar, siz birisine itaat eden ve birisine emredenler, siz birisinden korkan ve birisini tehdit edenler Siz sevemezsiniz. Sevmeyi yalnız bizler biliriz... Bizler, batı rüzgarı kadar serbest dolaşan ve kendimizden başka Allah tanımayan biz Çingeneler."* Çeribaşı, Atmaca'nın yangınını şöyle anlatır: *"Sözü kısa keselim adaşım, bizim mağrur ve insafsız Atmacamız değirmencinin bu sakat kızına vuruldu. Tavuslara sülünlere bakmaya tenezzül etmeyen yabani kuş kanadı kırık bir çulluğun şikarı oldu. Eyvah bana ki meselenin çok geç farkına vardım. Ben anladığım zaman alev saçağa sarmıştı... Yoksa çoktan çergiyi toplar başka yere göçerdim...*

Atmaca sevgilisinde olmayan bir şeyin kendisinde olmasına katlanamaz ve bir kolunu değirmende koparır. *"Çiçeklerin açtığı mevsimde senin kollarına yaslanan ve çiçekler kadar güzel kokan bir vücutla uzak su kenarlarında oturmak ve öpüşmek, yoruluncaya kadar öpüşmek hoş şeydir Seni gördüğü zaman zalimce başını çeviren mağrur bir dilberin kapısı önünde ve ay ışığı altında sabaha kadar dolaşmak, bunu candan arkadaşlara ağlayarak anlatmak -söz aramızda- gene hoş şeydir. Fakat sevgili bir vücutta bulunmayan bir şeyi kendisinde taşımaya tahammül etmeyerek onu koparıp atabilmek, işte adaşım, yalnız bu sevmektir."*

Kim ne derse desin, ilk yapıtlar da başyapıt olabiliyor, yeter ki bizler yapıtlara anlamak kaygısıyla bakabilelim. Önyargılardan kurtulmadan doğru yargılara ulaşamayız.

ÇOCUK VE ALLAH

İkide bir açıp okuduğum kitaplardan biri de Fazıl Hüsnü Dağlarca ustamızın *Çocuk ve Allah*'ıdır. Ben bu değerli ustanın bu kitaptan sonraki şiirlerine hiç ısınamadım. *Havaya çizilen dünya*'dan beş yıl sonra yani 1940'da gün ışığına çıkan *Çocuk ve Allah* bir bakıma benim zor zamanlarımın kitabıdır: ne zaman bir şeye canım sıkılsa, ne zaman boğulacak gibi olsam *Çocuk ve Allah*'ı alırım elime. Kitabın gizemli havasında avuntular ararım. "*Bu kitap seni Tanrı'ya mı kavuşturuyor?*" diye sorabilirsiniz. Hayır, hayır, beni Tanrı'ya kavuşturmuyor, bana insan olmanın derinlerdeki, çok derinlerdeki gizlerini duyuruyor. Diyelim ki birini çok sevmiş ve çok yüceltmişimdir, sonra ondan hiç düşünmediğim bir kazık yemişimdir. Gelsin *Çocuk ve Allah*. Ya da birdenbire hastalanmışımdır. Gelsin *Çocuk ve Allah*.

Geçenlerde gene pek kötü düş kırıklığına uğradım. O bana eşsiz güzellikte biri olarak görünmüştü. İnsanın alacası içinde derler. Ne bileyim içimiz dıştan görünmüyor ki. Her tutarsız davranışında ona arka çıkıyordum. *"Şöyle şöyle yaptı ama şu yüzdendir"* diye kendimi haksız çıkarıyordum. Sonunda bana öyle bir şey yaptı ki dostlarım böyle bir şeyi bir yırtıcı bir başka yırtıcıya yapmaz. *"Ölseydim de görmeseydim"* denilecek cinsten. Nice ihanetler görüp acılar çekmiştik ama, dostlarım, böylesini filmlerde görsem, masal kitaplarında okusam inanmazdım. Utanmasın diye kafamı çevirdim ama o bana yaptığından utanmadığını bildirdi, ben sormadan bildirdi. Kolum kanadım kırıldı, kendi adıma değil hatta onun adına da değil, insan olmak adına.

İşte o zaman gene *Çocuk ve Allah*'a uzandım. Başka ne yapabilirdim? Ya Beethoven dinleyecektim ya da *Çocuk ve Allah*'ı okuyacaktım. Ben bu defa ikincisini yeğledim. *Çocuk ve Allah* insanın küçüklüklerini unutturuyor bana. Geçen yıl yayımlanan ve şairlerle ilgili kısa değinmeler içeren *Yeni şiirimizin kısa romanı* adlı kitabımda *Çocuk ve Allah* için şöyle demişim: *"Çocuk ve Allah çağdaş türk şiirinde gizemciliğin en büyük adıdır. (..) Dağlarca bu kitabıyla şiirimizde bir devrimi gerçekleştirmiştir. Fazıl Hüsnü Dağlarca deyim yerindeyse gizil iki kaynağı birbiriyle açıklamaya çalışır: Tanrı'yı çocukla ve çocuğu Tanrı'yla. Çocuk dünyasının heyecanlarla sarılmış ve bilinmezliklerle belirgin kaygan yapısı*

Tanrı'yı sezgisel yolla algılayışta belki de en yetkin etkinliği ortaya koyacaktır. Çocuk dünyaya şaşarak bakar, o gerçek bir şaşkındır, dünyayı gözlemlerken hep bir yeniyle yüzyüze gelir, dünyayı bir olağanüstülük olarak algılar, görünmeze, bilinmeze, belirlenemez olana yönelir."

Fazıl Hüsnü Dağlarca çocuğun dünyasına büyük bir merakla açılır. Çocuk ayrı bir varlıktır, özel bir varlıktır: *"Çocuğum yalnız sana inanıyorum / Gece yarılarında uyanıp."* Büyümüşlüğün arkasında yaman bir belirleyici olarak duran şey çocukluğumuz değil midir? İşte o yüzden *"Herkes ölürken son anda / Bir çocuk hatırlayacak.* Şair çocuklarla içli dışlı olurken kendini de bir çocuk olarak algılar: *"(..) Masallar gibi silinse etrafımız, / Şehzadeniz olsam sizin. / Biz mektebi ve dersi ebediyen terk ettik, / Ne olmuş anneler vermezse izin, // Seyretsem yüzünüzü, birer birer, / Ve birer birer seyretseniz beni. / Garip saadetler duysak, / Bayramlıklar kadar yeni. // (..) Siz dünyanın bütün çocukları, geliniz, / Rüyadan ve şarkıdan bir halka. / Ne olur, almayınız kimseyi, / Ortanıza, benden başka.*

Fazıl Hüsnü Dağlarca *Çocuk ve Allah*'da dünyanın görünümlerinden giderek zaman zaman ya da sık sık ölümü irdeler: *"Ölüyor gibi dinliyorum yaşamayı / Ey benim çocuğum."* O arada çocuğuna bir akşam serenadı söyler: *"Sana büyük bir mezar hazırlayacağım, / Benden ve ölümden sonra / Ve orada efsaneler vereceksin / Sen bütün çocuklara. // Allaha karşı güzelliğim devam eder, / Göklerden avuçlarıma düşen renk. / Uykular içinden hatıraları, /Şehri nasibine terk ederek. // Koyunlara ve büyük ağaçlara / Dağılan akşamlar vakti. / Sezilir ki sularda parıltılar, / Ve gecelerden yıldızlar gitti. // (..) Meçhulün hayatına kalbi misafir eder, / Evlerde güzel çeşmelerin suları. / Uzaklaşır gemiler gibi sahilden, / Varlığın yelken arzuları.*

Bir gün canınız çok kötü sıkılırsa, bir gün birinin hiç beklemediğiniz bir davranışıyla karşılaşırsanız, bir gün bir hastalık yakanıza yapışırsa, bir gün canınızı çok kötü yakarsa birileri, bir gün kendinizi alabildiğine kırılmış duyarsanız *Çocuk ve Allah*'ı okuyun.

ÇEHOV'U SEVER MİSİNİZ?

Dostoyevski kadar, hatta ondan daha çok severim Anton Çehov'u. Ne Tolstoy ne Turgenyef ne Balzac ne Flaubert ne bir başkası bende onun yerini tutabilir diyebilirim ama demiyorum. Böyle bir söz benim ağzıma yakışmaz. Her büyük yazar ya da daha doğrusu her büyük sanatçı kendince ağırlıklıdır. Birini bir başkasıyla ölçmek olmaz sanatta. Sanatta çok iyileri çok kötülerden ayıran kocaman bir uçurum vardır ama iyileri yarıştırmamızı sağlayacak ölçütler yoktur. Her sanatçı ayrı bir tad verir, her sanatçı ayrı bir bakış getirir, her sanatçı ayrı bir dünyadır.

Ben Çehov'u pek severim. İnsan yaşamının pek keskin bir gözlemcisidir o. Yalnız Rusya'da yaşayan insanı değil bütün dünya insanını pek doğru pek sağlam gözlemlemiştir. Her kesimden insan onun yaşam dürbününde ayrıntılı bir biçimde görünür. O bir filozoftur, insanı yorumlar. O bir ruhbilimcidir, insan ruhunun derinlerine iner. İnsan denen şu karmaşık varlığı yakından tanımak istiyorsanız Çehov'u okuyun. Bizim kolay kolay göremediklerimizi görür ve bize gösterir o. *"Bakın, yaşadığınız dünyada şöyle de bir durum var, daha önce böyle bir şeyi görmüş ya da böyle bir şeyin olduğunu düşünmüş müydünüz?"*

Yaşamı başlıbaşına bir dramdır. Yarım akıllı bir babanın ve dünyadan habersiz bir annenin pekçok çocuğundan biridir. Babasının da anasının da kardeşlerinin de sorumluluğu onun omuzlarındadır. Hekim olmak için ve bu arada beş on kuruş kazanabilmek için canını dişine takar. Devrimci falan değildir ama bir aydına yakışacak tutumlar almaktan geri durmaz. Örneğin Maksim Gorki devrimci düşüncelerinden ötürü cezalandırıldığında imza vermekten geri durmaz. Yaşam boyu yakasını bırakmayan verem illetiyle savaşırken yoksul hastaların parasız bakıldığı bir dispanser açar. İnsanlığın adanmış bir üyesidir o. Acılar içinde geçen kısacık yaşamında acıklıyla gülünçlüyü bir bütünde kaynaştırır. Yaşam bu karşıtlığı bir doğallık olarak kendinde inatla taşımıyor mu?

Ben onun öykülerinden çok oyunlarını ve *Küçük köpekli kadın* adlı uzun öyküsünü severim. Geçenlerde beşinci kanalda onun bu uzun öyküsünün Rusya'da çevrilmiş bir yorumunu izledim. Yalta'da karşılaşan evli bir erkekle evli bir kadının aşkını Çehov bu öyküsünde tam

bir insan uzmanı olarak pek güzel sergiler. Aşkı bütün heyecanlarıyla yaşayan bu iki kişi gün gelip de bundan böyle birbirlerinden kopamayacaklarını anlayınca katı gerçekle yüzyüze geldiklerini anlarlar. O durumda duygusal bit takım tavırlar alıp kaytaracaklar mı? Hayır. *"Küçük bir çabayla çözümün bulunabileceğini, yeni ve güzel bir yaşamın başlayabileceğini düşünüyorlardı. Ama ikisi de henüz çözümün çok uzağında olduklarını ve en karmaşık, en güç günlerin başlamakta olduğunu anlıyorlardı.*

Oyunları içinde beni en çok çeken *Martı*'dır. *Vanya Dayı*'yı da çok severim. *Üç kızkardeş* de pek hoştur. *Vişne bahçesi*'ni henüz okuyamadım. Öbür oyunları benim için ikinci derecede önemlidir. Oyunlarında da öykülerinde de Çehov ne yapması gerektiğini ve ne yapmaması gerektiğini bilen biridir. O der ki: *"Tanrı gibi, kötümserlik gibi sorunları çözecek olanlar yazarlar değildir. Yazarın rolü kişileri, durumları, kişilerin Tanrı'dan ya da kötümserlikten sözediş biçimlerini yansıtmaktır. Sanatçı ne kişilerini ne onların söylediklerini yargılar. O yansız bir tanıktır yalnızca. Yargılayacak olanlar jüri üyeleridir yani okuyuculardır."* *Martı*'nın kahramanlarından biri de şöyle der: *"Her yapıt açık ve belirgin bir düşünce ortaya koymalı. Neden yaptığınızı bilmelisiniz. Bu nereye vardığı pek belli olmayan yolu izlerseniz yeteneğiniz sizi yarı yolda bırakır.*

Sanatta kuramların yaratmaya bir katkısı olduğu kesindir ama kuramların yaratma için yüzde yüz belirleyici olmadığı da kesindir. Sanatta görü elbette önemlidir. Çehov bize gerçekler karşısında gelişigüzel düşünemeyeceğimizi, gelişigüzel davranamayacağımızı pek güzel duyuruyor. Sanatçı elbette gerçeklerin üstünde değildir, yalnızca gerçeklerin karşısındadır. Yaşamı bildiğimiz gibi eğip bükebileceğimizi düşündüğümüz yerde kendimizi gülünç ederiz.

Bir boş vakit bulsam Çehov'u baştan sona yeniden okumak istiyorum. Bellek pek çok şeyi tutmuyor, süzüp atıyor. Mesleğimiz bize her zaman istediğimizi yapmak, istediğimizi okumak kolaylığını sağlamıyor ne yazık ki. Gene de şu sıra Çehov'u yeniden okumak için vakit bulabilmeliyim.

KANSER DENİNCE

Yıllar önce *"Kanser olduğunu söyleseler ne yaparsın?"* diye sorsalardı ne diyeceğimi bilemezdim. Kanser olduğumu söyleseler acıyla kıvranabilirdim, ağlayabilirdim, bağırıp çağırabilirdim, sinirli kahkahalar atabilirdim. Ne bileyim ne yapardım? Yaşamadığınız şeyleri yargılarken biraz sakınık olun dostlarım. Yaşamadığımız şeylerle ilgili görüşler üretirken çokça yanılabiliriz. Hekim arkadaşım sanıların doğrulandığını, kanser olduğumu söylediğinde hiçbir tepki göstermedim, yalnızca ne yapmam gerektiğini öğrenmek istedim. Arkadaşlarım daha önce öğrenmişler ama bana söyleyememişler, söylemek için pazartesi gününü bekliyorlarmış. Ben acele edince erkene almışlar.

Garip bir hastalık bu. Bedenin intiharı gibi bir şey. Beden kendinden kendine düşman hücreler oluşturuyor. Siz oluşumu başlangıçta sezmiyorsunuz. Sancılar nice sonra başlayacaktır: beden kendi yarattıklarıyla kendini tüketmeye başladığı zaman. Ankara'da çok sevgili hekim arkadaşlarım var, zaman zaman beni tepeden tırnağa araştırıyorlar. Bu kanser de böyle yakalandı, daha başta. Bir zaman sonra kanser olduğumu sezerdim ama iş işten geçmiş olurdu. Şimdi bir ameliyatla bu illetten kurtulacağımı söylüyorlar. Siz bu yazıyı okuduğunuzda ben belki de çoktan ameliyat olmuş olurum.

Yaşınız elliyi geçtiyse zaman zaman kendinize şöyle tepeden tırnağa bir baktırın. Uzun yaşamak bir yana, sizin için de yakınlarınız için de çekilmez şeyler yaşamayasınız diye. Benim uzun yaşamakta gözüm yok, elden ayaktan düşüp acılar çekmemek ve çektirmemek en büyük dileğim. Bu ömür nasıl olsa bir gün bitecek. Acılarla dolu da olsa iyi yaşadıysanız, yapmak istediğiniz şeyleri bütünüyle olmasa da büyük ölçüde yaptıysanız, gözünüz arkada kalmadıysa ölüm bir güzelliktir. Kendimi kandırıyor olabilirim ama kim ne derse desin her şeye karşın iyi yaşadığımı sanıyorum. Geçmişimizde leke yok, en önemlisi de bu bence. Kimseyi kandırmamışım, kimseye kazık atmamışım, yalan söylememişim, ayak oyunlarına girmemişim, parada ünde gözüm olmamış ve hırs nedir bilmemişim. Yetmez mi?

"Ben ölümün defterine imzayı çoktan attım" desem de ölmeyi istiyor değilim. Yakınlarıma acı verecek olmasam ölüme kendi isteğimle erkenden gidebilirim. Ama bu çocuklarıma ve dostlarıma çok acı yükler. *"Arkanda kalanlar seni ne ilgilendirir"* demeyin. Olur

mu öyle şey! Elbette ilgilendirir. Benden sonrası tufan anlayışıyla yetişmedik ki biz. Öyle olsaydı yahey bir yaşam sürerdik. Yaşadığınız dünya siz öldükten sonra da sizindir. Hayvan yaşamının öncesi de sonrası da yoktur. Biz yaşamı birilerinden aldık birilerine bırakacağız. Gerçekte benim yapacak çok işim var. Ama doğa bu işim var özrünü dinler mi? Sonra, biter mi bizim tasarılarımız? Dur şunu da yapayım dur bunu da yapayım... Yürü kardeşim, oyalama bizi...

Ameliyat sıkıntılı iş. Ama biz nelere katlanmadık ki! Yükü benden çok yakınlarım ve dostlarım çekecek. Onlar yorulacaklar, onlar heyecanlanacaklar, onlar şöyle mi olsa yoksa böyle mi diye düşünecekler. Ben sevenleri olmanın sevincini yaşayacağım. *"Hastaya bal bile acı gelir"* demiş Seneca. O balın zehir olduğu günler de atlatılır, sonu iyi olsun da. Bizler yaşamın binbir güçlüğü karşısında önce katlanmayı öğrendik. Şımarık çocuklar gibi tepinecek değiliz ya. Biyopsi yapılırken de gık demedim. Kendinize bu acının biraz sonra biteceğini iyi anlatırsanız katlanmanın koşullarını oluşturdunuz demektir. Biz uzun süren yoksulluklara, yarı aç geçen zamanlara katlanmışız. Belki inanmayacaksınız, olacaklara hiç aldırmıyorum. Yeni kitaplarımın düzeltmelerini yapıyorum. Uzun sürecek bir çalışmaya başladım bu arada. Daha uzun sürecek bir çalışmanın ön hazırlıklarını da yapıyorum ayrıca. Yani biz işi uzun tuttuk. Doğa bu işe ne der bilmiyorum. Doğanın ne diyeceği beni ilgilendirmez.

Benim en çok şaştığım nedir bilir misiniz? Göz açıp kapayana kadar altmış beş yaşı bulmuş olmak. O kadar zaman nasıl geçti anlayamadım. Öyle ya bizler İkinci Dünya Savaşı'ndan kalmayız. Eski nüfus kağıtlarımızda birçok *"Ekmek kartı verilmiştir"* damgası vardır. Bizim onca kötü koşulda öğrendiğimiz iki şeyden biri katlanmaysa öbürü yetinmedir. Bir üçüncüsü de her koşulda gülümseyebilmek. Gülüşlerimize her zaman biraz acı karışmıştır. Stoa'cı yanımız kaba bir inancın değil yaşadığımız deneylerin kaçınılmaz sonucu olmalıdır. Bizim ne zaman oh diyeceğimiz sorununa gelince, bu sorunun çözülebilir bir sorun olduğunu elbette düşünmüyorum.

KİTAP OKUMAK

Durmadan yakınıyoruz: gençlerimiz kitap okumuyor. Pekiyi neden? Neden kitap okumuyor bu genç insanlar? Çünkü onlar kitap okumanın ne demek olduğunu bilmiyorlar. Pek çok genç insan gözünü açtığı ortamda kitaptan daha değişik şeyler görüyor ama kitap görmüyor. Bazı evlerde kitaplık bile var da kitap yok. Salonun duvarlarından birini kocaman bir kitaplık süslüyor. Kitaplıkta neler var? Kitaptan başka her şey. Gümüş çerçeveler içinde aile fotoğrafları, biblolar, bir iki küçük şamdan... Bir köşede de birkaç kitap, bazen de kitap cildi. Kitap cildi mi? Evet, içi boş kitap maketleri. Evde hiç mi kitap yok. Var yirmi otuz tane ama onları bu güzelim kitaplığa koymanın bir anlamı yok, onlar arka odadaki eski eşya rafında duruyor.

Eski eşya rafındaki kitaplara bir göz atın, birinin öbürüyle gerçek bir yakınlığı yoktur. Bir casusluk kitabı, onun yanında bir anı kitabı, onun yanında *Benerci kendini niçin öldürdü,* onun yanında *Annenin kitabı,* daha sonra bir Aziz Nesin, bir yemek kitabı... Evin beyi kitap gördüğü zaman bilmiş bilmiş gülümseyen bir tiptir. Şöyle diyecektir kitap konusunda: *"Azizim, gençken pek güzel okuyorduk da şimdi işten başımızı alamıyoruz. Gazete okumaya bile vakit yok. Hem canım efendim kitaplar da çok pahalı. Geçenlerde bizim Arif bir roman almış, nah elim kadar kitap on kağıt."* Beyefendi her akşam yarım şişe rakıyı götürürken parasızlıktan da vakit darlığından da yakınmaz. Rakının ön çalışmaları vakit almıyor sanki. Bir patlıcan salatası ya da bir cacık adamın yarım saatini götürmez mi?

Kitap sevmez aileler kentlerde çok büyük bir topluluk oluşturur. Bu yüzden çocuklar kitap okuma alışkanlığını ailede edinemezler. Görünür görünmez ruhsal nedenlerle kitap okumaya yönelen çocuklar da büyüklerce engellenirler. Öyle ya, dersini çalışacak yerde kitap okuyor, olacak şey mi. Pekçok çocuk ya da genç tarih kitabının arasında roman okurken yakalanmıştır. O çalış diye tutturdukları ders de bir şeye benzese. Kendini bilen adam o uydurma bilgileri kafasına yerleştirir mi? Pekiyi, başarılı olmak için o saçmalıkları kafaya kurşun döker gibi dökmek gerekmiyor mu? Gerekmez olur mu, gerekiyor. İyi ya, o durumda ne olacak? Olacak bir şey yok. Düşünün bakalım, üniversiteye giriş sınavlarında büyük puanlar almış olan gençler sonunda ola ola bir teknisyen olup çıkmıyorlar mı? Bu gençler bilimde, sanatta,

felsefede, siyasette harikalar mı yaratıyorlar.

Bu alanlarda biraz bir şey yapanlar gene de haylazlar arasından çıkıyor. Neden? Kafasını çöp tenekesine döndürmeyenler onlar. Tepeden tırnağa çok iyi eğitim görmüş insanlara bakın, iki satırı yanyana getirmekte hatta bir dilekçe yazmakta nasıl da zorlanıyorlar. Ağzı pek güzel laf yapan, akşam toplantılarında esip savuran ve böylece kültür meraklısı kadınların gönlünü çelen pekçok okumuş adam gerçekte tam bir düşünce yoksunudur. Ağzını büze büze konuşması, el kol sallayarak görüşler bildirmesi, ara ara bilmiş bilmiş gülmesi cahilliğini kapamak içindir. Çok iyi bilgi yığmış cahillerin teknisyenlikte bile çok bir şey yapamadığını görüyoruz. Böylece, siyaseti bilmem ama, bilim sanat felsefe bizim gibi haylazlara, kopya denilen kuruma yürekten inanmışlara kalıyor. Haylazın işi de zor. Öbürü kafayı boş bilgilerle donatmış, haylazın kafa yüzyıllardır dokunulmamış tarla gibi...

Genç adam felsefe okumaya geliyor ama felsefenin ne olduğunu bilmiyor. Oraya gelene keder derslerin dışında hiçbir şey düşünmemiş. Hangi da'nın ayrı hangi da'nın birleşik yazılacağını da bilmiyor. Felsefe okuyacak ama tarih denildiği zaman yalnızca İstanbul'un alınmasını ya da Mohaç ve Çaldıran savaşlarını biliyor. Bir de Napolyon'un rezilliklerinden azçok haberli. Sokaktaki adamdan bu noktada ayrılıyor. Sokaktaki adam için Napolyon bir kiraz çeşididir.

Bir ara Eflatun diye bir şey duymuş, onu Platon'un babası sanıyor. Ezberlemeye bütün varlığıyla hazır. *"Sınavda benim anlattıklarımı bana geri vermeye kalkarsanız yandınız"* dediğiniz yerde kalakalıyor çocuk. Pazarlık başlıyor: sınavda kitap defter açabilir miyiz? Sen benim anlattıklarımı bana geri vermek yok diyorsun, o kitap defter açabilir miyiz diyor. Aç da elli dakikanın yarısını boş geçirmiş ol.

Üniversitede okuma alışkanlığı edinilebilir mi? Hiç sanmıyorum. Çok geç. Okuma alışkanlığını çocuk evdeki kitaplıkta kitaplarla oynarken oynarken edinecek. Siz ona oku demeseniz de o okuyacak. Çocuğa al oku diye kitap vermekle onu iyi bir okuyucu yapamazsınız, kitap kaçkını yapabilirsiniz ama. Yani dostlar siz okuyun ki çocuklarınız da okusun.

Öğrencilerim ve arkadaşlarım beni öğrettiklerimin arkasını aramamakla eleştirirler. Bir eleştiri konusu da şudur: öğrenciye kitap önermiyorsun, git şu kitabı oku gel demiyorsun, o da ne okuyacağını bilmiyor ya da zorunlu duymayınca kendini kitabın peşine düşmüyor bile. Evet, bunları yapıyorum ve bile bile yapıyorum, tembelliğimden değil eğitim anlayışım gereği yapıyorum. Öğrettiklerinin arkasını aramak ne demek? Ben öğretiyorum, bakalım bunlar öğreniyorlar mı? Benim böyle bir kaygım olamaz. Aklı varsa dalga geçmesin, öğrensin. Kaldı ki ben onun öğrettiklerimi öğrenmesini değil anlattıklarım üzerine düşünmesini ve benimle tartışmasını istiyorum. Dersimde kimse soru sorduğu için azarlanmış değildir. Odamın kapısı her zaman açıktır. Öğrencinin elinin altındayımdır. Ama o bütün bunlara karşın arkada uyukluyorsa ben ne yapabilirim? Bunlardan bazıları zaman zaman derse bir şenlik havası vermeye kalkarlar ve beni aptal yerine koyup konuya giriverirler. O anda kendilerini kapının dışında bulurlar. Önce bir gözlüklerimin üstünden bakarım. Oldu oldu, olmadı mı atarım dışarı.

Çünkü ben *belleten* değilim. Benim işim bilgi ezberletmek değil. Benim işim düşünmenin tadına ulaştırmak. Bu iş zordur dostlarım. Bunun için bildiğinizi iyi bilmeniz, bilmediğinizi biliyor gibi yapmamanız gerekiyor. Dersi gündelik konularla sulandırmadan örneklemeyi bilmeniz gerekiyor. İlgi çekmeyi bilmeniz gerekiyor. Öğrencinin hangi kitapları okuması gerektiği sorununa gelince, bu onun bileceği iştir. Ben ancak temel kitapları bildirmekle yetinirim. Her kişinin eğilimleri başka başka olacaktır. İnsanlar bir alanda kendilerini yetiştirirken her şeyden önce eğilimlerine göre çaba göstereceklerdir. Kimi mantığı sever, kimi estetikle ilgilenir, kiminin ilgi alanı bilgi sorunlarıdır. Ben ne bilirim kimin ne okuması gerektiğini.

Bir arkadaşım beni eleştirirken beni gevşek bir öğretmen olmakla da suçladı. Öğrettiklerimin arkasını aramayışımın getirdiği bir sonuçtu bu ona göre. İnsanları gerektiğinde zorlamak hatta sınıfta bırakmak doğruydu ve ben bunu yapmıyordum. Dedim ki: kimseyi alabileceklerinin dışında bir şeyler edinmeye zorlayamazsın, böyle bir zorlamadan hiçbir sonuç elde edemezsin. Adam beceriksiz çağrılı durumundaysa, ziyafetten yarı aç ayrılacaksa ben ne yapabilirim. Herkes tabağını doldururken o da doldurmalıydı, o da yiyecekleri silip süpür-

meliydi. Adam bunu yapmamışsa aptallığına doymasın. Bunu yapmadı diye onu sürüm sürüm süründürmek ne getirir? Sonra, tembelliğinden yapmayan var, onun yanında kötü bilinçlendiği için yapamayan var. Hiç mi hiç düşünme alışkanlığı olmayan bir kişiyi nereye kadar düşündürebilirsiniz?

Bizim alanımızda yani felsefe alanında böyle bu. Bence başka alanlarda da durum değişik değil. Siz ne yaparsanız yapın, iyi hekimle kötü hekim, iyi hukukçuyla kötü hukukçu, iyi tarihçiyle kötü tarihçi ayrımı her zaman olacaktır. Bizim eğitimci olarak işimiz birilerini iyi yetiştirmek değil birilerinin iyi yetişmesine yardımcı olmaktır, katkıda bulunmaktır. Eğitim yalnızca bizim derslerde verdiğimiz bilgiyle sınırlı değil ki. Eğitim bir bütündür, onda öğretmenlerin payı kadar ailelerin, televizyonların, gazetelerin, stadyumların, dost çevrelerinin, aşk ilişkilerinin, siyaset ortamlarının da payı vardır. Günümüz toplumunda bu çokyönlü eğitim insanları eğilimlerine güre çok değişik yerlere yöneltirken onları bir takım ahlak sorunlarıyla da yüzyüze bırakıyor. Kiminin gözü parada, kiminin gözü insan olmada, kiminin gözü rahat bir yaşam sürmede, kiminin gözü tantanada... Siz bu koşullarda insanları bir kalıptan çıkarabilir misiniz? Öyle adam var ki yeteneklerinin farkında değil. Öyle adam var ki yeteneksizliklerinin farkında değil. Henüz düşünmede ilk adımları bile atmadığı halde kendini filozof sanan nice insanla karşılaştık biz. Bu yüzden bizim alanımız biraz tehlikeli bir alandır: kişi daha kafasını doğru dürüst çalıştırma gereği duymadan iyi bir filozof rolü oynamaya başlayabilir.

Okulu bitirirken birileri ön kapıdan birileri de ne olursa olsun arka kapıdan çıkacaklar. Arka kapıdan çıkanları da küçümsemeyin, az şey midir dört yıl boyunca istemeden de olsa felsefenin konularıyla içli dışlı olmak! Bazı insanların kendilerini göstermekte pek yetenekli olmadığını da gözden uzak tutmamak gerekir. Nasıl birileri çokbilmişliği bir meziyet haline getirmişse. Bildiğini gösteremeyen de vardır bilmediğini bilir gibi gösteren de. Dostlarım, insan çeşit çeşit.

BİR ROMAN OKUDUM

Kışın okuyamadığım kitapların bir bölümünü yazlığa götürüyorum, orada okumaya çalışıyorum. Eskiden yazlıkta çok uzun kalırdım, bir buçuk iki ay. Şimdi taş çatlasa on beş gün kalıyorum. Bunun çeşitli nedenleri var. Birincisi, o kıyıların tadı kaçtı. İkincisi oradaki aile topluluğu dağıldı. Bizim hanım rahmetli olduktan sonra oralarda çokça oyalanmayı da içim pek çekmiyor. Öte yandan şu son zamanlarda tekdüze yaşamı hiç sevmiyorum: denize git, yürüyüş yap, yemek ye... Eskiden orada uzun kaldığım için giderken donanımlı giderdim: kitaplarım, daktilom ya da bilgisayarım, kağıtlarım, kalemlerim, mürekkeplerim ve daha başka şeyler... Bir hafta içinde İstanbul'u özlüyorum. O zamanlar da özlerdim ama kendimi işe verdiğim için özlemim ölçülü olurdu. Zaten yazlık denilen şey hiç aklıma yatmıyor, o da ayrı konu. Şimdi yazlığın en çekici yanı oğullarımla akşam bir yerlere yemeğe gitmek, bir ya da bilemedin bir buçuk kadeh rakı içmek.

Sabah denize girdikten sonra, yeni götürdüğüm kitapları ya da orada yıllardır rafları bekleyen kitapları karıştırıyorum. Bizim rahmetli hastalık günlerinde bir yazarımızın romanlarını ve öykülerini aldırmıştı bana. Rafta tozlanmış kitaplar arasında o romanlardan birini buldum. Benim kötü bir huyum vardır, bir kitabı okumakta zorlanırsam direnmem, en çok ellinci sayfada beyaz bayrak çekiveririm. İster felsefe kitabı olsun, ister şiir derlemesi, ister roman, ister başka bir şey, aklıma yatmadı mı bitti. Bazı kişiler ellerine aldıkları kitabı taş çatlasa bitirirler. Ben o işle uğraşamam.

Bu değerli romancımızın romanı daha ilk sayfalarda itti beni. Ben ideolojik kaygılarla yazılmış romanlardan nefret ederim. Yani romancı bana bir şeyler mi öğretmeye çalışıyor? Bu roman da tam bir akıl verme kitabıydı. Besbelli bizim Marx'çıları hafife almak için yazılmıştı. Bizim Marx'çıları hafife alırken ufak ufak Marx'a ve Nazım Hikmet'e de dokundurmuyor değildi. Ben bu solculuk aleminde nice garip adam tanıdım. İçlerinde kendini bilmezler de vardı, kitap ezberleyenler de vardı, bir ayağı bizim kıyıda bir ayağı öbür kıyıda olanlar da vardı, aklı başında olanlar da vardı, iyi niyetli ama aşırı duygusal olanlar da vardı, vardı oğlu vardı. Bir şeyler oldu, bir şeyler yaşandı ve sonunda bugünkü tablo oluştu.

Romancımız savlarını benimsetmek için kişilerini en aptal adam-

lar arasından seçiyor. Tam aptal da değil, toplumda hiçbir karşılığı olmayan, daha doğrusu gerçeklikte hiçbir karşılığı olmayan garip tipler oluşturuyor. Romancının gerçekliği bildiği gibi koşullamasını değil de gerçekliğin koşullarına göre kalem oynatmasını beklersiniz. Evet ama o zaman şu fikri işlemek hiç de kolay olmayacaktı: *"Bu solcu denilen adamların alayı salaktır."* Kurnaz bir romancı bizi buna inandırmak için daha sağlam yöntemler bulabilirdi. Romanı o durumda kendimize uzak da bulsak roman diye belirlerdik, insana bakışından giderek ondan belli bir yarar da sağlayabilirdik. Oysa bu roman bize bir yalan dünya tablosu çiziyor. Bunu yapmakla bizi aptal yerine koyuyor. Güdüyor bizi. Adam haklı dedirtmek için de olmadık oyunlar oynuyor. Oyun oynadıkça batıyor. Yalnız burada akıllıca bir iş de yapıyor: solculara vururken ara ara belli belirsiz öbür tarafa da vurur gibi yapıyor. Eh, onu yapacak ki gerçekçi olduğu anlaşılsın.

Belli ki romancımız bizim anlayış eksikliğimize güveniyor. Romanı birkaç baskı yaptığına göre haksız da sayılmaz. Belli ki insanlar bu romana kırılmış gibi saldırmışlar. İyi, okusunlar. Marx'çı denilen insanların ne kadar ahmak, ne kadar sefil, ne kadar işe yaramaz, ne kadar boş insanlar olduğunu öğrenip rahatlamışlardır. Romancımız bunu yapınca birilerinden ne biçim övgüler almıştır. Ben bu romanı, inat ettim, atlaya atlaya sonuna kadar okudum. Okudum ve çok üzüldüm. Şuna da üzüldüm: kendisi alaycı bir hava içinde birilerini yerden yere vururken neyi savunduğunu da belli etmiyor ya da belli etmemeye çalışıyor.

Bizim romancılarımız roman yazmak için kalemi ellerine alırken kaba inançlarının etkisinden kurtaramıyorlar kendilerini. Birilerini bir şeylere inandırmaktan, bu arada herkese büyük romancı izlenimi vermekten başka amaçları yok sanki. Bir takım ev kadınları romancılık adına bunu yaptıkları zaman rahatsız olmuyorum da seçkin bir kişinin böyle bir düzeye kendini uygun görmesinden son derece tedirgin oluyorum. Bu ülkedeki bütün Marx'çı ya da solcu diye bilinenlerin birer aptal, birer salak, birer uyumsuz, birer dengesiz olduğunu kanıtlasan ne olacak ki? Sen bize insanlığın, bu arada insanımızın geleceğiyle ilgili bir ufuk aç da senin ellerinden öpelim. Yoksa bu gariplikler kendini bilen birine yakışmıyor.

Afşar Timuçin'in Özgeçmişi

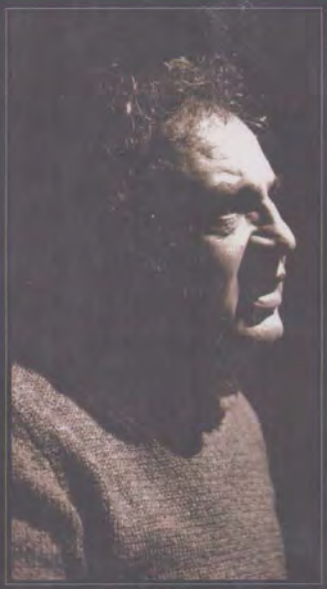
Afşar Timuçin 1939'da Akhisar'da (Manisa) doğdu. Fevzipaşa bucağı (Gaziantep) ilkokulunu, Adana Tepebağ Ortaokulunu bitirdi. Adana Erkek Lisesi'nde başladığı lise öğrenimini İstanbul Erkek Lisesi'nde tamamladı. 1959-1960 ders yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünde ve Felsefe bölümünde başladığı yüksek öğrenimini 1967'de Kanada'nın Québec eyaleti Montréal kentinde Montréal Üniversitesi Felsefe Fakültesi'ni bitirerek tamamladı. 1968-1970 arasında Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde Fransızca okutmanlığı yaptı. 1968'de İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümünde Prof. Macit Gökberk'in danışmanlığında başladığı "Descartes'çı bilgi kuramının temellendirilişi" adlı doktora çalışmasını 1970 ilkyazında sona erdirdi.

O yıl Erzurum'dan İstanbul'a dönen Afşar Timuçin 1975'e kadar çeşitli yayınevlerinde çalıştı, redaktörlük ve çevirmenlik yaptı. 3.3.1975'den başlayarak İstanbul Devlet Konservatuarı'nda ücretli olarak felsefe, estetik, psikoloji, ahlak gibi dersler okuttu. Bu geçici işinden 1976'da kendi isteğiyle ayrıldı ve yayımcılık yaptı. İki yıl sonra İstanbul Devlet Konservatuarı felsefe öğretmenliğine kadrolu olarak atandı. Doktorası gibi doçentliğini de "dışarıdan" elde etti, "Descartes felsefesine giriş" adlı yayımlanmış çalışmasıyla 29.4.1981 tarihinde doçent oldu.

İstanbul Devlet Konservatuarı'nın Devlet Konservatuarı adıyla Mimar Sinan Üniversitesi'ne bağlamasından sonra bu kurumda lisans, yüksek lisans ve yeterlik-doktora düzeyinde düşünce tarihi, eğitimbilim, estetik gibi dersler okutan Afşar Timuçin 1992'de profesörlüğe yükseltildi. Afşar Timuçin 2001'de Kocaeli Üniversitesi'ne geçti.

Felsefe ve edebiyat konularını içeren üç aylık "Felsefe Dergisi"ni aralıklı olarak on altı sayı çıkardı. Afşar Timuçin "Böyle söylenmeli bizim türkümüz" adlı şiir kitabının birinci bölümünü oluşturan "Ayrılıkta söylenmiş bir yaz türküsü"nde yer alan şiirleriyle Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu 1970 Sanat Ödülleri yarışmasında başarı ödülünü kazanmış, Nazım Hikmet'in şiir sanatıyla ilgili ayrıntılı bir inceleme kitabı olan "Nazım Hikmet'in şiiri"yle de Türk Dil Kurumu eleştiri ödülünü almıştır. Afşar Timuçin'in birçok şiiri Fransızca, İspanyolca, Portekizce, Rusça, Bulgarca gibi dillerde yayımlanmıştır.

Felsefe Dizisi

Şiirleriyle olduğu kadar deneme yazılarıyla da tanıdığımız Afşar Timuçin'in gazete yazılarının birinci cildini daha önce yayımlamıştık. Bu ikinci ciltteki yazılar da birinci cilttekiler gibi sıradan, güncel sorunlar çerçevesinde sıkışıp kalmadan felsefenin, ruhbilimin, estetiğin, tarihin sorunlarına yöneliyor. Bu kısa ve özlü yazılarda deneme türünün ilginç örneklerini bulacaksınız.

ISBN 975-286-107-5

9 789752 861077

18.50